

Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Doktori értekezés

Turcsiné dr. Czapári Dóra

Pécs

2024.

Turcsiné dr. Czapári Dóra

*Az egészségügyi adatok tudományos kutatási
célú hasznosításának lehetőségei és korlátai a
személyes adatok védelme szempontjából*

Doktori értekezés

A kézirat lezárásának dátuma: 2023. november 7.

Témavezető
Dr. Szőke Gergely László
egyetemi adjunktus

Köszönetnyilvánítás

Bár a disszertáció egyéni kutatás eredménye, de több embernek tartozom köszönettel, akik segítettek ennek elkészítésében. Jelen sorok írásával, teljes felsorolás nélkül nekik szeretnék köszönetet mondani.

Először is jogi témavezetőmnek, Dr. Szőke Gergelynek, akinek adatvédelmi jogi tudása és biztatása segített abban, hogy megértsem a téma lényegét, és mentorálása pedig lehetővé tette számomra, hogy elmélyüljek benne. Külön köszönet illeti orvosi területen végzett tanulmányaim témavezetőjét is, Dr. Hegyi Pétert, aki bemutatta az egészségügyi adatok felhasználásával végzett tudományos kutatás fontosságát, és inspirált abban, hogy elhivatott legyek a témában, hiszen emberéletekre lehet kihatása. Köszönettel tartozom Dr. Hohmann Baláznak is, aki tanácsaival segített eligazodni a doktori képzés útvesztőiben.

Köszönöm kolléganőmnek, Kerekes Nórának segítségét a szöveg gondozásában, a hibák javításában és az irodalomlista végleges összeállításában. Hálás vagyok az opponenseimnek, Dr. Lajkó Dórának és Dr. Téglásiné Dr. Kovács Júliának, hogy a műhelyvita kapcsán javaslataikkal és tanácsaikkal támogattak a dolgozat fejlesztésében.

Nagyon hálás vagyok a családomnak - férjemnek, szüleimnek, testvéremnek -, akik évekig megértők voltak, és türelmesen vártak rám, amikor gyakran napokra bezárkóztam a dolgozószobába kutatás és írás miatt. Külön köszönöm édesanyámnak, hogy rengeteg feladatot átvállalt tőlem és próbált a lehető legnagyobb mértékben tehermentesíteni. Végül köszönöm a kisfiamnak, Kolumbusz Kristófnak, hogy nemcsak problémamentes várandóssággal és anyasággal ajándékozott meg, hanem sokszor az ölemben ült míg írtam, javígtattam a disszertációt. Bízom abban, hogy egy napon én is ennyi érzelmi támogatást adhatok az ő doktori fokozatszerzéséhez, mint amennyit én kaptam tőle.

Ezeknek az embereknek a támogatása nélkül ez a dolgozat sosem jöhetett volna létre, ezért nagyon hálás vagyok nekik.

Rövidítések jegyzéke

- AB – Alkotmánybíróság
- Adatvédelmi irányelv: Az Európai Parlament és a Tanács 95/46/EK irányelve (1995. október 24.) a személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról
- ÁEEK – Állami Egészségügyi Ellátó Központ
- Ákr. – 2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról
- ART – Asszisztált reprodukció
- Avtv. – 1992. évi LXIII. törvény a személyes adatok védelméről és közérdekű adatok nyilvánosságáról
- BGB – *Bürgerliches Gesetzbuch* (Német Polgári Törvénykönyv)
- Bíróság – Európai Unió Bírósága
- Bizottság – Európai Bizottság
- Btk. – 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- EDPS – *European Data Protection Supervisor* (Európai adatvédelmi biztos)
- EDPB – Európai Adatvédelmi Testület
- EEA – Európai Egészségügy Adattér
- eHDSI – E-egészségügyi digitális szolgáltatási infrastruktúra
- EJEE – Emberi Jogok Európai Egyezménye
- EKT – Európai Kutatási Térség
- ETT – Egészségügyi Tudományos Tanács
- ETT HRB – Humán Reprodukciós Bizottság
- ETT KFB – Kutatási és Fejlesztési Bizottság
- ETT KFEB – Klinikai Farmakológiai Etikai Bizottság
- ETT KKB – Klinikai Kutatási Bizottság
- ETT REKEBET – Regionális Kutatás-etikai Bizottságok Elnökeinek Testülete
- ETT-TUKEB – Egészségügyi Tudományos Tanács Tudományos és Kutatás-etikai Bizottsága
- EU – Európai Unió
- Eüak. – 1997. évi XLVII. törvény az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről
- EüM rendelet – Egészségügyi Minisztérium rendelete

- Eütv. – 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről
- Evecv. – 2009. évi CXV. törvény az egyéni vállalkozóról és az egyéni cégről
- Fttv. – 2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról
- GDPR – *General Data Protection Regulation* (Általános adatvédelmi rendelet)
- GVH – Gazdasági Versenyhivatal
- ICO – *Information Commissioner's Office* (Egyesült Királyság információs biztosának irodája)
- Infotv. – 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról
- Innovációs tv. – 2014. évi LXXVI. törvény a tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról
- Közadat tv. – 2012. évi LXIII. törvény a közadatok újra hasznosításáról
- Levéltári tv. – 1995. évi LXVI. törvény a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről
- Médiatv. – 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról
- Munka tv. – A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény
- MDR – *Medical Device Regulation* (Orvostechnikai eszköz reguláció)
- MI – Mesterséges Intelligencia
- MI Stratégia – Mesterséges Intelligencia Stratégia
- NAIH – Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság
- NAVÜ – Nemzeti Adatvagyon Ügynökség
- Nftv. – 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról
- NMHH – Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság
- NNK – Nemzeti Népegészségügyi Központ
- OECD – *The Organization for Economic Cooperation and Development* (Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet)
- OEP – Országos Egészségbiztosítási Pénztár
- OGYÉI – Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézet
- ORTT – Országos Rádió és Televízió Testület
- PPJNE – Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezménye
- PTE – Pécsi Tudományegyetem

- Ptk. – 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- RKEB – Regionális Kutatásetikai Bizottságok
- Sporttörvény – 2004. évi I. törvény a sportról
- Szjt. – Szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény
- SZTNH – Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala
- TEA – Tételes Egészségügyi Adattár
- TEHDaS – *Joint Action Towards the European Health Data Space* (Úton az európai egészségügyi adattár felé)
- TM kör – Transzlációs Medicina Kör
- WP 29 – az egyéneknek a személyes adatok feldolgozása során történő védelmével foglalkozó 29. cikk szerinti adatvédelmi munkacsoport

Tartalomjegyzék

I.	Alapvetés.....	13
I.1.	A kutatási téma rövid meghatározása.....	13
I.2.	Témaválasztás indokai	14
I.3.	A témaválasztás aktualitása.....	16
I.4.	Kutatás hipotézisei	21
I.5.	Dolgozat struktúrája	23
I.6.	Kutatás módszertana	24
I.7.	Kutatás lezárásának ideje	25
II.	Adattípusok.....	25
II.1.	Adattípusok, adatok típusának jelentősége a felhasználásban	25
II.2.	A személyes adat – általános kategóriájának – fogalma	27
II.2.1.	Bármely információ.....	28
II.2.2.	Vonatkozó	28
II.2.3.	Azonosított vagy azonosítható	28
II.2.4.	Természetes személyre vonatkozó	32
II.3.	Anonim adat, mint nem személyes adat.....	32
II.3.1.	Anonim és anonimizált adat meghatározása	32
II.3.2.	Anonimizálás, anonimizálási megközelítések.....	34
II.3.3.	Anonimizálás eredményességének értékelésére szolgáló teszt.....	35
II.4.	Álnevesítés, álnevesített adat	38
II.5.	Személyes adatok különleges kategóriái.....	40
II.6.	Elhunyt személyek adatai.....	41
II.7.	Humán genetikai adatok.....	44
II.8.	Következtetések	45
III.	Adatkezelésben résztvevő személyek jogállása, adatvagyonfelhasználásban betölthető szerepük	47
III.1.	Az elhatárolás szempontjából releváns alapfogalmak	48

III.2.	A fenti szereplők közti jogviszonyok.....	49
III.2.1.	Önálló adatkezelők közti jogviszony (adatmegosztási jogviszony).....	49
III.2.2.	Közös adatkezelés (joint controllership)	51
III.2.3.	Adatfeldolgozás (data processing)	56
III.2.4.	Adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt végzett adatkezelés.....	60
III.2.5.	Elhatárolás a NAIH joggyakorlatában	61
III.3.	Emberen végzett orvostudományi kutatásban résztvevő személyek adatvédelmi jogállása.....	63
III.3.1.	Megbízó, kutatásvezető, vizsgáló.....	63
III.3.2.	Résztvevő/Vizsgálati alany	66
III.3.3.	Kutatási helyszín, vizsgálati hely, vizsgálati helyszín	67
III.3.4.	Kutatási koordinátor, koordináló vizsgálatvezető.....	68
III.4.	Következtetések	68
IV.	Személyes adatok felhasználásának jelentősége, kockázatai, áttekintés az adatfelhasználási stratégiákról.....	71
IV.1.	Személyes adatok felhasználásának jelentősége, kockázatai.....	71
IV.2.	Az adatok hasznosításra irányuló törekvések a világban: kitekintés az EU, Kína, USA adathasznosítására	74
IV.3.	Személyes adatok felhasználására irányuló magyar törekvések	76
IV.4.	Következtetések	78
V.	Felhasználás szempontjából jelentős alapjogok és fejlődésük, valamint az alapjogok érvényesülése a magánjogi viszonyokban, személyes adat jogi természete	80
V.1.	A magánszféra/magánélet védelme.....	80
V.2.	Az adatvédelem és információs önrendelkezési jog	82
V.2.1.	Az adatvédelem és információs önrendelkezési jog egymáshoz való viszonya (7. melléklet)	82
V.2.2.	Az adatvédelem és információs önrendelkezési jog áttekintő fejlődése	83
V.2.2.1.	Első generációs adatvédelmi szabályozás kialakulása, jellemzői	84
V.2.2.2.	Második generációs szabályozás kialakulása és jellemzői	85
V.2.2.3.	Harmadik generációs szabályozás kialakulása, jellemzői.....	87

V.2.3.	Adatvédelem és információs önrendelkezési jog fejlődése során megjelent jogforrások az EU-ban	88
V.3.	Alapjogok érvényesülése a magánjogi viszonyokban.....	92
V.4.	A személyiségi jogok és a személyes adat jogi természete.....	95
V.4.1.	Személyiségi jogok vagyoni jellege	96
V.4.2.	Személyes adat jogi természete	103
V.4.3.	Párhuzam a személyes adatok helyzete, illetve a sejtek és szövetek jogi szabályozása között	110
V.4.3.1.	Asszisztált reprodukcióra vonatkozó szabályozási modellek	111
V.4.3.2.	Magyar szabályozás	113
V.4.3.3.	Szabályozási modell személyes adatok tekintetében való alkalmazása.....	117
V.5.	Adatok érték meghatározására alkalmas szempontok	118
V.6.	Következtetések	120
VI.	Személyes adatok, illetve adatvagyon felhasználása	122
VI.1.	Az adatvagyon és hasznosításának, illetve felhasználásának fogalma, szintjei, csoportosítása	122
VI.2.	Személyes adatok felhasználásában résztvevő személyek (11. melléklet)	130
VI.2.1.	Adatközvetítők (intermediaries).....	132
VI.2.2.	Adataltruista szervezetek.....	135
VI.2.3.	Illetékes szerv és egyablakos információs pont	137
VI.2.4.	Adathasznosításban közreműködő személyekre és szervezetekre példa jelenleg Európában.....	138
VI.2.5.	Nemzeti Adatvagyon Ügynökség.....	141
VI.3.	Személyes adatok felhasználása adatmegosztás (data sharing) alapján.....	143
VI.3.1.	Adatmegosztás általában	143
VI.3.2.	Adatmegosztás ellenszolgáltatás nélkül, illetve közérdekű célra (adataltruizmus).....	145
VI.3.3.	Adatmegosztás ellenszolgáltatás ellenében.....	148
VI.4.	Adatok további (újra) felhasználás (Data-reuse).....	149
VI.4.1.	Célhoz kötöttség, összeegyeztethető célból végzett további adatkezelés	150

VI.4.2.	„Ex lege” összeegyeztethető célok.....	152
VI.4.2.1.	Tudományos kutatás, kutatás – fejlesztés Emberen végzett orvostudományi kutatás fogalma	153
VI.4.2.2.	Közérdekű archiválás, történelmi kutatás	162
VI.4.2.3.	Statisztikai cél	165
VI.4.3.	Összeegyeztethetőségi vizsgálat alapján összeegyeztethető célok	166
VI.4.4.	Összeegyeztethető célból végezni kívánt adatkezelés jogalapja.....	167
VI.5.	Adatfelhasználásra vonatkozó részletes szabályok az Európai Unióban.....	170
VI.5.1.	Adatkormányzási rendelet.....	171
VI.5.2.	Az adatmegosztási rendelet.....	173
VI.5.3.	Az Európai Egészségügyi Adattér.....	179
VI.6.	Következtetések	192
VII.	Adatok felhasználására jogosító szerződések	196
VII.1.	Nem az adatvédelmi szabályrendszer által védett adatok felhasználására jogosító szerződések.....	196
VII.1.1.	A szerzői jogi, illetve szerzői joghoz kapcsolódó jogok hatálya alá tartozó adatok felhasználására vonatkozó szerződések.....	197
VII.1.2.	Üzleti titok és védett ismeret (know-how) felhasználási lehetőségei	204
VII.1.3.	Kereskedelmi szerződések a sport területén: szponzorálási, arculat-átviteli, illetve sporttevékenység, sportversenyek közvetítésére, rögzítésére, kereskedelmi célú hasznosítására irányuló szerződések	206
VII.2.	Személyes adatok felhasználására vonatkozó szerződés típusa.....	207
VII.3.	Licenciaszerződésre vonatkozó szabályozási javaslat	212
VII.3.1.	Licenciaszerződés lényeges tartalmi elemei	214
VII.3.2.	Licenciaszerződés tartalmára és azzal kapcsolatos körülményekre vonatkozó tájékoztatás	217
VII.3.3.	Érintetti jogok gyakorlása licenciaszerződés megkötése esetén, a szerződés megszűnése, illetve megszüntetése	220
VII.3.4.	Tisztességes adatkezelés licenciaszerződés során.....	223
VII.4.	Következtetések	226

VIII.Hipotézis vizsgálatának eredménye	229
IX. Összefoglalás	232
IX.1. Magyar nyelvű összefoglaló.....	232
IX.2. Summary in English	242
X. Felhasznált irodalom jegyzéke.....	251
X.1. Folyóiratcikkek.....	251
X.2. Könyvek és könyvfejezetek	256
X.3. Internetes hivatkozások és egyéb dokumentumok	262
XI. Felhasznált jogi jellegű dokumentumok jegyzéke	268
XI.1. Hazai jogszabályok	272
XI.2. Nemzetközi jogforrások	268
XI.3. Európai Unió Jogforrások.....	268
XI.4. Bírósági és hatósági döntések	274
XII. Mellékletek	276
XII.1. 1. melléklet	276
XII.2. 2. melléklet	277
XII.3. 3. melléklet	277
XII.4. 4. melléklet	278
XII.5. 5. melléklet	279
XII.6. 6. melléklet	280
XII.7. 7. melléklet	280
XII.8. 8. melléklet	280
XII.9. 9. melléklet	281
XII.10.10. melléklet	281
XII.11.11. melléklet	282

I. Alapvetés

I.1. A kutatási téma rövid meghatározása

Az adatok kiemelt jelentőséggel bírnak gazdasági és társadalmi szempontból is: tudatosabbá és tervezettebbé teszik termelési és fogyasztási szokásaink (energia, termékek, élelmiszer tekintetében), gazdaságfejlesztési hatással is bírnak, mert új szolgáltatások és termékek jelennek meg használatuknak köszönhetően. Növelik továbbá a termelékenységet, hatékonyságot, segítik az induló kis – és középvállalkozásokat a termék – és szolgáltatásfejlesztés terén. Személyre szabottabbá válnak a szolgáltatások, és megkönnyítik a szervezeteken belül a döntéshozatalt.¹ A – később kifejtésre kerülő – Big Data elemzési módszereknek kiemelt jelentősége van az egészségügyben is, ahol használatával jobban értékelhetővé válik az ellátás minősége és hatékonysága, mely ismeretek támogatják a betegellátás fejlesztését. A betegellátás során keletkezett adatok értékelésével ugyanis következtetések vonhatók le az alkalmazott kezelés hatásosságára, összehasonlítható különböző terápiák eredményessége, kutatási hipotézisek állíthatók fel,² kutatási eredmények validálhatóak. Ugyanakkor a Big Databan veszélyek is rejlenek az érintettek nézvére, mint például agresszív reklámkampány, megkülönböztető árazás, esetleg versenyjogba is ütköző adatfelhalmozás.³

Összefoglalva tehát a társadalmi és technikai változásoknak köszönhetően hatalmas és egyre növekvő mennyiségben keletkeznek személyes és egészségügyi adatok. Felismerték a piaci és állami szereplők is ennek jelentőségét, az adatokban rejlő hatalmas potenciált, ami különösen felmerül a személyes és egészségügyi adatok tudományos kutatási célú felhasználása során. De az adatok felhasználása veszélyeket is jelenthet az érintettek nézvére, ezért hatalmas a bizonytalanság a felhasználás feltételeit illetően. Megjelenhet a túlzott óvatosság a jogsértéstől való félelem miatt, de a határok egyértelmű kijelölésének hiányában túlkapások is előfordulhatnak.

¹ Az Európai bizottság 2020. évi közleménye az európai parlamentnek, a tanácsnak, az európai gazdasági és szociális bizottságnak és a régiók bizottságának (2020. február 19., COM (2020) 66 final) (a továbbiakban: COM (2020) 66 final) 4. oldal

² W. Nicholson Price II, I. Glenn Cohen: Privacy in the age of medical big data = Nature Medicine, 2019, 37-43. oldal

³ Belényesi Pál: Digitális platformok és a Big Data. In Valentiny Pál, Kiss Ferenc László, Nagy Csongor István (szerk.). Verseny és szabályozás. Budapest, MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet, 2016. 4. oldal

Jelen dolgozat célja, hogy megvizsgálja a személyes és az egészségügyi adatok felhasználási lehetőségeit, illetve feltételeit, különös tekintettel a tudományos kutatás céljából való felhasználási lehetőségekre, annak érdekében, hogy az egészségügyi adatok tudományos kutatási célú hasznosításának lehetőségei és korlátai bemutathatóvá váljanak. A dolgozatban kiemelt figyelmet fordítok az erőforráshiányban szenvedő egészségügyi területre, ahol az adatalapú működés jelentős javulást jelenthetne az erőforrások optimális felhasználása terén, és talán az egyetlen hosszútávon is fenntartható fejlődési utat biztosíthatja. A disszertációval szeretném az éppen kialakítás alatt álló szabályrendszert bemutatni, a felmerülő és esetleg megoldásra váró jogdogmatikai problémákat megvilágítani. Kétségtelenül egyre nagyobb az igény a személyes és egészségügyi adatok hasznosítása iránt, de ezt úgy kell lehetővé tenni, hogy mindeközben az érintettek magánszférája is kellő védelemben részesüljön.

I.2. Témaválasztás indokai

A témaválasztás és az egészségügyi adatok tudományos kutatási célú elemzése iránti érdeklődésem a Pécsi Tudományegyetem (a továbbiakban: PTE) Datalake projekthez nyúlik vissza, ahol először találkoztam az adatfelhasználásban rejlő lehetőségekkel, illetve azzal, hogy mekkora mértékben szolgálhatja a társadalom érdekeit az adatok felhasználása. A projekt célja egy innovatív, informatikai, PTE és Klinikai Központban keletkezett személyes és egészségügyi adatokból álló adattó rendszer kialakítása volt, ami lehetővé tette az egészségügyi adatok hatékonyabb hasznosítását. Ez kiterjedt egyrészt az egészségügyi adatok biztonságos környezetben való tudományos kutatási célú felhasználásának elősegítésére, illetve statisztikai elemzések színvonalának növelésére is.

Az elkötelezettségem még inkább erősödött a PTE Általános Orvostudományi Kar Transzlációs Medicina Intézetben végzett munkám során, ahol valamennyi kutatás adatelemzésen alapul. E dolgozat írásakor már én magam is adatelemzésen alapuló orvostudományi kutatást végző személynek mondhatom magam a Gyógyszertudományok Doktori Iskolában folytatott tanulmányaimnak köszönhetően, így egyszerre látom a hasznosító és az adatvédő szempontjait, ötvözni tudom céljaikat és motivációikat. Személyes meggyőződésem, hogy az adatok újra felhasználásával életeket lehet menteni, de ez csak olyan keretek között történhet, ami nem jelent hátrányt az adatalany magánszférájára és érdekeire. Vízióm, hogy „a személyes adatok

kezelését az emberiség szolgálatába kell állítani”,⁴ de fontos, hogy az érintett magánszférájának kellő védelmet biztosítva.

Meggyőződésem, hogy az adatalapú kutatás, illetve az eredményeinek hasznosítása hozhat áttörést az egészségügyben. Ezt támasztja alá, hogy az Európai Bizottság (a továbbiakban: EB) Európai Statisztikai Hivatalának jelentése alapján Európában évente mintegy 1,7 millió 75 év alatti ember hal meg, de ezek közül 1,2 millió haláleset elkerülhető lett volna hatékony elsődleges megelőzéssel és közegészségügyi beavatkozással.⁵ Magyarországon emiatt kidolgozásra került egy modell, a „Transzlációs Medicina Kör” (a továbbiakban: TM Kör) modellje, aminek a célja, hogy a tudományos eredmények hasznosítása által javítsa a betegellátás eredményességét. A modellt a Pécsi Tudományegyetem Transzlációs Medicina Központjában próbálták ki hatalmas sikerrel. A TM Kör alkalmazása előtti 2,8 %-os teljes halálozást sikerült 1 %-ra visszaszorítani öt év alatt, súlyos heveny hasnyálmirigy gyulladás esetén pedig 28 %-ról 10 %-ra ([1. melléklet](#)). A betegellátás költségei tekintetében is jelentős csökkenést értek el, ugyanis a TM Kör alkalmazása előtt a betegek 62 %-a kapott antibiotikumot, ami 43 %-ra redukálódott öt év alatt ([2. melléklet](#)).⁶

Egy kutatásban összehasonlításra került az is, hogy heveny-hasnyálmirigy gyulladásra szakosodott, a legfrissebb kutatási eredményeket hasznosító kórházakban miképp alakul a betegség súlyossága, a hospitalizációs idő, komplikációk felmerülése, terápiás költségek összehasonlítva egy nem szakosodott egészségügyi szolgáltatóval. A szakosodott intézményben kevesebb súlyos eset merült fel, rövidebb volt a bennfekvés ideje, kevesebb komplikáció merült fel, illetve jelentősen alacsonyabb összegbe került a betegek ellátása ([3. melléklet](#), [4. melléklet](#), [5. melléklet](#)).⁷

Egy másik magyar kutatócsoport által végzett kutatás, ami heveny-hasnyálmirigy gyulladás utáni halálozást vizsgált pedig kimutatta, hogy a vizsgált kohortban majdnem ugyanannyi beteg halt meg az elbocsátást követő 90 napon belül, mint a bennfekvés alatt. Ez azért okozott meglepetést, mert a jelenlegi ellátási protokollok nem várják el a betegek után követését,

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2016. április 27-i (EU) 2016/679 rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (GDPR) – Preambulum (4) bekezdés

⁵ OECD & European Observatory on Health Systems and Policies. OECDiLibrary https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/hungary-country-health-profile-2019_4b7ba48c-en (28 November 2019).

in Hegyi Péter, Eröss Bálint, Izbéki Ferenc et al. Accelerating the translational medicine cycle: the Academia Europaea pilot = Nature Medicine, 2021, 1317–1319. oldal, 1317. oldal

⁶ Hegyi 2021. 1317. oldal

⁷ Gódi Szilárd et al.: Centralized care for acute pancreatitis significantly improves outcomes = Journal of the Romanian Societies of Gastroenterology, 2018, 27. évfolyam 2. szám, 151-157. oldal

akiknek jelentős része a kórházból való elbocsátás követően újabb, drága kórházi kezelés során elhunyt.⁸ A kutatási eredmény jelentőségének köszönhetően a cikk a *Gastroenterology* c. folyóirat címlapján is szerepelt. Valószínűsíthető, hogy megfelelő kontrollvizsgálatok és kezelés segítségével e halálesetek és kórházi kezelések jelentős része kivédhető lett volna. A fenti adatok egyértelműen alátámasztják, hogy a tudományos kutatások, különösen az adatokon végzett kutatások hozzájárulhatnak nemcsak a halálesetek számának, hanem az egészségügy költségeinek csökkentéséhez is.

A fenti publikációk is igazolják a kutatási eredmények felhasználásának egészségügyre gyakorolt pozitív hatását. A dolgozattal szeretném az adatok felhasználásával kapcsolatos jogi kételyeket eloszlatni, ezáltal is elősegíteni a személyes és egészségügyi adatok felhasználását.

I.3. A témaválasztás aktualitása

A Big Data jelenségnek, a mesterséges intelligencia egyre szélesebb körben való alkalmazásának, az automatizált döntéshozatal elterjedésének köszönhetően korábban soha nem látott méretű adatok válnak elemezhetővé és felhasználhatóvá a társadalom és technológia számos területén. Ennek része, hogy a negyedik ipari forradalom napjait éljük: az első ipari forradalmat a víz és a gőz indukálta, a másodikat az elektromosság, a harmadikat a digitalizáció és információk, a negyediket pedig az adatok,⁹ amire egyre gyakrabban erőforrásként is tekintenek. „A digitális kultúra világában csak a bitek (és nem az atomok) utaznak. A valódi világ és a virtuális környezet számtalan ponton kapcsolódik egymáshoz, de a közvetítő közeg, a digitális platform maga anyagtalan”.¹⁰ Jelenleg tehát soha nem látott méreteket ölt az adatmennyiség keletkezésének növekedése – Big Data, infrastrukturális hálózatok fejlődése, dolgok internetje – és emellett az automatikus döntéshozatali rendszerek fejlődésével az információfeldolgozás is gyorsabbá válik.¹¹ Ezt a növekedést pedig nem befolyásolják az anyagi világban megtestesült erőforrások korlátozott mértékben való rendelkezésre állása, így megbecsülhetetlen, hogy milyen mértékű és gyorsaságú fejlődésre számíthatunk.

⁸ Czapári Dóra et al.: Hungarian Pancreatic Study Group. Detailed Characteristics of Post-discharge Mortality in Acute Pancreatitis = *Gastroenterology*, 165. évfolyam 3. szám, 682-695. oldal

⁹ Gry Hasselbalch, Pernille Tranberg: *Data Ethics - The New Competitive Advantage*. Copenhagen, Publishare, 2016. 11. oldal

¹⁰ Nicholas Negroponte: *Being digital*. New York, Knopf, 1995. in Rab Á. Sz.: *A mesterséges intelligencia hatása a társadalomra- problémátérkép* 25- 42. oldal, 27. oldal In: Török Bernát, Zódi Zsolt (Szerk.): *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai*. Ludovika, 2021.

¹¹ Izsák Gábor, Palicz Alexandr, Szász Kátfinka, Varga Balázs: *Az adatvagyon szerepe a pénzügyi szektorban = Hitelintézeti Szemle*, 2022, 21. évfolyam 1. szám, 164–173. oldal

A paradigmaváltás a web 2.0-val kezdődött: az internetet ellepték a felhasználók által létrehozott tartalmak, komplett profilokat hoztak létre magukról a közösségi média oldalakon. Annyira erős volt ez a váltás, hogy a Time magazin 2006-ban őket – vagyis az aktív és produktív web 2.0 felhasználókat – választotta az év emberének.¹² Ezzel a folyamattal párhuzamosan két trend indult még el: egyrészt megjelentek az első internet központú cégek,¹³ másrészt egyre olcsóbbá vált az adatok tárolása és elemzése a felhő alapú adattárak és analitikai szoftverek fejlődésével.¹⁴ Egyre több eszközt is használunk, melyek az internethez csatlakozva szenzorokkal adatot gyűjtenek és analizálnak egyrészt rólunk, másrészt a minket körülvevő dolgokról (Dolgok internetje – Internet of Things).¹⁵ Ezek az eszközök csatlakozva Wifi-re egymással is kapcsolatba tudnak lépni, egymással együtt is tudnak működni.¹⁶ Tehát a hagyományos értelemben vett adatforrások – gazdaságból származó adatok, szenzorok által automatikusan generált adatok, közösségi oldalokról származó adatok – mellett megjelentek a különböző eszközökkel mért adatok – laptop, mobil és okostelefon, okosórák, okos háztartási eszközök, kamerák, fotók –, melyekkel az adatok mértékegysége a korábbi mega és gigabájtokról terra és petabájtokra nőtt.¹⁷ Az óriási mennyiségű, különböző forrásokból származó, különböző formátumokban tárolt, excepcionálisan gyorsan növekvő adatmennyiséget Big Data-nak nevezzük.¹⁸ Mindenekelőtt érdemes bővebben kifejteni, hogy mit is értünk Big Data alatt. Ez egy rendkívül komplex és összetett fogalom és véleményem szerint nem is adható egy, minden szférára igaz definíció. Sokan és sokféleképpen fogalmazták meg a lényegét. Találkozhatunk olyan elmélettel miszerint „a Big Data a digitális adatok robbanásszerű mennyiségi növekedése miatt előálló minőségileg is új társadalmi gyakorlatok és megismerési módok együttese”.¹⁹ Zödi Zsolt szerint: „a Big Data társadalmi hatásokkal is bíró jelenség, amelynek lényege, hogy a külvilág (a természet) és az emberek (a társadalom) egyre több adata rögzítődik digitális formában, és ezekre az adathalmazokra egyre többféle elemző (adatbányász), profilírozó (osztályozó), következtető és jósló (predikciós) algoritmus épül. Ezeket az algoritmusokat azután az állami szféra, a magáncégek, sőt, az autonóm gépek (a

¹² Hasselbalch, Tranberg 2016. 17. oldal

¹³ Az 1990-es években Ethan Zuckermann alapította az első ilyen céget, a Tripod.com oldalt.

¹⁴ Hasselbalch, Tranberg 2016. 19-20. oldal

¹⁵ U.o. 144. oldal

¹⁶ Nicola Fabiano: Blockchain and Data Protection: the value of personal data = Systemics, Cybernetics and Informatics, 2018, 16. évfolyam 6. szám, 48-51. oldal

¹⁷ Dipti Shikha Singh, Garima Singh: Big data – A Review = International Research Journal of Engineering and Technology (IRJET), 2017, 4. évfolyam 4. szám, 822-824. oldal

¹⁸ chadalavada Lasya Chowdary, Sudarsanam Vaishnavi Sudha, Tellamkela Pooja Supriya, Seelam Hari Haran: Protection of big data privacy = International Research Journal of Engineering and Technology (IRJET), 2020, 7. évfolyam 12. szám, 552-554. oldal

¹⁹ Dessewffy Tibor, Láng László: Big Data és a társadalomtudományok véletlen találkozása a műtőasztalon = Replika, 2015, 3-4. szám, 157-170. oldal, 157. oldal

robotok) is széles körben használják szolgáltatások nyújtására és különböző döntések meghozatalára”.²⁰

Big Data jelenséget 2001-ben még „három V” kifejezéssel jellemezték: „változatosság (variety), mennyiség (volume), sebesség (velocity). Napjainkra azonban továbbfejlesztésre került „négy V” és „öt V” modellé.²¹ A negyedik „v” az értéket (value), az ötödik a pontosságot (veracity) takarja.²²

Már szinte közhely, hogy az adat az új olaj. Azonban napjainkra az is nyilvánvalóvá vált, hogy önmagában az adat nem elegendő a benne rejlő potenciál maximális kihasználásához, nagyon fontos, hogy azt miképp használjuk fel. Ezért különösen találó az a hasonlat, ami az adatot az arannyal, az adatot feldolgozó algoritmust pedig az aranyásóval azonosítja.²³ Egyre többen ismerik fel az adatokon alapuló működés elkerülhetetlenségét, hiszen nem tudnak versenyezni azokkal, akik működésébe már beépítésre került, és jelentős érdeke fűződik a már meglévő strukturált adatbázisok felhasználásához. Meghaladottá vált továbbá az is, hogy egy szervezet értékét kizárólag az anyagi, tárgyasult javaktól tegyük függővé, egyre nagyobb szerep jut egy-egy szervezet értékének meghatározásakor az immateriális javaknak, ahol a szellemi termékek mellett az adatvagyon jelentősége is erőteljesebbé vált. Az adatnak gazdasági értéke is van, ami többek között arra vezethető vissza, hogy sok esetben szolgáltatásokért cserébe fizetünk adatainkkal.²⁴

Az adatok felhasználásának egyre több gazdasági következménnyel járó hatása van. Egyrészt származhat belőle közvetlenül bevétel, aminek mértéke nagymértékben függ az adatok minőségétől és használatuk gyakoriságától, az adatok naprakészségétől. Ugyanakkor a személyes adatok védelmének hiánya vagy az adatok visszaélésével kapcsolatos szabálysértések esetén a mind az adatkezelő – például bírság vagy bizalomvesztés miatti bevételkiesés – mind az érintettek – vagyoni és nem vagyoni – hátránnyal nézhetnek szembe, ami megkérdőjelezhetetlenné teszi a gazdaságra gyakorolt hatást. Nem önmagában a személyes

²⁰ Zódi Zsolt: Privacy és a Big Data = Fundamentum, 2017, 1-2. szám, 18-30. oldal, 18. oldal

²¹ A mennyiség jelző alatt az adatok hatalmas mennyiségére gondolhatunk, hiszen a közösségi médiában és a különböző eszközök által soha nem látott méretű adatok keletkeznek. Sebesség alatt az adatok nagyon gyors keletkezését értjük, amire szükség is van, hiszen a döntéshozóknak folyamatosan a legfrissebb adatokra van szükségük. Változatosság az adatok különböző formátumait jelenti, hiszen a különbözőképp generált adatok egymástól jelentősen különböző formátumban léteznek (strukturálatlan, félig-strukturált). Az érték a cégek elemzési képességét jelenti, amivel jobban megérthetik a kulcsfontosságú területeket ideértve a fogyasztói viselkedést, személyre szabott szolgáltatásokat. A pontosság pedig az adat megbízhatóságát és pontosságát jelöli. Ezt több tényező, mint például jogi kérdések, magánszférvédelem, duplikáció, csökkentheti. Lásd bővebben: Fabiano 2018. 48-51. oldal

²² Fabiano 2018. 48-51. oldal

²³ Hasselbalch, Tranberg 2016. 155. oldal

²⁴ Fabiano 2018. 48-51. oldal

adat bír azonban értékkel, hanem az abból levonható következtetések, profilok, elemzési értékek²⁵

Az adatfelhasználás jelentősége a versenyszféra mellett a közszférában is egyre nagyobb figyelmet kap. Magyarország is felismerte a digitális fejlődés elengedhetetlenségét, és a digitális keretstratégia keretében megalapította a Nemzeti Adatvagyon Ügynökséget (a továbbiakban: NAVÜ) a 2020. évben,²⁶ és kidolgozta a Mesterséges Intelligencia Stratégiát (2020-2030) a mesterséges intelligencia felhasználásában rejlő potenciális előnyök kihasználása mellett, az alkalmazásával járó lehetséges kihívások kezelése céljából. Ebben központi szerep jut az adatvagyonfelhasználásnak, az adatgazdaság beindításának. „Tudatossá és szabályozottá kívánják tenni az adatok gyűjtését és másodlagos felhasználását, az adatvagyonnal való gazdálkodást mind a magán, mind az állami szektorban”.²⁷ Elsődleges feladat ennek keretében egy általános adatvagyon szabályozási környezet kiépítése, adatvagyon kerettörvény megalkotása.²⁸ Magyarország adatfelhasználási stratégiájával részletesebben a IV.3. pontban foglalkozom.

Az Európai Unióban (a továbbiakban: EU) is intenzív törekvések folynak az adat vezérelt innováció előnyeinek a mobilitás, gyógyítás, környezetvédelem terén való kihasználására, az USA és Kína tevékenységével ezen a területen való verseny felvételével. Hiszen az európai adatvagyon jelentős része az USA-ban található hatalmas technológiai cégek kezében van, ami az EU digitális szuverenitásának csökkenését okozza, amiben jelentős szerepe van a nem kielégítő szabályozásnak is.²⁹ Ha az adat a nagyvállalatok kezében marad, akkor ők jelentős hatalmat tudhatnak magukénak, ami az EU adatgazdaságára rendkívül negatív hatással bírhat.³⁰ De az adatvédelem megfelelő szintje sem garantált, hiszen a platformokat felhasználók nincsenek tisztában adataik sorsával, annak valódi értékével, és nem is tudják az ezek átadásáért cserébe kapott szolgáltatás megfelelőségét megítélni.³¹ Ha pedig nem elégedettek, akkor csak a szolgáltatásról való lemondással tudnak változtatni (take it or leave it).³² Emiatt az EU XXI.

²⁵ Polyák Gábor, Pataki Gábor: A személyes adatok értéke a Facebook–WhatsApp- összefonódás versenyjogi értékelésében = Pro Futuro, 2018, 8. évfolyam 1. szám, 131-147. oldal

²⁶ Digitális Jólét Program: Új digitális keretstratégia készül, indul a Nemzeti Adatvagyon Ügynökség. <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/hirek/uj-digitalis-keretstrategia-keszul-indul-a-nemzeti-adatvagyon-ugynokseg> 2021.02.19.

²⁷ Adatgazdaság beindítása. In Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája. Budapest, Digitális Jólét Nonprofit Kft. 2020, 24. oldal

²⁸ U.o.

²⁹ Tóth András: A tisztességes adatkereskedelmet biztosító szabályozás szükségességéről = Állam- és Jogtudomány, 2021, LXIII. Évfolyam 3. szám, 100-121. oldal, 100. oldal

³⁰ Tóth 2021. 111. oldal

³¹ Tóth 2021. 112. oldal

³² Tóth 2021. 117. oldal

századi legfőbb kihívása, ezeknek a folyamatoknak a visszafordítása, a digitális szuverenitásának visszaállítása.³³ Az EU adatvagyonfelhasználási stratégiája a IV.2. pontban részletesen kifejtésre kerül.

A jelenlegi trendek egyértelműen az adatfelhasználás lehető legszélesebb mértékű érvényesítése felé haladnak, hiszen széleskörű előnyökkel kecsegtet. Ugyanakkor nem szabad elfeledkezni a kockázatokról: az adatfelhasználásnak ugyanis nemcsak előnye, hanem veszélye is lehet, különösen különleges adatok – így például egészségügyi adatok – felhasználása esetén. Elképzelhető, hogy diszkriminálják az érintett az egészségügyi adatai alapján. Például a munkáltató nem alkalmazza, vagy biztosító nem köt vele szerződést. Felmerülhet anyagi kár is, hiszen akár magasabb összegű díj fizetésére is kötelezhetik biztosításkötés esetén, vagy alacsonyabb bérért alkalmazzák. Nem szabad megfeledkezni azonban arról sem, hogy az egészségügyi adatok nyilvánosságra kerülése esetén, bizonyos betegségek miatt – leginkább mentális, illetve szexuális betegségek esetén – társadalmi megbélyegzéssel is számolhat az érintett.³⁴

A technológiai fejlődés miatti szükségletekre a jog gyakran csak utólag, már a társadalmi viszonyok megváltozása után tud csak választ adni, reagálni.³⁵ Ennek ellenére a kockázatok mérséklésében az adatvédelemnek is szerepet kell vállalnia olyan szabályok alkotásával, amik megfelelő garanciát jelentenek az érintettek számára. Az általános adatvédelmi rendelet (General Data Protection Regulation, a továbbiakban GDPR) preambulumbekzdéseiben is olvashatjuk, hogy „a személyes adatok gyűjtése és megosztása jelentős mértékben megnőtt... E fejlemények egy olyan szilárd és az eddiginél következetesebb uniós adatvédelmi keretet igényelnek, amelyet erős kikényszeríthetőség támogat. A természetes személyek számára biztosítani kell, hogy saját személyes adataik felett maguk rendelkezzenek.”³⁶ „Tekintheünk a személyes adatok védelmére akadályként is, de választhatjuk azt is, hogy az innováció részének tartjuk,”³⁷ és már új termékek és szolgáltatások kiépítésekor figyelembe vesszük. Az adatvagyonfelhasználási stratégiára is igaz a privacy by design elve, tehát a maximális optimalizálás érdekében már az adatgyűjtés pillanatában szükséges az egész folyamatot

³³ Tóth 2021. 112. oldal

³⁴ Price, Cohen 2019. 37-43. oldal

³⁵ Polyák Gábor, Szöke Gergely: Technológiai determinizmus és jogi szabályozás, különös tekintettel az adatvédelmi jogi fejlődésre = Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás, 2015, 3. évfolyam 1. szám, 31-37. oldal

Idézi:

Blaskovics Bálint, Hajnal György, Dr. Kovács László, Krasznay Csaba, Nemeslaki András, Szádeczky Tamás: E-közszolgáltatásfejlesztés: elméleti alapok és tudományos kutatási módszerek.

<https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/10323> Letöltés dátuma: 2021.09.18.

³⁶ GDPR (6) és (7) Preambulumbekzdés

³⁷ Hasselbalch, Tranberg 2016. 88. oldal

megszervezni. A Privacy by Design azt a megközelítést jelenti, hogy magánszféravédelem alapértelmezett, és a kezdetektől úgy tervezték és fejlesztették a folyamatot, illetve rendszert, hogy az adatok megfelelő szintű védelme és az adatkezelés átláthatósága biztosított legyen, nem pedig utógondolat.³⁸ A Privacy by Design nem merülhet ki csupán technológiai fejlesztésekkel, hanem egy üzleti filozófia, ami a szervezeten belüli szervezési intézkedéseket, a humánerőforrást, vállalat marketinget is magában foglalja.³⁹ Találhatunk arra is példát, hogy a magánszféra védelmét beépítik a cég brandjének részévé, és azzal próbálják vonzóbbá tenni a terméket a célcsoportnak.⁴⁰ Például az iPhone marketingtevékenysége során is megjelent ez a megközelítés, és a „Privacy. That’s iPhone” szlogent alkalmazták.⁴¹

Az adatvagyonfelhasználási stratégia megtervezése és megvalósítása nélkül tehát – különösen az adatvezérelt területeken – nehezen elképzelhető a nagyobb szervezetek optimális, hatékony működése.

I.4. Kutatás hipotézisei

Jelen dolgozat célja, hogy megvizsgálja a személyes és az egészségügyi adatok felhasználási lehetőségeit, különös tekintettel a tudományos kutatás céljából való hasznosításra. Feltételezem, hogy a jelenlegi jogi keretrendszer nem biztosít valamennyi érintett érdekeit megfelelően védő szabályokat a felhasználás során, emiatt jogfejlesztés szükséges ezen a területen. Kérdésként felmerül továbbá, hogy a jogfejlesztésben milyen garanciákat kell a jogalkotónak meghatároznia ahhoz, hogy a felek érdekei közti egyensúly keletkezzen? Célom az is, hogy javaslatot tegyek egy olyan tisztességes szabályozási modellre, ami egyensúlyt teremt az adatfelhasználó és érintett érdekei között a hasznosítás során.

A disszertáció által érintett területen nagyon intenzív az Európai Unió jogalkotása, és egyre több az az olyan jogforrás, ami rendeleti, azaz közvetlenül és egységesen hatályosul az egész Unióban, ugyanakkor továbbra is találunk olyan területeket – mint például az egészségügyi adatok kezelése –, ahol a tagállami jog is kiemelt szerepet kap. A fentiek alapján az elemzés

³⁸ Hasselbalch, Tranberg 2016. 96. oldal

³⁹ Hasselbalch, Tranberg 2016. 97. oldal

⁴⁰ Ezt a megoldást választotta az Apple, illetve a Mozilla is. A Mozilla 10 elvet határozott meg, amit a cégcsoporton belül is alkalmaz. Hasonló példa még a finn KiDMEMO, ami a gyerekek fotóinak megosztására szolgáló biztonságos platform, illetve a francia „Cozy” felhőszolgáltató, aki „anti-Google” szolgáltatóként nevezi magát. A Google ellen lépett fel a Microsoft is, aki a saját levelezőrendszerét azzal próbálta vonzóbbá tenni, hogy felhívta a felhasználók figyelmét arra, hogy a Google a küldött levelekben található elérhetőségeket marketingcélokra használja. (Lásd bővebben: Hasselbalch, Tranberg 2016. 65-66. oldal)

⁴¹ Privacy on iPhone - Data Auction, 2022., videófelvétel, Apple
<https://www.youtube.com/watch?v=NOXK4EVFmJY>

során alapvetően az unióban hatályos szabályokból indul ki, de tételes jogi szabályozás tekintetében a magyar tagállami szabályokat veszi alapul.

I.5. Dolgozat struktúrája

Az adatok felhasználási lehetőségeit alapjaiban befolyásolja, hogy milyen típusba tartozik, így először az adatok típusait veszem sorra. Ennek keretében elemzem a személyes adat, anonim adat, álnevesített adat fogalmát, jellemzőit (II. fejezet). Ezt követően a hasznosítást, illetve a felhasználást érintő következő fontos tényező a felhasználni kívánó szervezet jogállása, hiszen eltérő jogosítványai vannak a szervezetnek attól függően, hogy milyen jogviszony keretében kezeli az adatokat, ezért a harmadik fejezetben adatkezelésben résztvevő személyek jogállása következik, külön kitérve az emberen végzett orvostudományi kutatásban résztvevő személyek jogállására (III. fejezet).

A dolgozatban ezután a személyes adatok felhasználásának jelentősége, illetve az EU és Magyarország stratégiájának áttekintő bemutatására kerül sor (IV. fejezet). Ezt követően a téma szempontjából releváns alapjogok következnek, nevezetesen a magánszféra védelme, információs önrendelkezési jog, illetve adatvédelem, valamint ezek magánjogi viszonyokban való érvényesülése. (V. fejezet). Részletesen foglalkozom továbbá a személyes adat jogi természetével is. (V.4. fejezet).

A hatodik fejezetben pedig az adatvagyon definiálása, és az adatvagyonfelhasználás, illetve hasznosítás módozatai kerülnek bemutatásra. Külön foglalkozom azzal az esettel, amikor az adat újra felhasználásra kerül. Ekkor gyakorlatilag az adat másodlagos célú felhasználásról beszélünk, mikor az adatokat az adatgyűjtés eredeti céljához képest új célra szeretnék alkalmazni. Az adatkormányzási rendelet fogalommeghatározását használva, „az adatok természetes vagy jogi személyek általi felhasználása olyan kereskedelmi vagy nem kereskedelmi célokra, amelyek kívül esnek azon a közfeladat ellátása keretén belüli eredeti célon, amelyre az adatokat előállították”.⁴² Kitérek az adatmegosztás esetére is, ezen belül is külön vizsgáljuk, ha ellenszolgáltatás ellenében vagy anélkül, illetve közérdekű célra történik az adat felhasználása. Részletesen bemutatom továbbá a már elfogadott, illetve javaslatként elérhető jogforrásokat is. Végül javaslatot teszek egy etikus, illetve tisztességes, a felhasználásban résztvevő személyek érdekei között egyensúlyt teremtő szerződés lényeges tartalmi elemeire (VII. fejezet). A tisztességes adatkezelés több mint az adatvédelmi szabályoknak való pusztá megfelelés.⁴³ Elsődleges célja a társadalomban lévő erők

⁴² Javaslat Az Európai Parlament és a Tanács Rendelete az európai adatkormányzásról (A továbbiakban: Adatkormányzási rendelet) Brüsszel, 2020.11.25. COM (2020) 767 final 2020/0340 (COD)

⁴³ Hasselbalch, Tranberg 2016. 188. oldal

kiegyensúlyozása. Ha az adatkezelési gyakorlat nem etikus és tisztességes az diszkriminációhoz és egyenlőtlen lehetőségekhez vezet. Jól működő demokráciákban a hatalmon lévők hatalmukat nyitottan és átláthatóan gyakorolják, és ezt nem várják el az egyénektől, hiszen minél nyitottabb és átláthatóbb az egyén, annál kiszolgáltatottabbá válik. A jelenlegi trendek azonban ebbe az irányba vezetnek: az egyének egyre átláthatóbbá válnak, és nyitottak különböző típusú kontrollra, manipulációra, diszkriminációra, miközben az erősebb szervezetek (kormány, gazdasági szereplők, multinacionális cégek, techcégek) tevékenysége egyre átláthatatlanabbá válik.⁴⁴

I.6. Kutatás módszertana

A dolgozatban a kutatás jellegét tekintve kvalitatív módszereket alkalmaztam és deduktív logikát követtem, „általánosból a speciális irányba” haladtam.

A II. és III. fejezetben elsődleges a leíró, rendszerező és elemző módszer alkalmazása. Ezekben az adatfelhasználás tárgyát és alanyát mutatom be, hiszen a hasznosítás szempontjából kardinális kérdés, hogy milyen adatot és milyen jogállású személy szeretne felhasználni.

A IV. fejezetben egyrészt rendszerező és leíró-kritikai módszer alkalmazásával összefoglaltam a személyes adatok felhasználásának jelentőségét, illetve a személyes és egészségügyi adatok felhasználásában rejlő lehetőségeket és veszélyeket. Bemutattam továbbá az adathasznosításra vonatkozó jelenlegi trendeket Magyarországon és az Európai Unióban. Ez azért szükséges, mert az olvasó számára átláthatóvá és rendszerben személtethetővé teszi a konkrét jogalkotói rendelkezéseket, és a kiragadott jogszabályok helyett ok-okozati összefüggéseket is felfedezhet az adathasznosításra vonatkozó szabályok olvasásakor.

A V. fejezetben felhasználás szempontjából jelentős alapjogok és fejlődésük, valamint az alapjogok érvényesülése a magánjogi viszonyokban, illetve a személyes adat jogi természete a vizsgálat tárgya. Bemutatom a felhasználás alapját képező jogi környezetet és annak fejlődését annak érdekében, hogy a felhasználással szembeni normákra való javaslatkérés egyértelmű legyen az a környezet, amibe illeszkednie kell. Több jogterület – így különösen polgári jog és alkotmányjog – szempontjából elemeztem. Külön kitérek a személyiségi jogok jogi természetére és egy érdekes összehasonlítással is találkozhat az olvasó a személyes adatok és

⁴⁴ Hasselbalch, Tranberg 2016. 184. oldal

sejtek, szövetek jogállásával kapcsolatban. A fejezet elsősorban történeti-leíró, rendszerező és összehasonlító módszert követ interdiszciplináris megközelítést alkalmazva.

A VI. fejezetben Személyes adatok, illetve adatvagyon felhasználása egyrészt rendszerező és leíró módszert, másrészt az új szabályozási megközelítés kapcsán, kritikai-elemző módszert alkalmazok.

A VII. fejezetben adatok felhasználására jogosító, illetve a magyar jogrendszerben már személyiségjegyek hasznosítására használt szerződéseket elemeztem történeti-leíró, illetve kritikai-elemző módszert alkalmazva. Megvizsgáltam az egyes szerződések által védett jogtárgyat, illetve a jogalkotói is jogalkalmazói elvárásokat az adatvédelem által védett adatok felhasználására jogosító szerződés, és az azt megalapozó normaszövegre vonatkozó javaslat megfogalmazásához. Majd összefoglaltam az alkalmazott szerződéstípusra, kötelező tartalmi elemekre, illetve a tisztességes adatkezelés megvalósítása érdekében alkalmazandó jogalkotói garanciákra vonatkozó javaslatom.

I.7. Kutatás lezárásának ideje

A kézirat lezárására 2023. november 7. napján került sor, így e napon hatályos joganyag és ekkor elérhető jogirodalomra voltam tekintettel a kutatás során.

II. Adattípusok⁴⁵

A hasznosítani kívánt adat típusa alapjaiban determinálja a felhasználási koncepciót, illetve lehetőségeket, ezért kulcsfontosságú magának az adatnak a definiálása, tipizálása, jellegzetességeinek vizsgálata.⁴⁶

II.1. Adattípusok, adatok típusának jelentősége a felhasználásban

Az adat bármilyen információ lehet.⁴⁷ Az adat gyakorlatilag az információ formai leképeződése. Az adatra formai oldalról, míg az információra tartalmi oldalról tekintünk. Az adat tehát fizikailag érzékelhető, rögzített. Így megőrzött, visszakereshető, egynél többször

⁴⁵ Ez a fejezet Dr. Szőke Gergely Lászlóval közös kutatásokon alapul.

⁴⁶ A felhasználás, illetve hasznosítás fogalma a VI.1. fejezetben kerül kifejtésre.

⁴⁷ Lásd GDPR 4. cikk 1. és Az Európai Parlament És A Tanács (Eu) 2018/1807 Rendelete (2018. november 14.) a nem személyes adatok Európai Unióban való szabad áramlásának keretéről (a továbbiakban: a nem személyes adatok szabad áramlásáról szóló rendelet) 3. cikk 1.

érzékelhető. Az adathoz képest az információ értelmezett, értékelt, és „újat” tartalmaz, ezáltal változást idéz elő a befogadó tudatában.⁴⁸

Az adatkormányzási rendelet szerint az adat „aktusok, tények vagy információk bármilyen digitális megjelenítése, vagy az említett aktusok, tények és információk összeállításai, többek között hang-, kép- vagy audiovizuális felvétel formájában is”.⁴⁹ Az adatokat a felhasználás szempontjából két csoportba sorolhatjuk. Megkülönböztethetünk egyrészt nyílt hozzáférésű adatokat, amik nyílt formátumú, szabadon felhasználható, tovább felhasználható, bármilyen céllal megosztható adatokat jelöl.⁵⁰ A másik csoportot a mások jogaival érintett adatok képezik, amik felhasználhatósága mások jogainak védelme érdekében korlátozott. A védelmet megalapozhatják adatvédelmi előírások, szellemi tulajdon, üzleti titok vagy üzleti szempontból érzékeny információ védelme.⁵¹

A téma szempontjából az adatvédelem által védett adatok bírnak relevanciával, így az adatok adatvédelmi csoportosítása következik, aminek során négy definíció elemzésével foglalkozok részletesen.

A személyes adat, álnevesített adat illetve anonim és anonimizált adat fogalmának tisztázása és adatvédelmi jogi szempontú értelmezése elengedhetetlen, mert ugyan az elvi fogalommeghatározásuk érdemben nem változott az elmúlt években, de a technológiai változások következtében e fogalmak gyakorlati alkalmazása azonban nagyon is: amit néhány éve még anonimizált adatbázisnak lehetett tekinteni, az ma már könnyen lehet, hogy csak álnevesített adat, vagy akár közvetlen azonosítást is lehetővé tevő személyes adat. Minél nagyobb egy adatbázis – még ha anonimizálnak is tűnik – annál nagyobb az esélye az adatok érintettel való összekötésére, hiszen előfordulhat, hogy bizonyos adatok önmagukban nem azonosítják az érintettet, de más adatokkal összekötve azonosíthatóvá teszik.⁵²

A problémát jól illusztrálja, hogy az USA 1990-es népszámlálási adatainak végzett vizsgálata során az USA lakosainak 87,1 %-a egyértelműen azonosítható vált olyan adatbázisban, ami a

⁴⁸ Nagyné Takács Veronika: Adatvagyon-gazdálkodás divatszó vagy szükségszerűség? Hadmérnök, X. Évfolyam 4. szám - 2015. december. 255-265. oldal, http://hadmernok.hu/154_15_nagynetv.pdf Letöltés dátuma: 2023. 10. 17. 256. oldal

⁴⁹ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 1. pont

⁵⁰ AZ Európai Parlament És A Tanács (Eu) 2019/1024 Irányelve (2019. június 20.) a nyílt hozzáférésű adatokról és a közzféra információinak további felhasználásáról (16) bekezdés

⁵¹ Adatkormányzási rendelet javaslat 1. oldal <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020PC0767&from=HU> Letöltés dátuma: 2021. 04. 23.

⁵² Hasselbalch, Tranberg 2016. 31. oldal

nem, születési dátum, irányítószám adatokat tartalmazta.⁵³ Magyarországon ezen adatok alapján 78,4% az arány, és ha a fenti adatkörön túl további adat is rendelkezésre áll, akkor az azonosítási kockázat 94% fölé emelkedhet.⁵⁴ További jó példa a Netflixnél történt eset, amikor a szolgáltató elvileg anonimizált adatbázist hozott nyilvánosságra a Netflix Prize program keretében. A program célja az volt, hogy a Netflix ajánlási rendszerét fejlesszék tovább új algoritmusok fejlesztésével. Ehhez a Netflix létrehozott egy anonimnek minősített adatbázist, amiben szerepelt, hogy fél millió felhasználója mely filmet, miképp és mikor értékelt. Narayanan és Shmatikov az IMDb (International Movie Database) – filmek értékelését tartalmazó nyilvánosan elérhető – adatbázisában szereplő adatokkal vetette össze a Netflix által nyilvánosságra hozott adatbázis adatait, amivel képessé vált az – egymástól elválasztva – anonimnek tűnő adatbázisban szereplő recordok természetes személlyel való összekapcsolására. Az adatbázisok összekapcsolásával azonosítani tudták a felhasználókat az alapján, hogy mely a filmeket melyik időintervallumban értékelték.⁵⁵

Mindkét esetben közös, hogy az anonimnek tekintett adatbázisokban olyan adatok szerepeltek, amik közvetlenül nem alkalmasak az érintettek azonosítására, de összekapcsolva ún. kvázi azonosítóként funkcionálnak. Kvázi azonosítók alatt azon adatokat értjük, amik elvben személyazonosításra szolgálhatnak.⁵⁶

Jelen fejezet célja, hogy a fenti fogalmak definiálásával, egymástól való elhatárolásra vonatkozó iránymutatással, illetve az adattípusok közötti rendszer bemutatásával segítséget nyújtson annak eldöntésében, hogy alkalmazandó-e egyáltalán az adatvédelmi szabályrendszer, ami kulcsfontosságú az adatfelhasználási stratégia kialakításában, felépítésében.

II.2. A személyes adat – általános kategóriájának – fogalma

A GDPR 4. cikk. 1. pontja alapján „személyes adat” az *azonosított vagy azonosítható természetes személyre („érintett”) vonatkozó bármely információ. Azonosítható az a természetes személy, aki közvetlen vagy közvetett módon, különösen valamely azonosító, például név, szám, helymeghatározó adat, online azonosító vagy egy, vagy több tényező alapján azonosítható.*

⁵³ Alexin Zoltán: Kockázatokat rejt az egészségügyi adatok anonimizálása = IME, 2014, XIII. évfolyam 2. szám 68-72. oldal 68. oldal

⁵⁴ Alexin 2014. 72. oldal

⁵⁵ Paul Ohm: Broken Promises of Privacy: Responding to the Surprising Failure of Anonymization = UCLA Law Review, 2010, 57. évfolyam, 1701-1777. oldal, 1722. oldal

⁵⁶ Alexin 2014. 68. oldal

A személyes adat fogalmának tehát négy fogalmi eleme van: (1) bármely információ, (2) azonosított vagy azonosítható (3) természetes személyre (4) vonatkozó.

II.2.1. Bármely információ

A „bármely információ” fogalom tágan értelmezendő, sem az információ tartalma, sem az információ természete alapján nem szűkítendő a definíció. Az objektív mellett a szubjektív információk (vélemény, értékelés) is beleértendők. Az információnak továbbá nem kell sem igaznak, sem pedig igazoltnak lennie,⁵⁷ illetve az információ formája tekintetében sincs megkötés: bármilyen adathordozón is szerepel, személyes adat fogalmába tartozhat.⁵⁸

II.2.2. Vonatkozó

A következő vizsgálandó eleme a definíciónak a „vonatkozó” jelleg, ami az egyén és az információ közti kapcsolatot jelenti, azaz akkor áll fenn, ha az információ az egyénről szól.⁵⁹ Ehhez vagy a „tartalom” elem, vagy a „cél” elem, vagy az „eredmény” elem teljesül. A tartalom elem akkor teljesül, ha az információt az adott személyről adják, a cél elem akkor, ha az információt azért használják fel, hogy az egyént értékeljék, befolyásolják, az eredmény pedig akkor, ha az információ felhasználása valószínűleg hatással van egy adott személy jogaira, értékeire.⁶⁰ A tartalom/cél/eredmény feltételek vagylagosak, azaz már az egyik körülmény fennállása megalapozza a „vonatkozó” tartalmi elem fennállását.

II.2.3. Azonosított vagy azonosítható

A személyes adat fogalmának harmadik eleme az azonosítottság vagy azonosíthatóság.

Akkor „azonosított” egy személy, ha személyek egy csoportján belül „elkülönül” a csoport valamennyi egyéb tagjától, és akkor „azonosítható”, ha ennek megtétele – függetlenül attól, hogy tényleges azonosításra sor kerül-e – lehetséges.⁶¹

Az azonosítás lehetséges közvetlen vagy közvetett módon. Annak mértéke azonban, hogy az azonosításhoz milyen azonosítókra vagy más ismérvekre van szükség az adott helyzet

⁵⁷ WP 29 4/2007 vélemény a személyes adat fogalmáról (WP136), 6. oldal

<https://www.clinicalstudydatarequest.com/Documents/Privacy-European-guidance.pdf> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

⁵⁸ U.o. 8. oldal

⁵⁹ U.o. 9. oldal

⁶⁰ U.o. 11-12. oldal

⁶¹ U.o. 13. oldal

körülményeitől függ (pl.: ugyanazon adat alapján bizonyos körben azonosítható, más körben nem).⁶²

Amennyiben egy érintett az adat/adatok alapján azonosított vagy közvetlenül azonosítható, az anonimitás kérdése fel sem merül. De az anonim minősítés akkor sem áll fenn biztosan, ha a hozzáférhető azonosítók kiterjedése első látásra nem teszi senki számára lehetővé az adott személy kiválasztását, attól még e személy „azonosítható” lehet, mivel az említett információ más információkkal összekapcsolva (ez utóbbi akár megvan az adatkezelőnél, akár nincs) az egyént másoktól megkülönböztethetővé teheti (közvetett azonosíthatóság).⁶³

Ahhoz, hogy ne személyes adatnak minősíthessünk egy adatot/adathalmazt, az eredménynek az alábbi három kérdés tekintetében nemlegesnek kell lennie:

- kiválasztás: lehetséges-e még kiválasztani egy egyént;
- összekapcsolhatóság: lehetséges-e még az egyénekkel kapcsolatos rekordokat összekapcsolni;
- következtetés: ki lehet-e következtetni az egyénekre vonatkozó információkat?⁶⁴

Ha mindhárom kérdésre nemleges a válasz, az adatok nem személyes adatnak, hanem anonimnek tekinthetők. Ha az eljárás azonban akár csak egy kritérium kapcsán kétségeket ébreszt, az azonosítási kockázatokat alaposan ki kell elemezni, és adott esetben kockázat mérséklését célzó garanciákat, biztonsági intézkedéseket és mechanizmusokat kell kidolgozni. A második és harmadik kérdésnél ugyanis felmerülhet, hogy objektív értelmében kell lehetetlennek lennie vagy „csak” észszerűen nem várhatónak.⁶⁵ Ennek értékelésében központi szerepet játszik, hogy a személyes adat fogalmát abszolút és relatív módon értelmezzük-e. A megközelítések gyakorlatilag az adat és az érintett közötti kapcsolat helyreállíthatóságát, azaz az érintett közvetett azonosíthatóságát vizsgálják.⁶⁶

Az abszolút értelmezés a személyes adat fogalmát meglehetősen tágan értelmezni, mert eszerint személyes adatnak minősül egy adat, ha az adat és a személy közötti kapcsolat opcionálisan megteremthető. Azaz azonosíthatónak tekinti az érintettet abban az esetben is, ha akár több különböző adatkezelőnél lévő adatok segítségével, több lépésben, különböző technikai

⁶² WP 29: 4/2007 vélemény a személyes adat fogalmáról (WP136), 13. oldal
<https://www.clinicalstudydatarequest.com/Documents/Privacy-European-guidance.pdf> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

⁶³ Polyák, Szőke 2015. 65. oldal

⁶⁴ WP 29: 05/2014. számú vélemény az anonimizálási technikákról (WP216), 3. oldal

⁶⁵ A jogirodalomban ez gyakran a személyes adat abszolút és relatív értelmezésének problémájaként jelenik meg.

⁶⁶ Polyák, Szőke 2015. 65. oldal

eljárásokkal⁶⁷ válik azonosítható, és abban az esetben sem tesz kivételt, ha az adott adatkezelőnek nincs tényleges vagy jogszerű lehetősége erre.⁶⁸

A relatív értelmezés elfogadása a személyes adat szűkebb értelmezéséhez vezet: eszerint ugyanis a minősítést kizárólag az adatkezelő szempontjából kell elvégezni, és abban esetben nem tekintendő az adat személyes adatnak, amennyiben az adatkezelő ténylegesen nem képes az általa kezelt adatokat az érintetthez kötni.⁶⁹

A két megközelítés lényegében a lehetséges értelmezési módok szélsőséges eseteit jelentik, a kettő között számtalan köztes megközelítés lehetséges, aminek egyik megnyilvánulása az EU adatvédelmi irányelve, amit lényegében követett a GDPR is.

Az EU irányelve és GDPR tulajdonképpen egy „köztes” értelmezést követ. Az EU irányelv hatálya alatt teret engedett a különböző tagállami szabályozásoknak is az irányelvi szabályozás jellege következtében, ezért a korábbi szabályozás nem volt konzisztens. A GDPR egységesítette a személyes adat fogalmát, ezáltal egyértelműen a relatív felfogás felé történő elmozdulásnak tekintendő, ami széles teret enged adatkezelő mérlegelésének, de emellett jelentős felelősséget is telepít rá. A személyes adat relatív értelmezése felé történő elmozdulás – bár sok esetben életszerűbb és könnyebben betartható szabályozást eredményez – egyértelműen az adatvédelmi szabályozás „lazítását”, illetve hatályának jelentős szűkítését eredményezi.

A GDPR preambuluma szerint ugyanis annak meghatározására, hogy egy személy azonosítható-e, „*minden olyan módszert figyelembe kell venni [...], amelyről észszerűen feltételezhető, hogy az adatkezelő vagy más személy a természetes személy közvetlen vagy közvetett azonosítására felhasználhatja*”.⁷⁰ Azaz, az egyén kiválasztásának csupán hipotetikus lehetősége (elméleti, objektív lehetőségessége) nem elég ahhoz, hogy a személyt azonosíthatónak tekintsük, figyelembe kell venni minden olyan módszert, amit az adatkezelő, vagy más személy észszerűen feltételezhetően felhasználna. Ha e lehetőség (módszer) egyáltalán nem létezik, vagy létezik ugyan, de elhanyagolható az alkalmazásának

⁶⁷ Például titkosított adatok dekódolásával

⁶⁸ Polyák, Szőke 2015. 65. oldal

⁶⁹ Az abszolút és relatív értelmezésről ld. Majtényi László: Információs szabadságok. Adatvédelem és a közérdekű adatok nyilvánossága. Complex, 2006. 110-113. oldal és Jóri András: Adatvédelmi kézikönyv. Budapest, Osiris Kiadó, 2005. 524 oldal, 101-104. oldal, in Polyák, Szőke 2015.

⁷⁰ GDPR (26) preambulumbeközdés

valószínűsége, a személyt nem lehet azonosíthatónak tekinteni, és az információ nem számít személyes adatnak.⁷¹

Az azonosítás módszerei kapcsán különösen figyelembe kell venni valamennyi szóban forgó objektív tényezőt, „*így például az azonosítás költségeit és időigényét, számításba véve az adatkezeléskor rendelkezésre álló technológiákat, és a technológia fejlődését.*”⁷² Ezt a szempontrendszer az egyéneknek a személyes adatok feldolgozása során történő védelmével foglalkozó 29. cikk szerinti adatvédelmi munkacsoport (a továbbiakban: WP 29) továbbiakkal egészíti ki, eszerint figyelembe kell venni a „*szándékolt célt, a feldolgozás módjának strukturáltságát, az adatkezelő által várt előnyt, az egyének szóban forgó érdekeit, a szervezés működési zavarainak kockázatát (pl. a titoktartási kötelezettségek megsértése), valamint a műszaki meghibásodásokat,*”⁷³ illetve azt, hogy nyilvános adatbázisokkal, valamint az adatkezelő/harmadik személy rendelkezésére álló más adatbázisokkal összekapcsolva az érintett azonosításra alkalmassá válik-e.⁷⁴

A technológia során azon jövőbeli technológiákat is figyelembe kell venni, amelyek később alkalmasak lehetnek az érintett azonosítására, így a tárolás időtartamára is tekintettel kell lenni,⁷⁵ illetve bizonyos időközönként elengedhetetlen felülvizsgálni.

Kiemelt figyelmet kell fordítani továbbá az adatbázis szándékolt céljára is. Ha az adatkezelés célja magában hordozza az egyének azonosítását, feltételezni lehet, hogy az adatkezelőnek vagy bármely más, beavatott személynek megvannak vagy meglesznek azok a módszerei, amelyeket „valószínűleg felhasznál” majd az érintett azonosítására (így például a videokamerás megfigyelés is személyes adat kezelésének minősül, annak ellenére, hogy csak kis számú esetben azonosítja az adatkezelő ténylegesen az érintettet, de a megfigyelés célja minden esetben a potenciális azonosítás).⁷⁶ Ha az azonosítás nem szerepel a feldolgozás céljai között, az azonosítás megakadályozását célzó technikai intézkedések játszanak jelentős szerepet. Az adatok azonosítás elleni védelme céljából alkalmazott technikai és szervezési intézkedésekkel elérhető, hogy a személyeket ne lehessen azonosíthatónak tekinteni.⁷⁷

⁷¹ WP 136, 17. oldal

⁷² GDPR (26) preambulumbekzdés

⁷³ WP 136, 17. oldal

⁷⁴ Czapári Dóra, Szőke Gergely László: Az adatvédelem és az adathasznosítás egyik kulcskérdése: a személyes adatok anonimizálása = JURA, 2022, 4. évfolyam, 24-48. oldal

⁷⁵ Polyák, Szőke 2015. 65. oldal

⁷⁶ WP 136, 18. oldal

⁷⁷ WP 136, 20. oldal

II.2.4. Természetes személyre vonatkozó

Az elemzés során a következő tartalmi elem, hogy személyes adatnak csak az élő természetes személyre vonatkozó adatok minősülnek. Az elhunyt személyekre vonatkozó adatokkal a II.6. pontban részletesen foglalkozom. A fogalomból az is következik, hogy jogi személyre vonatkozó adatok nem minősülnek személyes adatnak. Előfordulhatnak azonban olyan esetek, amikor az adat amellelt, hogy jogi személyre vonatkozik, természetes személyre vonatkozóan is kell tekinteni (például a jogi személy neve természetes személy nevéből származik, vállalati e-mail cím). Ha az adat és a természetes személy között fennáll a kapcsolat, akkor az adatvédelmi szabályrendszer esetükben is alkalmazandó. Például egyéni vállalkozók gazdasági tevékenységével összefüggő adatai személyes adatnak is minősülnek, de az egyéni vállalkozóról és az egyéni cégről szóló 2009. évi CXV. törvény (a továbbiakban: Evecvtv.⁷⁸) rendelkezése bárki számára megismerhetővé teszi. Ettől azonban nem vesztik el személyes adat jellegüket is, hanem a 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény (a továbbiakban: Infotv.) 23. §-ának 6. pontja szerint közérdekből nyilvános adatoknak minősülnek („*A bíróság elrendelheti ítéletének – az adatkezelő, illetve adatfeldolgozó azonosító adatainak közzétételével történő – nyilvánosságra hozatalát, ha az ítélet személyek széles körét érinti, ha az alperes adatkezelő, illetve adatfeldolgozó közfeladatot ellátó szerv, vagy ha a bekövetkezett jogsérelem súlya a nyilvánosságra hozatalt indokolja.*”).⁷⁹

II.3. Anonim adat, mint nem személyes adat

II.3.1. Anonim és anonimizált adat meghatározása

Az adatvédelmi jog logikájában a következő fontos kategória az anonim adat, ami a személyes adat ellentéte, azaz olyan adat(halmaz), amely alapján az érintett nem vagy többé már nem azonosítható. Ezt a szabályozási módszert követi a nem személyes adatok Európai Unióban való szabad áramlásának keretéről szóló rendelet is, ami a nem személyes adat fogalmát a személyes adat fogalmából levezetve definiálja: nem személyes adat a GDPR „4. cikk 1. pontjában meghatározott adatoktól eltérő adat”.⁸⁰

⁷⁸ Az egyéni vállalkozóról és az egyéni cégről szóló 2009. évi CXV. törvény

⁷⁹ NAIH/2018/5233/4/V. 1. oldal <https://www.naih.hu/files/NAIH-2018-5233-4-V.pdf> Letöltés dátuma: 2021. 02.19.

⁸⁰ A nem személyes adatok Európai Unióban való szabad áramlásának keretéről rendelet 3. cikk 1.

A GDPR (26) preambulumbekzdése szerint „*az adatvédelem elveit ennek megfelelően az anonim információkra nem kell alkalmazni, nevezetesen olyan információkra, amelyek nem azonosított vagy azonosítható természetes személyre vonatkoznak, valamint az olyan személyes adatokra, amelyeket olyan módon anonimizáltak, amelynek következtében az érintett nem vagy többé nem azonosítható.*”

A jelentősége tehát abban ragadható meg, hogy az anonim adatra már nem terjed ki az adatvédelmi szabályrendszer, így – adatvédelmi előírásoknak való megfeleléstől – szabadon továbbítható adatnak minősülnek addig, amíg az érintettet közvetlenül vagy közvetve nem azonosítja.⁸¹ Az anonim adat lehet egyrészt olyan adat, amely eleve, a keletkezés okán sem alkalmas valamely természetes személy azonosítására (például statisztikai adatok), másrészt lehet olyan adat, amely eredetileg személyes adat volt, de megfelelő anonimizálási eljárást alkalmazva többé már nem alkalmas az érintett azonosítására (anonimizált adat).

Az utóbbi csaknem negyven évben az az elv uralkodott, hogy ha egy adatbázisból eltávolítják az azonosító adatokat, az érintett magánszférájának megfelelő védelme biztosított, azonban ezt az elméletet a gyakorlat meghaladta, és utat kell engednie egy új megközelítésnek,⁸² mivel informatikai szakértelemmel rendelkezők egyre könnyebben tudják újra azonosítani az anonimnak hitt adatbázisban szereplő személyeket.⁸³ Elfogadhatjuk azt, hogy „az adatok vagy használhatók vagy tökéletesen anonimizáltak”, mert az egyre növekvő adatmennyiség, illetve technológiai eszközök gyors fejlődése mellett csak nagyon magas aggregáltsági szintű adatokról jelenthető ki, hogy nem azonosítható,⁸⁴ és sok esetben az anonimizálás következtében az adatbázis elveszíti hasznosságát azáltal, hogy értékes összefüggések azonosítására alkalmas adatokat kell eltávolítani belőle.⁸⁵

Jelentős változást hozott az adatkörnyezet fogalmának kialakulása, aminek köszönhetően a fókusz az önmagában szemlélt adatról az adat és a környezete közötti kapcsolatra helyeződött át. Az adatkörnyezet vizsgálata során négy komponens jön szóba: (1) egyrészt az adatkörnyezetben létező más adatok, amik az újra azonosítás kockázatának értékelésekor kulcsfontosságúak. (2) Másrészt az adatkörnyezetben résztvevő kulcsszereplő személyek, illetve az, hogy ők miképp járnak el nagy valószínűség szerint a kockázatok növelése, illetve

⁸¹ Ohm 2010. 1738. oldal

⁸² Ohm 2010. 1705. oldal

⁸³ Ohm 2010. 1706. oldal

⁸⁴ Ohm 2010. 1704. oldal

⁸⁵ Sophie Stalla-Bourdillon, Alison Knight: Anonymus data v. personal data- a false debate: an EU perspective on anonymization, pseudonymization and personal data = Wisconsin International Law Journal, 2017. 38. oldal, 2. oldal

csökkentése érdekében. (3) Harmadrészt a követett irányítási folyamat, amelyben rögzítésre kerül az adatok kezelésének, azokhoz való hozzáférés rendje (kik, mikor, milyen célból). (4) Negyedrészt az infrastruktúra, ami alatt az adat és a környezet közötti interakciók értendők, azaz az operatív és menedzsment struktúra, szoftver és hardver elemek.⁸⁶

Az anonimitás értékelése gyakorlatilag annak értékelését jelenti, hogy az érintett azonosítható-e az adatkörnyezetben. Mivel az azonosíthatóság a személyes adat fogalmának egyik ismérve, ezért ahhoz, hogy egy adat/adatbázis anonim voltát megítéljük, a személyes adat, azon belül is az azonosíthatóság fogalmából kell kiindulni, amit a II.2.3. pontban részletesen elemeztünk. Ha az ott kifejtettek teljesülnek az adatot személyes adatnak kell tekintenünk, amennyiben nem anonim adatnak minősül.

II.3.2. Anonimizálás, anonimizálási megközelítések

Az anonimizálás a hétköznapiakban is gyakran használt kifejezés, de mégis sokszor nem teljesen egyértelmű, hogy mit is értünk alatta. Anonimizálás alatt azt az eljárást értjük, ami megszünteti a kapcsolatot az azonosító adatok és az érintett között.⁸⁷

Az anonimizálásról alkotott koncepciók tekintetében tulajdonképpen két megközelítést különböztetünk meg: egyrészt a statikus, másrészt a dinamikus megközelítést. A statikus megközelítés abból indul ki, hogy anonimizálást követően sem a korábbi adatkezelőt, sem azt a személyt, akihez az anonimnek gondolt adatbázist továbbítják nem terhelik adatvédelmi kötelezettségek, hiszen az adatbázis az anonimizálással véglegesen kikerült az adatvédelmi szabályrendszer hatálya alól. A dinamikus megközelítés azonban nem hagyja figyelmen kívül – a fent kifejtettekkel összhangban egyre kevésbé ignorálható körülményt –, hogy az anonimnek gondolt adatbázisban lévő adatok újra azonosíthatóságának kockázata jelentősen függ attól, hogy milyen további célokra kívánják használni, milyen további adatbázisokkal kapcsolják össze. Ebből következően ez a megközelítés az anonimnek tartott adatbázist felhasználó személytől is megkövetel bizonyos felelősséget, illetve felhasználási feltételeknek való megfelelést, továbbá bizonyos fokú ellenőrzési hatáskört az eredeti adatkezelő

⁸⁶ Miranda Mourby et al.: Are ‘pseudonymised’ data always personal data? Implications of the GDPR for administrative data research in the UK = Computer Law & Security Review, 2018, 34. évfolyam 2. szám, 222-233. oldal

⁸⁷ Khaled El Emam, Luk Arbuckle: Anonymizing Health Data: Case Studies and Methods to Get You Started. Sebastopol. O'Reilly Media, 2013. 228. oldal, 3. oldal

tekintetében.⁸⁸ A dinamikus megközelítésen belül megkülönböztetünk károkozásalapú, kockázatalapú, illetve eljárásalapú koncepciót.

A károkozásalapú koncepció a magánszférát a nem megfelelő anonimizálás miatt bekövetkezett újra azonosításból eredő károkat értékeli. A kockázatalapú koncepció szerint az anonimitás értékelése esetről-esetre kell végezni, melynek kiindulópontja az output, azaz az anonimnak tekintett adatbázis. Az anonimnek tekintett adatbázisban szereplő adatok érintettel való újbóli összekapcsolhatóságának kockázatát elemzi az adott eset valamennyi körülményét figyelembe véve. Az eljárásalapú megközelítés is az újra azonosítás kockázatát igyekszik csökkenteni, azonban ennek a fókuszában az anonimizálási eljárás áll – szemben a kockázatalapú koncepcióval –, és magától az eljárásba beépített garanciáktól várja a probléma megoldását. Ebben a koncepcióban a kockázatalapú koncepció néhány eleme is fellelhető, így különösen, hogy kockázatelemzést kell végezni adattovábbítás előtt.⁸⁹ Az irányelv és a GDPR a kockázatalapú megközelítést követi,⁹⁰ de a jogirodalom megosztott abban a tekintetben, hogy melyik koncepció az elsődleges: Rubinstein és Hartzog⁹¹ az eljárásalapú megközelítést preferálja, de gyakori, hogy a koncepciók együttes alkalmazását ajánlják, mint például az alapvetőleg kockázatalapú, de némi eljárásalapú megközelítést is vegyítő az Egyesült Királyság információs biztos irodája (Information Commissioner’s Office a továbbiakban: ICO).⁹²

II.3.3. Anonimizálás eredményességének értékelésére szolgáló teszt

Az ICO kialakította ún. „motivált alkalmatlankodó tesztjét”⁹³, ami a gyakorlatban jelentős segítséget nyújthat az újra azonosítás kockázatának értékelésében. A teszt az ún. „motivált alkalmatlankodóból” indul ki, akit olyan speciális ismeretekkel nem rendelkező személynek tekint, aki az anonimizáltnak tekintett adatok felhasználásával az egyént – kellő elszántsággal,⁹⁴ de nem mindenáron – azonosítani kívánja. A teszt célja annak a megítélése (lényegében kockázatértékelés keretében), hogy ez eredményes lesz-e vagy sem.

⁸⁸ Stalla-Bourdillon et al 2017. 4-5. oldal

⁸⁹ Stalla-Bourdillon et al 2017. 26. oldal

⁹⁰ U.o.

⁹¹ Ira S. Rubinstein, Woodrow Hartzog: Anonymization and Risk = Washington Law Review, 2016, 91. évfolyam 2. szám, 703-760. oldal in Stalla-Bourdillon et al 2017. 91. oldal

⁹² Stalla-Bourdillon et al 2017. 26. oldal

⁹³ Motivated intruder teszt, ICO (2012) <https://ico.org.uk/media/about-the-ico/documents/4018606/chapter-2-anonymisation-draft.pdf> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

⁹⁴ A motiváció fakadhat gonosz személyes szándékból, pénzügyi előny megszerzéséből, ismert ember adatainak nyilvánosságra hozatalából, politikai szándékokból vagy pusztán kíváncsiságból is. Ld. Anonymisation: managing data protection risk code of practice, Information Commissioner’s Office, 2012 (ICO Anonymisation Code), 23. oldal <https://ico.org.uk/media/1061/anonymisation-code.pdf> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

A megközelítés abból indul ki, hogy ez a személy ésszerű kompetenciákkal, illetve hozzáféréssel rendelkezik különösen olyan forrásokhoz, mint interneten vagy könyvtárban vagy más nyilvános módon elérhető,⁹⁵ de nem folyamodik olyan eszközökhöz, mint egy hackertámadás, vagy bűncselekmény elkövetése a személyes adatokhoz való hozzáférés céljából. A gyakorlatban a motivált alkalmatlankodó például internetes keresést végez arra vonatkozóan, hogy a születési idő és irányítószám kombinációval azonosítható-e az érintett, a helyi vagy nemzeti sajtóban rákeres arra, hogy az áldozat azonosítható-e bűncselekményekről szóló térkép alapján, a közösségi médián rákeres arra, hogy felhasználói profilon szerepel-e az anonimizált adat, vagy a választási nyilvántartás és a helyi könyvtári források felhasználásával megkísérli az anonimizált adatok valamely érintetthez való hozzárendelését.⁹⁶

Mindent egybevetve álláspontom szerint az anonimizáltság vagy azonosíthatóság értékeléshez részben objektív kritériumok vizsgálatára, részben szubjektív szempontok értékelésére, kockázatelemzésre van szükség. Az objektív tényezők az alábbiak lehetnek:

- Milyen személyek⁹⁷ és szervezetek⁹⁸ férnek hozzá az anonimnek tekintett adatokhoz?
- A hozzáféréssel rendelkezőknek milyen tényleges hozzáférési lehetőségeik vannak olyan más adatbázisokhoz, amelyeknél felmerülhet, hogy az egyén azonosítására alkalmas adatokat tartalmaznak? (Ideértve a nyilvános, vagy csak az adott adatkezelő által hozzáférhető adatokat is).
- Ezen más adatbázisok és a hozzáféréssel érintett anonimnek tekintett adatbázisok adattartalma milyen viszonyban van egymással?
- Az anonimnek tekintett adatbázishoz az egyes személyek vagy szervezetek milyen módon férnek hozzá? Csak betekintésre van lehetőségük, vagy az adatokról másolatot is készíthetnek? Előbbi esetben milyen intézkedések biztosítják a másolatkészítés kizárását?

⁹⁵ További lehetséges források: helyi hivatalok, egyházi vagy más állami nyilvántartások, közösségi média; helyi és nemzeti sajtó archívumok, anonimizált adatközlések más szervezetek, hatóságok részéről stb.

⁹⁶ Anonymisation: managing data protection risk code of practice, Information Commissioner's Office, 2012 (ICO Anonymisation Code), 23. oldal <https://ico.org.uk/media/1061/anonymisation-code.pdf> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

⁹⁷ Személyek alatt az adatkezelő irányítása alatt álló személyeket értjük

⁹⁸ Szervezet alatt az adatkezelőtől független (harmadik személy) szervezeteket és az ő irányításuk alatt álló személyeket értjük.

- Amennyiben potenciálisan másolatot is készíthet, a hozzáférő személy vagy szervezet milyen szervezési és technikai intézkedéseket alkalmaz az adatok védelme érdekében, ideértve a szervezeten belüli és kívüli újra azonosítással szembeni védelmet is.
- Ki és milyen eszközzel végzi az anonimizálást: milyen működési mechanizmuson, milyen anonimizálási technikákon alapul. Amennyiben valamilyen egyedi azonosító továbbra is használatos, ezen egyedi azonosítóból lehetséges-e személyazonosító adat visszaállítása?
- Az alkalmazott eljárás objektíve meggátolja-e az egyén kiválaszthatóságát, személyének összekapcsolhatóságát, kikövetkeztetését? Ha nem, akkor milyen eszközökkel korlátozzák ezek előfordulását?

Emellett – mintegy szubjektív szempontokként meg kell vizsgálni valamennyi hozzáférő személy és szervezet szempontjából, hogy észszerűen feltételezhető-e az, hogy az adatokat egy adott természetes személy azonosítására fogják felhasználni. Ennek keretében értékelni kell különösen:

- az azonosítás költségeit és időigényét, számításba véve az adatkezeléskor rendelkezésre álló technológiákat, és a technológia fejlődését;
- a szándékolt célt: milyen célokból kívánják felhasználni az intézmények az anonimnek tekintett adatbázist, van-e olyan (rész)céll, ami megkövetelné az azonosíthatóságot;
- a feldolgozás módjának strukturáltságát;
- az adatkezelő által az (akár jogszerűtlen) azonosítástól várt előnyt;
- az egyének szóban forgó érdekeit (az esetleges újra azonosítás milyen hatással lehet rájuk);
- a szervezés működési zavarainak kockázatát (pl. a titoktartási kötelezettségek megsértése vagy más szabálytalanság kockázata);
- a műszaki meghibásodás, információbiztonsági incidens lehetőségét.

E szempontrendszerből alapvetően két következtetést vonhatunk le: Egyrészt a második csoportba tartozó szempontok vizsgálatakor a legnagyobb gondosság esetén is az egyes

szempontoknak való megfelelés csupán becsülhető, hiszen az anonimizálás megállapításakor valójában egy kockázatelemzést végez az adatkezelő. Másrészt az anonim minőség mindig viszonylagos, és a hozzáféréssel rendelkező személlyel vagy szervezettel kapcsolatos jellemzőktől is függ. Könnyen előfordulhat, hogy egy adat/adatbázis bizonyos személy/szervezetnek anonim, de más személyek számára azonosítható (álnevesített, esetleg közvetlen azonosítást lehetővé tevő) adatokat tartalmaz, így az anonimizálással kapcsolatos értékelést valamennyi hozzáférő személy és szervezet szempontjából el kell végezni.⁹⁹ Erre tekintettel az anonim adatbázisok esetleges nyilvánosságra hozatala során különös körültekintéssel kell eljárni, mert így potenciálisan bárki hozzáférhet az adott adatokhoz.

A fentiek alapján egyetértek azzal, hogy anonim adat és személyes adat között – a dinamikus értelmezésekkel összhangban – egyre szűkebb a különbség, hiszen az anonimizált adatok az adatkörnyezet változásának következtében személyes adattá válhatnak.

Az adatkörnyezet ennyire gyors növekedése, ezáltal az adatbázisok összekapcsolhatóságának egyre könnyebbé válása az újra azonosítás kockázatát egyre inkább növeli, és ugyanannak az adatbázisnak a megítélése eltérhet különböző szereplők szempontjából való minősítéskor, illetve egy anonimnek minősített adatbázis rövid idő elteltével akár azonosíthatóvá válhat.¹⁰⁰

II.4. Álnevesítés, álnevesített adat

Az álnevesítést a GDPR intézményesítette, az irányelv nem tartalmazott kifejezett rendelkezést, illetve fogalommeghatározást az álnevesítés vonatkozásában. Az álnevesítés a GDPR fogalommeghatározása alapján *„a személyes adatok olyan módon történő kezelése, amelynek következtében további információk felhasználása nélkül többé már nem állapítható meg, hogy a személyes adat mely konkrét természetes személyre vonatkozik, feltéve, hogy az ilyen további információt külön tárolják, és technikai és szervezési intézkedések megtételével biztosított, hogy azonosított vagy azonosítható természetes személyekhez ezt a személyes adatot nem lehet kapcsolni”*.¹⁰¹

⁹⁹ Lényegében erre az eredményre jutott a Kúria is, amikor a Tétéles Egészségügyi Adattár (TEA) kapcsán úgy foglalt állást, hogy az az Országos Egészségbiztosítási Pénztár (OEP) vonatkozásában álnevesített adat, de az Állami Egészségügyi Ellátó Központ (továbbiakban ÁEEK) kezelésében nem személyes adat, mivel az ÁEEK nem képes azt összekapcsolni (BH2019. 272.). Az ítélet ugyan a korábbi magyar tételesjogi szabályokon alapul, amelynek része volt az Infotörvény 4. § (3) bekezdése, miszerint a „személyes adat az adatkezelés során mindaddig megőrzi e minőségét, amíg kapcsolata az érintettel helyreállítható. Az érintettel akkor helyreállítható a kapcsolat, ha az adatkezelő rendelkezik azokkal a technikai feltételekkel, amelyek a helyreállításhoz szükségesek.” Az ítéletben ugyanakkor az Irányelv GDPR-ral lényegében megegyező személyes adat fogalmat és a WP 29 állásfoglalására is hivatkozik.

¹⁰⁰ Stalla-Bourdillon et al 2017. 23. oldal

¹⁰¹ GDPR 4. cikk 5. pont

A GDPR ezzel jelentősen szélesítette a tárgyi hatályát, hiszen az álnevesített adatokat egyértelműen személyes adattá nyilvánította, ezzel az adatvédelmi szabályrendszert is alkalmazni rendelte. Érdekesség, hogy a GDPR az álnevesítést adatkezelési módszerként, adatbiztonsági intézkedésként határozza meg, és nem különböztet meg három féle adattípust – azaz személyes adatot, anonim adatot, álnevesített adatot -, hanem az álnevesített adatot a személyes adatok egy típusának tartja.¹⁰² Ezzel összhangban az álnevesítést a WP 29 is az anonimizálási technikákról szóló iránymutatásában – nem anonimizálási módszernek, hanem csupán – adatbiztonsági intézkedésnek tartja.¹⁰³ Bizonyos esetekben azonban az álnevesítés módszere is vezethet anonim adatbázishoz, amit a későbbiekben részletesebben kifejtünk.

Az álnevesítés kiindulópontként az azonosító adatok meghatározott metódus szerinti kicserélése meghatározott értékekkel. Ha mindez elektronikus környezetben megy végbe, ennek technikája a gyakorlatban sokszor valamilyen kódolás.

Az álnevesítés gyakorlatilag az érintett közvetlen azonosítást akadályozza meg, de a közvetett azonosítás ellen általában nem nyújt védelmet, csak csökkenti annak kockázatát.¹⁰⁴

Az azonosító adatok transzformációja lehet visszafordítható és visszafordíthatatlan (egyirányú). Visszafordíthatatlan akkor, amikor az új értékből (kódból) az eredeti érték semmilyen módon nem állítható vissza, illetve visszafordítható (az eredeti adatok tulajdonosa által), ha az eredeti értékeket biztonságosan el vannak tárolva, azonban, szükség esetén lekérhetők és összekapcsolhatók az álnevekkel (valamilyen kapcsolótábla vagy művelet segítségével).

Amennyiben az álnevesítést visszafordíthatatlan módon végezték el, akkor a létrejövő adathalmaz akkor minősül álnevesítettnek, ha a benne lévő (leíró) adott adatok alapján más adatbázisokkal összekapcsolva (azaz a definíció szerinti „további információkat” felhasználva) az érintett mégiscsak újra azonosítható lesz. Ha ez a kritérium nem áll fenn, akkor a visszafordíthatatlan művelet eredménye anonimizált adatkör lesz. A visszafordítható álnevesítéssel minden esetben biztosan „csak” álnevesített adatok jönnek létre, mivel a kapcsolótábla (azaz a definíció szerinti „további információ”) biztosítja az újra azonosítást.

A fentiek alapján úgy gondolom, hogy a GDPR terminológiája nem teljesen következetes, hiszen álnevesített adatok nem feltétlenül a személyes adatok kategóriájába tartoznak: bizonyos

¹⁰² GDPR (26) preambulumbekkezdés

¹⁰³ Stalla-Bourdillon et al 20172017. 13. oldal

¹⁰⁴ Mourby et al. 2018.

esetekben az álnevesítés eredménye anonim adat. Ebből kifolyólag az adatokat két nagy halmazba sorolnánk: személyes és anonim adatok, az álnevesített adatok pedig a két részhalmaz részét képezik, attól függően, hogy az álnevesítési eljárás eredményeképpen azonosítható marad-e az érintett ([6. melléklet](#)).

II.5. Személyes adatok különleges kategóriái

Személyes adatok fenn kifejtett általános kategóriája mellett megkülönböztethetjük különleges kategóriáit is. Ide tartoznak egyrészt a büntetőjogi felelősség megállapítására vonatkozó határozatokkal, illetve a bűncselekményekkel összefüggésben felmerült személyes adatok¹⁰⁵, aminek fogalma lényegében megegyezik a személyes adatok általános kategóriájának fogalmával, az adatkezelési cél mentén határolhatók el egymástól.

A következő ide tartozó típus a közérdekből nyilvános személyes adatok. Törvény közérdekből elrendelheti a közérdekű adat fogalma alá nem tartozó adatok nyilvánosságra hozatalát, megismerhetőségét vagy hozzáférhetővé tételét, és ez kiterjedhet személyes adatokra is.¹⁰⁶ Ez utóbbi esetben beszélünk közérdekből nyilvános személyes adatról. Az Infotv-ben is találunk erre vonatkozó példákat, így különösen a közfeladatot ellátó szerv feladat- és hatáskörében eljáró személy neve, feladatköre, munkaköre, vezetői megbízása, a közfeladat ellátásával összefüggő egyéb személyes adata.¹⁰⁷ A közérdekből nyilvános adatok nyilvánossá tételére a személyes adatok védelme és a demokratikus társadalom átláthatóságához fűződő alapjogok ütközése miatt van szükség,¹⁰⁸ hiszen a személyes adatok védelme és az információszabadság egyenrangú alapjogok.

A harmadik kategóriát a GDPR 9. cikkében szabályozott különleges (szenzitív) adatok képezik, melyek köre tételesen felsorolásra kerül. Ide tartoznak a „faji vagy etnikai származásra, politikai véleményre, vallási vagy világnézeti meggyőződésre vagy szakszervezeti tagságra utaló személyes adatok, valamint a természetes személyek egyedi azonosítását célzó genetikai és biometrikus adatok, az egészségügyi adatok és a természetes személyek szexuális életére vagy szexuális irányultságára vonatkozó személyes adatok.”¹⁰⁹ A különleges adatokból érzékenyebb

¹⁰⁵ Az Európai Parlament És A Tanács (Eu) 2016/680 Irányelve (2016. április 27) a személyes adatoknak az illetékes hatóságok által a bűncselekmények megelőzése, nyomozása, felderítése, a vádeljárás lefolytatása vagy büntetőjogi szankciók végrehajtása céljából végzett kezelése tekintetében a természetes személyek védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 2008/977/IB tanácsi kerethatározat hatályon kívül helyezéséről szóló irányelv szabályozza.

¹⁰⁶ Infotörvény 3. § 6.

¹⁰⁷ Infotörvény 26. § (2) bek.

¹⁰⁸ Jóri András, Soós Andrea Klára, Bártfai Zsolt, Hári Anita: A GDPR magyarázata. Budapest, HVG-ORAC Kiadó, 2018. 612. oldal, 4.1.2.1

¹⁰⁹ GDPR 9. cikk (1)

következtetések vonhatók le az érintettre nézve, így jelentősebb kockázatot jelentenek, ezért kezelésüket főszabályként megtiltja a GDPR.¹¹⁰ Ezek közül az egészségügyi adatok fogalmával foglalkozom részletesen.

A GDPR lényeges elve, hogy az egészségügyi adatokat mint magasabb védelmet igénylő személyes adatokat csak és kizárólag abban az esetben lehet az egészséggel kapcsolatos célokból kezelni, ha ezen célok az egyén, illetve a társadalom egészségének érdeke elérésében szükségesek.¹¹¹ Az egészségügyi adat fogalmát 2019. április 26. napjáig definiálta az 1997. évi XLVII. törvény az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről (a továbbiakban: Eüak.), és „az érintett testi, értelmi és lelki állapotára, kóros szenvedélyére, valamint a megbetegedés, illetve az elhalálozás körülményeire, a halál okára vonatkozó, általa vagy róla más személy által közölt, illetve az egészségügyi ellátóhálózat által észlelt, vizsgált, mért, leképzett vagy származtatott adat; továbbá az előzőekkel kapcsolatba hozható, az azokat befolyásoló mindennemű adatot”¹¹² értett alatta. Ez nem egyezett meg teljesen a GDPR vonatkozó fogalmával, ami szerint „egy természetes személy testi vagy pszichikai egészségi állapotára vonatkozó személyes adat, ideértve a természetes személy számára nyújtott egészségügyi szolgáltatásokra vonatkozó olyan adatot is, amely információt hordoz a természetes személy egészségi állapotáról”. Az Eüak. lényegesen tágabban határozta meg tehát e fogalmat, hiszen a halálozással kapcsolatos adatok is tartoztak, amivel részletesen a következő pontban foglalkozom.

II.6. Elhunyt személyek adatai

A GDPR egyértelművé teszi, hogy nem kell alkalmazni a rendelkezéseit az elhunyt személyekkel kapcsolatos adatokra. Ugyanakkor a tagállamok számára lehetőséget biztosít az elhunyt személyek személyes adatainak kezelésére vonatkozó szabályoz alkotására.¹¹³

A magyar jogrendszerben ezt nem az adatvédelmi, hanem elsődlegesen a polgári jogi szabályrendszer vállalta magára, ami a posthumus személyiségvédelem értelmezését követi. Ez azt jelenti, hogy a szabályozás szerint az ember jogképessége és a személyisége a halállal megszűnik, ezért a személyiségi jogok – ideértve a személyes adatok védelméhez való nevesített személyiségi jogot is – az ember halálának pillanatáig állnak fenn. A személyiségi

¹¹⁰ GDPR 9. cikk (1)

¹¹¹ GDPR (53) preambulumbekzdés

¹¹² Eüak. 3. § a)

¹¹³ GDPR (27) preambulumbekzdés

jogok ugyanis az emberi méltóságból levezetett jogosultságok, ami „elválaszthatatlan egységet alkot” az emberi élettel,¹¹⁴ amivel ellentétes, hogy a személyiségi jogok a halál után is tovább élnek. A magyar szabályozás továbbá a személyes adatok védelmét aktív jogként, az információs önrendelkezés jogaként értelmezi, nem pedig védelmi jogként. Önrendelkezni pedig értelemszerűen csak élő személyek képesek.¹¹⁵

A fentiek ellenére a halállal nem szűnik meg teljesen a jogvédelem: – az elhunyt személyt még életében megilletett jogokhoz képest bár szűkebb körben, de – a kegyeleti jogvédelmet biztosít az elhunyt személy emlékének.¹¹⁶ „A 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.) valójában úgy fogja fel a kegyeleti jogot, mintha az a túlélők személyiségi joga volna, amely halottjuk emlékének megőrzéséhez fűződik.”¹¹⁷

A magyar Ptk. szerint ugyanis „meghalt ember emlékének megsértése miatt bírósághoz fordulhat a hozzátartozó vagy az, akit az elhunyt végrendeleti juttatásban részesített”.¹¹⁸ Tehát nem általában, bármilyen felhasználás vagy használat, az ember életében a személyiségi jog megsértését eredményező eljárás esetén, hanem kizárólag a meghalt ember emlékét sértő módú megnyilvánulás ellen véd. Amennyiben a kegyeleti jog fényében értelmezzük a halálozással kapcsolatos adatok kezelését elmondhatjuk, hogy addig nem sértő a kezelésük, amíg az nem az elhunyt emlékét sértő módon történik, azaz lényegesen szűkebb körben ahhoz képest, amely életében megillette volna.

Az 1992. évi LXIII. törvény a személyes adatok védelméről és közérdekű adatok nyilvánosságáról (a továbbiakban: Avtv.) és a korábbi Infotv. rendelkezésein alapuló magyar jogalkalmazói gyakorlat következetesen csak élők adatait vonta a hatálya alá,¹¹⁹ azonban jelenleg hatályos Infotv.-ben találunk az elhunyt személyek adataival kapcsolatos rendelkezést, hiszen az Infotv. 25. § (2) bekezdése biztosít bizonyos érintetti jogokat például az elhunyt személyek adataira vonatkozóan, így a tiltakozáshoz való jogot, a helyesbítés jogot, illetve amennyiben az adatkezelés esetleges jogszerűtlenül zajlik, a törléshez és zároláshoz való jogot. Ezen felül, ha az érintett életében rendelkezett róla, akkor a hozzátartozó a betekintés jogával

preambulumbekzdés

¹¹⁵ Jóri et al. 2018. 612. oldal

¹¹⁶ Schubauer Petra: A személyes adatok személyiségi jogi védelme különös tekintettel a halál utáni védelem egyes kérdéseire (elektronikus) <https://docplayer.hu/211471211-A-szemelyes-adatok-szemelyisegi-jogi-vedelme-kulonos-tekintettel-a-halal-utani-vedelem-egyes-kerdesekre.html> Letöltés dátuma: 2021. 10. 20., 90. oldal

¹¹⁷ Csehi Zoltán et al.: Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez. Budapest, Wolters Kluwer, 2021, 2884. oldal. 2:50. §-hoz

¹¹⁸ Ptk. 2:50. § (1)

¹¹⁹ Jóri et al. 2018. 612. oldal

is élhet (rendelkezés hiányában azonban nem). Az elhunyt hozzátartozója a fenti jogokat az érintett halálát követő 5 éven belül érvényesítheti.

Nem követi azonban a fenti koncepciót a magyar jogalkotó az egészségügyi adatok tekintetében. Ahogy ez előző pontban röviden felvezettem, a GDPR és az Eüak. korábbi egészségügyi adat fogalma eltér egymástól az elhunyt személyek halálozással kapcsolatos adatkörei vonatkozásában: amíg a GDPR nem tartja ide tartozónak, addig Eüak.-ban használt fogalommeghatározás tartalmazta. A fogalom hatályon kívül helyezésével sem szűnt meg az ellentmondás, hiszen az Eüak. 37. § szerint *„e törvény előírásait alkalmazni kell a meghalt személyre vonatkozó egészségügyi adatok esetén is”*, és a 3/A szakasz igazából azt mondja, hogy a felsorolt adatkörökre – ideértve a GDPR egészségügyi adat fogalmából kimaradt halálozásai adatköröket is – vagy a GDPR-t vagy a tagállami jogot kell alkalmazni.

Meg kell jegyezni, hogy az Eüak. 3/A. §-a alapján az Eüak adatvédelmi szabályait alkalmazni rendeli „az elhunyt személy elhalálozásának körülményeire és a halál okára vonatkozó, valamint az elhunyt személyre vonatkozó egészségügyi dokumentációban foglalt személyes adatra is.”¹²⁰ Hangsúlyozandó azonban, hogy ezzel az elhunyt személyre vonatkozó adatok nem válnak személyes adattá, hiszen az egyik mögött a személyes adatok védelméhez fűződő alapjog, a másik mögött a kegyeleti jog áll, csak az egészségügyi adatokra vonatkozó szabályrendszer alkalmazását rendeli el a jogalkotó. Álláspontom szerint azonban a jogalkotónak felül kellene vizsgálnia ezt a szabályozási módszert. Azáltal, hogy az elhunyt személy egészségügyi adataira a szektorális adatvédelmi szabályrendszert rendeli alkalmazni, korlátozó hatással bír a tudományos kutatás szabadságára, ami éppúgy védendő mint a személyes adatok védelme, illetve a kegyeleti jog. Úgy gondolom, hogy ehelyett speciális adatkezelési szabályok megalkotására lenne szükség, ami egyensúlyt teremt a tudományos kutatás szabadságának érvényesülése és a kegyeleti jog oltalmi köre között. Fontos lenne, hogy a személyes adatok védelme és kegyeleti jog által biztosított védelem közti differencia megjelenjen a felhasználási lehetőségek vonatkozásában is: azaz mivel a kegyeleti jog szűkebb körű védelem, így az elhunyt személyek adatai szélesebb körben, jogszabály által deklarált garanciákkal biztosítva, hogy az érintett emlékét nem sértő módon kerülhessenek felhasználásra.

¹²⁰ Ez kiterjed az Eüak. 21. § szerinti tudományos kutatásra vonatkozó szabályokra is, ugyanis az Eüak. lehetővé teszi, hogy tudományos kutatás céljából az intézményvezető vagy az adatvédelmi tisztviselő engedélyével a tárolt adatokba való betekintést, amit a fentiek alapján – amennyiben rendelkezésre áll – a halálozás körülményeire, és a halál okára is lehet alkalmazni, függetlenül attól, hogy személyes adatnak minősül-e.

II.7. Humán genetikai adatok

A humán genetikai adatok nemcsak az egyén adat keletkezésekor fennálló állapotáról szolgáltatnak információt, hanem később bekövetkező betegségeiről is, sőt akár leszármazói és családtagjai egészségügyi állapotáról is hordozhatnak információt, így jelentős beavatkozást jelenthet a magánszférába ezek kezelése.¹²¹ Erre tekintettel a jogalkotó speciális jogszabályban rendezi a kezelésükre vonatkozó szabályokat.

A humán genetikai adatokon belül négy csoportot különböztetünk meg: egyrészt a kódolt genetikai mintát vagy adatot, másrészt a pszeudonimizált genetikai mintát vagy adatot, harmadrészt az anonimizált genetikai mintát vagy adatot, negyedrészt, ha személyazonosításra alkalmas módon tárolják a mintát vagy adatokat.

A kódolt genetikai minta vagy adat alatt azt értjük, ha a mintát szolgáltató személyre vonatkozó összes személyazonosító adatot kóddal helyettesítették. Pszeudonimizált genetikai mintának vagy adatnak az minősül, ha a személyazonosító adatot helyettesítő kódot az érintett személy kizárólagos rendelkezésére bocsátottak. Anonimizált genetikai minta vagy adat kategóriájába az olyan minta vagy adat tartozik, amellyel kapcsolatban az érintettre vonatkozó összes személyazonosító adatot személyazonosításra alkalmatlanná tettek.¹²²

A törvény a humán genetikai adatok és minták felhasználást is részletesen szabályozza. Eszerint, ha a mintavétel eredeti célja már megvalósult a nem anonimizált genetikai minta, illetve adat új kutatáshoz történő felhasználásához az érintett beleegyező nyilatkozatával rendelkezni kell. Amennyiben az érintett nem járul hozzá, akkor e célra nem használható fel.

Abban az esetben, ha az érintett beleegyezése bármely más ok miatt nem szerzhető be, a személyazonosító adattal együtt tárolt genetikai mintát, illetve adatot a további felhasználást megelőzően kóddal kell ellátni azzal, hogy a kódolt genetikai minta, illetve adat kizárólag az érintett hozzájáruló nyilatkozata esetén tárolható ismét személyazonosító adatokkal együttesen.

¹²¹ Indokolás a humán genetikai adatok védelméről, a humán genetikai vizsgálatok és kutatások, valamint a biobankok működésének szabályairól szóló 2008. évi XXI. törvény 18. §-hoz

¹²² A humán genetikai adatok védelméről, a humán genetikai vizsgálatok és kutatások, valamint a biobankok működésének szabályairól szóló 2008. évi XXI. törvény 3. § (1) bekezdés 4-6. pontjai 3. § 4-6,

A genetikai minta, illetve adat kódolás nélkül, külön beleegyezés hiányában humángenetikai kutatási célra akkor is felhasználható, ha az érintett hozzájáruló nyilatkozata ezt lehetővé tette.¹²³

II.8. Következtetések

A felhasználási lehetőséget alapjaiban befolyásolja, az adat típusa. Így a személyes adat, anonim adat, illetve álnevesített adat definiálása kardinális adatvédelmi jogi szempontból, hiszen ettől függ, hogy egyáltalán alkalmazandó-e az adatvédelem szabályrendszere. A fenti definíciók nem változtak az elmúlt években, de jelentésük mégis átalakult tekintettel a technológiai változásokra: amiről korábban magabiztosan kijelentette adatkezelő, hogy anonim adatbázis, az napjainkban sok esetben csak álnevesített adatnak minősül, ezért sokkal fontosabb lett a fenti fogalmak alapos ismerete. Jelentős változást hozott az adatkörnyezet fogalmának kialakulása is, aminek köszönhetően a fókusz az önmagában szemlélt adatról az adat és a környezete közötti kapcsolatra helyeződött át.¹²⁴

Személyes adatnak tehát négy fogalmi eleme van: (1) bármely információ, ami (2) azonosított vagy azonosítható (3) természetes személyre (4) vonatkozik. A „bármely információ” elem rendkívül széles értelmezést tesz lehetővé, mert sem az információ természetét, sem tartalmát illetően nem tartalmaz szűkítést. További fontos eleme, hogy élő természetes személyre vonatkozzon, azaz elhunytak és jogi személyek adatai főszabály szerint nem tartoznak a személyes adat körébe. Szükséges még, hogy az információt adott személyről adják (tartalom elem), vagy ha az információt azért használják fel, hogy az egyént értékeljék, befolyásolják (cél elem), vagy ha az információ felhasználása valószínűleg hatással legyen egy adott személy jogaira, értékeire (eredmény elem). Legnagyobb változáson az „azonosított vagy azonosítható” fogalmi elem ment át azzal, hogy a személyes adat fogalmának értelmezésében elmozdulás mutatkozott meg az abszolút értelmezés felől a relatív felé, hiszen a GDPR nem várja el, hogy az adat objektíven, mindenki számára, semmilyen körülmények között ne legyen visszafejthető, hanem annak értékelése szükséges, minden olyan módszert figyelembe véve, amit az adatkezelő, vagy más személy észszerűen feltehetően felhasználna az említett személy azonosítására, azonosítható válik-e az érintett.

¹²³ Indokolás a 2008. évi XXI. törvény 19. §-hoz

¹²⁴ Mourby et al. 2018.

Azok az adatok, amik nem tartoznak a személyes adat fogalmába anonim adatnak minősülnek, mert természetüknél fogva anonimek vagy anonimizáláson estek át. Az anonim adatnak azért van kiemelkedő jelentőségük, mert nem terjed ki rá az adatvédelmi szabályrendszer. A személyes adat fogalmának relatív értelmezés felé való elmozdulásával az anonimitás értékelése gyakorlatilag egy kockázatelemzéssé vált: a hozzáférni kívánó személy szempontjából annak az elemzése, hogy mekkora valószínűséggel válik azonosíthatóvá az érintett. Az anonim adat és személyes adat között – a dinamikus értelmezésekkel összhangban – egyre szűkebb a különbség, hiszen az anonim jelleg szubjektív, különböző személyek szempontjából az értékelés eltérő eredményre vezethet, továbbá az anonimizált adatok az adatkörnyezet változásának következtében személyes adattá válhatnak.

A GDPR az álnevesítés eredményeképpen létrejövő adatot álnevesített személyes adatnak nevezi, ami arra az értelmezésre utal, hogy az adattípusok két típusát különbözteti meg: személyes vagy anonim adatok. Álláspontom szerint megfontolandó lenne az álnevesített személyes adat mellett megemlíteni az álnevesítés eredményeképpen létrejövő anonim adatról is, hiszen az álnevesítés eredményezhet anonim adatbázist is.

A fejezetben kitértem még a személyes adatok különleges kategóriára is, ahova a büntetőjogi felelősség megállapítására vonatkozó határozatokkal, illetve a bűncselekményekkel összefüggésben felmerült személyes adatok, a különleges adatok, és a közérdekből nyilvános adatok, humángenetikai adatok tartoznak. Bár nem tartozik a személyes adatok fogalmába, de a tudományos kutatások szempontjából kiemelt jelentőséggel bírnak az elhunytak adatai, hiszen az orvostudományi kutatások legerősebb, objektív végpontjának minősül a mortalitás, és az azzal kapcsolatos körülmények. Véleményem szerint fontos lenne, ha a jogalkotó olyan speciális adatkezelési szabályokat alkotna az elhunytak adataira vonatkozóan, ami egyensúlyt teremt a tudományos kutatás szabadságának érvényesülése és a kegyeleti jog oltalmi köre között.

Az adat jellegének tehát kiemelt jelentősége van a felhasználás során, hiszen, ha anonim adatnak minősül, akkor nem alkalmazandó az adatvédelmi szabályrendszer és szélesebb körben használhatóak fel az adatok. Amennyiben a felhasználási cél nem teszi lehetővé, hogy anonim vagy anonimizált adatok felhasználására kerüljön sor, akkor alkalmazandó az adatvédelmi szabályrendszer. Ez magával hozza többek között, hogy a felhasználásnak a cél eléréséhez szükséges, de éppen elégséges adatkörre kell korlátozódnia, illetve adatvédelmi

intézkedésekkel a lehető legszélesebbkörű védelmet kell biztosítani az érintett magánszférájának.

III. Adatkezelésben résztvevő személyek jogállása, adatvagyonfelhasználásban betölthető szerepük

A következő fejezetben az adatkezelésben résztvevő személyeket, jogállásukat, az alkalmazandó adminisztrációs kötelezettséget vizsgálom, hiszen a felhasználási lehetőségeket, az adatokon fennálló jogok és kötelezettségek jellegét, az adatvédelmi szabályok teljesítéséért viselendő felelősségét, illetve az érintettek jogainak gyakorlásának lehetőségeit alapjaiban determinálja,¹²⁵ hogy az adott szervezet milyen jogviszony keretében fér hozzá a személyes adatokhoz. A fentiek tehát szükségszerűen magukkal hozzák az adatkezelésben részt vevő személyek közti jogviszonyok definiálásának, jogi szempontú értékelésének igényét.

Az GDPR hatálybalépésével megnőtt ugyanis a jelentősége az elszámoltathatóság elvének, ami komoly kihívást jelent az adatkezelésben részt vevő személyeknek, hiszen nem elegendő megfelelni a GDPR rendelkezéseinek, hanem képesnek is kell lenniük bizonyítani, hogy adatkezelésük megfelel a rendelet követelményeinek. Mivel a rendelet egyik alapvető elvárása – amit igazolni is tudni kell – az érintettek megfelelő tájékoztatása, ezért az adatkezelők elkezdtek az általuk végzett adatkezeléseket átvilágítani, átláthatóvá tenni. A minősítés feladata azonban a vártnál jóval nehezebbnek bizonyult: az adatkezelésben résztvevők tevékenységének alapos átgondolásával a magyar adatvédelmi jogirodalomban sok éves elméletek kerültek átértékelésre: például a futárszolgálatok kezdték tevékenységüket adatfeldolgozó helyett adatkezelőként értelmezni. Ez megfelel az Európai Adatvédelmi Testület (a továbbiakban: EDPB) azon megállapításának, hogy mivel az adatfeldolgozó kötelességei és kötelezettségei megnövekedtek a rendelet hatályba lépésével, ezért annak érdekében, hogy diszkrecionális jogkörrel is rendelkezzenek az adatok kezelésében – és ne csak a kötelezettségeknek kelljen eleget tenniük –, így inkább átértékelik saját szerepüket, ezáltal szélesebb hatáskörre szert téve.¹²⁶

¹²⁵ Guidelines 07/2020 on the concepts of controller and processor in the GDPR3. oldal https://edpb.europa.eu/sites/default/files/consultation/edpb_guidelines_202007_controllerprocessor_en.pdf Letöltés dátuma: 2021. 09. 20.

¹²⁶ Greet Gysen : Controller-Processor: a very special relationship; <https://www.linkedin.com/pulse/controller-processor-very-special-relationship-greet-gysen/> „Stakeholders also underlined the fact that the increased duties and liabilities of the processor may cause companies, which used to act as processors, to now wrongly claim they act as controllers in order to have discretionary power on the use of the data”.

Tekintettel a nagyfokú bizonytalanságra, amely az adatkezelésben résztvevő személyek közti jogviszonyok elhatárolását érinti, definiálni szükséges azon személyeket, akik részt vehetnek az adatkezelésben, illetve szükséges meghatározni azon tényezőket, melyek mentén elhatárolhatók tevékenységeik egymástól.

A fejezet külön figyelmet szentel az emberen végzett orvostudományi kutatások szereplőinek adatvédelmi szempontú jogállásának minősítésére, hogy az adatvédelmi jogból fakadó jogok és kötelezettségek alanyai egyértelműen meghatározhatók legyenek emberen végzett orvostudományi kutatások vonatkozásában is.

III.1. Az elhatárolás szempontjából releváns alapfogalmak

Az adatkezelésben szerepet vállaló személy lehet az adatkezelő, közös adatkezelő, illetve az adatfeldolgozó, valamint a GDPR 29. cikke alapján az adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt eljáró, a személyes adatokhoz hozzáféréssel rendelkező személy. Adatkezelő az a természetes vagy jogi személy, közhatalmi szerv, ügynökség vagy bármely egyéb szerv, amely a személyes adatok kezelésének céljait és eszközeit önállóan meghatározza.¹²⁷ Azaz az adatkezelői jogálláshoz szükséges, hogy a személy vagy szervezet jogalany legyen, továbbá önállóan meghatározza az adatkezelés céljait és eszközeit.¹²⁸ Amennyiben az adatok kezelésének céljait és eszközeit nem egy személy határozza meg önállóan, hanem két vagy több adatkezelő közösen, közös adatkezelésről beszélünk.¹²⁹

Adatfeldolgozó pedig az a személy, amely nem a saját, hanem az adatkezelő nevében kezeli a személyes adatokat.¹³⁰ Adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt végzett adatkezelés az III.2.4. pontban kerül ismertetésre, tekintettel arra, hogy az irányított személy adatkezelése nem különül el az irányító fél adatkezelésétől.

Ahhoz, hogy a felek közötti jogviszony leírhatóvá váljon, szükséges még az – önálló adatkezelők között általában a jogviszonyt keletkeztető jogi ténynek – az adattovábbításnak definiálása, ami – mint az adaton végzett művelet – adatkezelésnek minősül.¹³¹ Az adattovábbítás fogalmát a rendelet nem határozza meg, kizárólag az adatkezelés definíciójában

¹²⁷ GDPR 4. cikk 7.

¹²⁸ Liber Ádám, Bereczki Tamás: Közreműködők adatvédelmi jogállása = Jogtudományi Közlöny, 2019, 74. évfolyam 12. szám, 511-515. oldal

¹²⁹ GDPR 26. cikk (1)

¹³⁰ GDPR 4. cikk 8.

¹³¹ Kis Kelemen Bence, Hohmann Balázs: A Schrems ítélet hatásai az európai uniós és magyar adattovábbítási gyakorlatokra = Infokommunikáció és jog, 2016, 66-67. szám, 64-70. oldal, 66. oldal

szerepel, hogy a továbbítás egy az adatkezelési műveletek között.¹³² Az Infotv. – a GDPR hatálya alá tartozó adatkezelések esetén is alkalmazandó¹³³ – fogalommeghatározást tartalmaz az adattovábbításra vonatkozóan. Eszerint az az adat meghatározott harmadik személy számára történő hozzáférhetővé tételét jelenti.¹³⁴ Harmadik személynek azokat a személyeket nevezzük, akik nem azonosak sem az érintettel, sem az adatkezelővel, vagy adatfeldolgozóval, és nem az adatkezelő vagy adatfeldolgozó közvetlen irányítása alatt álló személyek.¹³⁵ Címzett pedig az a személy, akivel vagy amellyel a személyes adatot közlik, függetlenül attól, hogy harmadik fél-e.¹³⁶

III.2. A fenti szereplők közti jogviszonyok

Adatkezelést érintő jogviszony tehát létrejöhet két önálló adatkezelő közti adattovábbítás során, közös adatkezelők (joint data controllership), illetve adatkezelő és adatfeldolgozó között (data processing), valamint a GDPR 29. cikke alapján az adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt eljáró, a személyes adatokhoz hozzáféréssel rendelkező személy és az őt irányító személy közötti jogviszony tekintetében.¹³⁷

III.2.1. Önálló adatkezelők közti jogviszony (adatmegosztási jogviszony)

Adatkezelő tehát az a természetes vagy jogi személy, közhatalmi szerv, ügynökség vagy bármely egyéb szerv, amely a személyes adatok kezelésének céljait és eszközeit önállóan határozza meg,¹³⁸ és amennyiben köztük – akár egy, akár kétirányú – adattovábbítást hajtanak végre, akkor önálló adatkezelők közti jogviszonyról beszélhetünk.

Ez azt jelenti, hogy a részére történő adattovábbítás adatkezelési műveletnek, ezáltal adatkezelésnek minősül. Ezért céllal és a GDPR-ban meghatározott jogalapok egyikével kell rendelkeznie.¹³⁹

Sem a GDPR, sem az Infotv. hatálya alatt nem merül fel kétség afelől, hogy két önálló adatkezelő közti adatközlés adattovábbításnak, ezáltal adatkezelésnek minősül. Ebből az is következik, hogy az adattovábbításnak is céllal és jogalappal kell rendelkeznie. A jogalapokat

¹³² GDPR 4. cikk 2.

¹³³ Infotv. 2. § (2)

¹³⁴ Infotv. 3. § 11.

¹³⁵ GDPR 4. cikk 10.

¹³⁶ GDPR 4. cikk 9. pont

¹³⁷ Közös adatkezelők és adatfeldolgozó közti jogviszonnal jelen tanulmány nem foglalkozik, tekintettel arra, hogy a szabályai nagyrészt levezethetők az önálló adatkezelő és adatfeldolgozó közti jogviszonyból.

¹³⁸ GDPR 4. cikk 7.

¹³⁹ NAIH/2015/3731/2/V 1. oldal

a GDPR 6. cikke tartalmazza, ami lehet az érintett hozzájárulása, kötelező adatkezelés, jogi kötelezettség teljesítése, szerződéskötés, érdekmérlegelés, létfontosságú érdek¹⁴⁰. Az adatvédelmi jog érintettek proaktív védelmét is elváró szabályrendszere fényében nehezen képzelhető el az adatkezelő, vagy egy harmadik fél jogos érdekeinek érvényesítéséhez szükséges adattovábbítás jogszerűsége, de maga a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (a továbbiakban: NAIH) is többször elismerte az érdekmérlegelésen alapuló adattovábbítás lehetőségét önálló adatkezelők között, így az évfolyam- és osztálytalálkozók szervezéséhez kapcsolódó adatkezelésekről szóló ajánlásában, valamint a kapcsolattartó személyek személyes adatainak továbbításának kérdését is érintő NAIH/2018/2570/2/V. sz. tájékoztatásában. Mivel meglehetősen nehéz meghatározni a jogszerű és nem jogszerű adattovábbítás határát érdekmérlegelésen alapuló adattovábbítás esetén, ezért célszerű röviden elemezni ezt az esetkört. Az ICO kibocsátott az adatvédelmi irányelv alapján egy útmutatót, amely segítséget nyújt az adattovábbítás előkészítéséhez.¹⁴¹ Jó gyakorlatnak tartja, ha az adattovábbításra való kötelezettségvállalás előtt adatvédelmi hatásvizsgálatot végez adatkezelő¹⁴², de legalább jól dokumentált és alapos érdekmérlegelési teszt végzése ajánlott. Különösen javasolt átgondolni, hogy milyen célt szolgál az adattovábbítás, a cél eléréséhez milyen adatok szükségesek, mely személyeknek nyújt hozzáférést, mikor, milyen időszakonként indokolt a továbbítás, milyen formában, mely adatbiztonsági feltételek mellett, hogyan ellenőrizhető, hogy az adattovábbítás célhoz kötött marad-e, szükséges-e egyáltalán a célhoz az adattovábbítás, milyen kockázatokat rejt magában, és kerül-e az adattovábbítás eredményeként harmadik országba a személyes adat.¹⁴³

Bár *expressis verbis* szerződéskötési kötelezettség nem terheli az önálló adatkezelőket¹⁴⁴, ha köztük adattovábbítás történik, de – különösen érdekmérlegelésen alapuló adatkezelés (adattovábbítás) esetén – ajánlott a felek közti jogviszonyt írásba foglalni. A GDPR 74. preambulumbekzdése előírja ugyanis, hogy az adatkezelőt kötelezni kell különösen arra, hogy megfelelő és hatékony intézkedéseket hajtson végre, valamint hogy képes legyen igazolni azt, hogy az adatkezelési tevékenységek e rendeletnek megfelelnek, és az alkalmazott intézkedések hatékonysága is az e rendelet által előírt szintű.¹⁴⁵ Két egyenrangú fél pedig szerződéskötéssel

¹⁴⁰ GDPR 6. cikk (1)

¹⁴¹ Anonymisation: managing data protection risk code of practice, Information Commissioner's Office, 2012 (ICO Anonymisation Code), 23. oldal <https://ico.org.uk/media/1061/anonymisation-code.pdf> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

¹⁴² U.o. 27. oldal

¹⁴³ U.o. 14-15. oldal

¹⁴⁴ Megjegyzendő, hogy ez a harmadik országba történő adattovábbítások esetén nem irányadó tekintettel arra, hogy speciális szabályok vonatkoznak erre az esetre.

¹⁴⁵ GDPR 74. preambulumbekzdés

tud eleget tenni legegyszerűbben ennek az elvárásnak, hiszen ebben az esetben a szerződésben foglaltak be nem tartása polgári jogi alapon is megtámadható, illetve kikényszeríthetővé válik. Ebből következik, hogy amennyiben adatkezelő bizonyítani szeretné, hogy a továbbított személyes adatok védelme érdekében kellő intézkedéseket tett, nehezen tekinthet el a szerződéskötéstől. Valószínűleg az adatvédelmi joggyakorlat rövid időn belül megerősíti ezt a gyakorlatot, hiszen például az Egyesült Királyságban, ahol jogszabály¹⁴⁶ jogalapot biztosít a közintézmények közti adattovábbításra – ha más jogalap nem alapozza meg az adott célból történő adattovábbítást – is elvárt az adattovábbítás lényeges körülményeinek szerződésbe foglalása.¹⁴⁷

A NAIH álláspontja szerint a jogalap megléte mellett további garanciális követelményeknek is meg kell felelnie az új adatkezelőnek, így különösen biztosítani kell az érintetti jogok gyakorlását, valamint a célhoz kötött adatkezelés elvének érvényesülését. Az adattovábbító adatkezelő akkor jár el felelősen, ha erről az adattovábbításról döntő érdekmérlegelés során meggyőződik, és a szükséges védelmi intézkedéseket megteszi, amely leginkább az adatot átvevő adatkezelővel való szerződéskötés lehet.

III.2.2. Közös adatkezelés (joint controllership)

Közös adatkezelésről akkor beszélünk, ha az adatkezelés céljait és eszközeit két vagy több személy együtt, közösen határozza meg.¹⁴⁸ Annak ellenére, hogy a közös adatkezelők jogintézménye nem a rendelet által bevezetett újdonság a magyar jogirodalomban, hiszen a bírósági joggyakorlatban, illetve a NAIH gyakorlatában is megjelent az az adatkezelés feltételeinek több adatkezelő általi meghatározásának konstrukciója,¹⁴⁹ de az elhatárolás két önálló adatkezelői jogviszonytól mégis egyáltalán nem egyszerű, különös tekintettel arra, hogy joggyakorlat – különösen az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) – meglehetősen tág értelmezés felé indult el. A Bíróság az *Unabhängiges Landeszentrum für Datenschutz Schleswig-Holstein v Wirtschaftsakademie Schleswig-Holstein GmbH* ügyben¹⁵⁰ kimondta,

¹⁴⁶ Data-Sharing and Governance Act 2019.; <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2019/act/5/enacted/en/html>

¹⁴⁷ A&L Goodbody - Davinia Brennan: Government publishes legislation programme for Summer 2019; <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=b2254d52-c430-4580-8d3e-0e1b01886c22>

¹⁴⁸ GDPR 26. cikk (1)

¹⁴⁹ Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 22.K.32.486/2013/5., NAIH-2298-23/2013/H; NAIH/2015/545/7/H; NAIH-542-41/2014/H in Jóri et al. 2018. 99. oldal

¹⁵⁰ A Bíróság Ítélete (nagytanács) 2018. június 5. „Előzetes döntéshozatal – 95/46/EK irányelv – Személyes adatok – A természetes személyek védelme a személyes adatok kezelése vonatkozásában – Egy olyan Facebook oldal (rajongói oldal) felfüggesztésére irányuló határozat, amely lehetővé teszi ezen oldal látogatói bizonyos adatainak gyűjtését és kezelését – A 2. cikk d) pontja – Személyes adatok kezelője – 4. cikk – Alkalmazandó nemzeti jog – 28. cikk – Nemzeti felügyelő hatóságok – E hatóságok beavatkozási jogköre” A C-210/16. sz. ügyben (a továbbiakban: C-210/16)

hogy a Wirtschaftsakademie Schleswig-Holstein GmbH – mint a rajongói oldal adminisztrátora – és a Facebook Ireland Ltd. közös adatkezelők a rajongói weboldal üzemeltetésének vonatkozásában.¹⁵¹ ¹⁵² Az ügy tényállása szerint a Wirtschaftsakademie Schleswig-Holstein GmbH a Facebookon létrehozott egy rajongói oldalt, amihez bárki, akár regisztráció nélkül is hozzáférhetett az interneten. Az oldalt a Facebookon üzemeltette, a Facebook által kínált használati feltételek szerint, így a Facebook határozta meg a cookie és egyéb technikai feltételeket. A Wirtschaftsakademie Schleswig-Holstein csak olyan adatokkal bírt, amelyhez a Facebookon adminisztrátorként hozzáférhetők, így konkrét személyes adatokhoz nem, hanem csak statisztikai célból anonim adatokhoz fért hozzá.¹⁵³ Ennek ellenére kimondta a Bíróság, hogy mivel a Wirtschaftsakademie Schleswig-Holstein adminisztrátorként meghatározhatta azokat a paramétereket, melyek alapján a látogatókat reklámokkal targetálhatta, illetve ő határozta meg az oldal célközönségére vonatkozó beállításokat, ezáltal részt vett a rajongói oldalát meglátogató személyek személyes adatainak kezelésére vonatkozó célok és ezen adatkezelés módjának meghatározásában, ezért közös adatkezelőnek minősül.¹⁵⁴

A másik a Tietosuojavaltuutettu v Jehovan todistajat ügy¹⁵⁵ volt,¹⁵⁶ mely tényállása szerint a Jehova Tanúi gyülekezetének tagjai gyűjtöttek személyes adatokat a meglátogatott családokról és rögzítették azokat anélkül, hogy erről tájékoztatták volna az érintetteket. A gyűjtött adatok alapján szervezték meg a gyülekezet tagjainak látogatását, illetve olyan listát is létrehoztak, amelyen szereplő személyeket a későbbiekben nem keresték fel.¹⁵⁷ A Bíróság arra az álláspontra jutott, hogy a látogatók adatkezelése nem esik a háztartási adatkezelési kivétel hatálya alá,¹⁵⁸ továbbá megállapítható a vallási gyülekezet és a látogatók közös adatkezelői minősége, annak ellenére is, hogy az adatkezelő vallási gyülekezet nem fér hozzá – közvetlenül – a személyes adatokhoz, vagy nem adott közvetlen, írásos utasítást vagy útmutatást az adatok gyűjtésére.¹⁵⁹ Önmagában a vallási gyülekezet azon tevékenysége, hogy – saját céljaiból – befolyást gyakorol a személyes adatok kezelésére és emiatt részt vesz a kezelés céljainak és

¹⁵¹ C-210/16 75.

¹⁵² Jóri et al. 2018. 97. oldal

¹⁵³ C-210/16 15.

¹⁵⁴ C-210/16 35-39.

¹⁵⁵ A Bíróság Ítélete (nagytanács) 2018. július 10. „Előzetes döntéshozatal – A természetes személyek védelme a személyes adatok kezelése vonatkozásában – 95/46/EK irányelv – Az említett irányelv hatálya – 3. cikk – Személyes adatoknak a vallási közösség tagjai által a házról házra járva végzett hitszónoki tevékenységük keretében történő gyűjtése – A 2. cikk c) pontja – A »személyesadat-nyilvántartó rendszer« fogalma – A 2. cikk d) pontja – Az »adatkezelő« fogalma – Az Európai Unió Alapjogi Chartája 10. cikkének (1) bekezdése” A C-25/17. sz. ügyben (a továbbiakban: C-25/17)

¹⁵⁶ Jóri et al. 2018. 98. oldal

¹⁵⁷ C-25/17 11-16.

¹⁵⁸ C-25/17 76. 1.

¹⁵⁹ C-25/17 76.3.

módjának meghatározásában elegendő, hogy adatkezelőnek kelljen tekinteni.¹⁶⁰ Tekintettel arra egyrészt, hogy a felkeresett személyekkel kapcsolatos adatok gyűjtése és azok későbbi kezelése a Jehova tanúi közösség hitelesítésre irányuló célkitűzésének elérésére szolgál, másrészt a Jehova tanúi közösség nem általánosságban bír tudomással arról, hogy hitének terjesztése céljából sor került ilyen adatkezelésre, hanem – többek között a különböző hitszónokok tevékenységi területének felosztása révén – szervezi és össze is hangolja tagjainak hitszónoki tevékenységét, ezáltal kijelenthető a Bíróság álláspontja szerint¹⁶¹, hogy meghatározza az adatkezelés céljait és eszközeit.

A Bíróság fent hivatkozott döntései tehát a "közös adatkezelés" tág értelmezése mellett törtek pálcát, és ez felveti azt a kérdést, hogy milyen szempontok mentén határolható el az önálló adatkezelői státusz a közös adatkezelőtől. A WP 29 az „adatkezelő” és az „adatfeldolgozó” fogalmáról szóló 1/2010. számú véleményében kijelentette, hogy: az adatokhoz való hozzáférés önmagában nem jár adatkezelői minőséggel, és ugyanez igaz fordítva is: az adatkezelő fogalmi elemének nem feltétele az adatok birtoklása. Így a többszereplős, összetett rendszerekben a személyes adatokhoz való hozzáférést és az érintettek egyéb jogait különböző szinteken különböző szereplők is biztosíthatják.¹⁶² Az adatkezelő fogalmának nem tartalmi eleme az adatok birtoklása.¹⁶³

Az adatokhoz való fizikai hozzáférés lehetősége tehát elhatárolási szempontként nem alkalmazható. Véleményem szerint az elhatároláshoz mindenképp az adatkezelő fogalmából szükséges kiindulni. Az adatkezelő fogalmának három fő tartalmi eleme van: 1. természetes vagy jogi személy, közhatalmi szerv vagy ügynökség, vagy bármely egyéb szerv, 2. önállóan vagy másokkal együtt, 3. meghatározza az adatkezelés céljait és eszközeit. Bővebb magyarázatra a harmadik pont szorul, hiszen szükséges tisztázni, hogy milyen tevékenységet jelent a „meghatároz” kritérium, és milyen tényezőkre (cél és eszköz) kell e tevékenységnek kiterjedni.

A „meghatároz” fogalom nem igényli az adatkezelés folyamatában annak megvalósítására vonatkozó konkrét döntések meghozatalát¹⁶⁴, elegendő, ha csak befolyásolja az adatkezelés

¹⁶⁰ C-25/17 68.

¹⁶¹ C-25/17 71.

¹⁶² WP 29. Az „adatkezelő” és az „adatfeldolgozó” fogalmáról szóló 1/2010 számú vélemény

¹⁶³ M. Hintze: Data Controllers, Data Processors, and the Growing Use of Connected Products in the Enterprise: Managing Risks, Understanding Benefits, and Complying with the GDPR = Journal of Internet Law, 2018, 21 oldal, 2. oldal

¹⁶⁴ Jóri et al. 2018. 92. oldal

célját és eszközeit¹⁶⁵. Ennek megítélése ténykérdés, és nem a felek általi jogi szempontú minősítés függvénye, hiszen nem az a személy az adatkezelő, aki jogszerűen meghatározza, hanem aki – akár jogszerűtlenül is – meghatározhatja.¹⁶⁶ Ezt bizonyítja a SWIFT-ügy is, ahol bár formálisan a SWIFT magát adatfeldolgozónak minősítette, de megállapításra került, hogy bizonyos tekintetben adatkezelőnek minősül, függetlenül attól, hogy az adattovábbításra vonatkozó szerződés szerint adatfeldolgozóként pozícionáltak.¹⁶⁷ Az a fontos tehát, hogy ki bír tényleges ráhatással az adatkezelés céljaira és eszközeire.

Az adatkezelés célja alatt azt az okot értjük, ami szükségessé teszi személyes adatok kezelését.¹⁶⁸ Bővebb kifejtésre az adatkezelés eszközeinek meghatározása szorul inkább. A jogirodalom¹⁶⁹ és a GDPR hatálybalépését megelőző NAIH gyakorlat¹⁷⁰ is megfogalmaz olyan ismérveket, melyek az érdemi döntéshozatali jogkörre utalnak. Ezek a körülmények az alábbiak: kezelt adatok körének meghatározása, adatkezelés jogalapjáról, időtartamáról, személyes adatokhoz való hozzáférésről, adattovábbításról, adatfeldolgozó igénybevételéről, adatbiztonsági intézkedésekről szóló döntés, adatkezelés módjának kialakítása, adatkezelés végrehajtása, személyes adatok felhasználása más adatkezelési célból, érintetti jogok biztosítása, végrehajtása.¹⁷¹

Az adatkezelő meghatározásához tehát elsőként az adott – adatkezelő azonosításában kulcsfontosságú szerepet betöltő¹⁷² – adatkezelési célt kell azonosítani, majd megvizsgálni, hogy ki határozta – esetleg befolyásolta – annak megállapítását. Majd a következő lépés az adatkezelés eszközeinek vizsgálata, nevezetesen, hogy ki(k) jogosult(ak) azokat befolyásolni. Harmadik lépés meggyőződni arról, hogy ennek a személynek a nevében/érdekében történik-e az adatkezelés. Álláspontom szerint ezen kérdések megválaszolását követően adható válasz arra, hogy ki az adatkezelő. Fontos kiemelni, hogy mindig adatkezelési célonként kell az értékelést elvégezni, hisz előfordulhatnak olyan esetek, hogy a felek adatkezelésben betöltött pozíciója valamely ügycsoport tekintetében eltér: azaz bizonyos célok mentén adatkezelő-

¹⁶⁵ lásd: C-210/16 és C-25/17

¹⁶⁶ WP 29. 1/2010. vélemény 9. oldal

¹⁶⁷ WP 29. 1/2010. vélemény 9. oldal

¹⁶⁸ Árvay Viktor, Bendik Tamás, Bojnár Katinka, Buzás Péter, Eszteri Dániel, Hackspacher Andrea, Majsa Ágnes, Osztopáni Krisztián, Péterfalvi Attila, Révész Balázs, Sziklay Júlia, Péterfalvi Attila, Révész Balázs, Buzás Péter (Szerk.), Magyarázat a GDPR-ról. Budapest, Wolters Kluwer (Complex) Kiadó, 2018. 428. oldal, 81. oldal

¹⁶⁹ Magyarázat a GDPR-ról: A kötet három új elemet tartalmaz a korábbi gyakorlattal szemben: a kezelt adatok körének és jogalap meghatározása, személyes adatok felhasználása más adatkezelési célból.

¹⁷⁰ NAIH-10-24/2013/H 13. oldal

¹⁷¹ Péterfalvi 2018, 81. oldal

¹⁷² Greet Gysen: Controller-Processor: a very special relationship; <https://www.linkedin.com/pulse/controller-processor-very-special-relationship-greet-gysen/>

adatfeldolgozó, más célok vonatkozásában közös adatkezelő, esetleg adattovábbítást megvalósító önálló adatkezelőnek minősülnek.

Amennyiben a kérdések megválaszolását követően az állapítható meg, hogy több személyhez köthető, és a cél elérése a másik (közös) adatkezelő nélkül nem lehetséges, akkor a közös adatkezelés fennáll.¹⁷³ Nagyon fontos kritériuma a közös adatkezelésnek, hogy az adott adatkezelés nem valósítható meg a tervezett módon bármelyik adatkezelő nélkül.¹⁷⁴ Nem szükséges azonban, hogy a felek mindegyike egyenlő mértékben működjön közre az adatkezelésben és nem kell minden félnek az adatkezelés egészébe részt vennie, sőt – a korábban kifejtettekkel összhangban – anélkül is megállapítható a közös adatkezelés, ha az egyik adatkezelő nincs is a személyes adatok birtokában,¹⁷⁵ de szükséges a közös adatkezeléshez, hogy a résztvevők meghatározható, tényleges befolyással bírjanak az adatkezelésre.¹⁷⁶ A közös adatkezelés nem jelenti az adatkezelésből fakadó felelősség egyenlő megoszlását sem, ugyanis erről a feleknek a közös adatkezelői megállapodásban kell rendelkeznie, azonban az érintett a mindegyik adatkezelővel szemben gyakorolhatja a rendelet szerinti jogait,¹⁷⁷ és az érintettel szemben a közös adatkezelők egyetemlegesen felelnek.¹⁷⁸ A rendelet nem tartalmaz kifejezett szankciót a közös adatkezelőkre vonatkozó szabályok megsértése esetére, azonban ezáltal olyan általános elvek, mint az átláthatóság elve is sérülhet, ami a bírságkiszabás szempontjából a legsúlyosabb kategóriába esik.¹⁷⁹

A német adatvédelmi hatóságok konferenciája foglalkozott a közös adatkezelők fogalmával.¹⁸⁰ Véleményük szerint a közös adatkezelők egymás között is címzetteknek¹⁸¹ tekintendők és önálló jogalappal kell rendelkezniük a személyes adatok egymás közötti továbbításához,¹⁸² ¹⁸³ tehát a rendelet alapján nem harmadik személy címzettnek minősülnek. Ezt megerősíti az EDPB értelmezése is, miszerint szerintük is szükség van közös adatkezelők közül valamennyi

¹⁷³ Datenschutzkonferenz (DSK): Kurzpapier Nr. 16: Gemeinsam für die Verarbeitung Verantwortliche, Art. 26 DSGVO (DSK: Kurzpapiere Nr. 16.) 2. oldal, https://www.datenschutzkonferenz-online.de/media/kp/dsk_kpnr_16.pdf

¹⁷⁴ Guidelines 07/2020 on the concepts of controller and processor in the GDPR 3. oldal https://edpb.europa.eu/sites/default/files/consultation/edpb_guidelines_202007_controllerprocessor_en.pdf Letöltés dátuma: 2021. 09. 20.

¹⁷⁵ Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 11.K.33.918/2013/8. 7. oldal

¹⁷⁶ Datenschutzkonferenz: Kurzpapier Nr. 16 Gemeinsam für die Verarbeitung Verantwortliche, Art. 26 DSGVO 2. oldal, https://www.datenschutzkonferenz-online.de/media/kp/dsk_kpnr_16.pdf

¹⁷⁷ GDPR 26. cikk (3)

¹⁷⁸ GDPR 82. cikk (4)

¹⁷⁹ Piotr Foitzik: How to comply with provisions on joint controllers under the GDPR; <https://iapp.org/news/a/how-to-comply-with-provisions-on-joint-controllers-under-the-gdpr/> Letöltés dátuma: 2022. 02. 04.

¹⁸⁰ DSK: Kurzpapier Nr. 16 Gemeinsam für die Verarbeitung Verantwortliche, Art. 26 DSGVO, https://www.datenschutzkonferenz-online.de/media/kp/dsk_kpnr_16.pdf

¹⁸¹ GDPR 4. cikk 9. pont

¹⁸² DSK: Kurzpapier Nr. 16., https://www.datenschutzkonferenz-online.de/media/kp/dsk_kpnr_16.pdf 1. oldal

¹⁸³ GDPR 4. cikk 10. pont

adatkezelőnek külön adatkezelésre feljogosító jogalapra, és valamennyien felelősek azért, hogy az adatok felhasználására ne kerüljön sor az adatgyűjtés eredeti céljával össze nem egyeztethető módon.¹⁸⁴

III.2.3. Adatfeldolgozás (data processing)

Adatfeldolgozó az a természetes vagy jogi személy, közhatalmi szerv, ügynökség vagy bármely egyéb szerv, amely az adatkezelő nevében személyes adatokat kezel.¹⁸⁵ Az adatfeldolgozó tehát – annak fogalmából kiindulva – adatkezelést valósít meg, de azt nem a saját, hanem adatkezelő nevében, annak utasításai szerint teszi.¹⁸⁶

A közös adatkezelői jogviszonyt az adatfeldolgozástól könnyebb elhatárolni, ugyanis az adatkezelési tevékenységet az egyik személy a másik nevében végzi, és egyikük jogosult csak az adatkezelés céljait és eszközeit meghatározni, akkor adatfeldolgozásról beszélünk. Ha mindkét személynek van ráhatása a közös adatkezelés céljaira és eszközeire, és mindkét személy a saját nevében végzi, akkor közös adatkezelésről beszélünk.

A magyar jogalkotó korábban szűkebb fogalom meghatározást érvényesített az adatfeldolgozás tekintetében, ami három tekintetben volt korlátozott: egyrészt szűkebb tevékenységi kört értett alatta, másrészt meghatározta az igénybe vehető alanyok körét, harmadrészt tiltotta az adatfeldolgozó saját célra végzett adatkezelését.¹⁸⁷ A szűkebb értelmezést az Adatvédelmi biztos gyakorlata is alátámasztotta, mikor úgy foglalt állást, hogy „adósságbehajtó társaságok nem tekinthetők adatfeldolgozónak, mivel a birtokukba került személyes adatokkal nem adatkezelési végrehajtási technikai műveleteket hajtanak végre, hanem azokat felhasználják, és azokra támaszkodva a szerződés keretei között döntéseket hoznak, a polgárral szerződésben álló gazdasági társaság tevékenységébe tartozó feladatot látnak el. Az adatkezelő tehát nem adhat át rendelkezési-döntési jogot az adatok felett”.¹⁸⁸

A tevékenységi kör tekintetében való korlátozás alatt az értendő, hogy a törvényszöveg tartalmazta az adatfeldolgozás fogalmát, és azt az adatkezelési műveletekhez kapcsolódó technikai feladatok elvégzésének tartotta, feltéve, hogy a technikai feladatot az adatokon

¹⁸⁴ Guidelines 07/2020 on the concepts of controller and processor in the GDPR 4. oldal https://edpb.europa.eu/sites/default/files/consultation/edpb_guidelines_202007_controllerprocessor_en.pdf Letöltés dátuma: 2021. 09. 20

¹⁸⁵ GDPR 4. cikk 8.

¹⁸⁶ GDPR 28. cikk (3)

¹⁸⁷ Jóri et al. 2018. 223. oldal

¹⁸⁸ Adósság- és követelésbehajtással foglalkozó gazdasági társaságok személyes adatok kezelésének gyakorlatával kapcsolatos adatvédelmi biztosi ajánlás (Abi) 2001. in Jóri et al. 2018. 224. oldal

végzik.¹⁸⁹ Ez azt eredményezte, hogy az adatkezelés és adatfeldolgozás, mint tevékenység elvált egymástól a jogirodalomban, és fogalmilag léteztek olyan adatkezelési tevékenységek, amik nem lehettek adatfeldolgozás tárgyai. A jogirodalom azonban bírálta a szűk megközelítést, mert arra az álláspontra helyezkedett, hogy az adatkezelés és adatfeldolgozás azonos terjedelmű,¹⁹⁰ illetve „az adatkezelési döntést leszámítva bármely adatkezelési művelet az adatfeldolgozóra bízható”.¹⁹¹

Erre az eredményre jutott a Bíróság is, mikor a Weltimmo s. r. o. és a NAIH között folyamatban lévő ügyben a Kúria előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett – többek között – annak eldöntése iránt, hogy adatfeldolgozás fogalma azonosítható-e az adatkezelés fogalmával az adatvédelmi irányelv terminológiájában.¹⁹² A Bíróság megállapította, hogy „habár az „adatfeldolgozás” fogalmának – a szokásos jelentése szerint és amint az az adatvédelmi törvényből következik – szűkebb az értelme, mint az „adatkezelésnek”, rá kell mutatni, hogy a 95/46 irányelv magyar nyelvű változata az „adatfeldolgozás” kifejezést ... az „adatkezelés” kifejezéssel megegyezően határozza meg. Ebből következően ... a 95/46 irányelvet úgy kell értelmezni, hogy az „adatfeldolgozás” (az adatkezelési műveletekhez kapcsolódó technikai feladatok elvégzése) ezen irányelv magyar nyelvű változatában ... használt fogalmát az „adatkezelés” kifejezéssel azonosan kell érteni”¹⁹³.

Az adatfeldolgozót az adatkezelőtől tehát nem az elvégzett tevékenység különbözteti meg. Akkor mi tekinthető az elhatárolás alapjának? Kiindulva az adatkezelő fogalmából – tekintettel a közös adatkezelőknél írtakra is – az adatkezelés céljáról és módjáról van döntési lehetősége. Ezt az értelmezést megerősítik a rendelet adatfeldolgozásról szóló rendelkezései is, mivel az adatfeldolgozó az adatkezelő utasításai szerint köteles eljárni.¹⁹⁴

Nehezen határolható körül, hogy adatkezelő utasításainak mennyire kell konkrét utasításnak lennie ahhoz, hogy adatfeldolgozói jogviszony jöjjön létre a felek között. Az adatkezelési célról döntés (de facto) adatfeldolgozói jogállást eredményez.¹⁹⁵ Az adatkezelés módjáról való döntést

¹⁸⁹ Az adatvédelmi törvény 3. § 17. in A Bíróság ítélete (harmadik tanács) 2015. október 1-je „Előzetes döntéshozatal iránti kérelem – A természetes személyek védelme a személyes adatok kezelése vonatkozásában – 95/46/EK irányelv – A 4. cikk (1) bekezdése, valamint a 28. cikk (1), (3) és (6) bekezdése – Formálisan más tagállam területén letelepedett adatkezelő – A természetes személyek személyes adatainak védelméhez való jog megsértése egy másik tagállamban – Az alkalmazandó jog és a joghatósággal rendelkező felügyelő hatóság meghatározása – A felügyelő hatóság hatásköreinek gyakorlása – Szankcionálási jogkör” C-230/14. sz. ügyben (a továbbiakban: C-230/14. sz. ügy)

¹⁹⁰ Jóri, 2018. 223. oldal

¹⁹¹ Majtényi 2013. 484. oldal, 124. oldal

¹⁹² C-230/14. sz. ügy 14. (2015 október)

¹⁹³ C-230/14. sz. ügy 64-65.

¹⁹⁴ GDPR 28. cikk (3), 29. cikk; Jóri 2018. 227. oldal

¹⁹⁵ WP 29 1/2010. vélemény 33. oldal

adatkezelő átruházhatja addig a szintig, amíg a döntés az adatkezelés jogszerűsége szempontjából nem alapvető fontosságú,¹⁹⁶ aminek megítéléséhez érdemes azokat az ismérveket alkalmazni, amik az érdemi döntéshozatali jogkör kapcsán ismertetésre kerültek: aki ugyanis ezek tekintetében döntési kompetenciával bír, az adatkezelőnek, aki ezeket a döntéseket utasításként végrehajtja az adatfeldolgozónak minősül. Az adatfeldolgozó javaslatai gyakorlatilag arra kell, hogy szorítkozzanak, hogy adatkezelőnek milyen módon szolgálja a legjobban az érdekeit az adatkezelés, de döntéseket adatkezelő jogosult meghozni.¹⁹⁷

Fontos eleme az elhatárolásnak továbbá, hogy az adatkezelő nevében járjon el. Ez azt jelenti, hogy annak érdekében járjon el, vagyis adatkezelőtől „származzon” az a hatáskör, melyben az adatkezelést megvalósítja.¹⁹⁸ Ebből az is következik, hogy adatkezelőnek és adatfeldolgozónak elkülönült jogalanynak kell lennie¹⁹⁹, hiszen ellenkező esetben adatkezelő maga valósítaná meg az adatkezelést. További releváns tényező, hogy adatkezelő jogosult azt a döntést meghozni, hogy saját céljaira adatfeldolgozó segítségét veszi igénybe az adatkezelés során.²⁰⁰

Hangsúlyozandó az is, hogy a jogviszonyt – adatfeldolgozó esetén is – adatkezelési célonként kell vizsgálni, ugyanis előfordulhat olyan eset is, hogy az bizonyos célok tekintetében adatfeldolgozó, de más célok tekintetében önálló, vagy közös adatkezelő a másik féllel. Ezt az értelmezést támasztja alá a rendelet 28. cikkének (10) bekezdése, mely *expressis verbis* adatkezelőnek minősíti adatfeldolgozót, ha – a rendeletet sértve – maga határozza meg az adatkezelés célját és eszközeit. Nem lehet tehát általános meghatározást adni arra vonatkozóan, hogy milyen szintű döntések meghozatala szükséges ahhoz, hogy valaki ne adatfeldolgozónak, hanem adatkezelőnek minősüljön, ennek megítélése mindig az adott tényállás, és annak összes körülményének függvénye.^{201 202}

Az adatfeldolgozás tárgyát képező személyes adatok adatfeldolgozóval közléséhez nincs szükség további jogalapra, hiszen adatkezelő önálló – adatfeldolgozótól független –

¹⁹⁶ WP 29 1/2010. vélemény 33. oldal

¹⁹⁷ Guidelines 07/2020 on the concepts of controller and processor in the GDPR 4. oldal https://edpb.europa.eu/sites/default/files/consultation/edpb_guidelines_202007_controllerprocessor_en.pdf Letöltés dátuma: 2021. 09. 20

¹⁹⁸ WP 29 1/2010. vélemény 26. oldal

¹⁹⁹ WP 29 1/2010. vélemény 25. oldal

²⁰⁰ Hintze 2018. 3. oldal

²⁰¹ Jóri 2018. 227. oldal

²⁰² Egy Adatvédelmi biztosi állásfoglalás (ABI 2000., 94. oldal) szerint a szervezetet képviselő természetes személy igazgatósági, felügyelőbizottsági tagja önálló adatkezelő, ha a társasággal megbízási jogviszonyban áll, és a társaság az adatkezelő, ha munkaviszony áll fenn közöttük. Jóri András cáfolja ezt a véleményt. Szerinte ugyanis a „döntő az, hogy a szóban forgó adatkezelés célját, illetőleg az arra vonatkozó döntéseket ... ki határozza meg: ez az alany az adatkezelő, függetlenül a jogviszony a jellegétől”. (In Jóri 2018. 228. oldal) Egyetérték az álláspontjával.

adatkezelését támogatja a tevékenységük.²⁰³ Az Infotv. is megerősíti, hiszen akként definiálja az adattovábbítást, mint az adat meghatározott harmadik személy számára történő hozzáférhetővé tételét,²⁰⁴ és mivel adatfeldolgozó címzett, de nem harmadik fél, ezért részére hozzáférés biztosítása a személyes adatokhoz nem adattovábbítás, így nem szükséges önálló jogalap.

Adatfeldolgozói jogviszony létrejötte esetén a GDPR előírja, hogy az adatfeldolgozó által végzett adatkezelést olyan szerződésnek vagy más jogi aktusnak kell szabályoznia, amely köti az adatfeldolgozót az adatkezelővel szemben. Azaz – jogi aktus hiányában – a GDPR *expressis verbis* szerződéskötési kötelezettséget telepít az adatkezelőre és adatfeldolgozóra.²⁰⁵ Az adatfeldolgozás jellegéből következik, hogy ez a szerződés mindig feltételez egy olyan kötelmet a felek között, mely teljesítése adatkezeléssel jár. A magyar jogirodalom szerint a kötelem nemcsak megbízási szerződésen, hanem vállalozási szerződésen is alapulhat.²⁰⁶ Álláspontom szerint nem minden vállalozási szerződéshez kapcsolódhat, tekintettel a vállalozási szerződés sajátosságaira. Ugyanis a vállalozási szerződés alapján a vállalkozó tevékenységgel elérhető eredmény megvalósítására, a megrendelő annak átvételére és a vállalkozói díj megfizetésére köteles²⁰⁷. Továbbá bár a vállalkozó a megrendelő utasítása szerint köteles eljárni, de a megrendelő utasítása nem terjedhet ki a tevékenység megszervezésére, és nem teheti a teljesítést terhesebbé.²⁰⁸ Az, hogy a megrendelő utasítási joga Ptk. alapján nem terjedhet ki a tevékenység megszervezésére azt eredményezheti, hogy az adatkezelést érintő lényeges körülményekre vonatkozó döntéshozatali hatáskör kerülhet a vállalkozóhoz, ami megkérdőjelezheti a felek közti adatfeldolgozói jogviszonyt. Igaz ez különös tekintettel arra, hogy mivel megrendelő utasítása nem teheti a teljesítést terhesebbé, és az adatbiztonsági intézkedések a gyakorlatban sokszor a szerződésszerű teljesítéshez nem feltétlenül szükséges, többletköltségekkel járó tevékenységet jelentenek, ezért a megrendelőt adatkezelői minőségére tekintettel megillető utasítási jog sok esetben Ptk.-ba ütközik. Ebből kifolyólag javasolt, hogy a felek a vállalozási szerződés megkötése során különös figyelmet fordítsanak annak, hogy az adatkezelést érintő lényeges körülményeket, megrendelőt a tekintetben megillető utasítási jogot *expressis verbis* szerződésbe foglalják.

²⁰³ DSK- „Konferenz der unabhängigen Datenschutzbehörden des Bundes und der Länder (Datenschutzkonferenz). Datenlizenz Deutschland – Namensnennung – Version 2.0 (www.govdata.de/dl-de/by-2-0) 2. oldal

²⁰⁴ Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról 2011. évi CXII. törvény (Info törvény) 3. § 11.

²⁰⁵ GDPR 28. cikk (3) bekezdés

²⁰⁶ Jóri, 2018. 177. oldal

²⁰⁷ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 6:238. § (1)

²⁰⁸ Ptk. 6:240. § (1)

III.2.4. Adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt végzett adatkezelés

Adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt végzett adatkezelés alatt azt értjük, ha az adatkezelési tevékenység nem az adatkezelő vagy adatfeldolgozó által irányított személynek tudható be, hanem az irányító személynek, azaz az adatkezelőnek vagy adatfeldolgozónak. Azaz az adatkezelő vagy adatfeldolgozó nem a szervezetben dolgozó természetes személy, hanem az őt foglalkoztató.²⁰⁹ Ezekben az esetekben az irányított személy az irányító személy instrukcióinak megfelelően látja el az adatkezelési tevékenységet, leggyakrabban munkaviszony keretein belül. Véleményem szerint azonban ez munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyok esetén is lehetséges. Ezt támasztja alá a NAIH munkahelyi adatkezelésekről szóló ajánlásának szóhasználata, amikor azt a terminológiát használja, hogy a munkavégzésre irányuló jogviszonyokban – nem pedig munkaviszonyban – nem értelmezhető a hozzájárulás önkéntessége.²¹⁰ Munkavégzésre irányuló jogviszonnak a munkaviszony, a munkavégzési kötelezettséggel járó szövetkezeti tagsági viszony, a vállalkozási és megbízási szerződés, a gazdasági társaság vezető tisztségviselői vagy felügyelő bizottsági tagsági tevékenység ellátására irányuló jogviszony és az egyéni vállalkozás keretében végzett tevékenységek minősülnek.²¹¹

A GDPR egy mondatral rendelkezik jogállásukról, amiben olyan releváns kérdésekre nem ad választ, mint például, hogy adatkezelésnek minősül-e, hogy hozzáférhetnek személyes adatokhoz, illetve címzettnek tekintendők-e, aminek a tájékoztatási kötelezettség tartalmára van jelentősége.

Az első kérdés megválaszolásához az adatkezelés fogalmából érdemes kiindulni: eszerint adatkezelés (adatkezelési tevékenység) a közlés továbbítás, terjesztés vagy egyéb módon történő hozzáférhetővé tétel, a 29. cikk hatálya alá tartozó irányítás alatt eljáró személyek pedig a személyes adatokhoz hozzáféréssel rendelkeznek a rendelet magyar terminológiája szerint. Ha megvizsgáljuk azonban a német szöveget, az különbséget tesz: az adatkezelés „Offenlegung”, ami „Übermittlung, Verbreitung, andere Form der Bereitstellung” kifejezéseken keresztül valósulhat meg. A 29. cikkben azonban a hozzáférésre a „Zugang” szót használja. A különbségtétel az angol fordításban is megjelenik, miszerint az adatkezelés

²⁰⁹ Guidelines 07/2020 on the concepts of controller and processor in the GDPR3. oldal https://edpb.europa.eu/sites/default/files/consultation/edpb_guidelines_202007_controllerprocessor_en.pdf Letöltés dátuma: 2021. 09. 20.

²¹⁰ A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság tájékoztatója a munkahelyi adatkezelések alapvető követelményeiről 7. oldal, https://www.naih.hu/files/2016_11_15_Tajekoztato_munkahelyi_adatkezelesek.pdf

²¹¹ A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (Munka tv.) 294. § (1) f)

„disclosure”, ami „transmission, dissemination, otherwise making available” kifejezéseken keresztül valósulhat meg, az irányított személy tekintetében pedig a „has access” használt. Ebből levonható az a következtetés, hogy a jogalkotó különbséget kíván tenni az adatkezelés és az irányítás alatt eljáró személy részére történő elérés biztosítása között, csak a magyar fordítás nem egyértelmű e tekintetben. Ez alapján kijelenthető, hogy az irányítás alatt eljáró személy részére való hozzáférés nem közlés, ezáltal nem adatkezelési tevékenység, így adatkezelés sem, ezért önálló céllal és joggal nem kell bírnia.

A második kérdés, miszerint címzettnek minősül-e az irányítás alatt eljáró személy, kiemelkedő gyakorlati szereppel bír, ugyanis a GDPR szerint az érintettekkel szemben fennálló tájékoztatási kötelezettségnek ki kell terjednie a címzettek, illetve címzettek kategóriáira.²¹² Azaz ha beletartozónak ítéljük, akkor akár – különös tekintettel a tisztességes eljárás elvére – értelmezhető úgy a tájékoztatási kötelezettség, hogy minden olyan – ideértve a munkavállalókat is – irányított személy nevééről tájékoztatni kell az érintettet, aki hozzáfért a személyes adataihoz, ami a józanész szerint elképzelhetetlen terhet ró az adatkezelőkre, ugyanakkor mégsem lehetetlen.²¹³ Álláspontom szerint azonban nem címzett, hiszen a címzett fogalmi eleme, hogy „közöljék vele” a személyes adatot, és – ahogy fenn megállapításra került – az irányítás alatt eljáró személy részére történő hozzáférhetővé tétel nem minősül közlésnek, ezáltal adatkezelésnek sem.

III.2.5. Elhatárolás a NAIH joggyakorlatában

A fentiek alapján kijelenthető, hogy sok esetben nehéz annak a megítélése, hogy az adatkezelésben résztvevő személyek milyen státuszt töltenek be, ezért a NAIH is többször foglalkozott a kérdéssel. Például a követeléskezelő cégek adatkezelésben betöltött szerepe kapcsán megállapította, hogy adatkezelőként, illetve adatfeldolgozóként való közreműködése is megvalósulhat, sőt egy esetben azt állapította meg a NAIH, hogy ugyanaz a személy bizonyos tevékenysége során adatkezelőnek, más tevékenysége során adatfeldolgozónak minősül.²¹⁴ Az ügy tényállása szerint tevékenysége alapvetően két típusú eljárásba sorolható: egyrészt ún.

²¹² GDPR 13. cikk (1) e) és 14. cikk (1) e)

²¹³ A 29. cikk szerinti munkacsoport Iránymutatás az (EU) 2016/679 rendelet szerinti átláthatóságról 42. oldal „A tisztességes eljárás elvével összhangban az adatkezelőknek az érintettek számára leginkább releváns információkat kell rendelkezésre bocsátaniuk a címzettekkel kapcsolatban. A gyakorlatban ez általában a megnevezett címzetteket jelenti, hogy az érintettek pontosan tudják, ki rendelkezik a személyes adataikkal. Ha az adatkezelők úgy döntenek, hogy a címzettek kategóriáit adják meg, az információknak a lehető legkonkrétabbnak kell lennie, és magában kell foglalnia a címzett típusát (pl. az általa végzett tevékenységekre való utalással), az érintett szakmát, az ágazatot és alágazatot, valamint a címzettek tartózkodási helyét”.

²¹⁴ NAIH/1257-14/2014/H 8-9. oldal

korai behajtásba, másrészt ún. késői behajtásba. Korai behajtás esetén a telefonon kereste meg az adósokat a megbízási szerződés alapján, a megbízó nevében, és megbízási szerződés alapján jutalék illeti a sikeres telefonos megkeresés és az érintett teljesítése esetén.

A kései behajtás esetében a saját nevében jár el megbízási szerződés alapján, és az érintettet is erről tájékoztatja. Postai levél útján, valamint telefonon keresi meg az adóssággal rendelkező érintetteket. Nemcsak a követelés összegét, hanem azon felül felszámított a megbízási szerződésben foglaltaknak megfelelően adminisztrációs díjat is követelte.

A NAIH szerint a korai típusú behajtás esetén, mikor kizárólag a megbízó cég nevében telefonon kereste a megbízó ügyfeleit azért, hogy a megbízó által meghatározott tartalommal tájékoztatást adjon az adósság fennállásáról és a nemfizetés jogkövetkezményeiről, adatfeldolgozónak tekintendő, mivel nincs önálló döntési jogköre és az adatfeldolgozás módjára lényegében nincs befolyása. A kései típusú behajtás során azonban adatkezelőnek minősül, egyrészt azért, mert saját nevében végzi a követeléskezelési tevékenységet, másrészt pedig az adatokat – az eredeti adatgyűjtéshez képest – további célra, az adminisztrációs díj behajtása érdekében is felhasználja. Továbbá a megbízási szerződés szerint önálló döntési jogosítványokkal is bír.²¹⁵

Könyvelők és könyvvizsgálók tekintetében is gondos mérlegelés szükséges mielőtt adatkezelésben való részvételük minősítésre kerül, ugyanis az az általuk ellátott feladattól függ. Ha a megbízó utasítása általánosak, nem tartalmaznak konkrét iránymutatást a feladat elvégzésére vonatkozóan, akkor adatkezelőként jár el, ha azonban részletes utasítások alapján végzi tevékenységét, akkor adatfeldolgozónak tekintendő, az utasítások, és az általuk korlátozott mérlegelési jogkör következtében.²¹⁶

Érdekes kérdés továbbá az ügyvéd adatvédelmi szempontú megítélése. Az ügyvédek helyzete azért különleges, mert bár az ügyvéd az ügyfele megbízása és utasításai alapján jár el, de érvényesül az ügyvédi tevékenységről szóló törvény szerinti szabadsága és önállósága tekintettel arra, hogy nem vállalhat el hivatásbeli önállóságát veszélyeztető kötelezettséget, márpedig adatfeldolgozás, közös adatkezelés esetén e nagyfokú szabadság nem biztosítható.²¹⁷ Bár törvény deklarálja az ügyvédek nagyfokú autonómiáját, de a WP 29 munkacsoport is – a magyar jogalkotástól függetlenül – azt állapította meg, hogy a minősítés tekintetében lényeges

²¹⁵ NAIH/1257-14/2014/H 8-9. oldal

²¹⁶ Jóri 2018. 229. oldal

²¹⁷ Az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény 6. §

és meghatározó szerepet játszik a szolgáltató hagyományos szerepe és szakmai hozzáértése, ezért a bíróság előtti jogi képviselő tekintetében az ügyvédek "független adatkezelőnek" tekintendők.²¹⁸ A WP 29 szerint tehát egy ügyvéd adatkezelőnek minősül, ha megbízását az ügyfél általános utasításai szerint látja el, azonban elviekben – a könyvelőkhöz hasonlóan – más konstrukció is létrejöhet az utasítások konkretizálásával. De – különösen a magyar jogi szabályozás mellett – meglehetősen szűk tevékenységi körben tekinthető az ügyvéd adatfeldolgozónak szakmai és hivatásbeli függetlensége következtében.

Az ügyvédi tevékenységre jogalapot természetes személy ügyfél esetén az ügyvédi megbízási szerződés, és jellemzően az ügyfél azon jogos érdeke biztosít, miszerint jogosult jogi segítséget kérni igényének előterjesztéséhez, érvényesítéséhez, illetve védelméhez.²¹⁹ A jogos érdeket az Alkotmánybíróság (a továbbiakban: AB) joggyakorlata megerősítette azáltal, hogy elismerte, hogy az ügyvédnek garanciális szerepe van az igazságszolgáltatásban, hiszen segíti az ügyfelét hozzáférni igazságszolgáltatáshoz.²²⁰

III.3. Emberen végzett orvostudományi kutatásban²²¹ résztvevő személyek adatvédelmi jogállása

A klinikai kutatásoknak több – jogszabályok által is nevesített – személy lehet a résztvevője, mint a megbízó, a vizsgálati alany, a résztvevő, a vizsgáló, a kutatásvezető vizsgálatvezető, a koordináló vizsgálatvezető, a kutatási koordinátor, a vizsgálati koordinátor és a vizsgálóhely. A vonatkozó jogszabályok a kutatás típusától és státuszától függően eltérő terminológiát használnak, így első lépésként az egyes fogalommeghatározások összehasonlítása, egymásnak való megfeleltetése indokolt, majd ezt követően az egyes szereplők adatvédelmi jogi szempontú besorolása következik.

III.3.1. Megbízó, kutatásvezető, vizsgáló

Először a kutatást irányító, illetve a kutatás irányítására esetlegesen jogosult személyek jogállásából érdemes kiindulni. A kutatást irányító, illetve a kutatás irányítására jogosult személy a megbízó, kutatásvezető és a vizsgáló.

²¹⁸ WP 29 1/2010. vélemény 29. oldal

²¹⁹ Bereczki T., Liber Á.: Adatkezelő vagy adatfeldolgozó-e az ügyvéd, 3. oldal <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=a37ba0e5-3cef-4d71-8ab7-1dda2d372b4d>

²²⁰ 22/1994. (IV. 16.) AB határozat II.2., 52/1996. (XI. 14.) AB határozat 1.6. pont

²²¹ A tudományos kutatás és emberen végzett orvostudományi kutatás fogalma, csoportosítása a VI.4.2.1. pontban részletesen kifejtésre kerül.

A klinikai vizsgálatok tekintetében megbízónak minősül bármely természetes vagy jogi személy, aki vagy amely a kutatást kezdeményezi, vezeti, illetve finanszírozza, azzal, hogy a kutatásvezető és a megbízó lehet ugyanaz a személy is.²²² A kutatásvezetőnek pedig a kutatás szakmai irányítását végző személy tekintendő.²²³

A beavatkozással nem járó vizsgálatok²²⁴ megbízóra vonatkozó definíció fogalmi elemei megegyeznek a fenti definícióval, azaz bármely természetes vagy jogi személy, aki vagy amely kezdeményezi, vezeti, illetve finanszírozza a kutatást. A terminológia különbözőségéből fakadóan azonban a fogalom annyiban eltér az előzőekben ismertetettektől, hogy a vizsgáló és a megbízó nem lehet ugyanaz a személy. A klinikai vizsgálatok esetén ugyanis a – vizsgáló olyan személy, akinek a feladata a beavatkozással nem járó vizsgálat elvégzése a vizsgálati helyen,²²⁵ ha pedig egy adott vizsgálati helyen a beavatkozással nem járó vizsgálatot több vizsgálóból álló csoport végzi, akkor a csoport felelős vezetője a vizsgálatvezető.²²⁶

A vizsgálati készítménnyel kapcsolatos beavatkozással járó vizsgálat esetén a megbízó fogalma megegyezik a fent kifejtettekkel azzal, hogy a vizsgáló és megbízó személye ezen kutatások esetén is egybeeshet,²²⁷ és vizsgálónak orvosi vagy fogorvosi képesítéssel rendelkező olyan személy minősül, akinek a feladata a klinikai vizsgálat elvégzése a vizsgálati helyen.²²⁸

Az orvostechnikai eszközzel végzett beavatkozással járó orvostudományi kutatás esetén is természetes vagy jogi személy lehet a megbízó, aki vagy amely saját neve alatta a klinikai vizsgálatra szánt eszközt a klinikai vizsgálatra előkészíti. A jogszabály két esetet nevesít: egyrészt azt, ha a megbízó a klinikai vizsgálatra szánt eszközt összeszereli, csomagolja, feldolgozza, felújítja, címkézi és azt az alkalmazási céllal megjelöli, kivéve, ha a már forgalomba hozott eszközöket állítja össze vagy adaptál alkalmazási céljuknak megfelelően egy meghatározott beteg részére a gyógykezelése során felmerülő egyéni igényeknek megfelelően, másrészt ha a klinikai vizsgálatra szánt eszközt saját felelősséggel tervezi, gyártja, csomagolja,

²²² Az emberen végzett orvostudományi kutatások, az emberi felhasználásra kerülő vizsgálati készítmények klinikai vizsgálata, valamint az emberen történő alkalmazásra szolgáló, klinikai vizsgálatra szánt orvostechnikai eszközök klinikai vizsgálata engedélyezési eljárásának szabályairól szóló 235/2009. (X. 20.) Korm. rendelet (továbbiakban: 235/2009. (X. 20.) Korm. rendelet) 2. § d)

²²³ 235/2009. Korm. rendelet 2. § c)

²²⁴ Beavatkozással nem járó klinikai kutatás, illetve vizsgálati készítményekkel vagy orvostechnikai eszközzel kapcsolatos beavatkozással nem járó kutatás azonos fogalommeghatározások alkalmazandók, a 23/2002. EüM rendelet 20/A § szerint mindkét típus esetén a 20/B §.

²²⁵ 23/2002. EüM rendelet 20/B § c)

²²⁶ 23/2002. EüM rendelet 20/B § d)

²²⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 536/2014/EU Rendelete (2014. április 16.) az emberi felhasználásra szánt gyógyszerek klinikai vizsgálatairól és a 2001/20/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (a továbbiakban: 536/2014/EU rendelet) 2. cikk 14.

²²⁸ 536/2014/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet 2. cikk 15.

címkézi, függetlenül attól, hogy ezeket a műveleteket saját maga vagy megbízásából más végzi.²²⁹

Nevesíti továbbá a meghatalmazott képviselőt, aki olyan az EU területén letelepedett személy, aki egy Unión kívül működő gyártót írásbeli megbízás alapján a gyártó nevében eljár.²³⁰ Az orvostudományi kutatások ezen típusa esetén is találkozhatunk vizsgálóval, akinek feladata klinikai vizsgálat elvégzése egy adott klinikai vizsgálóhelyen²³¹.

Valamennyi fogalom tehát azt a személyt tekinti megbízónak, akire visszavezethető a kutatás. Azaz aki kezdeményezi, illetve előkészíti a tudományos kutatás elvégzésére vonatkozó döntést, aki irányítja és vezeti azt, és aki felelősséget vállal az orvostudományi kutatás lebonyolításáért és annak következményeiért. A beavatkozással nem járó kutatások esetén *expessis verbis* szabályozásra került, hogy ha a megbízó egy vagy több feladat elvégzésével más személyt bíz meg, akkor is ő felel a vizsgálatokra vonatkozó rendelkezések betartásáért.²³² A fenti ismérvek az adatvédelem fogalomrendszerében az adatkezelőnek felelnek meg, ezért álláspontom szerint az emberen végzett orvostudományi kutatások megbízóját tekinthetjük a kutatás céljából végzett adatkezelési műveletek adatkezelőjének.

A jogszabályi terminológia is megengedi, hogy a kutatás szakmai vezetője – kutatásvezető, vizsgáló – megegyezzen a megbízó személyével, továbbá a megbízó természetes személy is lehet, de véleményem szerint ebben az esetben is a megbízói státusz fogja elsődlegesen megalapozni az adatkezelői jogállást, nem pedig a kutatásvezetői, illetve vizsgálói. A kutatásvezető és a vizsgáló jellemzően munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személyek, akiknek a jogosultsága leginkább a megbízó részére történő javaslattételre terjed ki. A döntéshozatali jogkör alapvetően a megbízót illeti. A kutatásvezető és a vizsgáló tevékenysége jellemzően a megbízónak tudható be, ezért ők – az adatvédelmi fogalomrendszerben – adatkezelő irányítása alatt eljáró személyeknek minősülnek.

Természetesen előfordulhat, hogy egy kutatásnak kettő vagy több, elkülönült jogalanyisággal rendelkező megbízója van. Ekkor nagy valószínűség szerint az adatkezelés célja és eszközeinek meghatározása is közösen illeti őket, ezért közös adatkezelőnek minősülnek. Hipotetikusán

²²⁹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/745 RENDELETE (2017. április 5.) az orvostechnikai eszközökről, a 2001/83/EK irányelv, a 178/2002/EK rendelet és az 1223/2009/EK rendelet módosításáról, valamint a 90/385/EGK és a 93/42/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről (a továbbiakban: MDR) 2. cikk 49.

²³⁰ MDR 2. cikk 32.;

²³¹ MDR 2. cikk 54.

²³² 23/2002. EüM rendelet 20/P § (3) bek.

elképzelt az is, hogy a felek a szerepeket megosztják egymás között, és az adatkezelésre vonatkozó döntéseket csak az egyik félre telepítik. Véleményem szerint ennek azonban a közöttük kötött megállapodásból ki kellene derülnie, hiszen a jogszabályi rendelkezések általában a megbízót jogosítják és kötelezik, így ellenkező megállapodásig úgy gondolom, hogy közös adatkezelőnek minősülnek.

III.3.2. Résztvevő/Vizsgálati alany

A kutatásnak fontos résztvevője az a személy is, akin végzik azt.

A klinikai vizsgálatok tekintetében résztvevőnek azt a személyt tekintjük, aki a kutatás alanyaként vesz részt a kutatásban, ideértve a kontrollcsoport tagját is.²³³

A beavatkozással nem járó kutatás esetén vizsgálati alanyról beszélhetünk, aki a beavatkozással nem járó vizsgálatban részt vevő olyan személy, akin vagy akinek az adataival a vizsgálatot folytatják, illetve aki a vizsgálatban kontrollszemélyként vesz részt.²³⁴

A vizsgálati készítménnyel kapcsolatos beavatkozással járó vizsgálat esetén is vizsgálati alanyként minősül a klinikai vizsgálatban részt vevő olyan személy, akin a vizsgálati készítményt alkalmazzák, illetve aki a vizsgálatban kontrollszemélyként vesz részt.²³⁵

Az orvostechikai eszközzel végzett beavatkozással járó orvostudományi kutatás esetén a vizsgálati alany a klinikai vizsgálatban résztvevő olyan személy, akin a klinikai vizsgálati gyógyszert alkalmazzák, illetve aki a vizsgálatban kontrollszemélyként vesz részt.²³⁶

A fenti fogalmak alapján egyértelmű, hogy résztvevő, illetve vizsgálati alany alatt azt a személyt értjük, aki vonatkozásában a vizsgálatot vagy kutatást végzik, tehát az adatvédelmi fogalomrendszerben ő az érintettnek felel meg.

²³³ 235/2009. Korm. rendelet 2. § bek. b) pont

²³⁴ 23/2002. EüM rendelet 20/B § b) pont

²³⁵ 235/2009. Korm. rendelet 22. § (2) bek. b) pont klinikai vizsgálatban részt vevő egyén és 35/2005. (VIII. 26.) EüM rendelet 2. § (1) bek. i) pont

²³⁶ 536/2014/Eu Rendelete 2. cikk 17.

III.3.3. Kutatási helyszín, vizsgálati hely, vizsgálati helyszín

Fontos azon intézmények szerepét is vizsgálni, akik közreműködnek az engedélyezett kutatási tervben foglaltak szerinti kutatás megvalósításában, de nem minősülnek megbízónak.

Klinikai vizsgálatok esetén, ha azonos kutatási terv alapján, de egynél több kutatási helyszínen végzik a kutatást; akkor a kutatás több központban végzett kutatásnak minősül,²³⁷ azaz a klinikai vizsgálatok körében ezeket az intézményeket kutatási helyszíneknek hívjuk.

A beavatkozással nem járó vizsgálatok esetén a vizsgálóhelyre nincs speciális szabály, hanem a beavatkozással nem járó vizsgálatokra vonatkozó szabályok szerint alakul a vizsgálati hely definíciója.²³⁸

A vizsgálati készítménnyel kapcsolatos beavatkozással járó vizsgálatok esetén klinikai vizsgálóhelynek hívják azokat az egészségügyi szolgáltatókat, akinél a vizsgálat zajlik.²³⁹

A vonatkozó jogszabályi terminológia tehát nem egységes, de kijelenthető, hogy azon intézményeket, szolgáltatókat soroljuk ebbe a körbe, amelyek az engedélyezett kutatás során a kutatási terv szerint végzik a kutatást. Tekintettel arra, hogy a megbízó jogosult a kutatásban résztvevő intézményeket kiválasztani, és azokat az etikai engedély- vagy módosítási kérelemben feltüntetni – azaz a megbízó jóváhagyása nélkül nem kerülhet sor vizsgálóhely, vizsgálati helyszín bevonására –, továbbá tekintettel arra is, hogy ők az engedélyezett kutatási terv alapján kötelesek eljárni – ami szintén a megbízó döntésére vezethető vissza – és végső soron a kutatásért a felelősséget is a megbízó viseli, így véleményem szerint ők tipikusan adatfeldolgozónak minősülnek.

²³⁷ 235/2009. Korm. rendelet 2. § a) pont;

²³⁸ 235/2009. Korm. rendelet 17/A. § (3) bek. e) pont, (4) bek.

²³⁹ 536/2014/Eu Rendelete 50. cikk

III.3.4. Kutatási koordinátor, koordináló vizsgálatvezető

A vonatkozó jogszabályok nevesítenek néhány koordináló – jellegénél fogva természetes személy által betölthető – pozíciót.

Ide tartozik a klinikai vizsgálat körében, a több központban végzett kutatás esetén a kutatás összehangolásával megbízott kutató, a kutatási koordinátor.²⁴⁰

A beavatkozással nem járó többközpontú vizsgálat körében a vizsgálat egészéért felelős vezetőt nevezik koordináló vizsgálatvezetőnek.²⁴¹

A fenti koordináló személyekben az a közös, hogy a multicentrikus, azaz a többközpontú kutatásoknál merül fel a pozíciójuk, és feladatuk a vizsgálatok összehangolása. A beavatkozással nem járó kutatások esetén némileg félrevezető a szóhasználat, mivel a személyt nevezi meg felelősnek. De ha ezt a rendelkezést a 23/2002. Egészségügyi Minisztérium rendelete (a továbbiakban: EüM rendelet) 20/P §-szal összhangban értelmezzük, akkor egyértelművé válik, hogy akkor is a megbízó felel a vizsgálatokra vonatkozó rendelkezések betartásáért, ha egy vagy több a vizsgálatokkal kapcsolatos feladatának teljesítésével mást bíz meg, így a koordináló vizsgálatvezető is a többcentrumú vizsgálat koordinációjáért felelős személlyé válik. Ezen személyek is jellemzően munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személyek, akik jogosultsága leginkább a megbízó részére történő javaslattételre, a kutatási tervben foglaltak végrehajtására terjed ki. A döntéshozatali jogkör alapvetően a megbízó személyét illeti. Tevékenységük jellemzően a megbízónak tudható be, ezért ők – az adatvédelmi fogalomrendszerben álláspontom szerint – adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt eljáró személynek minősülnek.

III.4. Következtetések

Az adaton fennálló jogok és kötelezettségek terjedelmének, illetve a felhasználásra jogosult és kötelezett kijelöléséhez elengedhetetlen tehát az adatkezelésbe bevont szereplők adatkezelésben betöltött szerepének definiálása, jogállásának meghatározása, ugyanis ez a rendeletből fakadó jogok és kötelezettségek – így különösen hasznosításról, illetve a felhasználásról való döntés – alanyának azonosításának előfeltétele. Adatkezelő személyének egyértelmű meghatározásának az az egyik legfontosabb célja, hogy egyértelműen definiált

²⁴⁰ 23/2002. EüM rendelet 2. § (1) bek. g) pont

²⁴¹ 23/2002. EüM rendelet 20/B. § g) pont

legyen(ek) az(ok) a személy(ek), aki az adatkezelésre vonatkozó jogforrásokból származó kötelezettségek betartásáért felelős(ek),²⁴² adatkezeléssel kapcsolatos lényeges döntéseket (további felhasználás) meghozhatja(k).

Bár első pillantásra ez nem tűnik nehéz feladatnak a szerepek elhatárolása, de tekintettel arra, hogy az alanyok minősítése az adatkezelésben vállalt tényleges tevékenységükön, nem pedig jognyilatkozataikon alapul, továbbá a mérlegelést mindig az adott eset összes körülményének figyelembevételével lehet elvégezni, nem pedig egzakt normák alkalmazásával, ezért sokszor kihívást jelent az adatkezelőknek. Igaz ez különös tekintettel arra, hogy nem megfelelő minősítés esetén könnyen ellenőrizhető és egyszerűen visszakövethető hiba jön létre, ami – ilyen jelentős összegű bírságokkal fenyegetettségre tekintettel – még inkább emeli jelentőségét.

Korábban az Infotv. úgy rendelkezett, hogy az adatfeldolgozó saját célra adatkezelést nem végezhet,²⁴³ azonban ez a rendelkezés hatályon kívül helyezésre került, és megállapíthatjuk, hogy a szerepek elhatárolását mindenképpen adatkezelési célonként kell végezni, hiszen előfordulhat, hogy adatkezelési célonként eltér az adatkezelésben részt vevő személyek státusza.

A fejezet célja az volt, hogy segítséget nyújtson a résztvevők jogállásának elhatárolásában ahhoz, hogy az adatok felhasználásáról való döntések meghozatalára jogosult személyek meghatározhatók legyenek. A fent írtak alapján kijelenthetjük, hogy az adatok felhasználásáról az adatkezelő vagy közös adatkezelők jogosultak dönteni. Az adatfeldolgozót ez a jogosultság nem illeti meg, hiszen ő adatkezelő utasításai szerint köteles eljárni, adatkezelésre vonatkozó lényeges döntést nem hozhat. Adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt eljáró személyeknek sincs erre jogosítványa, hiszen az ő tevékenységük adatkezelőnek vagy adatfeldolgozónak számítandó be.

Ahhoz, hogy megállapítsuk, hogy az adatkezelésben milyen jogállásban járnak el a résztvevők, az adatkezelés céljáról és módjáról van döntésre vonatkozó hatáskörből, az utasításadásra való

²⁴² Bár a téma szempontjából elsősorban az adatkezelőt érintő jogosultságok (további felhasználás engedélyezése) a releváns, de fontos rögzíteni a felek közti felelősségmegosztást is. A rendelet szerint az adatkezelésben érintett valamennyi adatkezelő felelősséggel tartozik minden olyan vagyoni és nem vagyoni kárért, amelyet a rendeletet sértő adatkezelés okozott. Az adatfeldolgozó felelőssége korlátozottabb, ő csak abban az esetben tartozik felelősséggel, ha nem tartotta be a rendeletben meghatározott, kifejezetten az adatfeldolgozókat terhelő kötelezettségeket, vagy ha az adatkezelő jogszerű utasításait figyelmen kívül hagyta vagy azokkal ellentétesen járt el. Ha több adatkezelő vagy több adatfeldolgozó vagy mind az adatkezelő mind az adatfeldolgozó érintett ugyanabban az adatkezelésben, és felelősséggel tartozik az adatkezelés által okozott károkért, minden egyes adatkezelő vagy adatfeldolgozó egyetemes felelősséggel tartozik az érintett tényleges kártérítésének biztosítása érdekében, azonban az az adatkezelő vagy adatfeldolgozó, aki a teljes kárt megtérítette, a többi adatkezelővel vagy adatfeldolgozóval szemben megtérítési igényteliséggel élhet a károkozásban való közreműködése mértékéig. (GDPR 82. cikk (1)-(5))

²⁴³ Info törvény 10. § (3)

jogosultságból és abból kell kiindulni, hogy kinek a nevében, érdekében történik az adatkezelés. Ezt követően sem szabad elfeledkezni a kapcsolódó adminisztratív kötelezettségekről, így különösen a vonatkozó szerződéskötési kötelezettségnek való megfelelésről. A GDPR alapján ugyanis *expressis verbis* szerződéskötési kötelezettség áll fenn a közös adatkezelés és adatfeldolgozás esetén, önálló adatkezelők közti adattovábbítás esetén ilyen kötelezettség nem kerül kifejezetten nevesítésre, de álláspontom szerint szükségessége levezethető – a korábban kifejtetteknek megfelelően – a GDPR rendelkezéseiből.

Az adatvagyonfelhasználás kiemelt jelentőségű az egészségügyi adatok vonatkozásában, így külön kitértem az orvostudományi kutatásokban résztvevő személyek adatvédelmi jogállására. Az emberen végzett orvostudományi kutatásokra vonatkozó kutatásetikai és etikai engedélyezési eljárási szabályrendszerének való megfelelés mellett tekintettel kell lenni az adatvédelmi szabályokra is, ugyanis a kettő szimultán alkalmazandó, az előbbi tulajdonképpen további garanciának tekintendő az adatvédelmi jog általános szabályai mellett. Az etikai szabályrendszer és az adatvédelmi jog szempontjából is minősítettem a kutatásban résztvevő személyeket. Bár az adatkezelésben résztvevő személyek jogállása mindig az eset összes körülménye alapján megítélendő, de ha a jogszabályi rendelkezésekben írt feladatokból és viszonyokból kiindulva minősítünk, akkor álláspontom szerint a kutatás megbízója adatkezelőnek – amennyiben több megbízó van, az ellenkező megállapodásig közös adatkezelőnek –, a megbízott által meghatározott kutatási terv szerint vizsgálatokat végző, nem megbízónak minősülő intézmények adatfeldolgozónak tekintendők. A kutatások szakmai vezetéséért, koordinációjáért felelős személyek adatvédelmi jogi szempontból a GDPR 29. cikk szerinti adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt eljáró személyek, a kutatásban vizsgált személyek pedig az érintettek. Véleményem szerint az emberen végzett orvostudományi kutatásokból származó adatok felhasználása vonatkozásában is megáll az a megállapítás, hogy az adatkezelő vagy közös adatkezelők jogosultak róla dönteni.

IV. Személyes adatok felhasználásának jelentősége, kockázatai, áttekintés az adatfelhasználási stratégiákról

Az I. fejezetben már érintettem, hogy miért aktuális a téma, illetve milyen okok motiváltak ennek választására. A következő fejezetben azonban részletesen foglalkozom a személyes adatok felhasználásában rejlő lehetőségekkel, valamint kitérek arra is, hogy milyen kockázatokat és veszélyeket hordoz magában. Kitekintést kap az olvasó továbbá az EU, Kína, USA, illetve Magyarország adatfelhasználási stratégiájára is.

IV.1. Személyes adatok felhasználásának jelentősége, kockázatai

A személyes adatok az internetes gazdaság egyik legfontosabb erőforrásai: a Google bevételének 90 %, a Facebook bevételének pedig 95 %-át a személyes adatok felhasználásával végzett reklámok adták, ami mindkét cég esetén 2016-ban 100 millió USA dollárt is meghaladta.²⁴⁴ A gazdasági jelentősége miatti is kulcskérdés a személyes adatok felhasználási lehetőségeit elemezni, de az innovációra, a kutatások támogatására vonatkozó pozitív hatásáról sem szabad megfeledkezni.

A dolgozat jelentős figyelmet szentel a személyes és egészségügyi adatok egészségügyben, illetve kutatási célokra való felhasználásának. Ennek okait az I.2. pontban bemutattam. Az adatok elektronikus tárolásának lehetőségének köszönhetően a tárolt adatok mennyisége rendkívül gyorsan nő, és ez igaz a betegellátás során keletkezett adatokra is. A betegellátási célból gyűjtött adatok egészségüggyel kapcsolatos másodlagos célú felhasználásának²⁴⁵ – így különösen menedzsment tervezés, audit, tudományos kutatási cél – jelentőségéről nem feledkezhetünk meg.²⁴⁶ Az I.2. pontban bemutatott kutatások is rávilágítottak az adatelemzésen alapuló tudományos kutatási eredmények betegellátásban való felhasználásával nyerhető előnyökre. Az üzleti szektorban való adatfelhasználáshoz képest fontos eltérés, hogy a felhasználási lehetőségek bizonyos tekintetben sokkal szűkebbek, míg más szempontból jóval nagyobb szabadság megengedett. Az adatgyűjtés adatfelhasználási célokhoz igazítása ebben a szektorban ugyanis nem merülhet fel, hiszen az adatkezeléseknek az Eüak. 4. §-ban meghatározott célok eléréséhez elegendő adatokra kell korlátozódnia.²⁴⁷ Ugyanakkor – a

²⁴⁴ Einschätzung des Werts persönlicher Daten. In W. Palmethofer, A. Semsrott, & A. Alberts, Der Wert persönlicher Daten Ist Datenhandel der bessere Datenschutz? Berlin, Sachverständigenrat für Verbraucherfragen beim Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz, 2017, 12. oldal

²⁴⁵ Az elsődleges és másodlagos célú felhasználást a VI.1. pontban magyarázom meg részletesen.

²⁴⁶ Soren Holm, Thomas Birk Kristiansen, Thomas Ploug: Control, trust and the sharing of health information: the limits of trust = Journal of Medical Ethics, 2020, 47. évfolyam, 12. szám 1. oldal

²⁴⁷ 1997. évi XLVII. törvény az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről 4. § (1) Az egészségügyi és személyazonosító adat kezelésének célja:

VI.4.2.1. pontban ismertetett – tudományos kutatásokra vonatkozó szabályrendszer széleskörű lehetőséget biztosít a kezelt adatok tudományos kutatási célú felhasználására a tudományos kutatást jellemzően közfeladatoként végző egészségügyi szolgáltatók vonatkozásában.²⁴⁸ Így esetükben nemcsak lehetőségük van a rendelkezésükre álló adatok vonatkozásában tudományos kutatás végzésére, hanem kötelezettségüknek is tekintendő.

A másodlagos felhasználásnak számos előnye van. Az előnyei közé tartozik az alap és klinikai kutatások támogatása. Egyrészt a retrospektív vizsgálatok tekintetében jelentős adatbázist biztosíthat, másrészt megkönnyíti a prospektív vizsgálatok számára a betegbevonást azzal, hogy könnyebbé teszi a betegbeválogatás feltételeit teljesítő személyek megtalálását. Harmadrészt a betegek után követése is egyszerűbbé válhat. Negyedrészt az egészségügyi működés nyilvánossága, a betegségek megjelenésének és terjedésének egyszerű és gyors nyomonkövetése is megvalósulhat általa. Ötödészt a minőség-ellenőrzés terén is fontos szerepet tölthet be, hiszen kimutatható például, hogy az adott kórházban vagy régióban mennyire követték az ellátási sztenderdeket. Hatodrészt az eszközök és gyógyszerek biztonságosságának és eredményességének mutatásában is előnyökkel járhat, hiszen számos biztonságosságot monitorozó vizsgálatban alkalmazzák, hogy segítsenek azonosítani az egészségügyi termékekkel kapcsolatos aggályokat, kockázatokat, illetve mérjék a hatásosságukat.

Egyértelműen kijelenthetjük, hogy a betegellátás során keletkezett adatok másodlagos célú adatfelhasználása jelentős potenciált hordoz az egészségügyi ellátás fejlesztésére, de ennek kihasználását technológiai és policy kérdések lassítják. Megnehezíti a felhasználást egyrészt, hogy az adatok sokszor eltérő formátumban kezeltek, illetve gyakori a szöveges formátumban való tárolás is, ami nehezen feldolgozhatóvá teszi. Másrészt az olyan rendszerek, amik képesek ezt kezelni pedig jelentős összegbe kerülnek, ami miatt szűk körben tudják megengedni a használatát. Harmadrészt az adatgyűjtés során követett eltérő kutatási módszertan is megnehezíti az adatok felhasználását. Kisebb kutatási területeken sikeresek az adatok cseréjén

a) * az egészség megőrzésének, javításának, fenntartásának előmozdítása,

b) * a betegellátó eredményes gyógykezelési tevékenységének elősegítése, ideértve a szakfelügyeleti tevékenységet is,

c) az érintett egészségi állapotának nyomon követése,

d) * a népegészségügyi [16. §], közegészségügyi és járványügyi érdekből szükségessé váló intézkedések megtétele,

e) * a betegjogok érvényesítése,

f) * az egyéni betegút követése,

g) * a humán reprodukciós eljárás nyomon követése az eljárás orvosszakmai eredményességének, és ennek alapján a humán reprodukciós eljárások orvosszakmai minőségének értékelése, az értékelés szempontjainak felülvizsgálata és fejlesztése.

²⁴⁸ Nftv. 99/B. § (1) b) szerint a klinikai központ részt vesz a tancélú gyógyító-megelőző tevékenység keretében az egészségügyi felsőoktatási intézmény képzési és kutatási feladatainak ellátásában (7.§ (1)), illetve a klinikai központ és az egészségügyi felsőoktatási intézmény köteles a kutatás közös infrastruktúrájáról közösen rendelkezni (2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról, Nftv. 99/A. § (3)).

alapuló együttműködések, de átfogó területeken kutatási iránymutatások nélkül nem képzelhető el siker. Amíg nem kerül sor tagállamok által vezetett kutatási célú adatbázis létrehozására, addig is fontos lenne a szélesebb körű kutatási együttműködések segítése, hogy adatkezelő szervezetek technológiai, etikai és tulajdonosi szabályokat és szabványokat fektessenek le, ideértve a kezelt adatok szervezeten kívüli továbbítására vonatkozó szabályokat is. Jogi, adatvédelmi és etikai aggályok is gátolják a szervezeteket az adatok másodlagos célú felhasználásában. Véleményem szerint kiemelten fontos, hogy az egészségügyi ágazatban minél több területen a lehető leggyorsabban elterjedjen az adat vezérelt működés, hiszen mind munkaerő, mind pénzügyi szempontból erőforráshiányos ágazatról van szó, amin segíteni csak az átgondoltabb és adatokon alapú működéssel lehet.

A nagy adathalmazok felhasználása ugyanakkor számos előnye mellett jelentős kockázatot is jelent a magánélethez való jog tiszteletben tartására, azonban felelősségteljes felhasználás mellett jelentős előnyökkel bírhat, különösen a hatékonyságnövelés tekintetében.²⁴⁹ A felelősségteljes eljáráshoz kulcsfontosságú az adatvédelmi szabályok innovatív módon való alkalmazhatóságának kiépítése, hiszen kétséget kívül hatalmas az igény a felhasználásra. Lehetővé kell tenni az innováció támogatását az adatok felhasználása során, de ugyanakkor nem szabad megfélekedezni az alapvető jogok védelméről sem.²⁵⁰ Péterfalvi Attila szerint új technológiák alkalmazása során a felhasználási módok és célok tekintetében társadalmi konszenzust szükséges kialakítani arról, hogy melyek a társadalom szempontjából hasznos és támogatandó célok, ezekkel járó kockázatokat miképp és milyen eszközökkel kezelik. A mesterséges intelligencia alkalmazásával járó kockázatok mérséklésének egyik célja a személyes adatok védelme. ²⁵¹ Önmagában minden új technika értéksemleges, az értékválasztást a felhasználási módok és célok tekintetében való döntés jelenti. Nem szabad az új technológiák alkalmazását akadályozni, hanem társadalmi konszenzus kell a felhasználás módjáról.²⁵²

Az egyének védelmét természetesen nemcsak az adatvédelemtől kell várni, emellett más területeknek is elengedhetetlen a közrehatása: így az antitröszt-politikának meg kell

²⁴⁹2016. évi Az európai adatvédelmi biztos által kiadott, „Válasz az óriás méretű adathalmazok jelentette kihívásokra: Átláthatóságra, felhasználói ellenőrzésre, valamint beépített és alapértelmezett adatvédelemre van szükség” című véleményének összefoglalója (2016/C 67/05) (a továbbiakban: 2016/C 67/05) 1. oldal

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:067:FULL&from=MT> Letöltés dátuma: 2021. 05. 19.

²⁵⁰ 2016/C 67/05 1. oldal

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:067:FULL&from=MT> Letöltés dátuma: 2021. 05. 19.

²⁵¹ Péterfalvi Attila: Algoritmusok és adatvédelem: Quo vadis? In: Török Bernát, Zódi Zsolt (Szerk.): A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai. Ludovika, 2021. 179-187. oldal, 179. oldal

²⁵² Péterfalvi 2021. 180. oldal

akadályoznia a monopolhelyezettel való visszaélés lehetőségét, a fogyasztóvédelemnek a visszaélő kereskedőkkel szemben kell védelmet adnia,²⁵³ de a dolgozat szempontjából az adatvédelem adta lehetőségekre fókuszálók.

Ebben a fejezetben először kitekintek Kína, USA, illetve az EU adathasznosítási stratégiájára, majd a magyar stratégia áttekintő bemutatása történik. Részletes elemzésre azonban csak később, a VI. fejezetben számíthat az olvasó.

IV.2. Az adatok hasznosításra irányuló törekvések a világban: kitekintés az EU, Kína, USA adathasznosítására

Adat vezérelt társadalom és gazdaság van kiépülőben, és az EU szeretett volna e folyamatnak az élére állni, ezért is fogadta el az Európai Adatstratégiát, hogy az adatok kedvező hatásait a lehető legoptimálisabban ki tudja használni. Ennek kardinális része az Európai Egészségügyi Adattér, aminek egyik alapköve, hogy értékteremtést, illetve fejlődésnek adott lendületet vár attól, ha a köz és privátszféra részére jó minőségű, strukturált adatokhoz való hozzáférés válik biztosítottá.²⁵⁴ Ez az egészségügy területén alapvető jelentőségű a betegségek megelőzése, diagnosztizálása, kezelése tekintetében, illetve elősegíti a bizonyítékokon alapuló orvoslást, ami növeli a hatékonyságot, hozzáférhetőséget, fenntarthatóságot.²⁵⁵ Az üzleti életben pedig az adatokkal lehetővé válik folyamat, termék és szolgáltatás optimalizálás, továbbá hatékonyabb üzleti döntéstámogató rendszerek kiépítése. Az EU számára is nyilvánvalóvá vált, hogy a gazdaságunk és társadalmunk átalakult, mely átalakulást az adatok vezérelték, és egyre inkább a középpontba kerülnek. Az adat vezérelt innováció jelentős előnyeit a mobilitás, gyógyítás, környezetvédelem terén az EU is felismerte. Az USA és Kína tekintetében már erősebb az adat vezérelt innováció: USA-ban az adattér megszervezése a magánszektorhoz tartozik, ami erős koncentrációhoz vezetett. Kínában ezzel szemben paternalista, állami felügyelet mellett működő nagyvállalatok bírnak befolyással az adatok felett.²⁵⁶ Az EU szeretné e folyamatokat tudatosan irányítani, megtalálni az „európai felhasználási” utat, ami biztosítja az egyensúlyt az adatok széleskörű felhasználása és a magánélet védelme között.²⁵⁷ Így elfogadta az Európai

²⁵³ 2016. évi Az európai adatvédelmi biztos által kiadott, „Hatékony jogérvényesítés a digitális társadalomban és gazdaságban” című vélemény összefoglalója (2016/C 463/09) 2. oldal
http://publications.europa.eu/resource/ellar/3bd8f2da-c110-11e6-a6db-01aa75ed71a1.0011.02/DOC_1 Letöltés dátuma: 2021. 05. 19.

²⁵⁴ Preliminary Opinion 8/2020 on the European Health Data Space (8/2020. számú előzetes vélemény az európai egészségügyi adatterről) 5. oldal

²⁵⁵ U.o. 6. oldal

²⁵⁶ COM (2020) 66 final 4. oldal.

²⁵⁷ COM (2020) 66 final 4. oldal

Adatstratégiát, melyben „az adatgazdaság feltételeit megteremtő szakpolitikai intézkedésekre és beruházásokra irányuló stratégiát vázol fel az elkövetkező öt évre”.²⁵⁸

A fenti célok elérésére már korábban is történtek jogalkotási lépések: egyrészt elfogadásra került a GDPR, a nem személyes adatok szabad áramlásáról szóló rendelet²⁵⁹, a kiberbiztonsági jogszabály,²⁶⁰ illetve a nyílt hozzáférésű adatokról szóló irányelv,²⁶¹ a digitális tartalomról szóló irányelv.²⁶² A GDPR a személyes adatok kezelését szabályozza, és biztosítja a személyes adatok unión belüli szabad mozgását. A nem személyes adatok szabad áramlásáról szóló rendelet pedig a nem személyes adatok tekintetében célozza ugyanezt. A kiberbiztonsági jogszabály az „Unión belül a kiberbiztonság, a kiberellenállóképesség és a kiberbiztonságba vetett bizalom magas szintjének elérését” kívánja biztosítani.²⁶³ A nyílt hozzáférésű adatokról szóló irányelv a közsférabeli szervezetek és közvállalkozások birtokában lévő dokumentumok (nyílt hozzáférésű adatok) felhasználását kívánja ösztönözni.

A digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv pedig szabályozza, illetve jogokat biztosít az egyéneknek többek között akkor, mikor szolgáltatásért személyes adataikat bocsátják rendelkezésre. Az irányelv hatálya azon szerződésekre terjed ki, melyben a kereskedő a fogyasztónak digitális tartalmat szolgáltat vagy digitális szolgáltatást nyújt vagy erre kötelezettséget vállal, és a fogyasztó ezért vételárat fizet vagy erre kötelezettséget vállal. Azon ügyletekre is kiterjed az irányelv hatálya, melyekben a fogyasztó – vételár helyett – személyes adatokat bocsát rendelkezésre, vagy erre vállal kötelezettséget.²⁶⁴ ²⁶⁵ Az irányelv rendelkezéseivel részletesebben foglalkozom a V.4.2. pontban.

Az Európai Adatstratégia alapján három releváns jogforrással, illetve annak tervezetével foglalkozok. Az egyik az adatkormányzási rendelet, ami már elfogadásra került. A másik az

²⁵⁸ COM (2020) 66 final

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0066&from=HU> Letöltés dátuma: 2021. 04. 22.

²⁵⁹ Az Európai Parlament és a Tanács (Eu) 2018/1807 rendelete a nem személyes adatok Európai Unióban való szabad áramlásának keretéről

²⁶⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/881 rendelete (2019. április 17.) az ENISA-ról (az Európai Unió Kiberbiztonsági Ügynökségéről) és az információs és kommunikációs technológiák kiberbiztonsági tanúsításáról, valamint az 526/2013/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről (a továbbiakban: kiberbiztonsági jogszabály)

²⁶¹ Az Európai Parlament és a Tanács (Eu) 2019/1024 irányelve (2019. június 20.) a nyílt hozzáférésű adatokról és a közsféra információinak további felhasználásáról

²⁶² Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/770 Irányelve (2019. május 20.) a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól (továbbiakban: digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv)

²⁶³ Kiberbiztonsági jogszabály 1. cikk (1)

²⁶⁴ Digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv 3. cikk (1)

²⁶⁵ Arra az esetre nem terjed ki az irányelv hatálya, mikor a szolgáltatott személyes adatokat a kereskedő kizárólag a digitális tartalom szolgáltatásának vagy a digitális szolgáltatás nyújtásának biztosítása, vagy a rá vonatkozó jogi követelményeknek való megfelelés céljából kezeli. Digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv 3. cikk (1)

adatmegosztási rendelet és az Európai Egészségügyi Adattérről szóló rendelet tervezete, amik javaslatként érhetők el még. Mindenképpen szükséges definiálni az egyes jogforrások egymáshoz viszonyított helyzetét. Az adatkormányzási rendelet a közzférabeli szervezetek kezelésében lévő adatok másodlagos felhasználásának általános feltételeit tartalmazza. Az adatmegosztási jogszabály javaslata a felhasználók által létrehozott adatok hordozhatóságát, felhasználását szabályozza. Mindkét jogforrás tartalmazhat természetesen egészségügyi adatokat is. Az egészségügyi adattérre vonatkozó rendelet az előbbieket kiegészíti, és speciális szabályokat állapít meg az egészségügyi adatokra vonatkozóan. Részletesen e jogforrások a VI.5. pontban kerülnek kifejtésre.

IV.3. Személyes adatok felhasználására irányuló magyar törekvések

Magyarország a 2020-2030 közötti időszakra elfogadta a Mesterséges Intelligencia Stratégiát (a továbbiakban: MI Stratégia), amelyben a „betáplált adatok alapján önmagukat tanítani és javítani képes algoritmikus rendszerekben” rejlő lehetőségek hatékony kihasználása érdekében fogalmazza meg magyar stratégiát, magyar akciótervet. Az ebben szereplő célok teljesítése érdekében a 2025-ig terjedő időszakra intézkedési terv is kidolgozásra került.²⁶⁶

Jelenleg több területen már sikeresen alkalmazzák a mesterséges intelligencia adta lehetőségeket, így a távközlésben, banki és biztosítási szektorban, kiskereskedelem, közlekedés/logisztika, gyártás és agrárium, energetika, egészségügy, államigazgatás területén.

A MI Stratégia egyik alapozó pillére az adatgazdaság beindítása, amivel a szükséges adatvagyon megteremthető, hiszen adatok nélkül az MI rendszerek életképtelenek. A közzférában a korábbi években számos adatgyűjtést támogató fejlesztés történt – különös tekintettel az oktatásra, egészségügyre – de ezek felhasználását még jócskán lehet bővíteni.²⁶⁷ A közzférában rendelkezésre álló adatvagyon szeretnék szélesebb körben megnyitni, hiszen jelenleg meglehetősen korlátozott a hozzáférés. Szeretnék elérni, hogy adattárca rendszer kiépítésével az állampolgárok aktívan tudjanak részt venni adataik kezelésében, valamint az egészségügyi ellátórendszerbe építéssel szélesebb körben, korszerűbb szolgáltatásokat tudjanak nyújtani az állampolgároknak MI segítségével. Az adattárca keretében szeretnék elérni, hogy (1) az érintett nyilván tudja tartani kinek, milyen célú adatkezeléshez adott hozzájárulást, (2) lehetővé váljon a kezelt adataihoz harmadik személynek hozzáférés adása, (3) az

²⁶⁶ Digitális jólét program: Mesterséges Intelligencia Stratégia (a továbbiakban: MI Stratégia) 6-7. oldal <https://digitalisjoletprogram.hu/files/2f/32/2f32f239878a4559b6541e46277d6e88.pdf>

²⁶⁷ MI Stratégia 18. oldal

adatkezeléseket könnyen célhoz köthessen, illetve ezt ellenőrizhesse, (4) szolgáltatásban vagy anyagi juttatásban részesüljön a célhoz kötött adatkezelésért, (5) választott anonimizálási szinten vehessen részt a folyamatban. Az adattárca által lehetővé válna, hogy az adatot felhasználni kívánó szervezetek és a magánszemélyek egyaránt érdekeltek legyenek az adatgazdaság működésében, és szabályozott keretek között végezzék ezt.²⁶⁸

A tervezett intézkedésekkel tudatossá és szabályozottá szeretnék tenni az adatok gyűjtését és másodlagos felhasználást, azzal való gazdálkodást a magán és az állami szektorban egyaránt, amit ezeket támogató platformok és szervezetek fejlesztésével kívánnak támogatni. Ennek egyik eszköze az adatpiacok létrehozása, amivel a magánadatok piaci alapon történő rendelkezés lehetősége kerülne megteremtésre. Ezt három szakaszban képzelik el: első egy piactér felállítása, amiben először nem személyes adatok közvetítését bonyolítanák, illetve az adattárolás minősége. szabványokon, tanúsítványokon alapulna. A következő szakasz a személyes adatok kereskedelmi felhasználásának feltételeinek megteremtése, harmadik szakaszban pedig egy „One Stop Shop” platformot kívánnak kialakítani, ami egyszerre szolgálja ki az adatgazdákat és kutatókat, fejlesztőket, miközben becsatornázza az EU-s adatpiacokat is.²⁶⁹

Az állami szektorban keletkezett, személyes adatokat nem tartalmazó adatbázisokat is szeretnék rendelkezésre bocsátani gazdaságélénkítő hatások elérése céljából (közadatportál). Ez csak az adatgyűjtés és adatformátum standardizálásával képzelhető el. Az adatfelhasználás elősegítése céljából létrehozták a NAVÜ-t.²⁷⁰ A NAVÜ működését részletesen a VI.2.5. pontban mutatom be.

Az egészségügyi szektor területén való felhasználásra kifejezetten kitér a Stratégia, hogy a meglévő adatvagyon felelősen használják, illetve az MI-ben rejlő lehetőségek kihasználását a diagnosztika és gyógyítás területein erősítsék. Cél egyrészt a gyorsan termelődő adatvagyon korszerű infrastruktúrán való elérhetővé tétele MI elemzési lehetőségekkel, valamint preventív, szűrési és döntéstámogató célalkalmazások bevezetése, illetve a betegellátás és egészségügyi menedzsment és adminisztráció területén MI alkalmazása.²⁷¹

²⁶⁸ MI Stratégia 43. oldal

²⁶⁹ Adatgazdaság beindítása. In Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája. Budapest, Digitális Jólét Nonprofit Kft. 2020, 24. oldal

²⁷⁰ U.o.

²⁷¹ MI Stratégia 36. oldal

IV.4. Következtetések

Jól láthatjuk, hogy az adatok, különösen a személyes adatok felhasználásában rejlő lehetőségeket az Európai Unió és Magyarország egyaránt felismerte, és stratégiát készített ennek megvalósításáról. Közös jellemzője a felhasználási terveknek, hogy az eddigi USA-ban és Kínában tapasztalható képest új megközelítést tartalmaz: nem bízza sem teljesen a magánszektorra, és nem is sajátítja ki az államnak a felhasználást, hanem részletes szabályozással, állami ellenőrzéssel igyekszik kiépíteni az „európai és magyar” utat.

Jelenleg az EU-ban több forrásban találhatunk információt az európai adatfelhasználási útra. Az első az Európai Adatstratégia, aminek célja egy olyan egységes adatpiac létrehozása volt, amely amellett, hogy több adatot biztosít a gazdaság és társadalom számára garantálja azt is, hogy az adatokra vonatkozóan továbbra is az előállító szervezetek és egyének bírjanak döntési jogosultsággal. Ettől várja az EU Európa globális versenyképességének növekedését és adatszuverenitásának megteremtését.²⁷²

A következő jogforrás az európai adatkormányzásról szóló 2022/868. sz. rendelet (adatkormányzási rendelet, a továbbiakban: Data Governance Act). A Data Governance Act megkönnyíti a vállalatok, az egyének és a közsféra közötti adatmegosztást. A rendelet a mások jogaival – pl.: üzleti titok, személyes adatok védelme, szellemi-tulajdon -érintett közsférabeli szervezetek kezelésében lévő adatok felhasználását biztosítja és szabályozza. A rendelet már elfogadásra került és hatályba lépett, és alkalmazni 2023. március 24. napját követően kell.²⁷³

A méltányos adathozzáférésre és adatfelhasználásra vonatkozó harmonizált szabályokról szóló Európai Parlament és Tanácsi Rendelet tervezete (adatmegosztási jogszabály, a továbbiakban: Data Act) nyújt segítséget abban, hogy „ki és milyen feltételek mellett teremthet értéket az adatokból”.²⁷⁴ Ezt úgy kívánja megvalósítani, hogy részletes szabályokat tartalmaz az adatok használatára, azokhoz való hozzáférésre, az adatfelhasználó személyére, az adatok jellegére és felhasználásuk céljára vonatkozóan oly módon, hogy az EU valamennyi gazdasági ágazatában

²⁷² Európai Bizottság: A European Strategy for data

<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/strategy-data> Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

²⁷³ Adatkormányzási rendelet 38. cikk

²⁷⁴ Európai Bizottság: Adatmegosztási jogszabály: bizottsági javaslat a méltányos és innovatív adatgazdaságért
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_22_1113 Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

alkalmazható legyen.²⁷⁵ A Bizottsági javaslat 2022. február 23. került nyilvánosságra, és politikai megállapodás után jóváhagyásra vár.

A disszertáció egészségügyi fókusza miatt mindenképpen szükséges kitérni az Európai Egészségügyi Adattérre vonatkozó rendeletjavaslatról. Ez az első közös uniós adattér, amire vonatkozóan szabályozási javaslat az Európai Adatstratégia alapján létrejött.²⁷⁶

Bizonyos mértékben az EU és Magyarország is a saját fizikai területein belül képzelel el az adatok felhasználását és abból származó előnyök realizálását. Ebben a fejezetben a cél a tendencia és a stratégiák általános bemutatása volt, a – már ismertté vált – részletszabályok és az azokra adott válaszok hosszas bemutatásától tartózkodtam. Az EU stratégiája keretében alkotott jogforrásokkal a VI.5. pontban foglalkozom részletesen.

²⁷⁵ Európai Bizottság: Adatmegosztási jogszabály – Tájékoztató <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/data-act-factsheet> Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

²⁷⁶ Európai Bizottság: Európai egészségügyi adattér (Továbbiakban Európai egészségügyi adattér) https://ec.europa.eu/health/ehealth-digital-health-and-care/european-health-data-space_hu Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

V. Felhasználás szempontjából jelentős alapjogok és fejlődésük, valamint az alapjogok érvényesülése a magánjogi viszonyokban, személyes adat jogi természete

Személyes adatok felhasználása több alkotmányos alapjogot érint, így a felhasználás részletes elemzése előtt elengedhetetlen ezek bemutatása, valamint annak az elemzése, hogy ez milyen kihatással bír a személyes adatok hasznosítására, illetve felhasználásra, felhasználást megalapozó szerződésre, érinti-e két magánszemély és/vagy jogi személy (azaz nem közjogi személy) közti jogviszonyt. Végül a személyiségi jogok és személyes adat jogi természetének vizsgálata következik, hogy megtudjuk létesíthető-e, és amennyiben igen, akkor milyen szerződés ezeken. A fejezetnek köszönhetően láthatóvá válnak a személyes adatok védelmére vonatkozó szabályozási koncepció mögötti jogpolitikai célok, amiknek a személyes és egészségügyi adatok felhasználása során is érvényesülni kell, amikre a felhasználás során tekintettel kell lenni.

V.1. A magánszféra/magánélet védelme

Magánszféra védelméhez való jogot sokan és sokféleképpen definiálták. Volt, aki szerint kontroll valakinek az adata felett és a jog annak az eldöntésére, hogy ki mit tudjon rólad és mikor.²⁷⁷ Mások szerint az egyedülléthez való jogot jelenti, de az a nézet is elterjedt, hogy a személynek az a joga, hogy elmeneküljön a saját életébe a nyilvánosság vizsgálata vagy a nem kívánt beavatkozás elől.²⁷⁸ A háborítatlan magánélet védelméhez való jog elismerése a XIX. sz. végén az amerikai jogfejlődésének eredménye, amit az európai államok is átvettek. A magánélet általános védelméhez való jognak több aspektusa van, több nevesített alapjog is köthető hozzá, és esetről esetre ítélandó meg ezek fennállása.²⁷⁹ Fejlődése során mindig egy-egy aspektusa került elő, és egy szóval nem is írható le teljesen a magánélet védelmének tartalma.²⁸⁰

Az emberek magánszféra védelme szempontjából három nemzetközi jogforrásra szükséges kitékinteni. Egyik az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 12. cikke, ami lefekteti a magánszféra védelméhez való jogot azzal, hogy deklarálja „senkinek magánéletébe, családi

²⁷⁷ Hasselbalch, Tranberg 2016. 183. oldal

²⁷⁸ Christopher Kuner, Fred H. Cate, Christopher Millard, Dan Jerker B Svantesson: Privacy - an elusive concept. = International Data Privacy Law, 2011, 1. évfolyam 3. szám, 141-142. oldal

²⁷⁹ Ezhiloviya S.P., Singh P., Koumar R., Kothari P., Dhand S.: History and Development of Human Rights in India, with a Comparative study of Human Rights in China = International Journal for legal research & analysis, 2021, 2. évfolyam 1. szám, 6. oldal

²⁸⁰ Szabó Máté Dániel: Kísérlet a privacy fogalmának meghatározására a magyar jogrendszer fogalmaival = Információs Társadalom: Társadalomtudományi Folyóirat, 2005, 2. szám, 44-54. oldal, 44. oldal

ügyeibe, lakóhelye megválasztásába vagy levelezésébe nem szabad önkényesen beavatkozni, sem pedig becsületében vagy jó hírnevében megsérteni”. Emellett a részes államok kötelezettségévé teszi, hogy a magánszféra védelmét megsértő tevékenységekkel szemben törvényi védelmet biztosítsanak a polgáraiknak.²⁸¹

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: EJEE) 8. cikke szól a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogról, ami a magán- és családi élet, lakás és levelezés tiszteletben tartását várja el. Az EJEE szerint akkor korlátozható a fenti jog, ha hatóság „a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme” érdekében teszi.²⁸²

A harmadik jogforrás a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezménye (a továbbiakban: PPJNE), aminek 17. cikke szól a magánélet védelmével kapcsolatos előírásról. Eszerint „senkit sem lehet alávetni a magánéletével, családjával, lakásával vagy levelezésével kapcsolatban önkényes vagy törvénytelen beavatkozásnak, sem pedig a becsülete és jó hírneve elleni jogtalan támadásnak”. Az EJEE-hez hasonlóan a PPJNE is előírja, hogy ezt a védelmet törvényi szinten kell az állampolgároknak biztosítani.

A magánszféra védelmének igénye az ember kétféle életszférája közti megkülönböztetéséből indul ki: azaz a „magánlétnek” és azon kívüli világnak az elhatárolásából. Ez a határ a történelem folyamán folyamatosan változott.²⁸³ A magánszféra védelem nem abszolút jog, ez látszik abból is, hogy magában az egyezményekben is találunk olyan eseteket, amikor korlátozható.

Szabó Máté Dániel szerint a privacy „az egyén joga ahhoz, hogy magáról döntsön”.²⁸⁴ Ez kiterjed egyrészt a fizikai lét feletti önrendelkezési jogára, illetve az információs önrendelkezési jogra, és a „jog alanyára és egyben tárgyára vonatkozó ismeretek feletti döntés szabadságát” jelenti.²⁸⁵ Mindkettő terület²⁸⁶ megjelenik több nevesített alapjogban.²⁸⁷ A fizikai önrendelkezés joga megjelenik az élethez való jogban, kínzás és megalázó, embertelen bánásmód tilalmában, személyes szabadság és biztonság jogában, mozgás szabadságában,

²⁸¹ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

²⁸² EJEE 8. cikk

²⁸³ Szabó 2005. 45. oldal

²⁸⁴ Szabó 2005. 46. oldal

²⁸⁵ Szabó 2005. 48. oldal

²⁸⁶ Az információs önrendelkezési jog 3.2.1. pontban kerül részletesen kifejtésre.

²⁸⁷ Szabó 2005. 48. oldal

illetve a fenti jogok negatív oldalában. A nevesített alapjogokkal le nem fedett részt pedig az emberi méltósághoz való jog védi.²⁸⁸ A következő pontban az információs önrendelkezési jog és adatvédelem fogalmak magyarázata, illetve egymáshoz való viszonyának megfogalmazása következik.

V.2. Az adatvédelem és információs önrendelkezési jog

V.2.1. Az adatvédelem és információs önrendelkezési jog egymáshoz való viszonya

Az adatvédelem, a magánszféravédelem és információs önrendelkezési jog egymáshoz való viszonyát a 7. sz. mellékletben található ábrával ábrázoltam. ([7. melléklet](#)) Az információs önrendelkezési jog az ellenőrzést biztosítja az egyénnek az egyén és külvilág közötti információáramlás felett, mind pozitív mind negatív értelemben. Jelenti egyrészt az egyénnek rá vonatkozó ismeretek feletti rendelkezési jogát, azaz egyrészt – pozitív értelemben – az önkifejezéshez való jogot²⁸⁹, másrészt – negatív értelemben – az eltitkolás és rejtőzködés jogát.²⁹⁰ Ugyanakkor kiterjed a külvilágra vonatkozó ismeretekre is, azaz a – pozitív értelemben – külvilág megismerésének szabadságára²⁹¹, de – negatív értelemben megközelítve – a külvilág ismereteitől való elzárkózásra is.²⁹²

Az egyénnek a rá vonatkozó ismeretek feletti rendelkezési jog negatív oldalához tartozik a személyes adatok védelme. Az adatvédelem fogalma nem egyezik meg teljesen az információs önrendelkezési jog fogalmával, ez utóbbi túlmutat rajt, az adatvédelem ennek részét képezi. Az adatvédelem azon szabályokat jelenti, ami az egyén személyes adatainak kezelését szabályozza, függetlenül annak tartalmától.²⁹³ Az adatvédelmi szabályok ugyanis kezdetben csak védelmi jogként érvényesültek, és nem biztosították a természetes személyeknek rendelkezési jogot az adataik felett. Az információs önrendelkezési jog – az egyén vonatkozásában – ezzel szemben a személyes adatok védelmét kiegészíti az aktív oldallal, és elismeri a természetes személy „azon jogát, hogy alapvetően maga döntsön személyes adatainak kiszolgáltatásáról és felhasználásáról”.²⁹⁴ Az adatvédelmi jog fejlődése során jelent meg tehát az információs önrendelkezési jog alapját képező rendelkezési jog, így mondhatjuk, hogy az információs

²⁸⁸ Lásd bővebben: Szabó 2005. 48. oldal

²⁸⁹ Ide tartoznak a kommunikációs szabadságjogok, véleménynyilvánítás, szólás – és sajtószabadság, médium szabadság, alkotás szabadsága, művek terjesztésének szabadsága, lelkiismereti és vallásszabadság gyülekezési és egyesülési szabadság. Lásd bővebben: Szabó 2005. 50. oldal

²⁹⁰ Nevesített jogként ide tartozik a személyes adatok védelme, valamennyi szabadság negatív oldala.

²⁹¹ Tájékoztatottsághoz való jogot jelenti (tanszabadság, információs szabadság)

²⁹² Nemtudáshoz való jog

²⁹³ Jóri et al. 2018. 612. oldal, 24. oldal

²⁹⁴ 15/1991. (IV.13.) AB határozat

önrendelkezési jog az adatvédelem fejlődésének eredménye. Ebből azonban nem következik, hogy fejlődésük tekintetében ne lenne elképzelhető olyan irány, ahol még jobban eltávolodnak egymástól.

Az információs önrendelkezési jog fogalma a német népszámlálási törvényről hozott szövetségi alkotmánybíróági ítélethez nyúlik vissza. Ekkor a Német Szövetségi Alkotmánybíróság az alkotmányban rögzített személyiségi jogokból vezette le ezt a jogot, annak ellenére, hogy *expressis verbis* nem szerepelt a szövegben. Az Alkotmánybíróság szerint ez biztosítja az érintettek védelmét a személyes adatok korlátlan kezelése, tárolása, alkalmazása, továbbítása ellen úgy, hogy lehetőséget biztosít az érintetteknek arra, hogy ők maguk döntsenek az adataik megadásáról és használatáról. Az Alkotmánybíróság azt is kiemelte, hogy az alapjog korlátozása csak akkor jogszerű, ha nyomós közérdekből szükséges, törvényi rendelkezésen alapul, és kellően egyértelmű, ami alatt az arányosság értendő. A német alkotmány is ezeket a követelményeket támasztja az alapjogkorlátozással szemben.²⁹⁵

Megjegyzendő, hogy a magyar Alkotmánybíróság tágabban értelmezte²⁹⁶ a személyes adatok védelmét: nem hagyományos védelmi jogként, hanem annak aktív oldalát is figyelembe véve, információs önrendelkezési jogként.

V.2.2. Az adatvédelem és információs önrendelkezési jog áttekintő fejlődése

Az adatvédelem fejlődésének egyik közvetlen indikátora – elsősorban politikai és gazdasági hatások mellett – az informatikai és kommunikációs technológiák fejlődése, és e technológiák alkalmazásának általánossá válása volt. Az adatvédelmi jogalkotás közvetlenül reflektált a technológia fejlődésére.²⁹⁷ Az adatvédelmi szabályok fejlődése tekintetében alapvetően több megközelítés ismert arra vonatkozóan, hogy hány szakasz határolható el egymástól: jellemzően három vagy négy generációt különböztet meg.

Mayer-Schönberger négy generáció mellett foglal állást, ahol az elsőt technológiai szemlélet jellemzi, a másodikban pedig az egyén jogai kerülnek előtérbe. Harmadik generációs szabályoknak a német alkotmánybíróság 1983-as népszámlálás-ítéletét követően születettek tekint, ahol a szabályozás az információs önrendelkezési jog koncepcióját követi. A negyedik generációs szabályozás pedig véleménye szerint korigálja a harmadik generációs törvények

²⁹⁵ Német alaptörvény - Grundgesetz Art. 19.

²⁹⁶ 15/1991. (IV. 13.) AB határozat II.

²⁹⁷ Szőke Gergely László: Az európai adatvédelmi jog megújítása. Tendenciák és lehetőségek az önszabályozás területén. Doktori értekezés. Pécs, 2014, Pécsi Tudományegyetem. 51. oldal

hiányosságait.²⁹⁸ Bäumlér ezzel szemben összevonja Mayer-Schönberger első két generációját és a népszámlálási-ítélet után keletkezett törvényeket második generációnak tekinti. Harmadik generációt véleménye szerint pedig azonban azok alkotják, amik egyrészt átültetik az irányelvet a nemzeti jogba, de emellett az adatfeldolgozási technológiák változására reagálva az adatvédelmi jogot is alakítaniuk kell.²⁹⁹

A hazai irodalomban Majtényi és Jóri András is a három generációs szabályozás koncepcióját fogadja el. Majtényi szerint az első generációs szabályozást az jellemzi, hogy a számítógépes (vagy legalább részben automatizált) nyilvántartásokra irányult. A második generációs törvények véleménye szerint már adathordozótól függetlenül von szabályozása alá minden nyilvántartást (így a papíron létezőeket is). A harmadik generáció szabályozásában pedig az integráció (az irányelv elfogadása), és a szektorális kihívások állnak a középpontban.³⁰⁰

Jóri szerint az első generáció az adatvédelmi szabályok megjelenésétől az információs önrendelkezési jog kifejtését adó népszámlálási-ítéletig tart, míg a második az információs önrendelkezési jog fogalmának kialakulásától a harmadik korszak elejéig, azaz az „új adatvédelem” szabályainak megjelenéséhez köthető (korszakhatárnak az 1997-es német Teledienstschutzgesetz elfogadását tekinti).³⁰¹

Magyarországon az uralkodó álláspont tehát három szakaszt, három generációt különböztet meg, amit Szőke Gergely részletesen elemez. Jelen dolgozatban ezt veszem alapul.

V.2.2.1. Első generációs adatvédelmi szabályozás kialakulása, jellemzői

Az első generációs adatvédelmi szabályozás a nagy állami adatbázisok összekapcsolása miatt felmerülő, az állami információs túlhatalomtól (a Nagy Testvértől) való félelemre adott válasznak tekinthető. A jogalkotó az érintettek magánszférájának védelmét az adatkezelők korlátozásával kívánta biztosítani, de még nem merült fel a személyes adatok feletti érintetti kontroll megteremtésének igénye jogi szabályozás által. A szabályozás középpontjában az első generációban tehát az adatkezelő állt, bár adatkezelő alatt ekkor nagy, elsősorban állami adatkezelők értendők.³⁰²

²⁹⁸ Mayer-Schönberger 1997 in Jóri András: Az adatvédelmi jog generációi és egy második generációs szabályozás részletes elemzése <https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/jori-andras/jori-andras-vedes-ertekezes.pdf> Letöltés dátuma: 2021. 09. 18. 23. oldal

²⁹⁹ Bäumlér 1999 in Jóri 2009. 23. oldal

³⁰⁰ Majtényi 2003. in Jóri 2009. 23. oldal

³⁰¹ Jóri 2009. 23. oldal

³⁰² Szőke 2014. 51. oldal

Az első generációs jogszabályok elsődleges célja a nagy (döntően állami) adatbázisok átláthatóságának megteremtése volt,³⁰³ és a hatályuk csak az automatizált adatkezelésekre terjedt ki, a manuális adatkezelésekre nem, és elsősorban a nyilvántartást kiszolgáló technológiát szabályozták.³⁰⁴ Ezt alátámasztja a törvények terminológiája is, hiszen magánszféra és annak védelme helyett a szabályozás „adatbankokról”, „adatbázisokról” és „rekordokról” rendelkezett, és hangsúlyos szerepet kaptak az adatbiztonságra vonatkozó szabályok.³⁰⁵

További fontos jellemző, hogy e törvények még nem biztosítottak általános rendelkezési jogot az adatalanyok számára a személyes adataik felett, csak néhány részjogosítványt (betekintés és a helyesbítés jogát). Bár ezek az információs önrendelkezési jog részjogosítványai,³⁰⁶ illetve általában az érintetti kontroll gyakorlásának fontos eszközei lettek, ekkor azonban e jogoknak szűk szerepük volt,³⁰⁷ így nem beszélhetünk még kialakult információs önrendelkezési jogról. Ezzel összhangban az érintett hozzájárulása és általában az adatkezelés jogalapjának kérdése vagy egyáltalán meg sem jelenik, vagy nem különösebben hangsúlyos. Az első és második generációs szabályozás közötti legfontosabb elhatárolási szempont épp az érintettek rendelkezési jogának terjedelme. Már az első generációban felismerte azonban a jogalkotó, hogy az adatvédelem érvényesülése csak megfelelő felügyelőhatóságok felállítása mellett biztosítható. A jogszabályok rendezték az ombudsman jellegű vagy hatósági hatáskörökkel rendelkező felügyelőszervek feladat- és hatásköreit,³⁰⁸ és az adatbázisok bejelentési vagy engedélyeztetési kötelezettsége is az első generációs szabályozások fontos jellemzői voltak.

V.2.2.2. Második generációs szabályozás kialakulása és jellemzői

A személyi számítástechnika és internet elterjedése megváltoztatta az üzleti szféra adatkezelési gyakorlatát, és a világosság vált, hogy a gazdasági szereplők adatkezelése szinte jelentősebb veszélyt jelenthet az államénál az érintettek magánszférájára, ezért a második generációs szabályozás minden esetben kiterjed az üzleti szféra adatkezeléseire is. Elfogadottá vált ezen

³⁰³ Szőke 2014. 30. oldal, idézi: Jóri 2005. 25. oldal

³⁰⁴ Szőke 2014. 30. oldal, idézi: Jóri 2005. 25. oldal

³⁰⁵ Szőke 2014. 30. oldal, idézi: Viktor Mayer-Schönberger: Generational Development of Data Protection in Europe. In.: Philip E. Agre, Marc Rotenberg (szerk.): Technology and Privacy: The New Landscape. Cambridge and London, The MIT Press, 1998. 219-241 oldal, 223-224. oldal

³⁰⁶ Szőke 2014. 31. oldal, idézi: Jóri, 2005, 24. oldal

³⁰⁷ Szőke 2014. 31. oldal, idézi: Mayer-Schönberger 1998. 226. oldal

³⁰⁸ Szőke 2014. 31. oldal, idézi: Herbert Burkert: „Privacy-enhancing technologies: Typology, critique, visions. In: Philip E. Agre, Marc Rotenberg (szerk.): Technology and Privacy: The New Landscape. Cambridge and London, The MIT Press, 1998. 125-142. oldal, 48. oldal

kívül az is, hogy az adatvédelmi szabályozás hatályát nem csak a számítógéppel, de a manuálisan végzett adatkezelésekre is ki kell terjeszteni.

Az adatalany szerepe megerősödött, az érintettek általános és igen széles rendelkezési jogot kaptak személyes adataik kezelésével kapcsolatban, azaz kialakult az információs önrendelkezési jog. Az adatkezeléssel kapcsolatos döntések meghozatala tehát nagyrészt az érintetthez került át, elvárva egyben egyfajta aktív részvételt is a részéről.³⁰⁹ A második generációs szabályozás fő jellemzője tehát, hogy a jogalkotó absztrakt szabályokat alkotott, melyekkel az érintettet széleskörű rendelkezési joggal ruházta fel az adatkezelés egész folyamatára nézve, számítva egyben az aktív közreműködésére is.³¹⁰ Ebben a modellben kiemelt szerepet kap az érintett hozzájárulása, ugyanis – az információs önrendelkezési joggal összhangban – az egyik legfontosabb adatkezelési jogalap, amely a különleges adatok kezelése és az adatok harmadik országba történő továbbítása kapcsán is jelentős.

Ebben az időszakban is megjelentek már egyes, az érintett szerepét erősíteni kívánó, de néhol az információs önrendelkezési jogot tulajdonképpen szűkítő (paternalista) imperatív szabályok az adatvédelem területén. Ilyen például szigorú felelősséget elváró adatvédelmi szankciók megjelenése, a különleges adatok kezelésének főszabály szerinti tiltása, a célhoz kötöttség követelménye.³¹¹ Megjelentek a szektorális szabályok az adatvédelem területén is. Ez szükségszerű volt, hiszen az információs önrendelkezési jog, mint alkotmányos jog csak jogszabályi szinten korlátozható, ezért szükség volt az adatkezelést elrendelő szektorális szabályokra azokon a területeken, ahol az érintett hozzájárulása nem jöhet szóba jogalapként. Megjelentek az adatkezelési jogalapok³¹² és erősödött az adatvédelmi felügyelőhatóságok szerepe. Az érintetti kontroll erősödésével párhuzamosan megjelent az a jogosítvány is, hogy az adatalanyok a felügyelőhatóságokhoz fordulhatnak bejelentéseikkel.³¹³ Ezek egyes országokban ombudsmanhoz hasonló intézmények, máshol érdemi döntési jogosultsággal is rendelkező hatóságok voltak.

A második generációs szabályozásra példa egyrészt a magyar Avtv.³¹⁴ vagy az adatvédelmi irányelv. Az adatvédelmi irányelv újításai közé tartozott többek között, hogy nem tartalmazott

³⁰⁹ Mayer-Schönberger 1998. 231. oldal

³¹⁰ Solove ezt a megközelítést nagyon találóan privacy self-management-nek nevezi.

Szőke 2014. 46. oldal, idézi: Daniel J. Solove: Introduction: Privacy Self-Management and the Consent Dilemma = Harvard Law Review, 2013, 7. szám, 1880-1903. oldal, 1880. oldal

³¹¹ Szőke 2014. 46. oldal

³¹² Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/680 irányelve (a továbbiakban: (EU) 2016/680) 7. cikk

³¹³ (EU) 2016/680) Irányelv 18-22. cikk

³¹⁴ A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény

eltérő szabályokat a közszféra és magánszféra adatkezelőire, és kiterjedt a hatálya az automatizált és manuális adatkezelésekre is, valamint széleskörű jogköröket szánt az adatvédelmi felügyelőhatóságnak. Megjelentek továbbá az adatkezelés jogalapjai, illetve a különleges adatok kezelésére vonatkozó szabályrendszer, valamint az érintettek pozícióját erősítő érintetti jogok.³¹⁵

V.2.2.3. Harmadik generációs szabályozás kialakulása, jellemzői

A harmadik generációs szabályozás kialakításának szükségessége mögött több technológiai és társadalmi hatás állt. Ekkor nem az új eszközök megjelenése, hanem a korábbi változásokat indukáló eszközök tömegessé válása, újfajta felhasználása jelentette a változást.³¹⁶ Egyrészt egyre nagyobb szerepet kezdtek betölteni a felhasználók által generált, továbbított, kiválasztott tartalmak, szemben a korábbi, felhasználók felé irányuló információáramlással (Web 2.0-es szolgáltatások megjelenése). Másrészt az adatok tárolási módja is megváltozott: előtérbe került az online, jelentősen olcsóbb tárhelyek használata (felhőszolgáltatások). Harmadrészt az online szolgáltatások pár piaci szereplő kezében kezdtek koncentrálni, akik így erősebb pozícióba kerülnek, ami ahhoz vezet, hogy a felhasználók képtelenek lettek az adatkezelésre vonatkozó feltételeket jelentős mértékben befolyásolni, ha a szolgáltatást igénybe kívánják venni, azt kizárólag az előre meghatározott feltételek mentén tehetik (take it or leave it). Negyedrészt általánossá vált továbbá a mobiltelefonok és okoseszközök használata, ami lehetővé tette az érintettek tartózkodási helyének nyomon követését, és soha nem látott mértékben személyes adatok kezelését. Ötödrészt a profilozás és viselkedésalapú marketing szolgáltatások pedig az online gazdaság jelentős szegmensévé váltak, a tartalomszolgáltatók egyik legjelentősebb pénzügyi forrásává. Hatodrészt a felhasználók által készített és közzétett adatmennyiség soha nem látott méreteket ölt, nagyrészt strukturálatlan formában. Emiatt központi kérdéssé vált, hogy miként oldható meg a hatalmas adatmennyiség megbízható elemzése (Big Data jelenség). Hetedrészt nem hagyható figyelmen kívül továbbá a globalizáció hatása, azaz a multinacionális vállalatokon belüli adatforgalom, valamint a kamerákkal felszerelt drónok adatkezelésének problémája sem.³¹⁷

Az átalakítás szükségessége mögött társadalmi hatásokat is találunk: az adatkezelések tömeges növekedése az adatkezelések átláthatatlanságához vezetett, ami még inkább csökkentette az

³¹⁵ Szőke 2014. 42. oldal

³¹⁶ Szőke 2014. 54. oldal

³¹⁷ Szőke 2014. 54-62. oldal

érintetti kontrollt, és növelte az érintett kiszolgáltatottságát. Biztonsági célokból pedig az állam is egyre nagyobb igényt támaszt napjainkban személyes adatok kezelésére.³¹⁸ A fenti körülmények között bebizonyosodott, hogy az információs önrendelkezési jogon alapuló adatvédelmi szabályozás nem tudja kellő mértékben megvédeni az érintettet: az érintettek rutinszerűen adják meg hozzájárulásukat az adatkezelésekhez, a hozzájárulás formálissá vált, ami paradigmaváltás szükségességét eredményezte.³¹⁹

A harmadik generációs szabályozásra legjelentősebb példa a GDPR. A rendelet egyrészt újítást hozott az érintett és adatkezelő közti kapcsolat újra értelmezésében, hiszen az érintett központú szabályozásból az adatkezelő központú szabályozás felé tartalmazott elmozdulást. Nem az érintettől várja, hogy védje meg magát: ezt az adatkezelő kötelezettségévé teszi. További fontos tendencia az adatkezelés átláthatóságának és az elszámoltathatóság kötelezettségének erősödése, garanciális és tartalmi szabályok szerepének növelése.³²⁰

V.2.3. Adatvédelem és információs önrendelkezési jog fejlődése során megjelent jogforrások az EU-ban

A szabályozási koncepciók és jogpolitikai célok áttekintése után szeretném bemutatni, hogy az Európai Unió és Magyarország jogrendszerében milyen jogalkotási lépések vezettek a jelenlegi szabályozáshoz, az előbbi pontban tárgyalt társadalmi és gazdasági változások indikálta jogfejlődés miképp testesült meg jogforrási szinten.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948.) az Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950.), bár nem kimondottan uniós jogalkotásnak minősülnek, de mégis jelentős hatással bírtak az adatvédelmi fejlődésre. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata a személyiségi jogok keretrendszerének alapját tette le, majd az Emberi Jogok Európai Egyezménye, amihez az EU – mint nemzetközi szervezet³²¹ – is csatlakozni kívánt,³²² és biztosította a magán- és családi élet, lakás és levelezés tiszteletben tartásához való jogot.³²³

³¹⁸ Szőke 2014. 62-75. oldal

³¹⁹ Szőke 2014. 75. oldal

³²⁰ Szőke 2014. 82-84. oldal

³²¹ A csatlakozáshoz szükség van EJEE valamennyi részes állama és EU ratifikálására. 2013 áprilisában született egy megállapodástervezet, melyről megállapította az Európai Unió Bírósága 2/2013. sz. véleményében, hogy az EUSZ 6. cikkébe ütközik, ezért ehhez további tárgyalásokra van szükség. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/5/a-lisszaboni-szerzodes> Letöltés dátuma: 2021. 04. 30.

³²² Európai Parlament: A Lisszaboni szerződés <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/5/a-lisszaboni-szerzodes> Letöltés dátuma: 2021. 04. 30.

³²³ EJEE 8. cikk (1)

A következő fontos esemény az adatvédelmi jog fejlődésében – az előző pontban már említett – a német alkotmánybíróság népszámlálásról hozott ítélete (Volkszählungsurteil) volt, amely után sorra kerültek elfogadásra Európában és a világ egyéb részein adatvédelmi tárgyú törvények,³²⁴ így különösen a német tartományokban, Ausztriában, Norvégiában, Finnországban, Hollandiában.³²⁵ Tekintettel arra, hogy egyre erősebb volt az igény az államok között személyes adatok áramlására, ezért a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (a továbbiakban: OECD) keretében megfogalmazásra kerültek adatvédelmi irányelvek³²⁶(1980.).³²⁷ Az OECD irányelvek nem specifikusan az Európai Unióra vonatkoznak, hanem más kontinens országai, mint például az USA is elfogadták.

A következő jogforrás hatálya azonban már az Európai Unióra korlátozódott. Ez a dokumentum az Európa Tanács személyes adatok gépi felhasználása során az egyének védelméről szóló, 1981. január 28-i, 108. számú egyezménye³²⁸. Az egyezmény célja, hogy „minden egyén számára biztosítva legyen, hogy jogait és alapvető szabadságjogait, különösen a magánélethez való jogát tiszteletben tartsák személyes adatainak gépi feldolgozása során”.³²⁹

Az Egyezmény azonban nem bizonyult elégségesnek ezen a területen, ezért a bizottság kezdeményezte az Adatvédelmi irányelv (1995.) megalkotását, ami lefektette az adatvédelmi jog EU-n belüli egységes alapjait. Az irányelvet a második generációs szabályozás hatotta át, és bár nem sikerült egységesíteni az EU-n belüli adatvédelmi szabályozást, mégis jelentős nemzetközi hatása volt: Új-Zéland, Hongkong és Quebec adatvédelmi szabályozásán is érezhető a befolyása.³³⁰

A személyes adatok védelmének EU történetében való szabályozásában kiemelt szerepe van az Alapjogi Chartának (2000.). A Charta ugyanis háromszintű védelemmel biztosítja a védelmet: egyrészt rögzíti, hogy „mindenkinek joga van a rá vonatkozó személyes adatok védelméhez”.³³¹ Másrészt meghatározza azokat a feltételeket, melyek előfeltételei a személyes adatok kezelésének, azaz: ilyen adatokat csak tisztességesen és jóhiszeműen, meghatározott célokra,

³²⁴ Hessen tartományban 1970-ben, 1973-ban Svédországban, 1976-ban szövetségi szinten a Német Szövetségi Köztársaságban, 1977-ben Franciaországban, majd 1984-ben az Egyesült Királyságban. Lásd bővebben: 1.1. pont. In: Árvay et al. 2018.

³²⁵ Jóri 2009. 27. oldal

³²⁶ OECD Overview OECD Guidelines on the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data Hungarian translation <https://www.oecd.org/sti/ieconomy/15590228.pdf> Letöltés dátuma: 2021. 09. 20.

³²⁷ Jóri 2009. 29. oldal

³²⁸ 1998. évi VI. törvény az egyének védelméről a személyes adatok gépi feldolgozása során, Strasbourgban, 1981. január 28. napján kelt Egyezmény kihirdetéséről (a továbbiakban 1998. évi VI. törvény)

³²⁹ 1998. évi VI. törvény 1. cikk

³³⁰ Jóri 2009. 34. oldal

³³¹ Az Európai Unió Alapjogi Chartája (a továbbiakban: Alapjogi Charta) (2012/C 326/02) 8. cikk (1)

az érintett személy hozzájárulása alapján vagy valamilyen más, a törvényben rögzített jogos okból lehet kezelni. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy a róla gyűjtött adatokat megismerje, és joga van azokat kijavíttatani”.³³² Harmadrészt a védelem további fontos eleme, hogy az ellenőrzés kötelezettségét független hatóságra telepíti.³³³ Az Alapjogi Charta legnagyobb jelentősége az adatvédelem szempontjából, hogy a magán- és családi élet védelméről³³⁴ elkülönült fejezetben, önállóan nevesített alapjogként tárgyalja a személyes adatok védelméhez fűződő jogot³³⁵. Ez idáig a magánélet, a magántitok védelmét garantáló rendelkezések adták az adatvédelem uniós jogi hivatkozási alapját. Ettől kezdve a személyes adatok védelme nevesített alapjoggá vált az uniós jogban.³³⁶ Az EU Alkotmányában is találtunk utalást a személyes adatok védelmére, ami kiegészítette volna a védelmet annyival, hogy az uniós intézmények, szervek és hivatalok által, illetve a tagállamok uniós jog alkalmazási körébe tartozó tevékenységeik során végzett személyes adatok kezelése tekintetében történő védelmét, valamint az ilyen adatok szabad áramlására vonatkozó szabályokat európai törvénynek vagy kerettörvénynek kellett volna megállapítani.³³⁷

A Charta kezdetben, a 2000-ben való kihirdetésekor nem bírt kötelező erővel és közvetlen hatállyal, az Alkotmány pedig ratifikáció hiánya miatt nem került alkalmazásra, így a személyes adatok védelme nem volt kellően biztosított jogforrási szinten. A szilárd védelmet a Lisszaboni Szerződés 2009. évi elfogadása hozta meg, ami kötelező erejű jogforrásként szabályozza, hogy „mindenkinek joga van a rá vonatkozó személyes adatok védelméhez”. Rendes jogalkotási eljárásra biztosít hatáskört az Európai Parlament és a Tanács részére, és szintén szabályozza a független hatóság ellenőrzési szerepét.³³⁸

Az adatvédelem, illetve információs önrendelkezési jog uniós fejlődésének következő fontos lépése a GDPR (2016.) elfogadása és hatálybalépése volt. A GDPR-nak azért van kiemelkedő szerepe, mert rendeleti jogforrási jellege következtében egységesítette az adatvédelmi szabályozást és közvetlenül hivatkozhatóvá vált az állampolgárok számára.

³³² Alapjogi Charta 8. cikk (2)

³³³ Alapjogi Charta 8. cikk (3)

³³⁴ Alapjogi Charta 7. cikk

³³⁵ Alapjogi Charta 8. cikk

³³⁶ Szőke 2014. 41. oldal, idézi: Az információs jogok, in: Halmai Gábor, Tóth Gábor Attila (szerk.): Emberi jogok, Osiris, Budapest, 577-635 oldal, 581. oldal

³³⁷ Európai Alkotmány I-51. cikk (2)

³³⁸ Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (2016/C 202/01) (a továbbiakban: EUMSZ) 16. cikk (1)-(3)

Véleményem szerint az adatvédelmi irányelv és GDPR elfogadása, illetve hatálybalépése kardinálisnak tekintendő a személyes és egészségügyi adatok hasznosítása és felhasználása szempontjából, hiszen eddig a nemzetközi jogalkotás inkább a személyes adatok védelmének előírására helyezte a hangsúlyt, és ezt követően került előtérbe a felhasználást megalapozó aktív oldala, azaz a jogfejlődés tágított a felhasználási lehetőségeken. A GDPR preambulumbekzdései között is találunk arra utalást, hogy a társadalmi és technológiai változások következtében megnőtt a személyes adatok gyűjtése és megosztása, ami szilárdabb adatvédelmi jogi kereteket igényel. Ennek pedig a védelem mellett a természetes személyek önrendelkezési jogát is biztosítani kell.³³⁹ De elvárásként jelenik meg az érintetti jogok biztosításának követelménye³⁴⁰ valamint az összeegyeztethető célú adatkezelés garanciái is megjelennek.³⁴¹

Magyarországon elsőként a személyes adatok védelmének alapvető jogként való elismerése az Alkotmány módosításával³⁴² történt. Ekkor még hiányoztak a személyes adatok védelmére vonatkozó részletszabályok, amit az Alkotmánybíróság gyakorlata igyekezett pótolni. Ide tartozott a 15/1991. (IV.13.) AB határozat, amiben a személyes adatok védelmének aktív oldala, az információs önrendelkezési jog is megjelent, valamint a célhoz kötöttség elvére való hivatkozást is találunk.³⁴³ Az adatvédelem első törvényi szintű szabályozását 1992. évben fogadták el, nevezetesen az 1992. évi LXIII. törvényt a személyes adatok védelméről és közérdekű adatok nyilvánosságáról. Bár Magyarországon ez volt az első adatvédelmi törvény, de a rendelkezései alapján ez a második generációs szabályozáshoz tartozott. Az Avtv-t 2011. évben az Infotv. váltotta, ami napjainkban is hatályban van. Az új törvény megalkotására azért került sor, mert az Avtv. közel két évtizedes alkalmazása, valamint az adatvédelmi biztosi intézmény másfél évtizedes működésének tapasztalataira építve az információs önrendelkezési jogról, valamint az információs szabadságról új törvényt kívántak elfogadni.³⁴⁴ Bár a GDPR alkalmazását követően elkerülhetetlennek bizonyult az átfogó módosítása, módosított formájában ma is kiegészíti a GDPR rendelkezéseit.

³³⁹ GDPR (6) és (7) preambulumbekzdés

³⁴⁰ GDPR (63), (75) és (154) preambulumbekzdés

³⁴¹ GDPR (50) preambulumbekzdés

³⁴² 1989. évi XXXI. törvény 34. §: 59. § A Magyar Köztársaságban mindenkét megillet a jóhírnévhez, a magánlakás sérthetlenségéhez, valamint a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog.

³⁴³ Pók László: Egy 30 éves alkotmánybíróági határozat margójára https://gdpr.blog.hu/2021/04/20/egy_30_eves_alkotmanybirosagi_hatarozat_margojara Letöltés dátuma: 2021. 09. 20.

³⁴⁴ Általános indokolás az információs önrendelkezési jogról és közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 2011. évi CXII. törvényhez

V.3. Alapjogok érvényesülése a magánjogi viszonyokban

A személyes adatok felhasználása kapcsán figyelembe veendő alapjogok és fejlődésük elemzése során az alapjogok magánjogi viszonyokban kifejtett hatásával érdemes folytatni. Az alapjogok magánjogi viszonyokban való érvényesülése komoly szereppel bír a személyes adatok felhasználása során, hiszen a személyes adatok védelme alkotmányos alapjog, így a magánjogi viszonyokra kifejtett hatásáról képzett álláspont befolyással bír a felhasználására, illetve felhasználásról szóló szerződésre. Felmerül ugyanis, hogy a felhasználást megalapozó polgári jogi jogviszonyban a másik féllel szemben lehet-e közvetlenül az alapjogra hivatkozni.

Az Alaptörvény – így a benne foglalt alapjogok – a közjog részét képezi, így közvetlenül a közjogi – állam és állampolgár közti – viszonyban hivatkozható (vertikális hatály), és az érvényesülés kereteit pedig az AB gyakorlata határozza meg.³⁴⁵

Közjogi jellege ellenére mégis jogosan merül fel a kérdés, hogy kifejtik-e hatásukat, illetve miképp az Alaptörvényben deklarált alapjogok a magánjogi életviszonyokban, mint például, ha személyes adatok felhasználására a felek magánjogi szerződést szeretnének kötni.

Az alapjogok magánjogban való érvényesülése kapcsán négy modell képzelhető el. Az első modell alapján az alapjogok és a magánjog mereven elkülönített jogterületek, amelyek között nincsen átjárás. A második modell szerint az emberi jogok egyetemesek, tehát a magánjogi jogviszonyokban is közvetlenül, kötelező módon érvényesülnek. A harmadik modell azt az álláspontot képviseli, hogy bár az emberi jogok érvényesülése nem lehet közvetlen a magánjogban, de a magánjogi kódexek generálklauzulái közvetíthetik azokat. A negyedik modell értelmében pedig az alapjogok közvetlenül a magánjogi jogalanyokat nem, csak az államot kötelezik, azonban az államnak kötelessége ezeket a magánjogi jogviszonyokban érvényesíteni a bíróságok döntésein keresztül.

Téglási azon az állásponton van, hogy magánjogi jogvitában ne lehessen közvetlenül hivatkozni bíróság előtt alapjogokra. Ezt arra alapozza, hogy az alapjogok történetileg az állam-egyén viszonyában alakultak ki és fejlődtek, nem pedig egyenrangú magánfelek között. Ez utóbbiak közti érdekek mérlegelését a polgári jog elvégezte. Úgy gondolja, hogy magánszemély akkor hivatkozhat alapjogra, ha a jogvitában a másik fél a magánjogi félként eljáró állam. Általában azért gondolja veszélyesnek a közvetlen hivatkozást, mert a jogviták eldöntését

³⁴⁵ Zakariás Kinga: Személy és személyiség az orvosi jogban. In Menyhárd A. – Gárdos-Orosz F. (Szerk.): Személy és személyiség a jogban, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016. 352. oldal

kiszámíthatatlanná, visszaható hatályúvá és önkényessé teheti.³⁴⁶ Felmerülhet ugyanis egyrészt, hogy ugyanazon jogvita két jogág alapján is megoldható lesz³⁴⁷, másrészt contra legem döntés is születhet, ha a bíróság az alapjogra és nem a törvényre alapozó döntést hoz.³⁴⁸ Harmadrészt alapjogra hivatkozás szerződésszegést is megalapozhat, de alanyi magánjog sérelme nem feltétlenül jelent alapjogsérelmet is, ami vezethet a polgári jogi dogmatika kiszorításához.³⁴⁹ Negyedrészt az összes alapjogkollízióra nem kínál megoldást az alkotmány, és egymással szembenálló konkrét érdekek mérlegelésére kevésbé alkalmas az Alkotmánybíróság, mint a rendes bíróságok.³⁵⁰ Ötödészt az alkotmányjogiasítással az AB gyakorlatilag elvonhatná a jogalkotótól a magánfelek közötti viszonyok szabályozását, ami hatalommegosztás elvét sértheti.³⁵¹ Hatodrészt szinte bármely jogvita értelmezhető alkotmányossági és emberi jogi kérdésként.³⁵²

Pokol Béla szigorúan elzárkózik még az alapjogok magánjogi viszonyokban való közvetett hatásának elismerésétől is. Ugyanakkor véleménye szerint, ha közügy aspektusa felmerül, akkor ez megalapozhatja a releváns alapjog bírói döntés során történő felhasználását. Véleménye szerint csak az állam-magánfél vitában kötelező az alapjogok bevonása, magánfél és magánfél között kivételesen, konkrét mérlegelés és rendszeres testületi viták után lehet.³⁵³ Diedirichsen szerint nem lehetséges egy olyan határt megvonni, amin belül lehet az alkotmányból értelmezés útján döntéseket közvetlenül levezetni, de amit túllépve már a jogalkotónak hatásköre az elismert. A polgári jogi jogviszonyban annak relatív szerkezetének okán mindkét fél tud valamilyen alapjogra hivatkozni, így a kettőjük jogai közti mérlegelést nem lehet alapjogi szinten elvégezni, ráadásul ha alkotmányos szinten az egyik félnek többletjogot biztosítunk, a másik felet ugyanabban a jogviszonyban hátrányba hozzuk.³⁵⁴ Egyetértek ezzel abban a tekintetben, hogy polgári jogi jogvitákat alapvetően a polgári jog szabályai szerint kell elbírálni, hiszen a jogalkotó a polgári jog szabályainak megalkotásakor mérlegelte a felek érdekeit.

³⁴⁶ Téglási András: A magánjog alapjogiasítása – kritikák és veszélyek = Jogelméleti Szemle, 2020, 2. szám, 167-172. oldal, 172. oldal

³⁴⁷ Téglási 2020. 168. oldal, Lásd részletesen Német Szövetségi Alkotmánybíróság választási plakátokkal kapcsolatos 1958-as döntését.

³⁴⁸ Téglási 2020. 168. oldal Lásd részletesen rendőr képmásának nyilvánosságával összefüggésben hozott 28/2014. (IX. 29.) AB határozat.

³⁴⁹ Téglási 2020. 169. oldal

³⁵⁰ Téglási 2020. 169. oldal

³⁵¹ Téglási 2020. 170. oldal

³⁵² Téglási 2020. 171. oldal

³⁵³ Téglási 2020. 164. oldal

³⁵⁴ Molnár András, Téglási András, Tóth J. Zoltán: A magánjogi és az alapjogi érvelések együttélése – feszültségek és dilemmák = Jogelméleti szemle, 2012, 2. szám, 88-117. oldal, 33. oldal

Az Alkotmánybíróság is az alapjogok közvetett horizontális hatálya mellett foglalt állást,³⁵⁵ így a harmadik modellt tekintem én is elsődlegesnek. Nevezetesen azt, hogy közjogi jogforrás jellege ellenére az Alaptörvénybe foglalt értékrendnek, így különösen az alapjogoknak a magánjogban is érvényesülnie kell.³⁵⁶ Erre azonban csak közvetetten, állam által alkotott jogszabályok alapján van lehetőség: ezt nevezzük az alapjogok horizontális hatályának vagy harmadhatálynak (Drittwirkung).³⁵⁷ A fenti aggályok véleményem szerint is jelentősek, és egyetértek az alapjogok óvatos magánjogi jogviszonyokban történő érvényesítésével. Azaz szerintem is nem közvetlenül, hanem az állam által alkotott jogszabályokon keresztül érvényesíthetők. Amennyiben pedig a jogszabályok által az alapjogok sérelme felmerülhet, annak korrekciójának véleményem szerint is az Alkotmánybíróság normakontrolljának kell a feladatának lenni.³⁵⁸

A jogirodalomban ezzel kapcsolatban felmerült egy további aggály, miszerint alkotmányjogi panasz bevezetése, illetve az alkotmánybíróságok magánjogi viszonyokba beavatkozó döntése kárt okozhat. Téglási szerint nem igazolódott, hogy a valódi alkotmányjogi panasz bevezetése az AB részére lehetővé teszi az alapjogok magánjogi viszonyokban való közvetlen alkalmazása által a tételes jog félretételét és jogbizonytalanság előidézését. Az AB azonban igyekezett tartalmi, formai és dogmatikai és eljárásjogi szempontból is elhatárolni a törvényértelmezési kérdéseket a bíróságok felülbírálatától. Tartalmi szempontból a horizontális hatály tanát fogadta el, formai és eljárásjogi szempontból pedig elkerülte, hogy „szuper-legfelsőbb bírósági” szerepkörbe kerüljön. Az AB a rendes bíróságok számára kijelölte, hogy csak a generálklauzulákon keresztül hivatkozhatók az alapjogok, nem valamennyi jogvitában és nem vezethet a jogszabály szövegével ellentétes eredményre.³⁵⁹

Egyetértek Diederichsen azon álláspontjával, hogy a Bundesverfassungsgerichthez hasonlóan más alkotmánybíróságok sem alkalmasak polgári jogviszonyokat illetően döntés meghozatalára. Hiszen a polgári jogvitákban az ellenérdekű felek mindegyike képviselve van, addig alkotmányjogi panasz-eljárásban csak a panaszos érdekei jelennek meg.³⁶⁰

³⁵⁵ 8/2014. (III. 20.) AB határozat, Indokolás [55] – [56]

³⁵⁶ Paczolay Péter: A közjog és a civiljog kapcsolata az Alaptörvényben – avagy a Ptk. alkotmányos alapjai. Előadás, a Magyar Jogász Egylet miskolci tagozata által szervezett konferencia. (2013. február 1.) 1. oldal https://alkotmanybirosag.hu/uploads/2017/05/kozjog_civiljog_kapcsolata_paczolay_peter.pdf Letöltés dátuma: 2022. 01. 16.

³⁵⁷ Chronowski Nóra: Az integráció alkotmányjogi dimenziói. Doktori értekezés. Pécs, 2004, Pécsi Tudományegyetem

³⁵⁸ Téglási 2020. 172. oldal

³⁵⁹ Téglási András: Az alapjogok hatása a magánjogi viszonyokban az Alkotmánybíróság gyakorlatában az Alaptörvény hatálybalépését követő első három évben- különös tekintettel a tulajdonhoz való jog alkotmányos védelmére = Jogtudományi közlöny, 2015, 3. szám, 148-166. oldal, 156-157. oldal

³⁶⁰ Molnár et al. 2012. 33. oldal

Az Alaptörvény expressis verbis előírja az alapvető jogok tiszteletét és védelmét.³⁶¹ Az alapjogok – a fenn kifejtettekkel összhangban – nem közvetlenül hatályosulnak a magánjogi életviszonyokban, ehhez tehát az állam tevőleges közreműködése szükséges.³⁶² Az Alaptörvény rendelkezéséből az Alkotmánybíróság két állami kötelezettséget (állam intézményvédelmi kötelezettsége) vezetett le: egyik hogy magának az államnak is tiszteletben kell tartania az alapjogokat (alanyi, szubjektív oldal), de emellett köteles azok védelmét is biztosítani (tárgyi, objektív oldal).³⁶³ Ehhez ez alapjogok védelmét biztosító intézményrendszer felállítása szükséges, amihez egyrészt az alapjogokat védő szabályok (törvények), valamint az alapjogok tartalmát és terjedelmét mérlegeléssel megállapító szervezetrendszer (bíróóságok, AB) tartozik.³⁶⁴

Az alapjogok sok esetben párhuzamosan, több jogterület – így különösen polgári jog, büntető jog, alkotmányjog – által védelemben részesülnek.³⁶⁵ Ez érvényesül a személyiségvédelem vonatkozásában is: több jogterület együttesen védi.³⁶⁶ A következő pontban a személyiségvédelemre vonatkozó szabályozás téma szempontjából releváns értelmezése következik.

V.4. A személyiségi jogok és a személyes adat jogi természete

Személyes és egészségügyi adatok felhasználása kapcsán megkerülhetetlen a személyiségi jogok, ahhoz kapcsolódva pedig a személyes adat jogi természetének vizsgálata, hiszen alapjaiban determinálja, hogy lehet-e, illetve milyen típusú szerződés tárgyává tenni.

Gyakran használt kifejezés, hogy a személyes adat valakinek a „tulajdona”, miközben ezzel számos jogdogmatikai kérdés felett emelkedett felül a kijelentő. Ahhoz, hogy az állításnak a valóságot megítéljük több kérdés is felmerül: személyiségi jogoknak lehet-e vagyoni jellege? A személyes adat forgalomképes-e? Minősíthető dolognak, információnak, vagy mindenképpen a személyiségi jog személyes jellegének része marad? A személyes adatt jogi

³⁶¹ Magyarország Alaptörvénye: (a továbbiakban: Alaptörvény) I. cikk (1)

³⁶² Gárdos-Orosz Fruzsina: Az alapjogok korlátozása. In Jakab András, Könczöl Miklós, Menyhárd Attila, Sulyok Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) <http://ijoten.hu/szocikk/az-alapjogok-korlatozasa> (2020). Letöltés dátuma: 2023.02.05. 20. oldal

³⁶³ Zakariás Kinga: Az emberi méltósághoz való alapjog. Összehasonlító jogi elemzés a német és magyar alkotmánybíróági gyakorlat tükrében. PPKE Egyetemi Nyomda, Budapest, 2019. 70. oldal

³⁶⁴ Gárdos-Orosz Fruzsina: Az alapjogok korlátozása. In Jakab András, Könczöl Miklós, Menyhárd Attila, Sulyok Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) <http://ijoten.hu/szocikk/az-alapjogok-korlatozasa> (2020). Letöltés dátuma: 2023.02.05.

³⁶⁵ Görög Márta: Gondolatok a személyiség magánjogi védelme körében. In Menyhárd Attila – Gárdos-Orosz Fruzsina (Szerk.): Személy és személyiség a jogban. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016. 197. oldal

³⁶⁶ Görög 2016. 197. oldal

természetének vizsgálatára azért van szükség, hogy megállapíthassuk, hogy lehet-e felette bármilyen jogosultságot szerezni, esetleg átruházni. Bár a személyes adat fogalmával részletesen II.2. pontban foglalkozom, mégis fontosnak tartom, hogy jogi természetét az alkotmányjogi kérdésekkel együtt elemezzem, hiszen ez utóbbi jelentős befolyást gyakorol rá. Az elemzés a személyiségi jogok és személyes adat magyar jogban képviselt szabályozására vonatkozik.

V.4.1. Személyiségi jogok vagyoni jellege

A személyes adatok védelméhez való jog a nevesített személyiségi jogok közé tartozik ezért a személyes adat jogi természete nagymértékben függ attól, hogy a személyiségvédelem miként kerül szabályozásra a jogrendszerben. Két megközelítés ismert ebben a tekintetben. Az egyik szerint a személyiségvédelem az emberi méltóságból kerül levezetésre, és elsődlegesen morális, nem pedig vagyoni érdeket véd. Ezt a megközelítést alkalmazzák a kontinentális jogrendszerek, ideértve jellemzően a magyart is. Az angolszász jogrendszerekre jellemző a másik megközelítés, ami a személyiségvédelmet nem az emberi méltóságra, hanem az egyén döntési és rendelkezési szabadságra alapozza. Ebben a megközelítésben megjelenik „az egyedül hagyáshoz való jog” (right of privacy) mellett személyiség vagyoni jellegű felhasználása („right of publicity”) is.

Az angolszász jogrendszerekben tehát a személyiségvédelemnek két része van right of publicity és a right of privacy. A right of privacy a személyiségvédelem eszmei része, és tiltójog jellege miatt a magánszférába való beavatkozást kívánja elhárítani. Szorosan kapcsolódik a személyiséghez, emiatt nem ruházható át, nem örökölheto és a halállal megszűnik. A right of publicity ezzel szemben engedélyező jogi jelleget visel, célja pedig személyiség és annak jegyei kereskedelmi felhasználásának, illetve a felhasználás ellenőrzésének biztosítása. Emiatt a szellemi tulajdonhoz hasonló,³⁶⁷ forgalomképes jogosultságként, vagyoni forgalom tárgyát képező oltalmi tárgyként is megjelenik.³⁶⁸

Mindkét rendszer tartalmaz némileg hiányt: a kontinentális abban a tekintetben, hogy nem nyújt védelmet az emberi méltóságot nem, viszont a vagyoni érdekeket sértő behatások ellen. Az

³⁶⁷ Fülöp Réka: Személyes adatok védelme az internetet különös tekintettel azok vagyoni jogi helyzetére, (elektronikus) 123-178. oldal. In Péterfalvi Attila (Szerk.): Szemelvények az információs jogok felügyeletének elmúlt 25 évéből, NAIH, 2020. 141. oldal

³⁶⁸ Schubauer Petra: A személyes adatok személyiségi jogi védelme különös tekintettel a halál utáni védelem egyes kérdéseire (elektronikus) <https://docplayer.hu/211471211-A-szemelyes-adatok-szemelyisegi-jogi-vedelme-kulonos-tekitettel-a-halal-utani-vedelem-egy-es-kerdesekre.html> Letöltés dátuma: 2021. 10. 20., 19. oldal

angolszász rendszerben pedig azok a magatartások maradnak jogkövetkezmény nélkül, amik nincsenek kapcsolatban a rendelkezési jog sérelmével, de az emberi méltóságot ugyanakkor sérti.³⁶⁹ A right of publicity azért bír kiemelkedő jelentőséggel, mert az érintett szempontjából védelmet biztosít arra, hogy csak hozzájárulása esetén kerüljön sor a személyiségi jogi oltalmi tárgyak használatára, a felhasználó szempontjából pedig lehetőséget ad ezen oltalmi tárgyak harmadik személyekkel szemben is kikényszeríthető felhasználására.³⁷⁰ Ismert olyan álláspont is, miszerint a szocialista berendezkedés hatására csak később fejlődik ki a személyiség vagyoni értékének elismerésének lehetősége, a right to publicity ezekben az országokban. Például korábban Németország is elzárkózott ettől, de az 50-es években a képmáshoz való jog jelent meg abszolút jogként, majd az ezredfordulón a Dietrich ügyben az örökíthetőség is megjelent.³⁷¹ Hazánkban Sólyom László is helytelenítette, hogy a személyiségi jog gazdasági vonatkozásait elfedi a materiális értékekkel szembeállított személyiség ideológiája.³⁷²

A magyar jogrendszerben a személyes adatok védelme – a személyiség részeként – az emberi méltósághoz nyúlik vissza, és amelynek hatályos jogi védelme több pilléren nyugszik: egyrészt az Alaptörvény által deklarált alapvető jogokon, másrészt a Ptk. személyiségi jogi rendelkezésein, illetve más tételes jogszabályokon, így különösen a büntetőjog, szabálysértési jog, illetve munkajogi, egészségügyi, szellemi alkotásokra vonatkozó, adatvédelmi jogi és egyéb jogszabályok.³⁷³ A magyar jogrendszerben is érvényesül, hogy a személyiségi jog általános definíciója lezáratlan fogalom, amit körbefonnak a nevesített személyiségi jogok (szférák), és ami az emberi méltóságra vezethető vissza.³⁷⁴ A személyiségi jogok dinamikusan változnak, és újabb nevesített személyiségi jogok tudnak kifejlődni a társadalmi változások következtében.³⁷⁵ A Ptk. jelenleg az alábbi személyiségi jogokat nevesíti: az élet, a testi épség és az egészség megsértése mellett rendelkezik a személyes szabadság, a magánélet, a magánlakás megsértéséről; a személy hátrányos megkülönböztetéséről; továbbá a becsület és a jóhírnév; a magántitokhoz és a személyes adatok védelméhez, a névviseléshez, a képmáshoz és a hangfelvételhez való jog megsértéséről is.³⁷⁶

³⁶⁹ Menyhárd Attila: Forgalomképes személyiség. 88-115. oldal. In Menyhárd Attila – Gárdos-Orosz Fruzsina (Szerk.): Személy és személyiség a jogban. Wolters Kluwer, Budapest, 2016. 89. oldal

³⁷⁰ Fülöp 2020. 142. oldal

³⁷¹ Schultz tanulmány 2. oldal

³⁷² Schultz tanulmány 5. oldal 18-as lábjegyzet

³⁷³ Schubauer Petra: A személyes adatok személyiségi jogi védelme különös tekintettel a halál utáni védelem egyes kérdéseire (elektronikus) <https://docplayer.hu/211471211-A-szemelyes-adatok-szemelyisegi-jogi-vedelme-kulonos-tekintettel-a-halal-utani-vedelem-egy-es-kerdesekre.html> Letöltés dátuma: 2021. 10. 20., 20. oldal

³⁷⁴ Görög 2016. 200-201. oldal

³⁷⁵ Görög 2016. 203. oldal

³⁷⁶ Ptk. 2:43. §

A magyar AB is az emberi méltóság és élethez való jog elválaszthatatlanságát hangsúlyozó monista felfogást követi.³⁷⁷ Eszerint az alapjogok egy egységes, az emberi méltósághoz és emberi élethez való jogra visszavezethető rendszert alkotnak. Bár valamennyi alapjog végső soron e jogokra vezethető vissza, de a rendszer egy egységes egész, amiből azonban több nevesített alapjogot is levezethetünk. Az AB korábbi joggyakorlatában egyértelművé tette, hogy véleménye szerint e két alapjog korlátozhatlan.³⁷⁸ Az AB először a halálbüntetés eltörléséről szóló határozatban nyilvánította ezt ki, és ezt megerősítette később az első³⁷⁹ és második abortusz-határozat³⁸⁰ indoklásában is. Az AB későbbi joggyakorlatában azonban arra az álláspontra helyezkedik, hogy „az emberi méltósághoz való jog csupán az emberi státus meghatározójaként, csak az élettel együtt fennálló egységben abszolút és korlátozhatatlan”.³⁸¹ Majd a 75/1995. (XII. 21.) AB határozatban egyértelműsítette, hogy „anyajog mivoltából levezetett egyes részjogosítványai az Alkotmány 8. § (2) bekezdése szerint bármely más alapjoghoz hasonlóan korlátozhatók”.³⁸² Ez pedig véleményem szerint irányadó az az önrendelkezéshez és a személy testi integritásához való jogok tekintetében is.

Hegyi Szabolcs szerint az élethez való jog esetén a korlátozás valóban értelmezhetetlen, de ez az emberi méltóság esetében ez nem szükségszerűen, jellegéből fakadóan áll fenn. Az emberi méltóságnak két vetülete van: egyrészt autonómiát biztosít az egyénnek, ami által alany maradhat, és nem válik eszközzé. A másik vetülete pedig, hogy egyenlőséget biztosít.³⁸³ A korlátozhatóságot bizonyítja már önmagában az, hogy tartalma törvényi szinten kerül pontosításra – így különösen Ptk., Infotv. útján –, amik korlátozásuk esetére kifejezett rendelkezéseket is tartalmaznak.³⁸⁴

Schultz Márton azt az álláspontot képviseli, hogy kerülendő az emberi méltóság magánjogban is érvényesülő túl széles, azaz a személyiségi jog kizárólagosan emberi méltósághoz való jogra visszavezethető alkalmazása. A Ptk. 2:42. § (2) bekezdésben szabályozott generálklauzulát ugyanis úgy javasolja értelmezni, mint a 2:42. § (1) bekezdés magyarázatát, ami nem feleltethető meg az alkotmányjogi értelemben vett emberi méltóságnak, azaz nem duplázza meg a generálklauzulát. Az alkotmányjogi értelemben vett emberi méltóság tehát az ő

³⁷⁷ Hegyi Szabolcs: A személyiség magánjogi védelme a magyar alkotmányjogban. In Menyhárd Attila – Gárdos-Orosz Fruzsina (Szerk.): Személy és személyiség a jogban, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016. 251. oldal

³⁷⁸ „23/1990. (X. 31.) AB határozat, V.2. pont.

³⁷⁹ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat

³⁸⁰ 48/1998. (XI. 23.) AB határozat

³⁸¹ AB a 64/1991. (XII. 17.) határozat

³⁸² 75/1995. (XII. 21.) AB határozat

³⁸³ Koltay András: Az emberi méltóság védelmének kérdései a médiaszabályozásban és a joggyakorlatban. In Menyhárd Attila – Gárdos-Orosz Fruzsina (Szerk.): Személy és személyiség a jogban, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016. 395. oldal

³⁸⁴ Hegyi 2016. 252-253. oldal

értelmezésében egy korlátozhatatlan emberi minimumot jelöl. Azaz a személyiségvédelem bár az alkotmányjogi emberi méltóságra vezethető vissza, de nem kizárólagosan azt jelenti, hiszen az alkotmányjog által védett korlátozhatatlan emberi méltóságon túl van egy a Ptk.-ban szabályozott része is. Ez lehetővé teszi, hogy a személyiséggel kapcsolatban vagyoni érdekek is létezzenek, ami megalapozhatja azok forgalomképességét.³⁸⁵ Két csoportba sorolja a tárgyiasítható személyiségi jegyeket. Megkülönbözteti egyrészt a személyiség külső megjelenését szolgálókat (pl.: név, képmás), illetve a személyiséggel kapcsolatos információkat hordozókat (magántitok, magánélethez való jog).³⁸⁶ Véleményem szerint a személyes adatok védelme ez utóbbi csoportba tartozik.

A két nézet lényegét tekintve hasonló eredményre jut: az alkotmányjogban szabályozott emberi méltóságnak van egy korlátozhatatlan magva, ami az embert emberré teszi, de ugyanakkor vitatják az emberi méltóságból származó személyiségi jogok korlátozhatatlanságát.

A személyes adatok védelméhez való jog kezdetben a jogalanytól elválaszthatatlan immateriális jogként kerültek értelmezésre, ez pedig értelemszerűen vagyoni jogi jelleg viselésének kizárásához vezetett.³⁸⁷ Mégsem új a személyiségi jogok vagyoni jellege, már a XX. század elején is megjelent.³⁸⁸ A vagyoni érték és forgalomképesség jogpolitikai kérdés: jogalkotótól függ, hogy elismeri-e a vagyoni értéket, ha igen ki számára biztosít rendelkezést.³⁸⁹ A személyiségi jogok megsértése esetén a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedésével a jogalkotói cél az volt, hogy a személyiségi jogon fennálló vagyoni érdekek védelemben részesüljenek. Hiányzik ugyanakkor a jogalkotó részéről az alanyi jog vagyoni oldalának értékelése, emberi méltóság és vagyoni érdekek viszonya, illetve nem rendelkezett a vagyoni jogok jogutódlásáról és átruházhatóságáról, védelmi idejéről.³⁹⁰

Schultz azt javasolja, hogy a személyiségi jogot érdemes személyi, azaz nem vagyoni jogként tekinteni, de nem szabad kizárni az egyes személyiségi jegyek nem önálló immateriális jogként való érvényesülését. Ennek eszköze a személyiségi jegyek tárgyiasulása, aminek útján leválnak az egyes személyiségi jegyek a személyiség magváról, és átruházható, örökölhető, forgalomképes javakká válnak. Az önállótlanság jellemből pedig következik az, hogy a

³⁸⁵ Schultz Márton: A személyiségi jog vagyoni értékminőségének elvi és dogmatikai alapjai, különös tekintettel a névjogra. Doktori értekezés. 2020, Szeged, 136. oldal

³⁸⁶ U.o. 188. oldal

³⁸⁷ U.o. 188. oldal

³⁸⁸ U.o. 22. oldal

³⁸⁹ U.o. 36. oldal

³⁹⁰ U.o. 36. oldal.

személyiségjegy és a személyiség közötti kapcsolat a személyiségtől való részleges elválást követően is fennmarad.³⁹¹ Schultz a névjog tekintetében végzett vizsgálata során egyik módszernek látja a más jogintézmény keretében történő tárgyiasulást,³⁹² amivel egyetértek.

A személyiségjegyek felhasználásának több módszerével találkozhatunk. Az egyik, amikor ismert személyről szóló tények, pletykák, hírek stb. felhasználásával kíván valaki vagyoni előnyre szert tenni. Ez a magyar jogrendszerben történhet az érintett személy hozzájárulása nélkül is, mert közéleti szereplők nagyobb fokú beavatkozást kötelesek tűrni a magánéletükre vonatkozóan. A személyiségjegyek felhasználása történhet úgy is, hogy termékeket látnak el ezekkel (merchandising), illetve személyiségjegyekkel kívánják fokozni a termékek iránti érdeklődést (influencer reklámok). Ezek azonban csak az érintett hozzájárulásával történhetnek.

393

A személyiségvédelem körébe tartozó egyes oltalmi tárgyak felhasználására is találunk példát a magyar jogrendszerben, mégpedig az arculat-átviteli szerződést, melynek keretében a sportoló vagy sportszövetség nevének, képmásának, illetve jelvényének felhasználására ad ellenérték fejében engedélyt a felhasználó számára.³⁹⁴ Azonban ennek részletes szabályai sem a Sporttörvényben, sem a Ptk.-ban nem kerültek kialakításra. A Ptk. általános személyiségi jogaira vonatkozó 2:42 § (3) és a képmás és hangfelvételre vonatkozó 2:48 § (1) bekezdései az érintett hozzájárulásától teszik függővé a felhasználhatóságot, ami megalapozhatja a szerződést, de a jogbiztonsághoz fontos lenne – a right of publicity mintájára – részletesebb szabályok kidolgozása.³⁹⁵ A vonatkozó szabályozás késedelme jelentős veszélyt hordoz magával: amennyiben nem biztosít ugyanis a jogalkotó az érintettek számára tulajdonjoghoz hasonló, megfelelő és formális jogosultságot a személyes adataik, akkor a gazdaságilag sokkal erősebb informatikai cégek fogják hasznosítani az adatokat az egyének magánszférájának és információs önrendelkezési jogának korlátozása mellett. Umbreck teóriájából kiindulva ugyanis, ha értékkel bíró erőforrások feletti hatalom nem vagy rosszul meghatározott, akkor az szerzi meg felette a jogosultságot, aki erejénél fogva képes másokat kizárni a hatalomból.³⁹⁶

³⁹¹ Schultz Márton: A személyiségi jog vagyoni értékminőségének elvi és dogmatikai alapjai, különös tekintettel a névjogra. Doktori értekezés. 2020, Szeged, 188. oldal

³⁹² U.o. 287. oldal

³⁹³ Menyhárd 2016. 145-147. oldal

³⁹⁴ 2004. évi I. törvény a sportról 35. § (3) bek.

³⁹⁵ Stump Krisztina: Egyes személyiségi jogok –vagyoni jogok? (elektronikus) 552. oldal <https://core.ac.uk/download/pdf/159317915.pdf> Letöltés dátuma: 2020. szeptember 23.

³⁹⁶ Nadezdha Purtova: The illusion of personal data as no one's property, 2016 (elektronikus) 6. oldal https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2346693 Letöltés dátuma: 2021.10. 26.

A fentiekből véleményem szerint a következő következtetések vonhatók le a személyes adatok felhasználásra irányuló magánjogi szerződésekre vonatkozóan. Mindenekelőtt az emberi méltóságból fakadó személyes adatok védelméhez való jog nem korlátozhatatlan, annak korlátozására – az emberi méltóság alkotmányjogi fogalmából eredő korlátozhatatlan minimumszint figyelembevételével – sor kerülhet. Ebből az államra vonatkozóan két kötelezettséget is megfogalmazhatunk: egyrészt az államnak is tiszteletben kell tartania az alapjogokat (alanyi, szubjektív oldal), de köteles azok védelmére intézményrendszer felállítását is – törvények, szabályok, bíróságok – biztosítani.³⁹⁷ „A jogirodalomban egyetértés van abban, hogy az emberi méltósághoz való jog biztosítja az egyén testi-lelki integritását, a szellemi-erkölcsi személyiség identitását, az emberek alapvető jogegyenlőségét és a megélhetéshez szükséges létminimumot”.³⁹⁸ Mit jelenthet ez a minimumszint a személyes adatok védelme szempontjából? Meg kell találni véleményem szerint azokat a személyes adatokat, illetve felhasználási módokat, amik nem korlátozzák az egyén emberi méltóságát. Eltérő hatással bír ugyanis az érintett magánszférájára, ha változó/változtatható vagy ha megváltoztathatatlan adatát érinti a felhasználás. Azaz sokkal nagyobb az esélye az emberi méltóságot sértő felhasználásnak, ha megváltoztathatatlan személyes adatról van szó (így például név).

Ennek keretében úgy gondolom, hogy annak az abszolút határnak a meghúzása és védelme, amelyen nem terjeszkedhetnek túl a felhasználásban érdekelt felek, az államnak a feladata.

Erre láthatunk példát más jogterületen, így például a média keretében is, ahol széleskörű joggyakorlattal találkozhatunk a személyiségjegyek – képmás, hangfelvétel – felhasználására vonatkozóan, hiszen műsortartalom készítésekor elengedhetetlen a szereplő képmásának, illetve hangjának felhasználása. A jogalkotó mégsem tilalmazza főszabályként ennek a lehetőségét, de a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság és bíróságok joggyakorlatában kidolgozásra került a felsorolt személyiségjegyek korlátozásának egy olyan abszolút szintje, amin nem lehet túllépni. Többek között elutasította az olyan médiaszolgáltatást, ami nyilvánosan megkérdőjelezte az emberi személyiségnek pénzért nem megvehető, érinthetetlen részét,³⁹⁹ az embert emberi mivoltában megalázó, hátrányos helyzetbe kényszerítő

³⁹⁷ Gárdos-Orosz Fruzsina: Az alapjogok korlátozása. In Jakab András, Könczöl Miklós, Menyhárd Attila, Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) <http://ijoten.hu/szocikk/az-alapjogok-korlatozasa> (2020). Letöltés dátuma: 2023.02.05.

³⁹⁸ Zakariás Kinga: „Az emberi méltósághoz való jog” in Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) <http://ijoten.hu/szocikk/az-emberi-meltosaghoz-valo-jog> (2018). <https://ijoten.hu/szocikk/az-emberi-meltosaghoz-valo-jog#block-418> Letöltés dátuma: 2023. november 6.

³⁹⁹ Koltay 2016. 470. oldal

műsortartalmat.⁴⁰⁰ Nem tartotta mentő körülménynek azt sem, ha a szélsőséges vagy méltóságot sértő jelenet az érintett hozzájárulásával készült.⁴⁰¹ A hatósági eljárás azonban független az egyént ért sérelmek orvoslásától, hiszen ellenkező esetben az egyéni önrendelkezési jog korlátozásával járna.⁴⁰² Erre példaként hozható fel „Az igazság ára” című műsor. Ez egy olyan pszichológiai játék volt, amiben a résztvevők különböző személyes jellegű kérdéseket válaszolnak meg, és minden igaz válasszal növelik pénznyereményüket. A felvétel előtt 200 kérdést tesznek fel a résztvevőknek hazugságvizsgálat során, amiből a műsorban 21 kérdést a készítők megismételnek. Ha a hazugságvizsgáló igazat mutat, azt igaznak kell a játékosnak is elfogadnia. A résztvevő a következő kérdés elhangzásáig dönthet úgy, hogy kiszáll a megnyert összeggel a játékból. Az Országos Rádió és Televízió Testület (a továbbiakban: ORTT) vizsgálat alá vonta az első két adást, és arra jutott, hogy súlyosan sérti a magánszféra sérthetlenségét és az emberi méltóságot, ezért a 2010. évi médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló CLXXXV. törvény (a továbbiakban: Médiatv.) 3. § (2) bekezdésébe ütközik. A résztvevők közül azonban senki nem kezdeményezett egyedi eljárást a személyiségi jogai megsértése miatt és nem vonta vissza a hozzájárulását. Az ORTT határozata ellen a műsorszolgáltató (TV2) felülvizsgálati eljárást kezdeményezett, ahol a Fővárosi Bíróság járt el, aki hatályon kívül helyezte a határozatot arra tekintettel, hogy a résztvevőknek lehetősége volt eldönteni, hogy mi az a határ, amit már méltatlannak tartanak. A másodfokú bíróság, a Fővárosi Ítéltábla módosította az ítéletet, és megállapította az emberi méltóság sérelmét. A TV2 Legfelsőbb Bírósághoz felülvizsgálati kérelmet nyújtott be, de a másodfokú ítéletet hatályában fenntartották, azaz kitarított a Legfelsőbb Bíróság az emberi méltóság sérelme mellett akkor is, ha egyedi ügyben nem került sor jogérvényesítésre.⁴⁰³

⁴⁰⁰ Kfv.II.37.151/2014/4.

⁴⁰¹ Koltay 2016. 450. oldal

⁴⁰² Koltay 2016. 430. oldal

⁴⁰³ Polyák Gábor: A Legfelsőbb Bíróság ítélete Az igazság ára című televíziós műsorszámról: az emberi méltóság védelme közigazgatási eljárásban: Legf. Bír. Kvf. 37.915/2009/6. = Jogesetek magyarázata, 2011, 2. évfolyam 2. szám, 35-40. oldal, 35-36. oldal

V.4.2. Személyes adat jogi természetete

Az előző pontban általában a személyiségi jogok természetével, azaz különösen a vagyoni jellegével foglalkoztam, és elfogadtam Schultz Márton arra vonatkozó javaslatát, hogy a személyiségi jogok vagyoni jellegének elfogadása értelmezhető a hatályos szabályokkal konform módon.

Ahhoz, hogy az adatok forgalomképességéről állást foglaljak, az első fontos kérdés, hogy tulajdonjog keletkezhet-e rajtuk? „Tulajdonjogok akkor keletkeznek, ha a tulajdonszerzésből származó haszon meghaladja a jog biztosításának költségeit”⁴⁰⁴ Tulajdonjognak tárgya lehet bármilyen birtokba vehető testi tárgy, azaz a dolog.⁴⁰⁵ A magyar Ptk. nem teszi lehetővé, hogy a tulajdonjog forgalomképes, de nem testi javakra is kiterjedjen, sem pedig az immateriális javakra (testetlen dolgokra). A tulajdonjog tehát a magyar jogrendszerben jogra, követelésre, szerződési pozícióra nem terjedhet ki. Nem minősülnek dolognak az információk sem, mivel annak átengedése valójában az információ többszörözését jelenti, és nem szűnik meg az átruházó fél joga a megszerző fél jogosultságszerzésével.⁴⁰⁶ De ez nem jelenti azt, hogy ezek a javak elidegeníthetetlenek, hanem ezen javak más szabályrendszer, így különösen a kötelmi jog, iparjogvédelmi jog, szerzői jog szabályai alapján ruházhatók át.⁴⁰⁷

A személyes adatok védelméhez való jog a személyiségi jogok keretében kerül védelmezésre, ami a tulajdonjoghoz hasonlóan abszolút szerkezetű jogviszony. E két jogterület a védelmezett jogi tárgy kapcsán határolható el a tulajdonjogtól. A személyiségi jogok tárgya ugyanis a személy, a dologi jognak pedig a „nem személy”.⁴⁰⁸ A tulajdonjog tehát teljes és kizárólagos jogi hatalmat biztosít a tulajdonosnak, ami kiterjed különösen a birtoklásra, a használatra, a felhasználásra, a hasznok szedésére és a rendelkezés jogára, minden jogosulatlan behatás kizárására.⁴⁰⁹ A személyes adatokon ilyen tulajdonjoghoz hasonló, kizárólagos hatalom⁴¹⁰ nem képzelhető el, csak korlátozott rendelkezési jog biztosítható, hasonlóan az információkhoz. Bár megközelíthetjük az adatokat az információ megtestesüléseként, hiszen az információ

⁴⁰⁴ Steven H. Hazel: Personal Data As Property = Syracuse Law Review, Forthcoming, 2020, 75. oldal

⁴⁰⁵ Ptk. 5:14 (1) bek.

⁴⁰⁶ Ha az információ fizikai hordozón található, akkor elviekben a fizikai hordozó által tekinthető birtokba vehető testi tárgynak. Ebben az esetben az eset összes körülménye alapján ítéltető meg, hogy mennyiben válik jogi minősítés szempontjából egyé az információ a hordozóval. Lásd: Csehi et al. 2021. 6:376. §-hoz

⁴⁰⁷ Csehi et al. 2021. 5:14. §-ához

⁴⁰⁸ Menyhárd 2016. 123. oldal

⁴⁰⁹ Ptk 5:14 § (2)-(3)

⁴¹⁰ Kirsten Johanna Schmidt: Datenschutz als Vermögensrech- Datenschutzrecht als Instrument des Datenhandels. Zürich, Springer, 2020. 228. oldal, 190. oldal

leképeződésének tekinthetők, ⁴¹¹ ami akár meg is alapozhatná a dologi minősítést, hiszen dolognak minden birtokba vehető testi tárgy minősül. Azonban véleményem szerint ebben az esetben sem alapítható tulajdonjog az adaton a tulajdonjog természete miatt. A tulajdon ugyanis olyan hatalom, miszerint „a tulajdonost tulajdonjogának tárgyán – jogszabály és mások jogai által megszabott korlátok között – teljes és kizárólagos jogi hatalom illeti meg”.⁴¹²

De a tulajdonjog tárgya és személyes adat eltérő természete miatt véleményem szerint nem alapítható tulajdonjog adatokon.

A fentiek alapján megállapíthatjuk tehát, hogy tulajdonjog nem terjedhet ki az adatokra, hiszen hiányzik azok fizikai megtestesülése és a rajtuk létesíthető hatalom sem hasonlít a tulajdonhoz, de forgalomképességük elfogadása esetén más szabályrendszerek védelme kiterjedhet rájuk.

Bár a magyar jogi szabályozás értelmében nem minősülhet dolognak az adat, érdemes megnézni, hogy a dolog fogalmának tágabb – nem testi javakra szűkítő – értelmezése esetén fennállhatna-e a személyes adatokon tulajdonjog. A személy – így személyiség elemeinek, személyes adatoknak – tulajdonjog tárgyaként való felfogása nem idegen a jogirodalomtól, Locke nézetei között is megjelenik, ⁴¹³ hogy megegyezik az immateriális és materiális javak a védelme.⁴¹⁴

A személyes adat fogalmát a II.2. pontban vizsgálom, de az megállapítható, hogy az adatnak a sajátossága, hogy a felhasználással „nem fogy el”, azaz elhasználhatatlan, korlátlan számú másolat készíthető róla. Ebből következően, ha valaki rendelkezése alatt áll az adat, az nem jár azzal, hogy más személy nem tudja használni az adatot úgy, hogy zavarná a másik jogát,⁴¹⁵ amennyiben többen is jogosultságot szereztek felette. A tulajdonjog tárgya ezzel szemben más természetű, hiszen a tulajdonost „tulajdonjogának tárgyán – jogszabály és mások jogai által megszabott korlátok között – teljes és kizárólagos jogi hatalom illeti meg”.⁴¹⁶ Adatok esetén a kizárólagosság ténylegesen addig biztosítható, amíg titokban tartják.⁴¹⁷

Következő kérdésként az merül fel, hogy az adatvédelmi jog alapján milyen jogosultságok illetik meg az érintettet. Az érintett legfontosabb jogosultsága, hogy információs

⁴¹¹ Lásd részletesen 4.1. pont.

⁴¹² Ptk. 5:13. § (1)

⁴¹³ Menyhárd 2016. 93. oldal

⁴¹⁴ Fülöp 2020. 150. oldal

⁴¹⁵ Schmidt 2020. 32. oldal

⁴¹⁶ Ptk. 5:13§ (1) bek.

⁴¹⁷ Schmidt 2020. 32. oldal

önrendelkezési joga kiteljesítéseként hozzájárulhat az adatkezeléshez, illetve azt bármikor vissza is vonhatja. Ezen túl megilletik a GDPR 3. fejezetében meghatározott érintetti jogok, azaz: a jog az átlátható tájékoztatáshoz, érintetti jogok gyakorlása kapcsán tett intézkedésekről, a hozzáférés joga, helyesbítés és törléshez való jog, adatkezelés korlátozásához való jog, adathordozhatósághoz való jog, tiltakozáshoz való jog, automatizált döntéshozatal alóli mentesülés bizonyos esetekben. A fenti jogosultságokat kizárólag az érintett – vagy az érintett nevében eljáró személy – gyakorolhatja, de az érintett a hozzájárulása alapján biztosíthat jogot a személyes adatainak adatkezelési műveletek végzésére. Ekkor azonban a jogosult nem az érintett nevében vagy az érintett helyett végzi a tevékenységét, hanem az érintett felhatalmazása alapján, a felhatalmazás körében, saját nevében. Ez nem illik a tulajdonjog természetéhez, így a fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy az adatokon inkább kötelmi jogi alapon felhasználási jogosultság alapítása képzelhető el párhuzamosan akár több személy részére.

A német Bürgerliches Gesetzbuch (Német Polgári Törvénykönyv, a továbbiakban: BGB) szerint sem állhat fenn tulajdonjog, sem az egyes adatokon, sem az adatbázisokon. Ennek az oka megegyezik a magyar szabályozásnál részletezettel, azaz nem testi tárgyak, így a dologi jog nem terjedhet ki rájuk.⁴¹⁸ A német adatvédelmi törvény is megerősíti, hogy nem állhat fenn tulajdonjog még az érintett javára sem az adatokon, csak bizonyos jogosultságok – törlés, adatkezelés korlátozása, hozzáférés, javítás – illetik meg az adatai felett.⁴¹⁹ A német szabályozás szerint, egészen addig nem korlátozott az adatok felhasználhatósága, ami valamilyen jogterület – szerzői jog, titokvédelem, adatvédelem – nem korlátozza. A német jogban tehát fregmentált az adatokra vonatkozó szabályozás, különböző jogterületek szabályozzák bizonyos jogosultságokat az adatok felett. Az adatok felett bármilyen jogosultság alapítása csak kötelmi jogi alapon, szerződéssel képzelhető el. Ennek az előnye, hogy nagyobb szabadságot és rugalmasságot ad a feleknek a szerződéskötési szabadság által, hisz szabadon alakíthatják a szerződéses feltételeket. Az adatkezelésre vonatkozó jogosultságokat és kötelezettségeket a Felek akár a hagyományos szerződéstípusok egyikébe foglaltan, akár külön megállapodásban is rendezhetik. A fontos követelmény, hogy egyértelműen derüljön ki a szerződéssel érintett adatkör, a felhasználás célja és terjedelme, esetleges kizárólagossága, esetleg adatbiztonsági követelmények, adatátadás részletei.⁴²⁰

⁴¹⁸ Julia Froese, Sebastian Straub: Wem gehören die Daten? – Rechtliche Aspekte der digitalen Souveränität in der Wirtschaft. In: Ernst A. Hartmann (szerk.) Digitalisierung souverän gestalten. Springer Vieweg, Berlin, Heidelberg, 2021. 151. oldal, 88. oldal.

⁴¹⁹ Froese, Straub 2021. 90. oldal.

⁴²⁰ Froese, Straub 2021. 91. oldal.

Természetesen a BGB és egyéb jogterületek szabályaiba nem ütközhetnek ezek a szerződések, így nem ütközhetnek pl.: jóerkölcsebe, fogyasztóvédelem, versenyjog szabályaiba.⁴²¹

Miután megállapításra került, hogy tulajdonjog nem terjedhet ki rá, illetve dolognak sem minősülhet a személyes adat a jogrendszerben, a következőkben a forgalomképessége merül fel. Mindenekelőtt szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a forgalomképesség társadalmi konszenzus kérdése, azaz a társadalom, de különösen a jogalkotó megítélésétől függ.⁴²²

A kontinentális jogrendszerekben uralkodó felfogás ellenére az adat új valutaként való minősítése is egyre gyakrabban jelenik meg a jogirodalomban, és a személyes adatok a Facebook, Twitter vagy Google szolgáltatásai ellenértékeként való minősítése általánosan elfogadottá vált.⁴²³ A digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól szóló irányelv⁴²⁴ említi azt a szolgáltatást is, amikor a személyes adat az ellenszolgáltatás tárgya.⁴²⁵ Az irányelv hatálya kiterjed ugyanis arra az esetre is, amikor nem díjat fizet, hanem személyes adatokat ad át a kereskedőnek a fogyasztó, vagy erre vállal kötelezettséget. Az irányelv azonban a személyes adatokat nem ellenértékként definiálja, hanem csak az irányelv alkalmazását terjeszti ki erre az üzleti modellre. Tudatosan alkalmazza ezt a megoldást az irányelv, mivel a preambulumbekzdésben olvashatjuk, hogy – tekintettel a személyes adatok védelmének alapvető jog jellegére – a személyes adatok nem tekinthetők árunak, de emellett az irányelvnek biztosítania kell, hogy a fenti üzleti modell keretében is biztosítottak legyen a fogyasztók számára a jogorvoslati lehetőségek.⁴²⁶

A preambulumbekzdés az Európai Adatvédelmi Biztos az irányelv tervezete kapcsán, a személyes adatok, mint szerződések ellenértéke jellegéről kifejtett véleményére vezethető vissza. Problematikusnak tartotta a tervezetnek a vonatkozó részét, mert álláspontja szerint a személyes adatok alapjogi védelemben részesülnek, ezért nem minősíthetők árucikknek.⁴²⁷⁴²⁸

⁴²¹ Froese, Straub 2021. 91. oldal.

⁴²² Menyhárd 2016. 137. oldal

⁴²³ Eggers W. D., Hamil R., Ali A.: Data as the new currency (elektronikus) Issue 13, 2013. 22. oldal https://deloitte.wsj.com/riskandcompliance/files/2013/11/DataCurrency_report.pdf Letöltés dátuma: (2021. 04. 15.)

⁴²⁴ Digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv

⁴²⁵ Digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelvet a tagállamoknak 2021. július 1. napjáig kell átültetni, illetve 2022. január 1. napjától alkalmazni.

⁴²⁶ Digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv (24) preambulumbekzdés

⁴²⁷ Az európai adatvédelmi biztos véleményének összefoglalója az „Új megállapodás a fogyasztói érdekekért” című jogalkotási csomagról (2018/C 432/04) 1-2. oldal (2021. 05. 18.) https://edps.europa.eu/sites/default/files/publication/19-01-4_opinion_new_deal_consumers_summary_hu.pdf

⁴²⁸ Az Európai Adatvédelmi Testület is azonos álláspontra helyezkedett, miszerint a a személyes adatok nem tekinthetők forgalomképes árucikknek. Lásd bővebben: 2/2019 iránymutatás a személyes adatoknak az általános adatvédelmi rendelet 6. cikke (1) bekezdésének b) pontja szerinti kezeléséről az érintettek részére nyújtott online szolgáltatások összefüggésében

Elismerte ugyanakkor, hogy vannak olyan üzleti modellek, amik a tartalmak és szolgáltatások ellenében személyes adatok rendelkezésre bocsátását várják el, de – hasonlóan a szervkereskedelemhez, ami szintén létezik – nem támogathatjuk jogszabály által. Elkerülendőnek tartja, hogy alapjog gazdasági tranzakció tárgyává váljon, és az emberek adataikkal éppolyan módon képesek legyenek fizetni, mintha pénzzel tennék azt. Az alapvető jogok, mint amilyen pl. a személyes adatok védelméhez való jog is, nem alacsonyíthatók le pusztán fogyasztói érdekké, és a személyes adat nem lehet egyszerű forgalomképes áru.⁴²⁹ A személyes adatok pénzt helyettesítő ellenértékként való megjelölését félrevezetőnek is tartja, hiszen arra lehet következtetni, hogy a szerződés keretében a hozzájáruláson alapuló adatkezelés jogilag minden esetben megfelelő, és nem kell teljesíteni a GDPR-ban meghatározott érvényes hozzájárulás feltételeit. Problémásnak tartja továbbá azt is, hogy „a szerződéstől való elálláshoz való jog és a személyes adatok kezelésére adott hozzájárulás visszavonása közötti összetett kölcsönhatást, valamint a kereskedő azon kötelezettségét, hogy elállás esetén megtérítse a fogyasztónak a fizetett összeget”.⁴³⁰ Az emberek nem szabadforgalmú javak, a magánszférájuk egyes elemei sem, így az emberekre vonatkozó ismeretek, információk sem.⁴³¹

Az adatok forgalomképességét érdemes a kereskedelmi gyakorlat minősítése szempontjából is megvizsgálni, hiszen azokban az esetekben, mikor a személyes adatok ellenszolgáltatásként jelennek meg a személyes adat érintettje jellemzően fogyasztónak is minősül. Fogyasztó olyan természetes személy, aki az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében jár el az ügylet során.⁴³² Az ügylet egyik oldalán tehát a fogyasztó által nyújtott személyes adat, másik oldalán a vállalkozó által átadott áru áll, ami lehet termék – minden birtokba vehető forgalomképes ingó dolog ideértve a pénzt, az értékpapírt és a pénzügyi eszközt, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erők-, az ingatlan, a szolgáltatás, továbbá a vagyoni értékű jog.⁴³³

(2021. 10. 22.)https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/edpb_guidelines-art_6-1-b-adopted_after_public_consultation_hu.pdf

⁴²⁹ European Data Protection Supervisor: Opinion 4/2017 on the Proposal for a Directive on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content (elektronikus) 7. oldal https://edps.europa.eu/sites/default/files/publication/17-03-14_opinion_digital_content_en_1.pdf Letöltés dátuma: 2021. 05. 18.

⁴³⁰ Az európai adatvédelmi biztos véleményének összefoglalója az „Új megállapodás a fogyasztói érdekekért” című jogalkotási csomagról (2018/C 432/04) 2. oldal https://edps.europa.eu/sites/default/files/publication/19-01-4_opinion_new_deal_consumers_summary_hu.pdf Letöltés dátuma: 2021. 05. 18.

⁴³¹ Szabó 2005. 47. oldal

⁴³² A fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény (továbbiakban: Fttv). 2. § a)

⁴³³ Fttv. 2§ c)

Az adatok forgalomképesként való értékelése *expressis verbis* megjelent a Gazdasági Versenyhivatal (a továbbiakban: GVH) Facebookra vonatkozó határozatában, mikor tisztességtelennek minősítette a Facebook azon gyakorlatát, miszerint a szolgáltatását ingyenesnek titulálta, miközben a fogyasztóknak adataikat kellett a szolgáltatásért cserébe adniuk. A Facebook üzleti modellje ugyanis arra épül, hogy a felhasználók adatait használják fel, akik az adatkezeléshez adott hozzájárulásokkal „fizetnek” a Facebook szolgáltatásaiért. A Facebook számára az adatok akkor realizálódnak pénzösszegben, mikor a hirdetőik számára eladja a hirdetési felületeit.⁴³⁴ A hirdetési felületek értéke pedig a platformon regisztrálók, illetve közölt adatok számának nagyságával egyenesen növekszik. A határozatban tehát a GVH egyértelműen elismerte, hogy személyes adatok forgalomképességét, illetve azt, hogy kereskedelmi ügyletben ellenszolgáltatás lehet.

A GVH határozatát azonban a Fővárosi Törvényszék hatályon kívül helyezte, amit a Kúria is megerősített. Az eljárás során azonban egyik fél sem vonta kétségbe, hogy a személyes adatok értékkel rendelkeznek.⁴³⁵ A Kúria azt is elfogadta, hogy az ingyenesség nem csak pénzbeli ellenszolgáltatás fizetése esetén lehet megtévesztő, hanem olyan esetben is, amikor ellenszolgáltatásként valamilyen azonosítható érdemi hátrányt kell a fogyasztónak elviselni. A fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény (a továbbiakban: Fttv.)⁴³⁶ ár/díj/árkedvezmény” fogalmába azonban jogszabálmódosítás nélkül nem lehet ezt a kategóriát beleérteni, és ezzel lépte át a jogalkalmazói kereteket a GVH, ami az ítélet megsemmisítéséhez vezetett.⁴³⁷

A forgalomképesség a magyar szabályrendszerben fennállhat dolgokon, illetve más vagyontárgyakon is. Akkor minősül forgalomképesnek, amennyiben azokon vagyoni jellegű jogosultságok létesülhetnek, és ezek átruházhatók is. Ezekben az esetekben a jog elismeri a jogosult jogalany azon szabadságát, hogy maga dönthessen arról, hogy a jog által biztosított védelem kit illet meg: őt, vagy azt a személyt, akire átruházta.⁴³⁸ Az új Ptk. fogalomrendszerében a jogok – törvény eltérő rendelkezése hiányában – forgalomképesek,⁴³⁹ illetve nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy számtalan esetben adatok megadásával vehetünk csak igénybe szolgáltatást. A jogirodalomban is megjelenik az adatok forgalomképessége. A nemzeti adatvagyon részei tekintetében Orbán Anna megkülönböztet forgalomképes,

⁴³⁴ GVH. VJ/85/2016 253. sz. határozata

⁴³⁵ Kfv.II.37.243/2021./11. [69]

⁴³⁶ A fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény

⁴³⁷ Kfv.II.37.243/2021./11. [62]

⁴³⁸ Csehi et al. 2021.

⁴³⁹ Ptk. 6:202. § (1)

korlátozottan forgalomképes és forgalomképtelen részeket. Ez utóbbi két csoportba sorolja a közszféra adatai közül a minősített adatokat, biztonsági okokból korlátozott adatokat, jogi oltalom alatt álló adatokat, míg a magánszféra adatai közül a személyes adatokat, magántitkot, üzleti titkot, jogi oltalom alatt álló adatokat.⁴⁴⁰

A jelenleg hatályos szabályozás nem ismeri el *expressis verbis* a személyiségi jogok vagyoni felhasználásának lehetőségét, sőt több korlátot találhatunk ezzel kapcsolatban, így például, hogy személyiségi jogokat csak személyesen lehet érvényesíteni.⁴⁴¹ De ugyanakkor találunk olyan jogszabályi rendelkezéseket is, amik ezt megkérdőjelezzik. Ide tartozik, és a vagyoni értéként való értelmezés irányába történő elmozdulásnak tekinthető, hogy a jogalkotó lehetővé tette vagyoni jogi szankciók alkalmazásának lehetőségét személyiségi jogok megsértése esetén is azáltal, hogy a jogellenesen okozott károkért való felelősség szabályai szerint követelhető a jogsértőtől kárának megtérítése.⁴⁴² Gyakorlatilag tehát a személyiségi jogi jogsérelem közvetlenül anyagi ellentételezés által kiegyenlíthető napjainkban is. A joggyakorlatban is látunk hasonló példát a merchandising szerződések kapcsán,⁴⁴³ valamint a német joggyakorlatban is megjelent, amikor is a bíróság a Marlene Dietrich ügyben elismerte, hogy a személyiségi jogok nemcsak eszmei, hanem kommerciális érdekek védelmét is szolgálják.⁴⁴⁴

A hatályos magyar szabályozás hatálya alatt a fenti érvek és joggyakorlat alapján úgy gondolom, hogy elmozdulás figyelhető meg a személyes adatok forgalomképessége felé a magyar jogban, annak kontinentális jellege ellenére. „A forgalomképesség nem a jog belső logikájából fakadó minőség, hanem a jog alapját képező társadalmi értékrend, a morális értékelés következménye és leképeződése”.⁴⁴⁵ A személyiségnek egyes jegyei már azzal piacképesé válnak, hogy a jog a felhasználás engedélyezését a jogosult hozzájárulásával tekinti csak jogszerűnek.⁴⁴⁶ Egyetértek Tóth András azon véleményével, hogy az Európai Adatvédelmi Biztos félelme⁴⁴⁷, miszerint a pénzzel való fizetés alternatívája lesz a személyes adattal fizetés már bekövetkezett, és ennek tagadása csak növeli az érintettek kiszolgáltatottságát és kizsákmányolhatóságát.⁴⁴⁸

⁴⁴⁰ Sasvári P.: Informatikai rendszerek a közszolgálatban I. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 215 oldal. 37. oldal

⁴⁴¹ Ptk. 2:54. §

⁴⁴² Ptk. 2:53. §

⁴⁴³ Görög 2016. 206. oldal

⁴⁴⁴ Görög 2016. 203-204. oldal

⁴⁴⁵ Menyhárd 2016. 115. oldal

⁴⁴⁶ Szeghalmi Veronika: A személyiség „értéke” és annak post-mortem továbbélése, (elektronikus) 223. oldal (2021. 10. 22.) http://acta.bibl.u-szeged.hu/61918/1/forum_doctorandorum_2017_223-234.pdf

⁴⁴⁷ 6.3.3. pontban kerül részletesen kifejtésre

⁴⁴⁸ Tóth 2021. 119.o.

Az üzleti titok tekintetében is megfigyelhető volt ez a folyamat. Korábban a személyiségvédelem keretében került szabályozásra, hiszen az emberi méltóságból levezetett magánszféravédelemre és magántitok védelemre eredeztethető vissza az oltalom. Ez azonban komoly nehézségeket okozott a kifejezetten vagyoni jellegű felhasználásra eredeztetett üzleti titok kapcsán, hiszen ilyen jellegű szabályozásnál hiányzott az engedélyezési szempontú oltalom, illetve a felhasználáshoz adott hozzájárulásra alapozott jogtechnika sem elégítette ki az igényeket. A jogalkotó ezért átalakította a szabályozást, és kiemelésre került az üzleti titok vagyoni jellege, valamint a licencia és jogátruházási szerződés alapján való felhasználása. Bár a jogirodalomban az a nézet is megjelenik, hogy hibás volt az üzleti titkot kiemelni, miközben más tipikusan kereskedelmi hasznosítás tárgyát is képező személyiségi oltalmi tárgyak (pl. képmás, hangfelvétel, magántitok, személyes adat, név) engedélyezési szempontú jogi védelmének hiánya továbbra is fennáll, és helyesebb lett volna ezt egyszerre pótolni.⁴⁴⁹

V.4.3. Párhuzam a személyes adatok helyzete, illetve a sejtek és szövetek jogi szabályozása között

Felmerülhet a személyes adatok személyiségi jog részeként való értelmezése, ami a személyes adatok forgalomképességének, elidegeníthetőségének tagadásához vezet. Ezt az értelmezést követi az Európai Adatvédelmi Biztos is a VI.3.3. pontban írtakkal összhangban. Ezen értelmezést érdemes az emberi sejtek és szövetekre vonatkozó szabályozással párhuzamosan vizsgálni, hiszen az emberi test sejtei és szövetei – így az emberben lévő ivarsejtek és az emberi méhben lévő embriók – kétségkívül az ember alkotórészének, illetve emberi lénynek tekintendők, ezáltal kiterjed rájuk az embert megillető emberi méltóság bizonyos szintig. A személyes adatok védelme is az emberi méltóságból levezethető információs önrendelkezési jogból származik. Az azonos alapvető jogból való levezethetőségük miatt érdemes megvizsgálni, kapcsolódási pontokat keresni a sejtek és a személyes adatok forgalomképességére vonatkozó szabályok között. Ugyanakkor a sejtek és szövetek felhasználása sem általában tilalmazott, hanem a jogalkotó olyan keretek közé szorította, ami egyensúly kialakítását szolgálja az adományozó és recipiens érdekei között.

⁴⁴⁹ Polgári Jog 2018/9. – Tanulmány <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1800902.POJ>
Letöltés dátuma: 2021.05.18.

V.4.3.1. Asszisztált reprodukcióra vonatkozó szabályozási modellek

Az asszisztált reprodukcióra (a továbbiakban: ART) vonatkozó szabályozások alapvetően egy skálán képzelhetők el, melynek a két végpontját a permisszív és restriktív szabályozási modellek képezik, és az egyes államok szabályai e két végpont között, az egyes szabályok jellegétől függően vagy a permisszív vagy a restriktív végponthoz közelebb helyezkednek el. A restriktív (azaz tiltó) szabályozást követi Ausztria, Németország, Olaszország, Svájc. Megengedő a szabályozás tekintetében az Egyesült Királyság, Finnország, Svédország.⁴⁵⁰ Külön említést érdemel az USA, ahol nem egységes a szabályozás: szövetségi és állami szinten is találhatók szabályok, de a bírói joggyakorlat is jelentős hatással rendelkezik.⁴⁵¹ Magyarország köztes szabályozást követ, ami a későbbiekben részletes kifejtésre kerül.

Az ART tekintetében a szabályozás elemei alapvetően 6 témakört érintenek: (1) Ki vehet részt az ART eljárásokban? (2) Megengedett-e az idegen ivarsejtek felhasználása (az ivarsejt donáció)? (3) Hány embrió hozható létre egyetlen kezelés során? (4) Hány embrió ültethető be az anyaméhbe egyetlen kezelés során? (5) Kik és hogyan gyakorolhatják az embriók feletti rendelkezés jogát? (6) A kezelési ciklusból maradt számfelületi embriók milyen célokra használhatók fel?⁴⁵²

A téma szempontjából a fenti kérdésre adott válaszok közül az ötödik, azaz az embrió feletti rendelkezési jog az elsődleges, ami arra a jogpolitikai döntésre vezethető vissza, hogy a jogalkotónak mi az álláspontja az ivarsejtek, illetve a méhen kívüli embrió jogállását illetően, áttételesen, hogy mikorra datálja a jogalkotó az élet kezdetét. Az egyik megközelítés szerint lehet dolog, másik szerint a személyiségi jog része. Az államok ebben a kérdésben képviselt és az adott állam terhességmegszakítás tekintetében kialakított álláspontja között is fedezhető fel párhuzam.

Ha a személyiségi jog részének tekintjük, akkor a felettük történő rendelkezés az önrendelkezési jog része, és a személyhez fűződő jogokra vonatkozó szabályrendszert alkalmazandó a védelmére. Ezt a megközelítést elfogadó államok tartoznak a restriktív szabályozási modellt választó országok közé. Találkozhatunk olyan állásponttal, miszerint az

⁴⁵⁰ Zeller Judit: A testen kívül létrejött embriók morális és jogi státusa a reprodukcióhoz való jog és a tudományos kutatás tükrében. PhD értekezés. Pécs, 2009, Pécsi Tudományegyetem. 109. oldal

⁴⁵¹ Zeller 2009. 112. oldal

⁴⁵² Zeller 2009. 106. oldal

ivarsejtek az ember örökítő anyagát hordozzák, ezért eszmeileg elválaszthatatlanok.⁴⁵³ Ezekben az országokban az embriót, illetve a magzatot megillető emberi méltósághoz és élethez való jogát is jellemzően elismerik,⁴⁵⁴ az emberi élet kezdetének a fogamzást tekintik, így a terhességmegszakítás tekintetében is szigorúbb szabályokat alkalmaznak. Például a német embrióvédelmi törvény a fogamzástól kezdve védi az embriót.⁴⁵⁵

A permisszív szabályozási modellt választó országok az ivarsejtet, illetve a méhen kívüli embriót dolognak tekintik, ezért a róluk való rendelkezések dologi és kötelmi jogi jellegűek. Az USA-ban hiányzik a szövetségi szintű egységes szabályozás, ezért vannak olyan tagállamok, ahol tilos, de olyanok is, ahol egy honlapon lehet licitálni hirdetésekre, és ahol nők erotikus képeikkel próbálnak magasabb árat kiharcolni petesejtjeikért.⁴⁵⁶ Az USA-ban a petesejtdonor részesülhet átlagosan 5000-10000 dollár, kiugró esetekben akár 25000-50000 dolláros költségtérítésben is, hímivarsejt esetén 100-400 dollárról beszélhetünk.⁴⁵⁷ A női és férfi ivarsejt ára közötti szemet szűrő különbség annak köszönhető, hogy aránytalanul nagyobb kockázatot jelent a nőnek a petesejtdományozás. Az adományozást ugyanis több hetes hormonkezelés előzi meg, altatásban végzett, invazív beavatkozás, továbbá a petesejtek tárolása is költségesebb.⁴⁵⁸ Az USA-ban tehát szerződéssel van lehetőség az ivarsejtek ellenérték fejében történő elidegenítésére.⁴⁵⁹ A permisszív szabályozási modellre az Egyesült Királyság a legjobb példa, mivel – szemben az USA-val – következetesen szabályozott, de ugyanakkor széles körben megengedő szabályokat alkalmaz. Az Egyesült Királyságban a donor költségtérítésre tarthat azonban csak igényt, amelynek összege maximalizálásra került.⁴⁶⁰

Az embriók jogállása élesen felmerül azon jogvitákban, mikor a felek párkapcsolata felbomlott, és felmerül a lefagyasztott, de fel nem használt embriók sorsa. Ekkor a bíróságok elsődlegesen a felek korábbi nyilatkozatai alapján ítélik meg elsődlegesen a jogvitát, ami erősíti az embriók dologként történő minősítését, hiszen elfogadja, hogy kötelem, illetve szerződés tárgyát

⁴⁵³ Navratyil Zoltán: A varázsló eltöri pálcáját? Az asszisztált humán reprodukciótól a reprodukzív klónozásig – a jogi szabályozás kontúrjai. Doktori értekezés. Budapest, 2010, Pázmány Péter Katolikus Egyetem. 79. oldal

⁴⁵⁴ Navratyil 2010. 74. oldal

⁴⁵⁵ Navratyil 2010. 40. oldal

⁴⁵⁶ Navratyil 2010. 59. oldal

⁴⁵⁷ Navratyil 2010. 69. oldal

⁴⁵⁸ Dósa Ágnes, Hanti Péter, Kovácsy Zsombor: Nagykomentár az egészségügyi törvényhez. Wolters Kluwer (Lásd továbbiakban: Eütv kommentár) 170. §

⁴⁵⁹ Navratyil 2010. 70. oldal

⁴⁶⁰ Navratyil 2010. 70. oldal

képezhetik.⁴⁶¹ Az USA esetjogában is található utalás arra, hogy az embriók egyfajta tulajdont jelentenek.⁴⁶²

V.4.3.2. Magyar szabályozás

A magyar szabályozás az ivarsejtadományozás tekintetében úgy rendelkezik, hogy ivarsejtet reprodukciós eljárás végzéséhez, illetve orvostudományi kutatás céljából lehet adományozni, és ez kizárólag az adományozás szerinti célra használható fel.⁴⁶³ A törvény kizárja ivarsejt adományozásáért ellenérték fizetését, kizárólag az adományozással összefüggő szükséges és igazolt költségeket, valamint jövedelemkiest lehet megtéríteni.⁴⁶⁴ A törvény kizárja a recipiensnek való közvetlen donációt, hiszen ivarsejtet reprodukciós eljárás végzésére működési engedéllyel rendelkező, illetve ivarsejt kutatására jogosult egészségügyi szolgáltatónak, valamint kutatóhelynek lehet közvetlenül felajánlani,⁴⁶⁵ és a fenti körbe nem tartozó személy az adományként felajánlott emberi ivarsejtet, vagy az azt tartalmazó anyagot nem fogadhatja el, azon tulajdonjogot nem szerezhethet.⁴⁶⁶ Egy esetben tesz kivételt a törvény az irányított adományozás tilalma alól, mikor személyes kapcsolat áll fenn a donor és recipiens között női ivarsejt-adományozás esetén, de ekkor is az egészségügyi szolgáltatónak történik az adományozás, csak meghatározott személy általi felhasználás céljából.⁴⁶⁷ Erre a kivételre azért volt szükség – mint ahogy fenn említésre került – a petesejtadományozás kockázatosabb és nagyobb megterheléssel jár, és mivel legfeljebb költségtérítésre tarthat igényt a donor, így kevés esetben vállalják ismeretlen személy érdekében a beavatkozással járó kellemetlenségeket.

Embrióadományozásra vonatkozó szabályozás azonos elveken nyugszik az ivarsejtadományozásra vonatkozó szabályozással. Reprodukciós eljárás, illetve ivarsejt-adományozás során testen kívül létrejött és be nem ültetett embrióval kapcsolatos rendelkezés jogot az embriót létrehozó házastársak valamelyik fél haláláig közösen gyakorolják, ami irányadó a kapcsolatuk megromlása esetén is. A törvény azonban lehetővé teszi bármelyik félnek a rendelkezési jogról való lemondást.⁴⁶⁸ Az embrióval kapcsolatban tehető jognyilatkozatok körét a törvény taxatív felsorolja, ami lehet (1) az embriónak a saját célú esetleges későbbi felhasználás érdekében történő letétele (embrióletét), (2) más személyeknél

⁴⁶¹ Navratyil,2010, 96. oldal

⁴⁶² Navratyil 2010. 96. oldal

⁴⁶³ Eütv. 170. § (1)

⁴⁶⁴ Eütv. 170 § (3)

⁴⁶⁵ Eütv. 171. § (2)

⁴⁶⁶ Eütv. 171. § (2a)

⁴⁶⁷ Eütv. 171. § (4)

⁴⁶⁸ Eütv. 175. § (1) és (2)

végzendő reprodukciós eljáráshoz adományozás, (3) orvostudományi kutatás céljára történő felajánlás.⁴⁶⁹ Az embrióval való rendelkezés egybehangzó írásbeli nyilatkozattal történhet,⁴⁷⁰ de a reprodukciós eljárás a házastársi (élettársi) kapcsolat megszűnése után is folytatható az egyedülállóvá vált nőnél, amennyiben a női ivarsejt megtermékenyítése már megtörtént, viszont a házastárs (élettárs) halála esetére előzetesen kifejezetten kizárhatják⁴⁷¹. Az embrióadományozás tekintetben is érvényes az a korlátozás, hogy a felajánlás egészségügyi szolgáltató részére történhet csak.⁴⁷²

Érdeemes megvizsgálni emellett, hogy más jogterületek, hogy minősítik az emberi testet, illetve alkotórészét.

A szabadalmi törvény kizárja, hogy az emberi test, vagy test bármely részének pusztá felfedezése, ideértve valamely gén szekvenciájának vagy részszekvenciájának felfedezését is szabadalmazható találmány tárgya legyen,⁴⁷³ de az emberi testből izolált vagy valamely műszaki eljárással más módon előállított rész, ideértve a gén szekvenciáját vagy részszekvenciáját is, tekinthető szabadalmazható találmány tárgyának, ha az ilyen rész szerkezete megegyezik valamely természetben előforduló rész szerkezetével.⁴⁷⁴

A 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban: Btk.) kriminalizálja az emberi test tiltott felhasználását, aminek tényállását az követi el, „ki emberi gént, sejtet, ivarsejtet, embriót, szervet, szövetet, halott testét vagy annak részét, illetve halott magzatot jogellenesen megszerez, vagyoni haszonszerzés végett forgalomba hoz, vagy azzal kereskedik.”⁴⁷⁵ A bűncselekmény minősített esete, ha egészségügyi szolgáltató alkalmazottja a foglalkozása körében követi el.⁴⁷⁶ A bűncselekmény jogi tárgya – azaz a tényállással védeni kívánt érték – a testi integritás fizikai komponensének, valamint és az emberi testnek mint biológiai entitásnak a védelme.⁴⁷⁷

⁴⁶⁹ Eütv. 175. § (3)

⁴⁷⁰ Eütv. 176. § (1)

⁴⁷¹ Eütv. 167. § (2)

⁴⁷² Eütv. 176. § (2)

⁴⁷³ 1995. évi XXXIII. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról 5/A § (3)

⁴⁷⁴ 1995. évi XXXIII. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról 5/A § (4) Ez a rendelkezés az Európai Szabadalmi Egyezményből származik.

⁴⁷⁵ Btk. 175§ (1)

⁴⁷⁶ Btk. 175§ (2)

⁴⁷⁷ Belovics Ervin, Beregszászi Gizella, Bodonyi István, Halmos Krisztina, Miskolczi Barna, Polt Péter, Szoboszlai-Szász Richárd, Váczi Pál, Vida József; Belovics Ervin, Polt Péter (Szerk.): A Büntető Törvénykönyv kommentárja – elektronikus kiadvány. 2021. Btk. Kommentár 175§-hoz https://orac.hu/ugyeszi_Btk-kommentar

Az emberi test és alkotórészeivel való kapcsolatot polgári jogi – azon belül is – dologi jogi szempontból is érdemes megközelíteni. A tulajdonost tulajdonjogának tárgyán – jogszabály és mások jogai által megszabott korlátok között – teljes és kizárólagos jogi hatalom illeti meg, ezt hívjuk tulajdonnak.⁴⁷⁸ A tulajdonnak az egyik részjogosítványa a rendelkezés jog.⁴⁷⁹ A tulajdonjog tárgya birtokba vehető testi tárgy lehet.⁴⁸⁰ Az ivarsejtekkel és embriókra vonatkozó szabályozással összevetve tehát az összhang megállapítható, hiszen a jogszabály biztosítja a rendelkezés jogát az ivarsejtek és embriók felett. A közös rendelkezési jog utalhat a szülők közös felügyeleti jogára, de az osztatlan közös tulajdon elemeire is.⁴⁸¹ Az Evans v. the United Kingdom ügyben is úgy döntött a bíróság az ivarsejt a felek közös tulajdonát képezi.⁴⁸²

A magyar szabályozásban tehát kijelenthetjük, hogy a dologként minősítés az uralkodó, mert (1) dologi és kötelmi jogi szóhasználatot követ, (2) feltételes jogképesség kezdete a beültetéshez,⁴⁸³ nem pedig a megtermékenyítéshez kötődik – pedig az Alaptörvény szerint a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.⁴⁸⁴ (3) Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.) szóhasználatából arra következtethetünk, hogy az ivarsejtek felett tulajdonjog szerezhető.⁴⁸⁵ A szövetek, sejtek, testrészek vonatkozásában általánosan elfogadott, hogy a személyiségi jog részét képezik, amíg az emberi test részei.⁴⁸⁶

Azaz a magyar jogalkotó emberi testen kívüli ivarsejtek, illetve méhen kívül megtermékenyített embriókat alapvetőleg dolognak tekinti.

Igaz ez annak ellenére, hogy korlátozza a felettük való rendelkezési jog mértékét: meghatározza, hogy milyen nyilatkozatok tehetőek rájuk vonatkozóan, kik szerezhetnek tulajdonjogot felettük, illetve tilalmazza, hogy ellenértéket fizessenek értük. Ez véleményem szerint forgalomképességük korlátozásnak tekinthető, hiszen nem általános érvénnyel tiltja az ivarsejt- és embrióadományozást, hanem csak meghatározott feltételek esetén teszi lehetővé. Az ember személyiségéhez kötődő javaknak ellenérték fejében való átruházására irányuló

⁴⁷⁸ Ptk 5:13 § (1)

⁴⁷⁹ Ptk 5:13 § (2)

⁴⁸⁰ Ptk. 5:15. § (1)

⁴⁸¹ Sándor Judit: Az én molekulám - Bioetika és emberi jogok a XXI. század elején. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017. 230 oldal. 148. oldal

⁴⁸² Sándor 2017. 88. oldal

⁴⁸³ Eütv. 179. § (3)

⁴⁸⁴ Alaptörvény II. cikk

⁴⁸⁵ Eütv kommentár 165. §

⁴⁸⁶ Menyhárd 2016. 160. oldal

szerződések megítélése kihívást jelentő feladat. Ide tartozik a bérnyaság, mesterséges megtermékenyítésre, sterilizálás, szervátültetést szabályozó szerződés.⁴⁸⁷

A tulajdonjogi megközelítés elfogadásával felmerülhet az emberi test áruba bocsátásának elfogadása. Az UNESCO is foglalkozott az emberi test dolog státuszával, de elzárkózott ettől, mert álláspontja szerint ez az emberi test elértéktelenedéséhez vezethet, és az emberi méltóság, azaz alapjog részének tekinti.⁴⁸⁸ Az Oviedói Egyezmény is tiltja, hogy az emberi test és testrészei haszonszerzés forrásává váljanak,⁴⁸⁹ ami a szervkereskedelem tilalma mellett az emberi test áruba bocsátásának tilalmát is jelenti.⁴⁹⁰ Az emberkereskedelem tényállásának jogi tárgyát az emberi méltóságból levezethető önrendelkezési jog képezi, amelynél fogva az ember a maga személyében ember marad, és nem válhat eszközzé vagy tárggyá. Az ember tulajdonjogi megközelítése vezethet az önrendelkezési jog, illetve emberi méltóság sérelméhez, az ember kizsákmányolásához. Azonban a szerződéskötési szabadság is az emberi méltóságra vezethető vissza, és eközben szintén az emberi méltóságra visszavezethető alapjogok miatt kerül korlátozásra.⁴⁹¹

Az emberi méltóság kettős jellegű: egyrészt alapjogi, azaz alkotmányok és emberi jogi dokumentumok tartalmazzák, másrészt alapelvi, mivel alapelvként áthatja az etikai szabályokat.⁴⁹² Alapjogi értelmezésben egyfajta „ultima ratio” szerepet tölt be, ugyanis konkrét jog sérelmének hiányában is lehet rá hivatkozni, mikor a sérelmet az ember eszközként történő használata, tárgyiasítása jelenti, vagy mikor az „öntudatlan, eszméletlen, akaratnyilvánításra képtelen ember megalázzák, megszegyenítik”.⁴⁹³

Az Alaptörvény szerint „az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz”.⁴⁹⁴ A Btk. halálbüntetésre vonatkozó szabályát is az emberi méltóság sérelme miatt semmisítette meg az Alkotmánybíróság, hiszen a „halálbüntetéssel való megfosztásra vonatkozó rendelkezések ... ugyanis az élethez és az emberi méltósághoz való alapvető” jog lényeges tartalmát nemcsak korlátozzák, hanem az életnek és az emberi

⁴⁸⁷ Menyhárd 2016. 139. oldal

⁴⁸⁸ Sándor 2017. 64. oldal

⁴⁸⁹ 2002. évi VI. törvény az Európa Tanácsnak az emberi lény emberi jogainak és méltóságának a biológia és az orvostudomány alkalmazására tekintettel történő védelméről szóló, Oviedóban, 1997. április 4-én kelt Egyezménye: Az emberi jogokról és a biomedicináról szóló Egyezmény, valamint az Egyezménynek az emberi lény klónozásának tilalmáról szóló, Párizsban, 1998. január 12-én kelt Kiegészítő Jegyzőkönyve kihirdetéséről (lásd továbbiakban: Oviedói Egyezmény) 21. cikk

⁴⁹⁰ Sándor 2017. 102. oldal

⁴⁹¹ Menyhárd 2016. 131. oldal

⁴⁹² Sándor 2017. 47. oldal

⁴⁹³ Sándor 2017. 47. oldal

⁴⁹⁴ Alaptörvény II. cikk

méltóságnak, illetve az ezt biztosító jognak a teljes és helyrehozhatatlan megsemmisítését engedik meg”.⁴⁹⁵

Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, az emberi test mely részeinek dologgá minősítéséről van szó: olyanról, ami úgy választható le az egyénről, hogy nem okoz egészségromlást, illetve semmilyen fogyatékoságot az egyénben, és – amellet, hogy más személyek számára segítséget jelent – az egyén érdeke a testéről való leválasztás. Ez az érdek lehet akár esztétikai jellegű, például a kinézetének átalakítása céljából levágatja a haját, de lehet anyagi jellegű is a levágott haj parókakészítés céljából történő értékesítésével, vagy ivarsejt más személy gyermekvállalásának támogatásának elősegítéséért. Arról nem is szólva, hogy amíg a donornak legfeljebb költségtérítés fizethető, mennyire tisztességes az, hogy a donortól származó mintán végzett kutatások a kutató cégnek jelentős haszonnal járjon?⁴⁹⁶ Álláspontom szerint nem szabadna az egyéni önrendelkezési jogot akkor korlátozni, ha az egyén egészségi állapotára nem jár jelentős hatással, és saját döntése alapján érdeke fűződik hozzá. Ha az egyént nem kezeljük olyan személyként, aki felelősen képes az egészségét érintő döntések meghozatalára, akkor a szükségeshez képest szélesebb körben korlátozzuk az egészségügyi, illetve általános önrendelkezési jogát, miközben másoktól elveszük a gyermekvállalás lehetőségét, és korlátozzuk a tudomány fejlődését.

V.4.3.3. Szabályozási modell személyes adatok tekintetében való alkalmazása

Ezt a szabályozási modellt véleményem szerint a személyes adatok tekintetében is érdemes lenne fontolóra venni. Az emberi testben lévő ivarsejtek és az emberi méhben lévő embriók kétségkívül az ember alkotórészének, illetve emberi lénynek tekintendők, ezáltal kiterjed rájuk az embert megillető emberi méltóság bizonyos szintig. Tekintettel arra, hogy a nő önrendelkezési joga kiterjed a terhesség megszakításáról való döntésre is, ez alapján véleményem szerint kijelenthetjük, hogy amikor nem veszélyezteti az ember életét és egészségét, dönthet úgy, hogy bizonyos alkotórészeit leválaszt, izolál magáról, amik a leválasztást követően már nem bírnak – a fentiekkel összhangban – az emberi méltósággal, az abból eredő jogokkal, hanem forgalomképesé – még ha korlátozottan is – válnak. Az Oviedói Egyezmény sem tiltja az emberi test valamely beavatkozás során eltávolított alkotórészének az

⁴⁹⁵ 23/1990. (X. 31.) AB határozat a halálbüntetés alkotmányellenességéről

⁴⁹⁶ Sándor 2017. 87. oldal

eltávolítás céljától eltérő célra történő megőrzését és felhasználását, hanem a megfelelő tájékoztatási és beleegyezési eljáráshoz köti.⁴⁹⁷

A személyes adatok védelme is az emberi méltóságból levezethető információs önrendelkezési jogból származik. Ha az ember önrendelkezési jogába beletartozik a terhességmegszakítás, illetve az ivarsejttadományozásról szóló döntés, úgy gondolom személyes adatok adományozásáról való döntés is. Nem általában javasolom átruházásának tilalmát alkalmazni, hanem jogalkotói befolyással meghatározni azokat a kereteket, ami nem jelent jelentős kockázatot az érintett magánszférájára vonatkozóan. Példaként szolgálhat a sejtek, szövetek és szervek átruházásának szabályai, ami oly mértékben és módon engedi, ami nem jelent egészségromlást, életveszélyt az érintett életére.

V.5. Adatok értékek meghatározására alkalmas szempontok

Bár a személyes adatok egyre jelentősebb szerepet játszanak a gazdaságban, és a forgalomképességük elfogadása felé is figyelhetünk meg elmozdulást, ezért érdemes kísérletet tenni az értékük pontos meghatározására.

Ennek több módja lehet: egyrészt kiindulhatunk az érintett másrészt az adatot felhasználni kívánó szervezet szempontjából. Az érintett szempontjából az adat értéke lehet az az összeg, amiért az érintett hajlandó az adatait rendelkezésre bocsátani (willingness to accept). Emellett lehet az az összeg is, amit hajlandó fizetni a személyes adatai védelmére (willingness to pay).⁴⁹⁸ Azok a szolgáltatások, melyek ingyenesek, nagyrészt a felhasználók adatainak gazdasági célú felhasználására építették fel működésüket, és az ellenérték fejében használható szolgáltatások jellemzően nagyobb biztonságot biztosítanak a felhasználók magánszférájának,⁴⁹⁹ így amikor az érintett választ, hogy az ingyenes vagy az ellenérték fejében használható szolgáltatást veszi igénybe, gyakorlatilag dönt afelől, hogy pénz ellenében rendelkezésre bocsátja az adatát, illetve fizet-e a magánszférája védelméért: hiszen ha nem fizetsz a termékért, te magad vagy az eladott termék.⁵⁰⁰ Az adat értéke megbecsülhető még annak a kárnak, illetve materiális és immateriális hatásoknak az összegéből is, ami az adatok nem kívánt nyilvánosságra kerülése esetén az érintettet érnék.⁵⁰¹

⁴⁹⁷ Ovidói Egyezmény 22. cikk

⁴⁹⁸ Palmeshofer et al. 2017. 13. oldal

⁴⁹⁹ Palmeshofer et al. 2017.

⁵⁰⁰ Palmeshofer et al. 2017. 9. oldal

⁵⁰¹ Palmeshofer et al. 2017. 15. oldal

Az adathasznosító szervezetek szempontjából elsődlegesen két faktor a meghatározó: egyrészt a kontextus, másrészt a felhasználás célja. Másodlagos faktorként megemlíthetjük az adatok forrását, az adatszolgáltatás önkéntességét – az önkéntesen adott adatok értéke magasabb, mint a megfigyelésből keletkező, illetve következtetett adatoké –, az adatminőséget – pontosság, felhasználhatóság, részletesség –, felhasználás célját – minél drágább a létrehozni kívánt termék, annál magasabb a létrehozáshoz szükséges adat értéke –.⁵⁰² Az érték meghatározható felhasználóként, illetve rekordonként is. Az adat értéke visszakövetkeztethető a szervezet éves bevételéből is úgy, hogy megvizsgáljuk, hogy felhasználónként mekkora bevételt tudott realizálni.⁵⁰³

Az adatok ellenérték fejében való értékesítésében valóban van egy etikai kockázat ugyanis egy digitális megosztottságot hozhat létre azzal, hogy a tehetősebbek megengedhetik maguknak, hogy megvásárolják a magánszférájuk tiszteletben tartását, miközben a szegényebb rétegek még kiszolgáltatottabbakká válnak.⁵⁰⁴ De emellett az is aggályos véleményem szerint, hogy az adatok felhasználásával szerzett előnyből nem részesülhet az érintett, miközben a felhasználás során a magánszférát érintő kockázatok az ő oldalán merülnek fel. Gondoljunk csak Henrietta Lacks sejteinek felhasználására, amihez sem ő, sem pedig hozzátartozói nem járultak hozzá. Ennek ellenére az ő sejtei váltak az első, Petri-csészében nevelt halhatatlan emberi sejtvonallá, és rengeteg emberi sejt fejlődött ki belőle, amit számos tudományos kutatáshoz és védőoltások kifejtéséhez is felhasználtak, és jelentős vagyoni előnyhöz is jutottak a felhasználók ezáltal. Ennek ellenére sem Henrietta Lacks, sem a családja nem részesült a sejtek felhasználásával nyert haszonból.⁵⁰⁵

Úgy gondolom, hogy kedvező megoldás lenne, ha a felhasználás módjai a jogalkotó szabályozásra kerülnének az érintettek védelmét szolgáló részletes garanciákat beépítve.

Az adatok tulajdonságaiból fakadóan – nem fogynak és használódnak el – értéküket maximalizálni nem a megszerzéssel, titokban tartással, illetve másoktól való elzárással lehet makrogazdasági szempontokat figyelembe véve, hanem ha szabályozott hozzáférést alakítunk ki.⁵⁰⁶ Az adatok felhasználásának hatékonysága függ attól is, hogy milyen adatok érhetőek el a

⁵⁰² Palmeshofer et al. 2017. 16. oldal

⁵⁰³ Palmeshofer et al. 2017. 16. oldal

⁵⁰⁴ Hasselbalch, Tranberg 2016. 177. oldal

⁵⁰⁵ <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-66376758>

⁵⁰⁶ Izsák et al. 2022. 164. oldal

szervezetnek, milyen gyorsan képesek azokat felhasználni, milyen értékteremtő eredményeket produkálva.⁵⁰⁷

V.6. Következtetések

A fejezetben megvizsgáltuk magánszféra védelme, az információs önrendelkezési jog és az adatvédelemnek a fogalmát, amik nem teljesen fedik egymást. A magánszférvédelem a legtágabb fogalom, annak részét képezi a fizikai és információs önrendelkezési jog. Az adatvédelem az információs önrendelkezési jog – egyénre vonatkozó ismeretek tekintetében – negatív értelmezéséhez tartozik, azaz azon szabályokat jelenti, ami az egyén személyes adatainak kezelését szabályozza, függetlenül annak tartalmától,⁵⁰⁸ így csak védelmi jogként érvényesülnek. A jogvédelem aktív oldalát – az egyénre vonatkozó ismeretek tekintetében – az információs önrendelkezési jog pozitív értelmezése adja, ami elismeri a természetes személy „azon jogát, hogy alapvetően maga döntsön személyes adatainak kiszolgáltatásáról és felhasználásáról”.

Az adatvédelmi szabályozás első szakaszában a szabályozás elsődlegesen az állami, számítógépes nyilvántartásokat célozta, rájuk vonatkozóan állapított meg kötelezettségeket. A második generációban azonban az érintettek kerültek a középpontba, kialakult az információs önrendelkezési jog, és az adatvédelmi szabályozás az érintetteknek biztosított széleskörű jogosítványokkal kívánta a védelem megfelelő szintjét biztosítani. Az utóbbi években azonban ismét egy koncepcionális váltásról beszélhetünk, hiszen az adatvédelmi jog fejlődésének harmadik generációja újra az adatkezelőket állítja a középpontba, és szigorú kötelezettségeket, illetve felelősséget ír elő, tőlük várja az érintettek megfelelő védelmét.⁵⁰⁹ A fenti tendencia az EU adatvédelmi szabályozásán is nyomon követhető. Különös tekintettel bír a GDPR, ami – követve a harmadik generációs szabályozási koncepciót egységesítette – az adatvédelmi szabályozást. A fejezetben az adatvédelem fejlődésének különböző generációinak jellemzése mellett bemutattam azon uniós és magyar jogalkotási lépéseket is, amik a hatályos szabályozáshoz vezettek.

A fejezetben kifejtettek alapján megállapíthatjuk, hogy a felhasználási koncepció kialakítása során a harmadik generációs adatvédelmi szabályozási modellnek kell megfelelni, azaz a

⁵⁰⁷ Izsák et al. 2022. 166. oldal

⁵⁰⁸ Jóri et al. 2018. 24. oldal

⁵⁰⁹ Szőke Gergely László: Az adatvédelem szabályozásának történeti áttekintése = Infokommunikáció és Jog, 2013, 3. szám, 107-112. oldal, 107. oldal

szabályokat oly módon kialakítani, hogy egyrészt biztosított legyen az érintett információs önrendelkezési joga, de emellett olyan garanciák is elkerülhetetlenek, amik az adatkezelőtől várják el – akár magával az érintettel szemben is – az érintett információs önrendelkezési jogának védelmét.

Az alapjogok magánjogi viszonyokban való érvényesülése kapcsán úgy gondolom, hogy az emberi méltóság, illetve az abból levezetett alapjogok korlátozhatatlanságának gondolata meghaladott, hiszen jogszabályi szinten is több példát láthatunk a korlátozás elismerésére. Továbbá mindenképpen elhatárolandó egymástól az alkotmányjogból eredő alapjogok a polgári jogból származó személyiségi jogok. Ebből kifolyólag meghaladott, és magával az érintettel szemben nem fair kizárni a személyiségi jogok vagyoni felhasználásának lehetőségét. A személyiségi jogok ugyanis három csoportba sorolhatók. Megkülönböztethetünk olyanokat, amik az ember testéhez, fizikumához kötődnek (pl.: élet, testi épség), továbbá olyanokat is, amik bár szintén nem kerülnek kapcsolatba a fizikai világgal, de megsértésük észlelhető harmadik személyeknek is (jó hírnév, becsület). A harmadik kategóriát pedig azok alkotják, amiknek kifejezett célja az egyén kívülvilágban való érzékelhetővé tétele, jellemzése (a személyiségi jegyek: név, képmás, hang, személyes adat). Amikor ezek megtestesülnek, például képmást tárgyakra nyomtatják ezek gyakorlatilag megtestesülnek, immateriális jogtárgy jelenik meg.⁵¹⁰

Az egyes módszerek vizsgálata során foglalkoztam a személyes adat jogi természetével is, ami álláspontom szerint nem minősül dolognak, ezáltal tulajdonjog sem létesülhet rajt. Véleményem szerint azonban a forgalomképes javak közé tartozik, így kötelmi jogi alapon létesíthetők jogosultságok.

Úgy gondolom a média, filmipar területe – ahol szintén személyiségjegyeket, képmást és hangfelvételt ellenszolgáltatás fejében használnak fel – jó példaként szolgálhat a személyes adatok, mint személyiségjegyek felhasználása során abban a tekintetben, hogy nem általában tilalmazott a vagyoni érték fejében való felhasználás, hanem kidolgozásra került a védelemnek egy olyan érinthetetlen magja, ami az érintett döntésétől és hozzájárulásától függetlenül jogellenes. Érdeemes lenne azonban, ha jogalkotással proaktív védelem kerülne kidolgozásra, és

⁵¹⁰ Schultz Márton: A vagyoni értékű személyiségi javak szabályozási problematikájának egyes kérdései. A tárgyasulás alapú vagyoni személyiségvédelem = Infokommunikáció és Jog 2020, 2. szám, 16-22. oldal, 2.1.

nem reduktív módon, bírósági és hatósági joggyakorlattal kívánnának – egyébként az állam intézményvédelmi kötelezettségéből fakadó – a védelmi feladatoknak megfelelni.

VI. Személyes adatok, illetve adatvagyon felhasználása

A következő fejezet bír a legnagyobb jelentőséggel a dolgozat szempontjából. A korábbi fejezetek ennek megalapozásának tekintendők, gyakorlatilag megalapozzák az olvasó számára, hogy a fejezet olvasása során teljeskörűen át tudja látni az adatfelhasználás rendszerét.

A fejezetben először az adatvagyon és annak felhasználása kerül bemutatásra, majd az adatfelhasználásban résztvevő személyek következnek. Ezután az adatfelhasználás rendszerével ismerkedhet meg az olvasó.

VI.1. Az adatvagyon és hasznosításának, illetve felhasználásának fogalma, szintjei, csoportosítása

A nemzeti adatvagyon a nemzeti vagyon része ([8. melléklet](#)).⁵¹¹ A magyar nemzeti adatvagyonról szóló 2021. évi XCI. törvényben találunk fogalommeghatározást a nemzeti adatvagyonra vonatkozóan, miszerint a nemzeti adatvagyon „a közfeladatot ellátó szervek által kezelt közérdekű adatok, személyes adatok és közérdekből nyilvános adatok összessége”.⁵¹² A nemzeti adatvagyon jelentősen tágabban való meghatározására is látunk példát egy kormányzati dokumentumban⁵¹³. Ez minden adatot és információt a nemzeti adatvagyonhoz tartozónak ítél, amely a „társadalom, gazdaság, az állam működéséhez, a nemzethez és annak kultúrájához tartozik”. Ez azonban nem jogszabályban szerepel, inkább deklaráció jelleggel bír, különös tekintettel amiatt, hogy amikor a jogszabály a nemzeti vagyon elemeit felsorolja, ezekre nem hivatkozik.⁵¹⁴

2021 januárjától büntetőjog védelem alatt is áll a nemzeti adatvagyon, ugyanis a Btk. tényállásává vált a nemzeti adatvagyon körébe tartozó állami nyilvántartás elleni bűncselekmény, aminek az elkövetője „a nemzeti adatvagyon körébe tartozó állami nyilvántartásban kezelt adatot az adatkezelő részére hozzáférhetetlenné teszi, vagy a nemzeti

⁵¹¹ 2011. évi CXCVI. törvény a nemzeti vagyonról
a nemzeti vagyonról 1.§ (1) i) pont

⁵¹² 2021. évi XCI. törvény a nemzeti adatvagyonról 2. § 1)

⁵¹³ Digitális Megújulás Cselekvési Terv 2010-2014. https://2010-2014.kormany.hu/download/7/0d/30000/Digitalis_Megujulas_Cselekvesi_Tervull.pdf Letöltés dátuma: 2023. október 17.

⁵¹⁴ Nagyné Takács Veronika: Adatvagyon-gazdálkodás a közigazgatásban - a fogalmi tisztázástól a stratégiaalkotásig I. VIII. Évfolyam 1. szám - 2013. március 255-265. oldal http://www.hadmernok.hu/2013_1_nagynetv.pdf Letöltés dátuma: 2023. 10. 17. 258. oldal

adatvagyon körébe tartozó állami nyilvántartás működését jogosulatlanul vagy jogosultsága kereteit megsértve akadályozza.⁵¹⁵

Az adatkormányzási rendelet Javaslatának (22) preambulumbekzdés tartalmazott adatvagyonra vonatkozó utalást, mégpedig az adatbirtokosok – ideértve az érintetteket is – és a potenciális felhasználók közti adatvagyon-tranzakcióban való segítségnyújtást jelöli meg a rendelet hatálya alá tartozó adatmegosztási szolgáltatások nyújtói feladataként.⁵¹⁶ Bár az elfogadott rendeletben már nem található meg az erre vonatkozó utalás, de érdekes lett volna a terminológia, hiszen gazdasági csengéssel bír az adatok felhasználásának tranzakcióként, ügyletként való bemutatása.

A jogirodalom „egy adott adatkezelőnél felhalmozódott, piaci, gazdasági értéket képviselő jószágként értelmezi az adatvagyonot”.⁵¹⁷ A magyar jog nemzeti adatvagyonról szóló rendelkezését, illetve jogirodalmi álláspontot alapul véve a következőképp definiálom az adatvagyon fogalmát: nem kizárólag a közfeladatot ellátó szerv adatkezelőnél, hanem általában bárki által kezelt, felhalmozódott, piaci, gazdasági értéket képviselő jószág, így különösen közérdekű adatok, személyes adatok és közérdekből nyilvános adatok összesége. Ha pedig csak személyes adatok képzik azt, akkor személyes adatokból álló adatvagyonról beszélhetünk.

A nemzeti vagyon részét képezi a nemzeti elektronikus adatvagyon, aminek védelmére vonatkozó szabályokat az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvény tartalmazza. Az adatvagyon fogalma tekintetében nem tartalmaz definíciót, csak annak alapegységét, az adatot határozza meg. Az adatot az az információ hordozójának, a tények, fogalmak vagy utasítások formalizált ábrázolásának tartja, amely az emberek vagy automatikus eszközök számára közlésre, megjelenítésre vagy feldolgozásra alkalmas.⁵¹⁸⁵¹⁹

A személyes és egészségügyi adatok felhasználásában rejlő lehetőségekkel már IV. fejezetben részletesen foglalkoztam. Az adatvagyon fogalmának vizsgálata után következzen a felhasználásnak részletesebb elemzése.

⁵¹⁵ Btk. 267. § (1)

⁵¹⁶ Adatkormányzási rendelet (22) preambulumbekzdés

⁵¹⁷ Péterfalvi Attila, Sziklay Júlia: Gazdálkodás az adatvagyonnal. In: Bábosik Mária (szerk.) Vezetés a közjó szolgálatában: Közpénzügyi gazdálkodás és menedzsment. Budapest, Magyarország, Typotex, Állami Számvevőszék (ÁSZ), 2017, 764 oldal, 263-279. oldal, 18 oldal, 264. oldal

⁵¹⁸ Az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvény (lbtv.) 1. § (1) 1.

⁵¹⁹ Arról, hogy az adat az információ formai megtestesülése az XY pontban részletesen foglalkoztam.

A felhasználás (use) a GDPR szerint egy az adatkezelési tevékenységek (data processing) között. ⁵²⁰ A GDPR felsorolja az adatkezelési tevékenységek fajtáit, így az alábbiakat különbözteti meg: gyűjtés, rögzítés, rendszerezés, tagolás, tárolás, átalakítás vagy megváltoztatás, lekérdezés, betekintés, felhasználás, közlés továbbítás, terjesztés vagy egyéb módon történő hozzáférhetővé tétel útján, összehangolás vagy összekapcsolás, korlátozás, törlés, illetve megsemmisítés. Tehát a GDPR az adatkezelésen belül nevesíti a felhasználást is, mint egy adatkezelési tevékenységet, és az adatgyűjtés céljától eltérő további célú adatkezelést érti alatta (másodlagos célú felhasználás).⁵²¹

Az Adatkormányzási rendelet további felhasználásról (re-use) rendelkezik, ami alatt „a közszférabeli szervezetek birtokában lévő adatok természetes vagy jogi személyek általi felhasználását érti olyan kereskedelmi vagy nem kereskedelmi célokra, amelyek kívül esnek azon a közfeladat ellátása keretén belüli eredeti célon, amelyre az adatokat előállították, a közszférabeli szervezetek közötti, kizárólag közfeladataik ellátása keretében történő adatsere kivételével”.⁵²² A magyar és az angol nyelvű szöveg sem nyújt jelentős segítséget abban, ha a felhasználás fogalmát szeretnénk definiálni. Ehhez a német nyelvű szöveg erősebb kapaszkodót kínál, hiszen eltérő kifejezéssel jelöli a felhasználást és további felhasználást: további felhasználást „Weiterverwendung” szóval jelöli, azt a cselekményt, amivel pedig ezt kifejtik (felhasználás) „Nutzung” szóval jelzi. Az adatmegosztás német nyelvű megfelelőjében is a „Nutzung” jelenik meg (gemeinsame Datennutzung⁵²³) Az adatfelhasználó fogalma kapcsán is következetes a német terminológia. Míg a magyar szövegben adatfelhasználónak az minősül, aki jogosult ezeket az adatokat kereskedelmi vagy nem kereskedelmi célokra felhasználni. Addig a német szöveg itt is a „Nutzung” szót alkalmazza. Ezt leginkább hasznot hajtó módon való használatként, azaz hasznosításként tudom fordítani.⁵²⁴ Azaz a német szöveg alapján a felhasználás két megvalósítási módját együttesen hasznosításként definiálnám, és jelen dolgozatban az adatok felhasználása, illetve hasznosítása alatt valamennyi hasznot hajtó módon történő felhasználást, hasznosítást értek.

A felhasználás – azaz a jószággal való gazdálkodás –⁵²⁵, illetve annak stratégiája több szinten képzelhető el: lehet értelmezni egészen az Európai Unió, Magyarország vagy más ország

⁵²⁰ GDPR 4.cikk 2.

⁵²¹ A GDPR (50) preambulumbekzdése például úgy fogalmaz, hogy a további adatkezelési összeegyeztethetőségének vizsgálatakor figyelembe veszi „az érintettnek a további adatfelhasználásra vonatkozó, az adatkezelővel fennálló kapcsolatán alapuló észszerű elvárásait is”.

⁵²² Data Act 2. cikk 2.

⁵²³ Data Act 2. cikk 10.

⁵²⁴ <https://www.juraforum.de/lexikon/nutzungen> Letöltés dátuma: 2023. október 23.

⁵²⁵ Péterfalvi, Sziklay 2017. 264. oldal

szintjén, de felmerül az egyes szervezetek – egyetemek, kutatóintézetek, cégek – vonatkozásában is. Elterjedt az a felfogás, miszerint a felhasználásnak három szintje van. Az első a belső – adatkezelő szervezeten belüli – felhasználás, ami a szervezet optimális működését, döntéshozatalát támogatja. Ez is értelmezhető szűken, mikor csak a fő tevékenységéhez kapcsolódó felhasználást soroljuk ide, valamint tágabban, mikor az egyéb okból szükséges, illetve az önként vállalt adatfelhasználásokat is.⁵²⁶ Ennek az eszközei jellemzően az üzleti intelligencia eszközei, azaz adattárházak, adatbányászati eszközök, szoftverek.⁵²⁷ Második szintet már az egy adatkezelőt meghaladó felhasználások képezik, amikor több, egymástól elkülönült adatkezelő közt történik az adatok megosztása, továbbítása. Harmadik szint pedig még tágabb: egész nemzetek, országok, unió vonatkozásában történő adatfelhasználás sorolható ide.⁵²⁸

Lényegében a fentiekkel megegyezik az irodalomban a közfeladatot ellátó szervek adatvagyon gazdálkodásával kapcsolatban megjelent vélemény, ami egyetért azzal, hogy az adatvagyon-gazdálkodásnak⁵²⁹ három szintje van. Az első (legalsó) szintjét a közfeladatot ellátó szerv adatvagyon-gazdálkodása jelenti. Azaz a közfeladatot ellátó szerv tevékenységét. Célja, hogy a feladatellátáshoz szükséges adatok a megfelelő minőségben, mennyiségben, időben, helyen és költséggel álljanak rendelkezésre. Az adatvagyon-gazdálkodás második szintjét az adatokat kezelni jogosult, közfeladatot ellátó szervek közötti adatmegosztás (adatcsere) és egységes (rendszerszinten tervezett, azonos elvek szerint szabályozott, hasonló – kompatibilis – eszközrendszerrel megvalósított stb.) adatkezelés képviseli. Az adatvagyon-gazdálkodás harmadik szintje a nemzeti szint, amelybe a nemzethez, és annak kultúrájához tartozó valamennyi adat kezelése beletartozik.⁵³⁰

Az adatgazdálkodásnak a célja az adatvagyon hasznosulásának, az adatok szolgáltatásának elősegítése.⁵³¹ De ez több mint egyszerű adatkezelés: az adatokkal, mint erőforrásokkal való átfogó, hatékony, eredményes gazdálkodás.⁵³²

⁵²⁶ Péterfalvi, Sziklay 2017. 264. oldal

⁵²⁷ Nagyné Takács Veronika: Adatvagyon-gazdálkodás divatszó vagy szükségszerűség? Hadmérnök, X. Évfolyam 4. szám - 2015. december. 255-265. oldal, http://hadmernok.hu/154_15_nagynetv.pdf Letöltés dátuma: 2023. 10. 17., 167. oldal

⁵²⁸ Péterfalvi, Sziklay 2017. 264. oldal

⁵²⁹ Bár a forrás adatvagyon-gazdálkodás kifejezést alkalmaz, véleményem szerint szerencsésebb lenne a felhasználást, hiszen jobban illeszkedik az adatvédelmi jog logikájához.

⁵³⁰ Nagyné Takács Veronika: Adatvagyon-gazdálkodás a közigazgatásban - a fogalmi tisztázástól a stratégiaalkotásig I. VIII. Évfolyam 1. szám - 2013. március http://www.hadmernok.hu/2013_1_nagynetv.pdf Letöltés dátuma: 2023. 10. 17., 259. oldal

⁵³¹ Sasvári 2020. 38. oldal

⁵³² Sasvári 2020. 38. oldal.

Az adatfelhasználásban rejlő lehetőségeket legteljesebb mértékben kihasználni – különösen a kisebb méretű szervezetek esetén – az adatgyűjtés folyamatától kezdve gondosan és alaposan megszervezett folyamatokkal lehetséges. Az előzetes tervezés azonban az adatfelhasználás optimalizálásától függetlenül elengedhetetlen, hiszen az adatvédelmi megfelelés is feltételezi. Már maga az adatgyűjtés sem lehet jogszerű konkrét adatkezelési cél nélkül, hiszen a célhoz kötöttség alapelve sérülne, továbbá nem tudja adatkezelő kellően tájékoztatni az érintetteket az adatkezelésről, nem tud az adatok biztonsága érdekében megfelelő szervezési és technikai intézkedéseket hozni. Mivel a jogszabályi elvárásokhoz való megfeleléshez amúgy is megkerülhetetlen, ezért érdemes lehetőségként tekinteni rá, és a tervezést az adatok felhasználására vonatkozóan is kiterjeszteni.

A hatékony adatfelhasználásnak mindenképpen az adatok feltérképezésével kell kezdődnie. Azaz annak az összegyűjtésével, hogy „ki milyen adatot mikor, hogyan, miért gyűjtött, hol, hogyan tárol, ellenőriz, kinek, hogyan, mikor, mennyiért tesz hozzáférhetővé”. Ezzel létrejön egy ún. adatszótár, amivel kirajzolódik az adatkezelő adatbázisaiban lévő adatok típusú, valamint kapcsolatrendszer. Ha ezeket tudatosan alkalmazzák, az jelentősen támogathatja adatkezelő hatékonyságát, és az alábbi előnyökkel járhat:

- összehangoltabb szolgáltatásnyújtás és együttműködés szervezeten belül és kívül,
- rugalmasság
- költségtakarékosság,
- jobb adatminőség,
- vezetői döntéshozatal támogatása,
- gyorsabb és olcsóbb rendszerfejlesztés.⁵³³

Az adatok felhasználásának céljai meghatározásához az adatkezelő és az adatgyűjtés céljaihoz kell visszanyúlni, hiszen értelmetlen – és jellemzően jogszerűtlen – az olyan felhasználási cél, ami nem támogatja magának az adatfelhasználónak az érdekeit, illetve összeegyeztethetetlen az adatgyűjtés eredeti céljával. A következő lépésben pedig ebből levezetve az adatkezelés első fázisának, az adatgyűjtésnek a tervezése következik. Meg kell vizsgálni, hogy az adatkezelési célokhoz milyen adatokra van szükség, ezeket miként – belső vagy külső adatforrásokból – gyűjtik. Második pontként az adatkezelés szervezeten belüli egész folyamatát érdemes előre

⁵³³ Sasvári 2020. 35-36. oldal

rögzíteni: az adatok különböző célú adatkezelések vonatkozásában megtett útját, az adatokkal kapcsolatos feladat és hatásköröket, hozzáférési jogosultságokat. Harmadik pontként pedig az adatok felhasználásával kapcsolatos döntéshozatal menetének, hatásköröknek a definiálása. Külön figyelmet javasolt fordítani a folyamatok során alkalmazni kívánt technológiai rendszerekre, eszközökre, ideértve azok biztonságát is. Ugyanennyire fontos tényező azonban az adatkezelési folyamatokban résztvevő személyek képzettsége, tudása is, esetleg szükség esetén továbbképzésükről kell gondoskodni, vagy külső – megfelelő szakértelemmel rendelkező – szolgáltatók igénybevétele is felmerülhet. Természetesen a felhasználás mellett a személyes adatok védelmét is be kell építeni előzetesen a fejlesztési folyamatba, a privacy by design elv ezt megköveteli. Erre azonban nem kötelességként kell tekinteni, hanem kiemelt fontosságú feladatként javasolt megközelíteni.⁵³⁴

Az adatokat tudatosan hasznosító szervezetek kifejezett stratégiát építenek az adatok szervezeten belüli felhasználására, amikkel szemben elvárás, hogy konkrét, teljes egészében a szervezet egyedi szükségleteire szabott, a szervezethez illeszkedő, abba integrált, illetve folyamatosan fejlődő és felülvizsgált rendelkezéseket tartalmazzon. Ha ezek a kritériumok nem teljesülnek, az adatfelhasználás nem, vagy nem kellő eredményességgel tud működni.

Amikor azonban államok szintjén történő adatfelhasználásról beszélünk sokkal inkább a mindennapi élet során keletkezett adatok újrafelhasználása kerül előtérbe. Állami szintén nehezebb a működést, az emberek életvitelét, és az annak során gyűjtött adatokat hozzáilleszteni azokhoz a célokhoz, amikre másodlagos felhasználás során alkalmazni kívánják.

Folytassuk a felhasználási formák kategorizálásával! Előzetesen fontos megkülönböztetni az adat elsődleges és másodlagos felhasználását. Elsődleges felhasználás alatt az adatgyűjtés eredeti célja szerinti adatkezelési tevékenységet értjük, további felhasználás alatt az Adatkormányzási rendelet szerint „a közszférabeli szervezetek birtokában lévő adatok természetes vagy jogi személyek általi felhasználása olyan kereskedelmi vagy nem kereskedelmi célokra, amelyek kívül esnek azon a közfeladat ellátása keretén belüli eredeti célon, amelyre az adatokat előállították, a közszférabeli szervezetek közötti, kizárólag közfeladataik ellátása keretében történő adatcsere kivételével”.⁵³⁵ Az adatkormányzási rendelet

⁵³⁴ Pók László Gábor: Arefelismerés és adatvédelem: a cél szentesíti az eszközt? In: Török Bernát, Zódi Zsolt (Szerk.): A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai. Ludovika, 2021. 211-232. oldal

⁵³⁵ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 2.

használ még egy fogalmat, amit a hasznosítás egy típusának minősül. Ez az adatmegosztás, ami alatt az alábbi érti: „valamely érintett vagy adatbirtokos általi adatszolgáltatás egy adatfelhasználó számára az érintett adatok közös vagy egyéni felhasználása céljából, önkéntes megállapodások vagy az uniós vagy nemzeti jog alapján, közvetlenül vagy közvetítőn keresztül, például – kedvezményes díjért vagy díjmentesen – nyílt felhasználási vagy kereskedelmi engedélyek alapján”.⁵³⁶

Az európai egészségügyi adatterről szóló rendelettervezet is tartalmaz fogalmat az egészségügyi adatok elsődleges és másodlagos célú felhasználása vonatkozásában.

Elsődleges alatt „az egészségügyi szolgáltatások nyújtása céljából történő feldolgozást” érti. Azaz azon tevékenységek során kifejtett adatkezelési tevékenységeket sorolja ide, amik érintett „egészségi állapotának felmérését, megőrzését vagy helyreállítását célozzák, ideértve a gyógyszerek és orvostechikai eszközök felírását, kiadását és rendelkezésre bocsátását, valamint a vonatkozó társadalombiztosítási, adminisztratív vagy megtérítési szolgáltatásokat”. Másodlagos felhasználás alatt azonban a rendelettervezetben felsorolt egyéb célokból való felhasználást érti, ideértve azt is, mikor az adatgyűjtés eredeti célját képezik a felsorolt célok.⁵³⁷

Ezt nem tartom teljesen pontosnak, hiszen megtöri az adatvédelmi jogból származó adatgyűjtés eredeti célja, illetve azzal összeegyeztethető célból végzett további adatkezelésen alapuló elhatárolást. Emellett továbbá egyfajta rangsorolt állít fel a célok között, ami indokolatlan véleményem szerint. Az adatkormányzási rendelet által létrehozott keretrendszerbe is jobban illeszkedne, ha más elnevezéssel illetve az adatkezelési célok csoportját a jogalkotó. Egyetértek azzal ugyanis, hogy adatkezelési célonként eltérő szabályrendszert állít fel, hiszen más megközelítésnek kell érvényesülni a betegellátás vagy például kutatás esetén, de dogmatikai szempontból véleményem szerint zavaró, hogy az adatkormányzási rendelet által alkalmazott terminológia nem áll összhangban az adatvédelmi jogéval.

Több helyen is az adatgyűjtés eredeti céljához viszonyított az elsődleges és másodlagos felhasználás. Az adat elsődleges felhasználása az adatgyűjtés eredeti célja szerinti felhasználását jelenti, az egészségügyben valóban jellemzően a betegellátást, míg a másodlagos felhasználás az adat olyan kérdés megválaszolására való felhasználását jelenti, ami nem tartozott az adatgyűjtés eredeti céljához, az egészségügyben jellemzően alap és klinikai

⁵³⁶ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 10.

⁵³⁷ Európai Bizottság: Európai egészségügyi adattér 2. cikk (2) bek. d), e) https://ec.europa.eu/health/ehealth-digital-health-and-care/european-health-data-space_hu Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

kutatások, az egészségügyi felügyelete, intézményi menedzsment, minőségbiztosítás, biztonság monitorozása stb.⁵³⁸ Az EDPB is úgy fogalmazott kutatások kapcsán, hogy másodlagos felhasználás alatt a klinikai vizsgálatok céljára gyűjtött adatok „vizsgálati terven kívüli” felhasználását érti. Ezzel kapcsolatban az EDPB egyértelművé tette, hogy nem kizárt összeegyeztethető célú további adatkezelés, csak az összeegyeztethető célú adatkezeléshez is szükséges, hogy rendelkezésre álljon megfelelő jogalap, ami el is térhet az adatgyűjtés eredeti céljához kapcsolódó jogalaptól.⁵³⁹

A hasznosítás módszerei véleményem szerint két csoportba sorolhatók. Megkülönböztethetünk eszerint további felhasználást (adatújr felhasználás, reuse), ami a szervezetek birtokában lévő adatok természetes vagy jogi személyek általi felhasználását értjük olyan kereskedelmi, vagy nem kereskedelmi célokra, amelyek kívül esnek azon az eredeti célon, amelyre az adatokat előállították. Azaz amikor az adatkezelőnél keletkezett adatokat másodlagos célra újra felhasználják.

A másik módja pedig az adatmegosztás (data sharing), ami az érintett vagy adatbirtokos általi adatszolgáltatás egy adatfelhasználó számára az érintett adatok közös vagy egyéni felhasználása céljából, önkéntes megállapodások vagy az uniós vagy nemzeti jog alapján, közvetlenül vagy közvetítón keresztül. Azaz amikor az adat felett rendelkezni jogosult ad hozzájárulást, illetve engedélyt az adat felhasználására. Ez elméletileg történhet ellenszolgáltatás ellenében, illetve anélkül, továbbá ellenszolgáltatás nélkül közérdekű célra (adataltruizmus). Ez utóbbinak eszköze a hozzájárulás a személyes adatok tekintetében, a nem személyes adatok tekintetében pedig az engedély (9. melléklet).⁵⁴⁰

Emellett a fenti kategóriák ötvözéséről is beszélhetünk (10. melléklet).

A két adatvagyonhasznosítási mód tekintetében több különbséget is találunk. Az adatmegosztás mindenképpen az engedélyt adó személy vagy szervezeten kívüli személynek vagy szervezetnek szól, míg az adatfelhasználás a meglévő személyes adatok egy adott szervezeten belüli más célból való felhasználását is jelentheti. Továbbá az adatmegosztáson alapuló módszer esetén nagyobb szerep jut magának az érintettnek, akinek előzetes hozzájárulása

⁵³⁸ Emir Sandhu, Scott Weinstein, Aaron Mckethan, Sachin H Jain: Secondary uses of electronic health record data: benefits and barriers = The Joint Commission Journal on Quality and Patient Safety, 2012, 38. évfolyam 1. szám. 34-40. oldal

⁵³⁹ 3/2019 sz. vélemény a klinikai vizsgálatokról szóló rendelet és az általános adatvédelmi rendelet közötti kapcsolatra vonatkozó kérdésekről és válaszokról (70. cikk (1) bekezdés b) pont) https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/201903_edpb_opinion_ctrq_hu.pdf Letöltés dátuma: 2022. 02. 25. 29.-30. pont

⁵⁴⁰ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 5-6.

képezi a felhasználás alapját. Az uniós és a hazai jogalkotási eljárások eredményei alapján elmondhatjuk, hogy mindkét módszer egyenrangú, egymást kiegészítő. Az adatkezelés és adatfelhasználási cél összes körülménye alapján lehet eldönteni, hogy melyiket, illetve egymást kiegészítve alkalmazzák-e.

VI.2. Személyes adatok felhasználásában résztvevő személyek

Hasonlóan az adatkezeléshez, annak a részét képező felhasználásban is többféle szerepkört különböztethetünk meg. [\(11. melléklet\)](#) Elengedhetetlen szereplője a személyes adatok felhasználásának az érintett. Ő olyan azonosított vagy azonosítható természetes személy, akire bármely információs vonatkozik.⁵⁴¹

Ezzel szemben három új szerepkör jelenik meg az adatkormányzási rendeletben: az adatbirtokos, az adatfelhasználó, illetve az adatfelhasználásban közreműködő harmadik személyek így az adatközvetítő, adataltruista szervezetek, illetékes szerv, egyablakos információs pont. Most ezen személyek és tevékenységük bemutatása következik.

Az adatbirtokos „olyan jogi személy – ideértve a közszférabeli szervezeteket és a nemzetközi szervezeteket – vagy a szóban forgó konkrét adatok tekintetében nem érintett olyan természetes személy, amely vagy aki az alkalmazandó uniós vagy nemzeti joggal összhangban jogosult hozzáférést adni bizonyos személyes adatokhoz vagy nem személyes adatokhoz, vagy jogosult azokat megosztani”⁵⁴² Az adatbirtokos tehát lehet jogi és természetes személy is. Fontos kiemelni, hogy természetes személy csak a nem saját adatai tekintetében lehet adatbirtokos, hiszen ellenkező esetben érintettnek minősülne. Az adatbirtokos jelentősége így az, hogy az uniós vagy nemzeti jog alapján jogosultsággal rendelkezik arra, hogy bizonyos személyes vagy nem személyes adatokhoz hozzáférés adjon, vagy jogosult azt megosztani.⁵⁴³ Azaz nem csak kezeli az adatot – mint az adatkezelő –, hanem felhatalmazással rendelkezik annak megosztására, ahhoz hozzáférés adására. Ha az adatkezelőt és adatbirtokost szeretnénk elhatárolni egymástól azt mondhatjuk, hogy adatkezelő személyes adatokat kezel, míg az adatbirtokos nem személyes adatok tekintetében is elképzelhető. Ha azonban csak személyes adatokat kezel az adatbirtokos, akkor kijelenthető, hogy minden adatbirtokos adatkezelő, de nem minden adatkezelő adatbirtokos.

⁵⁴¹ GDPR 4. cikk 1.

⁵⁴² Adatkormányzási rendelet 2. cikk 8.

⁵⁴³ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 8.

A másik résztvevő az adatfelhasználó, aki „az a természetes vagy jogi személy, aki vagy amely jogszerű hozzáféréssel rendelkezik bizonyos személyes vagy nem személyes adatokhoz, és többek között az (EU) 2016/679 rendelet értelmében a személyes adatok vonatkozásában jogosult ezeket az adatokat kereskedelmi vagy nem kereskedelmi célokra felhasználni”.⁵⁴⁴

Az adatfelhasználó fogalma sem tartalmaz abban a tekintetben korlátozást, hogy vagy csak természetes vagy csak jogi személy lehet, hiszen természetes vagy jogi személy is eljárhat ilyen jogállásban. Az ő sajátosságát az adja, hogy jogszerű hozzáféréssel rendelkezik bizonyos személyes vagy nem személyes adatokhoz, és jogosult ezeket kereskedelmi vagy nem kereskedelmi célokra használni.⁵⁴⁵ Az adatfelhasználó szintén nem korlátozódik személyes adatokra, hanem nem személyes adatoknak is lehet adatfelhasználója. Azaz az adatfelhasználó tágabb fogalom az adatkezelőhöz képest. Ugyanakkor, ha valaki csak személyes adatok felhasználója, más tekintetben nem különbözik az adatkezelőtől, mivel az adatkezelés céljainak összessége besorolható a kereskedelmi vagy nem kereskedelmi célok közé.

Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról, hogy az érintettek, illetve adatok felhasználására vonatkozó engedély adására jogosultak egyenként való bevonása a hasznosításba jelentősen megnöveli az adminisztratív terheket, illetve lassítja a felhasználás folyamatát. Az adatkormányzási rendelettel megjelentek új szereplők, akik az adatfelhasználás, illetve hasznosítás megkönnyítésére hivatottak. Az adatkormányzási rendelet annak érdekében, hogy támogassa a mások jogaival védett adatok hasznosítását négy új szereplőt nevesít: az adatközvetítőket, az adataltruista szervezeteket, az illetékes szervet, illetve az egyablakos információs pontot.

Bár a jogállásuk és tevékenységük eltérő, de nagyon fontos közös jellemzőjük, hogy ún. „trusted third party”, azaz megbízható harmadik személyként funkcionálnak. Azaz függetlenek az adatbirtokosoktól/érintettektől és adatfelhasználóktól, emellett nem is érdekeltek egyik fél mellett sem. A rendelet rendelkezéseivel igyekszik olyan elvárásokat támasztani velük szemben, ami növeli a társadalom beléjük vetett bizalmát. Emellett gyakorlattal és szakértelemmel rendelkeznek az adathasznosítás terén, tehát nagyobb eredményességgel tudja érvényesíteni mindkét fél érdekeit.⁵⁴⁶

⁵⁴⁴ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 9.

⁵⁴⁵ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 9.

⁵⁴⁶ Szőke Gergely László: Új közvetítő szereplők a közadat-újrahasznosítás területén – európai és magyar fejlemények. Kézirat. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2018.

Hasonló a közös jogkezeléshez, ahol szintén egy a jogosult és felhasználó személyektől különböző harmadik személy végzi „a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt egyedileg hatékonyan nem gyakorolható szerzői vagyoni jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó vagyoni jogok gyakorlását és érvényesítését”.⁵⁴⁷ A közös jogkezelő szervezet tevékenysége során többféle feladatot láthat el: egyrészt engedélyezi a felhasználásokat, másrészt megállapítja a szerzőknek fizetendő jogdíjak összegét, harmadrészt rendelkezik a felhasználás feltételeiről, negyedrészt ellenőrzi a művek felhasználását, ötödrészt felosztja vagy más szervezetnek felosztás céljára átadja a jogdíjakat, továbbá fel is léphet a szerzői és kapcsolódó jog megsértése esetén.⁵⁴⁸ A következő pontokban részletesen elemzem az egyes résztvevőkre vonatkozó szabályokat.

VI.2.1. Adatközvetítők (intermediaries)

Az elsődleges feladatuk az adatkormányzási rendeletre vonatkozó Bizottsági javaslat szerint – ami bár a végleges szövegverzióban nem szerepel, ugyanakkor nagyon lényegre törő megfogalmazás – a segítségnyújtás a jogosult és felhasználó közötti adatvagyon-tranzakcióban, hiszen az egyre növekvő mennyiségű, illetve egyre összetettebb adatfelhasználási igények mellett elengedhetetlen egy az adatfelhasználás vonatkozásában tapasztalattal és szakértelemmel rendelkező, az egyes konkrét felhasználásokban nem érdekelt, mindkét féltől független, megbízható harmadik személy közreműködése.

Az adatközvetítő szolgáltatásai közé jelenleg a következők tartoznak: (1) közvetítő szolgáltatásokat potenciális adatfelhasználók és adatbirtokosok között, másrészt (2) közvetítő szolgáltatásokat a potenciális adatfelhasználók és azon érintettek között, akik személyes adataikat elérhetővé kívánják tenni, illetve természetes személyek között, akik nem személyes adatokat kívánnak rendelkezésre bocsátani, (3) adatszövetkezetek szolgáltatásait.⁵⁴⁹ A közvetítő szolgáltatásokhoz tartozhat technikai vagy egyéb eszközök rendelkezésre bocsátása, amik magukba foglalhatják a két- vagy többoldalú adatcserét, illetve olyan platformok vagy adatbázisok létrehozását, amelyek lehetővé teszik az adatok cseréjét vagy közös felhasználását, valamint az adatbirtokosok adatfelhasználókkal való összekapcsolását szolgáló egyéb egyedi infrastruktúra létrehozását.⁵⁵⁰

⁵⁴⁷ a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény 1. §

⁵⁴⁸ Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala: Közös jogkezelés. <https://www.sztnh.gov.hu/hu/mivel-fordulhatok-a-hivatalhoz/szerzoi-jogi-vedelem/kozos-jogkezeles> Letöltés dátuma: 2022. 04. 22.

⁵⁴⁹ Adatkormányzási rendelet 10. cikk

⁵⁵⁰ Adatkormányzási rendelet 10. cikk

A rendelet kitér arra is, hogy milyen szolgáltatások nem tartoznak ide: egyrészt amikor az adatokat úgy szerzik be és érték növelve alakítják át, hogy nem hoznak létre kereskedelmi kapcsolatot az adatbirtokos és adatfelhasználó között. Másrészt, ha szerzői jog által védett tartalom közvetítését célozza. Harmadrészt, ha a közsférabeli szervezetek által kínált szolgáltatás nem kereskedelmi kapcsolat létrehozását célozza. Negyedrészt, ha kizárólag egyetlen adatbirtokos vesz igénybe a saját birtokában lévő adatok felhasználásának lehetővé tétele érdekében, vagy amelyeket egy zárt csoporthoz tartozó több jogi személy vesz igénybe.⁵⁵¹⁵⁵²

Az adatközvetítőkkal szembeni bizalom erősítésére – illetve az érintettek védelmére egyaránt – a rendelet meghatároz olyan teljesítendő követelményeket, amik garanciaként szolgálnak az adatközvetítők tevékenysége során az adatok megbízható kezelésére vonatkozóan. Ide tartozik, hogy az adatközvetítő szolgáltató nem használhatja a rendelkezésére bocsátott adatokat az adatfelhasználók rendelkezésére bocsátásától eltérő célra, azaz az adatközvetítői tevékenységet csak külön jogi személyként lehet végezni. Továbbá a szolgáltatásnyújtás keretében gyűjtött adatok csak a szolgáltatása fejlesztésére használhatja fel, illetve a szolgáltatásához való hozzáférés eljárása és az árak igazságos, átlátható és megkülönböztetésmentes kell legyen mind az adatbirtokosok, mind a felhasználók számára. A rendelet azt is elvárja, hogy főszabályként az adatbirtokostól kapott adatformátumban szolgáltatassa az adatokat az adatközvetítő, ide nem értve a rendelet meghatározott célokból⁵⁵³ végzett konvertálást. Szigorú adatbiztonsági elvárásokat is megfogalmaz, ideértve, hogy a hozzáféréssel kapcsolatos csaló vagy visszaélészerű gyakorlatok megakadályozására eljárással kell rendelkezni, megfelelő intézkedéseket kell hozni a nem személyes adatok védelmében is, a verseny szempontjából érzékeny információk tekintetében pedig a legmagasabbat. Biztosítania kell a szolgáltatások ésszerű folytonosságát, fizetéseképtelenség esetén a garanciát az adatokhoz való hozzáférésre. Megfelelő technikai, jogi és szervezeti intézkedéseket a jogellenes nem személyes adatok továbbításának vagy azokhoz a hozzáférés megakadályozása, az adatok tárolásának és továbbításának magas szintű biztonsága érdekében. Törekednie kell továbbá az interoperabilitásra egyéb adatközvetítő szolgáltatókkal. Az érintettek mindenek felett álló érdeke szerint kell eljárnia. Ha szolgáltató közreműködik az adatok felhasználására vonatkozó hozzájárulás, illetve engedély megszerzésében, akkor meg kell határozni azon országokat, ahol

⁵⁵¹ Példaként említi a rendelet a szolgáltatói vagy ügyfélkapcsolatokat, a szerződéssel létrehozott együttműködéseket, különösen, ha azok fő célja a dolgok internetéhez csatlakoztatott tárgyak és eszközök funkcióinak biztosítása.

⁵⁵² Adatkormányzási rendelet 2. cikk 11.

⁵⁵³ Csak az ágazaton belüli és ágazatok közötti interoperabilitás javítása érdekében vagy az adatfelhasználó kérésére vagy az uniós jog előírása esetén vagy a nemzetközi vagy európai adatszabványokkal való harmonizáció biztosítása céljából

kívánják használni az adatokat. Az adatközvetítő szolgáltatás kereskedelmi feltételei nem tehetők függővé attól, hogy az adatbirtokos vagy adatfelhasználó igénybe veszi-e az adatközvetítő, vagy vele kapcsolt jogalany másik szolgáltatását is. Az adatközvetítői tevékenységéről naplót is kell vezetnie, és indokolatlan késedelem nélkül tájékoztatnia kell az érintetteket a jogosulatlan hozzáférésről, felhasználásról. Nyújthat egyedi eszközöket és szolgáltatásokat – pl.: anonimizálás, álnevesítés – az adatcsere megkönnyítése céljából.⁵⁵⁴

További garanciális szabály, hogy az adatközvetítő szolgáltatást nyújtó szervezeteknek bejelentési kötelezettségük van a tagállami hatóságok felé, illetve az adatközvetítő kérésére-amennyiben teljesíti a rendeletben előírt feltételeket – a hatóság „az Unióban elismert adatközvetítő szolgáltató” cím viselésére is feljogosíthatja, amiről a nyilvántartást a Bizottság vezeti.⁵⁵⁵ Az illetékes hatóságok továbbá ellenőrzik és felügyelik is az adatközvetítők tevékenységét.

Az adatközvetítőknek tehát a fő célja megbízható semleges szereplőként közreműködni az adathasznosításban úgy, hogy saját célra nem végeznek adatfelhasználását, hanem az adatbirtokos és adatfelhasználó között közvetlen szerződéses kapcsolat létrehozása által segíti azt.

Az adatközvetítőknek van egy speciális csoportja is, az adatszövetkezetek. Ők olyan adatközvetítő szolgáltatásokat nyújtanak, „amelyeket érintettekből, egyszemélyes vállalkozásokból vagy kkv-kból álló olyan szervezeti struktúra kínál, amelynek az említettek a tagjai, és amelynek fő céljai, hogy támogassa a tagjait bizonyos adatokra vonatkozó jogaik gyakorlásában, például arra vonatkozóan, hogy megalapozott döntéseket hozzanak az adatkezeléshez való hozzájárulásuk előtt, hogy eszmecserét folytassanak arról, hogy a tagjainak az adataikhoz fűződő érdekeit az adatkezelés milyen céljai és feltételei szolgálják a legjobban, és hogy a tagjai nevében megtárgyalja az adatkezelésre vonatkozó feltételeket, mielőtt a tagok engedélyt adnának a nem személyes adatok kezeléséhez vagy hozzájárulásukat adnák személyes adataik kezeléséhez”.⁵⁵⁶

Ők érintettekből, egyszemélyes vállalkozásokból vagy kkv-kból álló szervezet tehát, akiknek elsődleges célja tagjaik adatokra vonatkozó jogaik gyakorlásában való támogatása. A rendelet több példát is említ arra, hogy milyen joggyakorlások merülhetnek fel. Ide tartozhat például

⁵⁵⁴ Adatkormányzási rendelet 12. cikk

⁵⁵⁵ Adatkormányzási rendelet 11. cikk 1., 9., 10.

⁵⁵⁶ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 15.

hozzájárulás megadása előtt megalapozott döntések hozatalára való felkészítés, eszmecsere a tagjai érdekeit legjobban szolgáló adatkezelési feltételekről, tagjai nevében adatkezelési feltételekről való tárgyalás.⁵⁵⁷

VI.2.2. Adataltruista szervezetek

Az adataltruista szervezeteket előzetesen ekként nyilvántartásba kell venni, és csak nemzeti jog szerint alapított, – adott esetben nemzeti jogban előírt – általános közérdekű,⁵⁵⁸ adataltruista célok⁵⁵⁹ teljesítése céljából létrehozott, nonprofit módon működő, profitorientált szervezetektől független⁵⁶⁰ jogi személyeket lehetséges ide sorolni. Elvárás továbbá, hogy az adataltruizmusával kapcsolatos tevékenységeket egy jogilag független struktúrán keresztül – elkülönítve az általa végzett egyéb tevékenységektől – végezzék,⁵⁶¹ és megfeleljenek a Bizottság által készített szabálykönyvnek⁵⁶².⁵⁶³ Ezek a követelmények egyértelműen azt célozzák, hogy az adataltruista szervezetek megbízhatóak és ellenőrzöttek legyenek, és a rendelkezésükre bocsátott adatokat kizárólag közérdekű célokra használják fel. Nem csak elismert adataltruista szervezetek nyilvántartásáért felelős illetékes hatóságok által elismert szervezetek végezhetnek azonban kutatási tevékenységet a jövőben. A szervezetek önkéntes döntésén múlik, hogy szeretnék-e az adataltruista szervezetek nyilvántartásában szerepelni. Ha több tagállamban is szeretné tevékenységét végezni, akkor is elegendő, ha egy, az üzleti tevékenységének fő helye szerinti országban kéri a nyilvántartásba vételét.⁵⁶⁴

Ezenkívül a Bizottság – az Európai Adatinnovációs Testülettel és EDPB-vel együttműködve – végrehajtási⁵⁶⁵ jogi aktusban kidolgoz egy egységes európai hozzájárulási űrlapot abból a célból, hogy redukálja a hozzájárulás megszerzésével kapcsolatos költségeket, és elősegítse a gyűjtött adatokra vonatkozó adathordozhatósághoz való jogot.⁵⁶⁶ Az űrlap lehetővé fogja tenni a hozzájárulások és engedélyek egységes formátumú gyűjtését, továbbá moduláris megközelítéssel könnyen testreszabható lesz különböző ágazatokban és célokra. Kinyomtatható

⁵⁵⁷ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 15.

⁵⁵⁸ Adatkormányzási rendelet 18. cikk b)

⁵⁵⁹ Adatkormányzási rendelet 18. cikk a)

⁵⁶⁰ Adatkormányzási rendelet 18. cikk c)

⁵⁶¹ Adatkormányzási rendelet 18. cikk d)

⁵⁶² A Bizottság által kidolgozásra kerülő szabálykönyv tartalmaz egyrészt tájékoztatási követelményeket, amiknek való megfeleléssel egyértelmű és átlátható tájékoztatás adható. Másrészt megfelelő technikai és biztonsági követelményeket az adattárolásra és adatkezelésre. Harmadrészt multidiszciplináris megközelítésen alapuló kommunikációs tervet az adataltruizmusra irányuló figyelem felhívására. Negyedrészt ajánlásokat az interoperabilitási szabványokra. Lásd részletesen Adatkormányzási rendelet 22. cikk.

⁵⁶³ Adatkormányzási rendelet 18. cikk e)

⁵⁶⁴ Adatkormányzási rendelet 17. cikk (2)

⁵⁶⁵ Adatkormányzási rendelet (41)

⁵⁶⁶ Adatkormányzási rendelet (39)

és könnyen érthető formában, gépi olvasásra is alkalmas módon kerül majd elkészítésre és tekintettel lesz a GDPR követelményeinek való megfelelésre is.⁵⁶⁷

A nyilvántartásba vételüket, illetve a nyilvántartás aktualizálását tagállamonként az elismert adataltruista szervezetek nyilvántartásáért felelős illetékes hatóság végzi.⁵⁶⁸ Minden tagállamnak ki kell jelölni egy illetékes hatóságot, amiről a Bizottságot is értesíteni kell. Ez a hatóság személyes adatok érintettsége esetén a feladatait az érintett adatvédelmi hatósággal együttműködve látja el.⁵⁶⁹

Emellett a Bizottság is vezet egy egész unióra kiterjedő nyilvántartást, ez azonban csak tájékoztatást szolgál. Akik nyilvántartásba vételre kerültek jogosultak „az Unióban elismert adataltruista szervezet” címet használni írásbeli és szóbeli kommunikációjukban, valamint a Bizottság által kidolgozott közös logót alkalmazni.⁵⁷⁰

Az adataltruista szervezetek nyilvántartásba vételéért felelős illetékes hatóságok nemcsak a nyilvántartásba vételért felelősek, hanem ellenőrzik és felügyelik is a szervezetek Adatkormányzási rendeletben meghatározott követelményeknek való megfelelését. A hatóságok természetes vagy jogi személy kérelme alapján is eljárhatnak.⁵⁷¹ Hatáskörrel rendelkeznek arra is, hogy adatszolgáltatást kérjenek az adataltruista szervezetektől.⁵⁷² Ha a hatóság hiányosságot állapít meg, erről tájékoztatja az adataltruista szervezetet, aki 30 napon belül kifejtheti álláspontját.⁵⁷³ A hatóság kötelezheti is a szervezetet a jogsértés azonnali vagy ésszerű időn belüli megszüntetésére és arányos intézkedések alkalmazására.⁵⁷⁴ Ha ezután sem tesz eleget a jogsértés orvoslásának, akkor megfosztható az „Unióban elismert adataltruista szervezet” cím használatától, törölhető a nyilvántartásból.⁵⁷⁵

⁵⁶⁷ Adatkormányzási rendelet 25. cikk

⁵⁶⁸ Adatkormányzási rendelet 17. cikk (1)

⁵⁶⁹ Adatkormányzási rendelet 23. cikk (1) és (4)

⁵⁷⁰ Adatkormányzási rendelet 17. cikk (2)

⁵⁷¹ Adatkormányzási rendelet 24. cikk (1)

⁵⁷² Adatkormányzási rendelet 24. cikk (2)

⁵⁷³ Adatkormányzási rendelet 24. cikk (3)

⁵⁷⁴ Adatkormányzási rendelet 24. cikk (4)

⁵⁷⁵ Adatkormányzási rendelet 24. cikk (5)

VI.2.3. Illetékes szerv és egyablakos információs pont

Az uniós jogalkotó az adathasznosítás megkönnyítése érdekében elvárja a tagállamoktól egy vagy több olyan illetékes szervnek a kijelölését, amely(ek) segíti(k) azon közsférabeli szervezeteket, melyek mások jogaival védett adatokhoz hozzáférést adnak vagy tagadnak meg. A kijelölésről, illetve a kijelölt szerv változásáról értesíteni kell a Bizottságot is.⁵⁷⁶ Nem kell feltétlenül új szervezetet alapítani, a tagállamok e kötelezettségnek úgy is eleget tehetnek, hogy már meglévő, az előírt feltételeknek megfelelő szervezetet neveznek ki.⁵⁷⁷ Fontos, hogy az illetékes szerv jogi, pénzügyi, technikai és humán erőforrással, kellő technikai szakismerettel rendelkezzen, hiszen enélkül nem tud megfelelni a vonatkozó uniós és tagállami jognak.⁵⁷⁸ A támogatás sokrétű lehet, melynek típusait maga a rendelet is felsorolja. Ide tartozónak gondolja egyrészt technikai támogatás nyújtását olyan biztonságos adatkezelési környezet kialakításában, amit a további felhasználáshoz való hozzáférés során használnak. Iránymutatást és technikai támogatást is nyújthat az adatok könnyen hozzáférhetőségét biztosító strukturálásról és tárolásról. Harmadrészt kiterjedhet az álnevesítés, illetve anonimizálás módjára vonatkozó technikai támogatásra is. Ezentúl támogatást nyújthatnak abban is, hogy a továbbfelhasználók az érintettektől hozzájárulást, illetve az adatbirtokosoktól engedélyt kérjenek, illetve ezek megadásának technikai hátterének kiépítésében. Valamint értékelhetik a mások jogaival védett adatok harmadik országban való felhasználásakor alkalmazott szerződéses feltételek megfelelőségét is.⁵⁷⁹

Az adatfelhasználás tekintetében kardinális szerepe van a megfelelő tájékoztatásnak is, ezért az ún. egyablakos információs pontok felállításáról is rendelkezik a rendelet, amikhez ágazati, regionális vagy helyi információs pontokat lehet kapcsolni. Ezeknek az a céljuk, hogy minden a mások jogaival védett adatok további felhasználásával és ennek díjaival kapcsolatos minden lényeges információ egy helyen, könnyen hozzáférhető módon legyen elérhető. Ez szintén lehet újonnan felállított szerv, vagy már meglévő szerv feladat és hatáskörébe is utalható.⁵⁸⁰

Elvárás, hogy fogadja a mások jogaival védett adatkategóriák további felhasználására vonatkozó kérelmeket és érdeklődéseket, és továbbítsa ezeket vagy az illetékes közsférabeli szervezetnek, akinek kezelésében áll az adat, vagy az előbb bemutatott illetékes szervnek.

⁵⁷⁶ Adatkormányzási rendelet 7. cikk (5)

⁵⁷⁷ Adatkormányzási rendelet 7. cikk (1)

⁵⁷⁸ Adatkormányzási rendelet 7. cikk (3)

⁵⁷⁹ Adatkormányzási rendelet 7. cikk (4)

⁵⁸⁰ Adatkormányzási rendelet 8. cikk (1)

Annak érdekében, hogy könnyebben kereshetőek legyenek az adatkörök az egyablakos információs pontok elektronikusan kereshetően közzéteszi az elérhető adatforrások listáját, formátumát, méretét felhasználásának feltételeit.⁵⁸¹ Bizottságnak pedig egy európai egyablakos hozzáférési pontot kell létrehoznia, ami a nemzeti egyablakos információs pontokhoz kapcsolódik.⁵⁸²

VI.2.4. Adathasznosításban közreműködő személyekre és szervezetekre példa jelenleg Európában

Találhatunk Európában több olyan szervezetet, akik a tevékenységük alapján jelenleg is közreműködnek az adathasznosításban.

Ide tartozik például egyrészt a finn “MyData”, A MyData célja az egyének részére személyes adataik felett teljeskörű rendelkezés biztosítása. Ennek keretében a résztvevők segítséget kívánnak nyújtani az egyéneknek és a közösségeknek a tudásuk fejlesztésére ahhoz, hogy megfelelő információkra alapozott döntéseket tudjanak hozni, tudatosabban és hatékonyabban kommunikáljanak egymással és a szervezetekkel.⁵⁸³ Szeretnék, hogy formális adatvédelem adta lehetőségeknél szélesebb rendelkezési jogot gyakorolhassanak az érintettek, és a személyes adatok felett ténylegesen ők diszponálhassanak, a saját feltételeik, illetve saját döntésük alapján kerülhessen sor csak az adataik felhasználására. MyData mozgalom ugyanis felismerte a feszültséget az adatvédelem és adatfelhasználás, illetve az érintett és szervezetek érdekei között, és az általuk felépített modell célja az ellentétek közötti egyensúly megtalálása.⁵⁸⁴ A modell öt szereplőből áll: egyrészt az egyénből, akinek az adatai felhasználásra kerülnek. Másrészt az adatforrásból (Data Source), aki az a szolgáltató vagy vállalat, akinél az adat keletkezett, vagy aki gyűjtötte az adatot, aki teljesítette a MyData által előírt feltételeket, és lehetővé tette az érintetteknek a lehetőséget arra, hogy a gyűjtött vagy kezelt adatokat megoszthassa a következő fontos szereplővel, az adatokat felhasználó szolgáltatóval (Data Using Service). Kiemelt a szerepe a MyData operátoroknak is, akik közös szabványok, utasítások alapján építik ki az adathordozhatósághoz való jog gyakorlásának feltételeit. Azaz a rendszerben elérhető adatok nem egy centralizált helyen kerülnek kezelésre, hanem több szolgáltatónál elszórva, csak a közös elveken kiépített rendszerben egyszerű az adatok továbbításának teljesítése. Ez hasonló

⁵⁸¹ Adatkormányzási rendelet 8. cikk (2)

⁵⁸² Adatkormányzási rendelet 8. cikk (4)

⁵⁸³ My Data: Declaration of MyData Principles <https://mydata.org/declaration>

⁵⁸⁴ Antti Poikola, Kai Kuikkaniemi, Ossi Kuittinen, Haari Honko, Aleksi Knuutila, Viivi Lähteenoja: MyData – an introduction to human-centric use of personal data <https://mydata.org/wp-content/uploads/sites/5/2020/08/mydata-white-paper-english-2020.pdf> Letöltés dátuma: 2021. 04.09. 6. oldal

a bankok által kiépített nemzetközi hálózathoz, ami lehetővé teszi, hogy az ügyfelek ne csak saját bankjuknál, hanem másnál is képesek legyenek fizetni.⁵⁸⁵ Az ötödik szereplő a rendszert üzemeltető (ecosystem governance), aki a menedzsmentért, fejlesztésekért, és a rendszer alapelveinek betartásáért felelős.⁵⁸⁶

További hasonló „platformokat”, rendszereket is találunk Európában. Ide tartozik például az „OwnYourData” projekt⁵⁸⁷, ami több fél közötti adatcserét tesz lehetővé oly módon, hogy az nyomon követhető és megbízható. Spanyolországban is kifejlesztettek egy platformot, amin keresztül kutatási célból az adatkezeléshez hozzájárulás adható, illetve az adatok kezelhetők. Ennek a neve Valencia.Data⁵⁸⁸. Németországban a koronavírus elleni védekezés keretében gócpontok korai felismerése végett hoztak létre hasonló célra egy applikációt, ami a „Corona Data Donation App”⁵⁸⁹. Szintén Németországból származik a Corona Warn App, aminek a célja értesíteni a felhasználót, ha fertőzött személlyel került kapcsolatba. Azonos célt szolgál az olasz „Immuni App” is.⁵⁹⁰

Több adatközvetítőkhöz hasonló tevékenységet végző szervezetet is találunk Európában,⁵⁹¹ amiből kettővel foglalkozok részletesebben. Az egyik a a RatSWD, ami a közvetítőkhöz hasonló tevékenységet végez Németországban. Ez egy tanácsadó testület, ami kutatási adatinfrastruktúra fenntartható javítását, és a kutatások nemzetközi versenyképességének

⁵⁸⁵ Antti Poikola, Kai Kuikkaniemi, Ossi Kuittinen, Haari Honko, Alekski Knuutila, Viivi Lähteenoja: MyData – an introduction to human-centric use of personal data <https://mydata.org/wp-content/uploads/sites/5/2020/08/mydata-white-paper-english-2020.pdf> Letöltés dátuma: 2021. 04.09., 34. oldal

⁵⁸⁶ Antti Poikola, Kai Kuikkaniemi, Ossi Kuittinen, Haari Honko, Alekski Knuutila, Viivi Lähteenoja: MyData – an introduction to human-centric use of personal data <https://mydata.org/wp-content/uploads/sites/5/2020/08/mydata-white-paper-english-2020.pdf> Letöltés dátuma: 2021. 04.09., 35. oldal

⁵⁸⁷ OwnYourData <https://www.ownyourdata.eu/en/> Letöltés dátuma: 2022. 04. 20.

⁵⁸⁸ Valencia College: Data Warehouse <https://valenciacollege.edu/academics/analytics-and-planning/analytics-and-reporting/data-warehouse/index.php> Letöltés dátuma: 2022. 04. 20.

⁵⁸⁹ Corona-Datenspende. <https://corona-datenspende.de/science/en/> Letöltés dátuma: 2022. 04. 20.

⁵⁹⁰ Ez a bekezdés SMART 2019/0024 D2 Impact Assessment on enhancing the use of data in Europea 20-22. oldal alapján készült.

⁵⁹¹ Bár részletesen nem kerül bemutatásra, de érdemes megemlíteni az Egyesült Királyság Oktatásért Felelős Osztálya által vezetett nemzeti hallgatói adatbázist (<https://www.gov.uk/government/collections/national-pupil-database>), vagy a belga mobilitási és transzport adatbázist (<https://mobilit.belgium.be/en>), illetve 38 német akkreditált adatcentrum is elérhető (https://www.konsortswd.de/wp-content/uploads/RatSWD_Factsheet_ResearchData_Mar18.pdf). Több statisztikai hivatalnál is elérhető szolgáltatás az adatgyűjtésre, kezelésre, közzétételre vonatkozóan, mint például Dánia, Belgium, Csehország, Románia. Ide sorolandó még a belga „Mycarenet” platform (<https://ned.mycarenet.be/algemene-beschrijving>), ami lehetővé teszi az információáramlást a közegészségügyben, vagy az Egyesült Királyság „Secure Research Service” szolgáltatása (<https://www.ons.gov.uk/aboutus/whatwedo/statistics/requestingstatistics/secureresearchservice>). Példaként említhető még az Egyesült Királyság „Administrative Data Research” központ, ami a résztvevők által létrehozott anonimizált kutatási adatbázist jelent, illetve a „Health Data Research Hub” (<https://www.hdruk.ac.uk/helping-with-health-data/health-data-research-hubs/>). Franciaországban is találunk példákat: „French Centre d'accès sécurisé aux données (CASD), ami egyetemek, kutatóközpontok, nemzeti statisztikai hivatalok közti együttműködés, vagy például a „French Health Data Hub” (<https://www.health-data-hub.fr/page/faq-english>), ami különböző forrásból gyűjtött adatokat tesz elérhetővé kutatási célra. Ide tartozik továbbá az Aviesan (<https://aviesan.fr/en>), ami az egészségügyi szektor és kutatóintézetek képviselőit kapcsolja össze, vagy a „Nordic Infrastructure Collaboration”. A Nordic eInfrastructure Collaboration (<https://www.nordforsk.org/programs/nordic-e-infrastructure-collaboration-neic>), Leuven Statistics Research Centre (<https://lstat.kuleuven.be>), Edinburgh Parallel Computing Centre (<https://www.epcc.ed.ac.uk>)

fokozását célozza. Tagjai kutatók és adatbirtokosok. Bár nem végez konkrét adatmegosztást, de felelős a németországi kutatási adatközpontok akkreditációjáért, és keresőmotort működtet az akkreditált kutatóközpontok adatbázisaira vonatkozóan.⁵⁹² A másik példa a Findata, ami már ténylegesen részt vesz a szociális és egészségügyi adatok másodlagos felhasználásában. A Findata jogosult a különböző hatóságokat megkeresni a náluk keletkezett adatok kiadása iránt, illetve más adatkezelő rendelkezése alatt álló adatokkal ezeket összekapcsolni. A hasznosítani kívánó személynek ilyenkor elegendő csak a Findata-hoz fordulni a kérelmével. Az adatok kezeléséhez biztonságos technikai környezetet is fenntart, és az adatok álnevesítését és anonimizálását is elvégzi.⁵⁹³

Az Európai Egészségügyi Adattér keretében is létre kívánnak hozni két platformot. Az egyik az „Egészségem@EU” (MyHealth@EU), ami betegellátással kapcsolatos – rendelettervezet szerinti az elektronikus egészségügyi adatok elsődleges felhasználására szolgáló – határokon átnyúló infrastruktúra. Ez a digitális egészségügyért felelős nemzeti kapcsolattartó pontokat és a központi digitális egészségügyi platformot foglalja magában.

A másik az „Egészségügyi Adatok@EU” (HealthData@EU), ami a tervezetben nevesített egyéb célokból – tervezet szerint a másodlagos felhasználására szolgáló – nemzeti kapcsolattartó pontokból és a központi platformot összekötő infrastruktúrából áll.

Bár a fentiek alapján több hasonló kezdeményezést is találunk, mégis jelentős véleményem szerint az egyrészt adatkormányzási rendelet intézményesítésének jelentősége, hiszen egységes jogszabályi környezetet hoz létre az adataltruista szervezetekre vonatkozóan, másrészt az Európai Egészségügyi Adattéről szóló tervezet által létrehozott adatmegosztásra szolgáló intézmények, amik megkönnyítik a szervezetek tagállami határokon átnyúló munkáját, átláthatóbbá és kiszámíthatóbbá teszik az adatfelhasználásokat, ami a megosztható adatok mennyiségi és minőségi növekedését prediktálja.

⁵⁹² Smart 2019 0024 D2 – Impact Assessment on Enhancing the use of data in Europe. Report on Task - 12. oldal

⁵⁹³ Smart 2019 0024 D2 – Impact Assessment on Enhancing the use of data in Europe. Report on Task 12-13. oldal

VI.2.5. Nemzeti Adatvagyon Ügynökség

Az adatkezelésben résztvevő személyek tárgyalásakor mindenképpen megemlítendő a Magyarországon nemrég, az adathasznosítás támogatására létrehozott szerv, a Nemzeti Adatvagyon Ügynökség (NAVÜ). Mesterséges Intelligencia Stratégia keretében került kidolgozásra, majd az Országgyűlés által elfogadásra a nemzeti adatvagyonról szóló törvény,⁵⁹⁴ aminek célja annak a biztosítása, hogy Magyarország képes legyen „nemzeti adatvagyonnal szuverén módon, a multinacionális cégek befolyásától és erőfölényétől mentesen gazdálkodni”.⁵⁹⁵ Az adatfelhasználás az állam működése során előállított adatokra terjed ki, azok hatékonyabb felhasználását célozza.⁵⁹⁶

Az előbb említett törvény rendelkezik a felhasználásban kiemelt szereppel bíró NAVÜ-ről, amit adatközvetítő jellegű feladatokkal ruháztak fel. A NAVÜ azonban nem hatóság, hanem szolgáltató ügynökség.⁵⁹⁷ A NAVÜ többféle feladatot lát el, nevezetesen egyrészt elkészíti és interneten közzéteszi az újrafelhasználás céljából rendelkezésre bocsátható adatbázisok jegyzékét (közadatkataszter), és folyamatosan frissíti azt. Másrészt biztosítja az igénylők tájékoztatását az őket megillető jogokról, őket terhelő kötelezettségekről. Harmadrészt közreműködik a közadatújrafelhasználásban (közadatportál üzemeltetése), ideértve a kérelem előkészítését, a díj megállapítást, az újrahaznosítási megállapodás előkészítését és rendelkezésre bocsátás módjának meghatározását. Negyedrészt anonimizálást követően adatelemzést is végez a kormányzat, piac és állampolgárok részére (tájékoztatási szolgáltatást).⁵⁹⁸

A NAVÜ működését alapjaiban meghatározza a Nemzeti Adatvagyon Tanács, ami egy kormánybizottság. Ő jogosult ugyanis dönteni a piaci tájékoztatási szolgáltatásra vonatkozó igény teljesítéséről, ő érvényesíti a kormány adatvagyon-politikával kapcsolatos szempontjait, és meghatározza a NAVÜ működésének alapelveit.⁵⁹⁹

A NAVÜ feladatai közül a személyes adatokat érintő adatfelhasználás szempontjából a tájékoztatási szolgáltatás bír kiemelt jelentőséggel, amelynek szabályait a törvény is meghatározza. A tájékoztatási szolgáltatás iránti igényt a NAVÜ részére kell megküldeni, aki

⁵⁹⁴ A nemzeti adatvagyonról szóló 2021. évi XCI. törvény (a továbbiakban: Adatvagyon törvény)

⁵⁹⁵ Általános vita – a nemzeti adatvagyonról szóló T/14949. törvényjavaslatról 1. oldal

⁵⁹⁶ Általános vita – a nemzeti adatvagyonról szóló T/14949. törvényjavaslatról 3. oldal

⁵⁹⁷ Általános vita – a nemzeti adatvagyonról szóló T/14949. törvényjavaslatról 6. oldal

⁵⁹⁸ Adatvagyon törvény 4. § (1) bek.

⁵⁹⁹ Adatvagyon törvény 5. § (1)-(2)

azt megvizsgálja, és meghatározza, hogy mely állami, személyes adatot tartalmazó nyilvántartás szükséges az igény teljesítéséhez. Ezt követően a NAVÜ megkeresi azon szerveket, melyek közreműködése az igény teljesítéséhez szükséges. Az adatátadásról a NAVÜ megállapodást köt a szervezettel, mely biztosítja az adatokat, amiben rendezik az adatátadással kapcsolatban felmerült költségek megtérítését is. Egy független szolgáltató (kulcsszolgáltató) is részt vesz a folyamatban, aki a különböző adatforrásokból származó adatokat azonos kulcs alkalmazásával anonimizálja oly módon, hogy az eredeti adatkezelőn kívül más – ideértve a NAVÜ-t is – ne ismerhessen meg személyes adatokat.⁶⁰⁰ Az anonimizálás érdekében a kulcsszolgáltató szerv olyan technikai megoldást biztosít a személyes adatokat kezelő szervnek, ami az adatbázist visszafordíthatatlan módon úgy módosítja, hogy az adatok nem kapcsolhatóak többet össze az érintettel.⁶⁰¹

A NAVÜ és a személyes adatokat kezelő szervezet egyaránt megtagadhatja az adatszolgáltatást, ha (1) a személyes adatokat anonimizálással sem lehetséges megfosztani személyes adat jellegüktől, (2) a közadat a közadatok újra hasznosításáról szóló 2012. évi LXIII. törvény (a továbbiakban: Közadat tv.) szerint újrafelhasználás céljából nem bocsátható rendelkezésre, vagy (3) az adat átadása Magyarország nemzetbiztonsági, honvédelmi vagy rendvédelmi érdekeit sérti, vagy veszélyezteti.⁶⁰²

A piaci tájékoztatásra vonatkozóan speciális rendelkezéseket is tartalmaz a törvény. Ilyenkor a NAVÜ mellett, hogy definiálja az igény teljesítéséhez szükséges nyilvántartásokat, meghatározza továbbá azt is, hogy javasolja-e, illetve milyen feltételekkel, milyen ellenérték ellenében az igény teljesítését.⁶⁰³ A piaci igény teljesítéséről szóló döntést végül a Nemzeti Adatvagyontanács hozza meg.⁶⁰⁴ Amennyiben az igény teljesítésére vonatkozó döntés születik, akkor a NAVÜ megállapodást köt az igénylővel. A megállapodásra a kutatási szerződésre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni két korlátozással: egyrészt az igénylő nem adhat a teljesítésre vonatkozóan a piaci igényben szereplőhöz képest további utasítást, valamint a NAVÜ az igénylő hozzájárulása nélkül is igénybe vehet közreműködőt.⁶⁰⁵

Az anonimizálásra vonatkozóan is tartalmaz rendelkezést a törvény. Az együttműködő szerv ugyanis ez alapján köteles a NAVÜ rendelkezésére bocsátani az anonimizálást követően az

⁶⁰⁰ Általános vita – a nemzeti adatvagyontanácsról szóló T/14949. törvényjavaslatról 2. oldal

⁶⁰¹ Adatvagyontörvény 11. §

⁶⁰² Adatvagyontörvény 7. § (1)-(8)

⁶⁰³ Adatvagyontörvény 8. § (2)

⁶⁰⁴ Adatvagyontörvény 8. § (3)

⁶⁰⁵ Adatvagyontörvény 8. § (8)

adathalmazt, ha nem áll fenn a fenti kizáró okok és egyike, és ha az adatkör vonatkozásában legalább 100 fő adata anonimizálható.⁶⁰⁶

A törvényjavaslatról folytatott általános vita során felmerült, hogy a törvény nem tartalmaz részletszabályokat a felhasználásra, árképzésre vonatkozóan, hanem csak a legfontosabb alapelvek, garanciák jelennek meg ezen a szinten. Ez arra vezethető vissza, hogy kormányrendeleti szintű szabályozás esetén gyorsabb reagálás válik lehetővé.

Ha a NAVÜ-t szeretnénk elhelyezni az adatkormányzási rendelet rendszerében nem állunk könnyű feladattal szemben. A semleges adatközvetítővel szembeni feltételeket nem teljesíti ugyanis, hiszen közvállalkozásként nem lehet semleges piaci szereplő, emellett, ha adatközvetítői feladatokat is ellátna, akkor minden más tevékenységét jogilag és szervezetenként elkülönült szervezetbe kellene integrálnia. Feladat és hatásköre inkább hasonlít egyrészt az egyablakos információs pontra, hiszen ő közreműködik az ún. adatkataszter létrehozásában és az adattal rendelkező szerv felkutatásában. Másrészt találunk az illetékes szervre utaló tulajdonságokat is többek között abban a tekintetben, hogy policy alkotási feladatok is hárulnak rá. A rendelet pár két különböző szervet nevesít, de nem zárja ki, hogy ugyanaz a szervezet töltse be mindkét feladatkört. Így elképzelhető, hogy a NAVÜ személyében egyesülni fog a rendelet szerinti egyablakos információs pont és illetékes szerv feladat és hatásköre.⁶⁰⁷

VI.3. Személyes adatok felhasználása adatmegosztás (data sharing) alapján

VI.3.1. Adatmegosztás általában

Az adathasznosítás, illetve felhasználás fogalmának és módszereinek áttekintése, valamint az adatfelhasználásban résztvevő személyek bemutatása után az adatfelhasználás módszereinek részletes elemzése következik. Először az adatmegosztás vizsgálatát végzem el.

Adatmegosztás alatt valamely érintett vagy adatbirtokos általi adatszolgáltatást értünk egy adatfelhasználó számára, ami célozhatja az érintett adatok közös vagy egyéni felhasználását. Eszközei lehetnek egyrészt önkéntes megállapodások vagy az uniós vagy nemzeti jog alapján, közvetlenül vagy közvetítőn keresztül – például kedvezményes díjért vagy díjmentesen – nyílt felhasználási vagy kereskedelmi engedélyek.⁶⁰⁸ Azaz röviden akkor áll fenn, ha a személyes adatok felhasználására a jogosult (adatbirtokos vagy érintett) engedélyt ad az adatfelhasználó

⁶⁰⁶ Adatvagyontörvény 10. § (2)-(3)

⁶⁰⁷ Szöke 2018. 8-9. oldal

⁶⁰⁸ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 10.

számára. Ez – a fentiekkel összhangban – történhet tehát elviekben úgy, hogy a jogosult ellenszolgáltatásért cserébe adja, ellenszolgáltatás nélkül, illetve ellenszolgáltatás nélkül közérdekű célra. Először általában az adatmegosztás kerül bemutatásra, majd röviden elemzem az egyes típusokkal kapcsolatos legfontosabb kérdéseket.

A felhasználás kiindulópontja mindenképpen az a személy lesz, akinek a rendelkezése alatt áll az adat. Ez lehet maga az érintett, vagy az adatbirtokos. Az adatkormányzási rendelet a személyes és nem személyes adatok felett rendelkező személyt együttesen „data holder”-nek nevezi, ami alatt az OECD alábbi fogalmát érinti: a nemzeti jog szerinti azon személy, aki a hazai jog szerint jogosult dönteni az adatok tartalmáról és felhasználásáról, függetlenül attól, hogy az ilyen adatokat az adott fél vagy a nevében eljáró megbízott gyűjti, tárolja, feldolgozza vagy terjeszti-e vagy sem.⁶⁰⁹ Az adatkormányzási rendelet szerinti fogalommal a VI.2. pontban részletesen foglalkoztam.

A dolgozat szempontjából azonban csak a személyes adatok felhasználási lehetőségei bírnak relevanciával. Az adatfelhasználásnak szintén szükségszerű szereplője a hasznosítani, felhasználni kívánó személy. A jogviszony másik oldalán tehát az adatfelhasználó áll, aki az a természetes vagy jogi személy, aki az adatbirtokos általi megosztással jogszerű hozzáférést szerez bizonyos személyes vagy nem személyes adatokhoz, és jogosult ezeket az adatokat kereskedelmi vagy nem kereskedelmi célokra felhasználni (data user).⁶¹⁰ A felhasználási lehetőségek terjedelme alapvetően attól függ, hogy az érintett információs önrendelkezési joga kifejeződéseként miként döntött.

Nagyon fontos kiemelni, hogy az adatmegosztás során is meg kell felelni az adatvédelmi jog előírásainak, ideértve különösen az alapelveit és célhoz kötöttség követelményét, amit a VI.4. pontban részletesen elemzek.

⁶⁰⁹ Smart 2019 0024 D2 – Impact Assessment on Enhancing the use of data in Europe. Report on Task 8. oldal

⁶¹⁰ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 9.

VI.3.2. Adatmegosztás ellenszolgáltatás nélkül, illetve közérdekű célra (adataltruizmus)

Az adataltruizmus „olyan önkéntes adatmegosztás, amely az érintetteknek a rájuk vonatkozó személyes adatok kezeléséhez való hozzájárulásán, vagy az adatbirtokosoknak a nem személyes adataik felhasználására vonatkozó engedélyén alapul anélkül, hogy ezért olyan díjat számíttanának fel vagy kapnának, amely meghaladja az adataiknak adott esetben a nemzeti jogban előírt közérdekű célokra – mint például az egészségügy, az éghajlatváltozás elleni küzdelem, a mobilitás javítása, a hivatalos statisztikák fejlesztésének, előállításának és közzétételének megkönnyítése, a közszolgáltatások nyújtásának javítása, a közpolitikai döntéshozatal vagy a közérdeket szolgáló tudományos kutatás céljára – való rendelkezésre bocsátása esetén felmerült költségeik ellentételezését”⁶¹¹

Amennyiben az adatmegosztás személyes adatok tekintetében ellenszolgáltatás nélkül történik a GDPR által az adatkezelésre vonatkozó általános követelményeknek kell megfelelni, ideértve különösen a célhoz kötöttséget, jogalap meglétét, előzetes tájékoztatási kötelezettséget.

A GDPR egyértelműen rögzíti azonban, hogy „a személyes adatok kezelését az emberiség szolgálatába kell állítani”,⁶¹² amiből következik, hogy speciális feltételek szükségesek a közjót, illetve közérdeket szolgáló felhasználásra vonatkozóan.

Az adatkormányzásról szóló rendelet javaslata intézményesíti is ezt a felhasználási módot, nevezetesen adataltruizmus kifejezés alatt. Ennek keretében az érintettek hozzájárulásának személyes adataik, vagy más adatbirtokosok nem személyes adataikat díjazás nélküli felhasználásához általános érdekű célokra, például tudományos kutatási, környezetvédelmi célokra vagy közszolgáltatások fejlesztéséhez.⁶¹³

Két nagyon fontos követelményre mindenképpen szükséges figyelmet fordítani közjót szolgáló hozzájárulás megadása esetén is. Az egyik az, hogy ebben az esetben is érvényes jogalappal kell rendelkezni. A hozzájárulás pedig csak akkor érvényes, ha konkrét és megfelelő tájékoztatás előzte meg. Ezentúl az is elvárás, hogy az érintettnek valódi választási lehetősége legyen a hozzájárulás megadása és nem megadása kapcsán, azaz önkéntes döntése legyen. Továbbá szükséges, hogy aktív tevékenységgel adja a hozzájárulását, ami alatt egy olyan

⁶¹¹ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 16.

⁶¹² GDPR (4) preambulumbekkezdés

⁶¹³ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 10.

félreérthetetlen cselekedetet értünk, ami egyértelműen kifejezi, hogy beleegyezik a rá vonatkozó személyes adatok kezeléséhez.⁶¹⁴

A másik követelmény pedig a célhoz kötöttség – részletesen az VI.4.1. pontban elemzem. Ez megköveteli a személyes adatok „gyűjtése csak meghatározott, egyértelmű és jogszerű célból történjen, és azokat ne kezeljék ezekkel a célokkal össze nem egyeztethető módon”.⁶¹⁵ Tudományos kutatások esetén azonban gyakran lehetetlen előre meghatározni az adatkezelés célját, vagy csak nagyon általános jelleggel kivitelezhető. Ezt a problémát észlelte az uniós jogalkotó is, a GDPR (33) preambulumbekzdése elvárja, hogy az érintettek számára tegyék lehetővé, hogy kutatási területek, kutatási projektek bizonyos részeire vonatkozó adatkezeléshez is hozzájárulhassanak, amennyiben az adatkezelő betartja a tudományos kutatásokra vonatkozó etikai előírásokat.⁶¹⁶ (Broad consent koncepció)

Napjainkban is több olyan platform létezik, ahol az adatok felhasználásának középpontjában az érintettek közjót szolgáló adatfelhasználásra vonatkozó engedélyei állnak. Ezeknek a célja biztosítani az érintettnek a kontrollt az adatai felett,⁶¹⁷ és ennek keretében lehetővé teszi a gyűjtést, kereskedést, frissítést, javítást, analízist a személyes adatokra vonatkozóan.⁶¹⁸ Jelentős előnyel járhatnak a szolgáltatók és társadalom számára egyaránt. Azzal, hogy az adatkezelésük átlátható, a felhasználók úgy érezhetik, hogy kontrollt gyakorolnak az adataik felett, ezzel nő a bizalom. A növekvő bizalom pedig növelheti a megosztott adatok mennyiségét is.⁶¹⁹ Ezáltal a

⁶¹⁴ A 29. cikk szerinti munkacsoport iránymutatása az (EU) 2016/679 rendelet szerinti hozzájárulásról 5. oldal https://naih.hu/files/wp259-rev-0_1_HU.PDF Letöltés dátuma: 2022. 04. 20.

⁶¹⁵ GDPR 5. cikk (1) b)

⁶¹⁶ GDPR (33)

⁶¹⁷ Hasselbalch, Tranberg 2016. 166. oldal

⁶¹⁸ Hasselbalch, Tranberg 2016. 168. oldal

⁶¹⁹⁶¹⁹ A tisztességes adatkezelés hozzájárulhat az adatkezelőbe vetett bizalom erősítéséhez, ami az érintettet terhelő kockázatok miatt a személyes adatok rendelkezésre bocsátása kapcsán fontos szerepet tölt be. Készült a személyes és egészségügyi adatok egészségüggyel kapcsolatos másodlagos felhasználásának érintettek általi megítéléséről a dán lakosság körében egy reprezentatív felmérés, aminek keretében azt vizsgálták, hogy (1) milyen az egészségügyi szakemberekkel szembeni bizalom, (2) mi az érintettek elvárása a másodlagos célú felhasználás tekintetében a véleményük kikérésének szükségességéről, (3) eltekintenek-e attól, hogy a másodlagos felhasználás a tájékozott hozzájárulásukon alapuljon, amennyiben megbíznak az egészségügyi szakemberekben. A kérdőívet 3278 főnek küldték elektronikusan ki, amiből 994 fő töltötte ki. Az eredményekből fontos következtetéseket vonhatunk le a megkérdezettek másodlagos célú felhasználásról alkotott véleményéről. Egyrészt a megkérdezettek több, mint 90 %-a fontosnak találta az egészségügyi adatok kutatási célú felhasználást, és 77,6% gondolta úgy, hogy ő maga az adatai felett rendelkezésre jogosult. 58,2 % azonban elismerte, hogy az intézmény adatkezelésébe vetett bizalom fennállása esetén megelégszik kevesebb információval is, 55,4% pedig nem minden egyes felhasználás előtt várja el a kutatási célhoz adandó hozzájárulást, illetve 53,1 % pedig az adatai kutatási célra való felhasználásához szükséges hozzájárulás kérésétől is eltekint. Ehhez hasonló eredményeket hozott arcfelismerés felhasználásának társadalmi megítélésére vonatkozó kutatás miszerint eltérő volt a felhasználás megítélése attól függően, hogy milyen célra alkalmazták: közérdekűnek tekintett – így például tudományos kutatás - célok esetén tipikusan elfogadták, míg üzleti célú alkalmazás esetén fenntartásokkal kezelték. (Pók 2021. 217. oldal)

Bár a felmérés nem Magyarországon készült, ugyanakkor véleményem szerint tekinthetjük hazánkban is iránymutatónak. Egyrészt az orvostudományi kutatásokkal szemben támasztott etikai engedélyezési eljárás elvárásai nemzetközi egyezményeken alapulnak, így szinte azonosnak tekinthető követelmények érvényesülnek. Magyarországon pedig az egészségügyi szakemberek folyamatos, munkavégzés mellett is kötelező továbbképzési erősek, amiben az adatvédelem is szerepet kap.

kutatók több és jobb minőségű adathoz jutnak, miközben az érintettek számára átláthatóvá válik az adatkezelés, és kontroll alatt tudják tartani.⁶²⁰

A rendelet lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy adataltruizmus megkönnyítését szolgáló szervezeti és/vagy technikai intézkedéseket dolgozzanak ki, erről azonban értesíteni kell a Bizottságot. Ezzel segíthetik az érintetteket abban, hogy közszférabeli szervezetek birtokában lévő adataikat adataltruista célokra megosszák, valamint tanácsot adhatnak az érintettek tájékoztatására vonatkozóan is.⁶²¹ A Bizottság az EDPB-vel folytatott konzultációk alapján kidolgoz és továbbfejleszt európai hozzájárulási űrlapot az adataltruizmus megkönnyítése céljából, hiszen ezzel lehetővé válhat a hozzájárulások és engedélyek egységes gyűjtése tagállamokat meghaladóan is. Elvárásként fogalmazza meg a rendelet ezekkel szemben, hogy papíron kinyomtathatók és könnyen érthető formájúnak kell lenniük, valamint elektronikus, gépi olvasásra alkalmas formában kell rendelkezésre állnia.⁶²²

Az adataltruista szervezetek jogállásával és velük szembeni elvárásokkal a VI.2.2. pontban foglalkozom részletesen.

Egy másik, nem kifejezetten egészségügyet érintő kutatás során arra a következtetésre jutottak, hogy a résztvevők, ha a kereséskor nem kaptak információt a terméket áruló üzlet adatkezelési elveiről, akkor a legolcsóbb terméket választották. Ha azonban a kereséskor olyan információkat osztott meg velük a keresőfelület, amivel összehasonlíthatóvá vált az árut árusító cégek adatkezelési gyakorlata, akkor hajlandóak voltak ugyanazon termékért 5%-kal magasabb árat is fizetni. (Hasselbalch, Tranberg 2016. 52. oldal)

Fentiekből arra következtethetünk, hogy az adatok felhasználásának kardinális eleme, hogy az érintettek adatkezelővel szembeni bizalma fennálljon. A bizalom tulajdonképpen azt jelenti, hogy valaki vagy valami megfelel az elvárásoknak. Az internet világában ez több faktor eredménye lehet: például a honlap design olyan gondolatokat, vagy érzéseket ébreszt, ami személyes jó tapasztalattal függ össze, de úgy is megszerezhető, hogy harmadik felektől származó értékelések, tanúsítványok alapozzák meg. De nem felejthetjük el a bizalom kialakulásának hagyományos módját, amikor hosszú évekig tartó együttműködés során alakul ki. (Hasselbalch, Tranberg 2016. 61. oldal) A bizalom nemcsak az egészségügyi adatkezelések tekintetében fontos, hiszen számos platform üzleti modellje erre épül profitteremtés céljából. Gondoljunk csak az Airbnb, Booking platformokra, ahol szállást foglalhatunk számunkra ismeretlen személyektől, illetve szolgáltatóktól. Ide sorolhatók még akár az útitárskereső oldalak - BlaBlacar vagy Oszkár -amelyeken idegen személy autójában való utazással csökkentjük az utazási költségeket. Ezek a platformok közvetítő szerepet töltenek be a természetes személy és a szolgáltató között azért, hogy a bizalmat kiépítő és azt megalapozó eszközöket adjanak a felhasználók kezébe (például azonosítják a szolgáltatókat és egyéneket, illetve lehetővé teszi az értékelést). (Hasselbalch, Tranberg 2016. 60. oldal) Kutatások bebizonyították, hogy a felhasználók több és intímabb adatot hajlandóak megosztani magukról, ha magas szintű magánszféravédelmet és kontrollt érznek. (Hasselbalch, Tranberg 2016. 77. oldal)

⁶²⁰ Hasselbalch, Tranberg 2016. 172. oldal

⁶²¹ Adatkormányzási rendelet 16. cikk.

⁶²² Adatkormányzási rendelet 25. cikk (1), (4)

VI.3.3. Adatmegosztás ellenszolgáltatás ellenében

Az adatmegosztás elképzelhető oly módon is, hogy az adat felett rendelkezni jogosult érintett ellenszolgáltatásban részesüljön az adat felhasználására vonatkozó engedélyért. Igaz ez különös tekintettel arra, ha a felhasználó jelentős gazdasági előnyt realizál az adatok felhasználásával, akkor ésszerűen felmerül a kérdés, hogy ebből miért ne részesüljön az is, akire vonatkozik az adat.

Az ellenszolgáltatás is több csoportba sorolható: (1) egyrészt mikor szolgáltatásért bocsátja rendelkezésre az érintett az adatokat (2) másrészt amikor más ellenérték – különösen kedvezmény, jóváírás, pénzügyi ellenszolgáltatás – fejében történik a felhasználásra vonatkozó engedély megadása.

A szolgáltatásért, illetve áruért személyes adatokkal való “fizetés” tipikus példája a Facebook és a Google, mikor személyes adatok megadása ellenében az érintett ingyenesen veheti ezen cégek szolgáltatásai igénybe. Ezentúl megjelent továbbá olyan lehetőség is kriptovaluták területén, hogy a megosztott adatokért cserébe az érintett coinban részesül, a szolgáltató pedig jogosult azt cégekkel is megosztani.⁶²³ Ahhoz, hogy a fentiek jogszerűségét, a személyes adatok kötelmi jogi ügyletek tárgyává válásának lehetőségét vizsgáljam szükséges a személyes adatok jogi természetét, amivel a V.4. pontban foglalkoztam.

Bár az Európai Adatvédelmi Biztos a személyes adatok, mint szerződések ellenértéke jellegének elismerését problematikusnak mert álláspontja szerint a személyes adatok alapjogi védelemben részesülnek, ezért nem minősíthetők árucikknek.⁶²⁴⁶²⁵ Ennek ellenére véleményem szerint mindenképpen érdemes újragondolni az alkotmányjogból eredő alapjogok, a polgári jogból származó személyiségi jogok, és az emberi méltóság, illetve az abból levezetett alapjogok korlátozhatatlanságát, hiszen jogszabályi szinten is több példát láthatunk a korlátozás elismerésére. Ezzel részletesen az V.4.1. és V. 4. 2. pontban foglalkoztam. Ebből kifolyólag

⁶²³ Meta-Pebble. https://metapebble.app/?ref_id=tyhrj5_3lS&fbclid=IwAR0PYOK7z8c_u-9DmDTHB3xLdlpZ_rEbEbk3lclvNdp4Gh8dOTbFuNqpKvI Letöltés dátuma: 2022. 04. 22.

⁶²⁴ Az európai adatvédelmi biztos véleményének összefoglalója az „Új megállapodás a fogyasztói érdekekért” című jogalkotási csomagról (2018/C 432/04) 1-2. oldal (2021. 05. 18.) https://edps.europa.eu/sites/default/files/publication/19-01-4_opinion_new_deal_consumers_summary_hu.pdf

⁶²⁵ Az Európai Adatvédelmi Testület is azonos álláspontra helyezkedett, miszerint a a személyes adatok nem tekinthetők forgalomképes árucikknek. Lásd bővebben: 2/2019 iránymutatás a személyes adatoknak az általános adatvédelmi rendelet 6. cikke (1) bekezdésének b) pontja szerinti kezeléséről az érintettek részére nyújtott online szolgáltatások összefüggésében (2021. 10. 22.) https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/edpb_guidelines-art_6-1-b-adopted_after_public_consultation_hu.pdf

meghaladott, és magával az érintettel szemben sem fair kizárni a személyiségi jogok vagyoni felhasználásának lehetőségét.

A korábban kifejtettekkel összhangban álláspontom szerint bár nem minősül dolognak a személyes adat, ezáltal tulajdonjog sem létesülhet rajtuk. Véleményem szerint azonban a forgalomképes javak közé tartozik, így kötelmi jogi alapon létesíthetőek jogosultságok. Azaz ellenszolgáltatásként is felmerülhet. „A forgalomképesség nem a jog belső logikájából fakadó minőség, hanem a jog alapját képező társadalmi értékrend, a morális értékelés következménye és leképeződése”.⁶²⁶ A személyiségnek egyes jegyei már azzal piacképessé válnak, hogy a jog a felhasználás engedélyezését a jogosult hozzájárulásával tekinti csak jogszerűnek.⁶²⁷ Schultz véleménye szerint nem szabad kizárni az egyes személyiségi jegyek nem önálló immateriális jogként való érvényesülését. Ennek eszköze a személyiségi jegyek tárgyiasulása, aminek útján leválnak az egyes személyiségi jegyek a személyiség magváról, és átruházható, örökölhető, forgalomképes javakká válnak. Az önálló jellegből pedig következik az, hogy a személyiségjegy és a személyiség közötti kapcsolat a személyiségtől való részleges elválást követően is fennmarad.⁶²⁸

Véleményem szerint komoly hiányossága a jelenlegi és kialakítás alatt álló szabályoznak, hogy nem szabályozza részletesen az ellenszolgáltatás nyújtásának feltételeit.

VI.4. Adatok további (újra) felhasználása (Data-reuse)

Az adatok további felhasználása vonatkozásában is központi szerepet játszik az adatok felett rendelkezni jogosult (data holder, adatbirtokos). Ez a felhasználási mód az adatkormányzási rendelet szerint a közszférabeli szervezetek birtokában lévő adatok természetes vagy jogi személyek általi felhasználását jelenti olyan kereskedelmi, vagy nem kereskedelmi célokra, amelyek kívül esnek azon a közfeladat ellátása keretén belüli eredeti célon, amelyre az adatokat előállították. Nem tartozik ide a közszférabeli szervezetek közötti, kizárólag közfeladataik ellátása keretében történő adatcsere.⁶²⁹ Véleményem szerint azonban a fogalom nem közszférabeli szervezetek vonatkozásában is irányadó.

⁶²⁶ Menyhárd 2016. 115. oldal

⁶²⁷ Szeghalmi Veronika: A személyiség „értéke” és annak post-mortem továbbélése, (elektronikus) http://acta.bibl.u-szeged.hu/61918/1/forum_doctorandorum_2017_223-234.pdf Letöltés dátuma: 2021. 10. 22. 223. oldal

⁶²⁸ Schultz Márton: A személyiségi jog vagyoni értékminőségének elvi és dogmatikai alapjai, különös tekintettel a névjogra. Doktori értekezés. 2020, Szeged, 188. oldal

⁶²⁹ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 2.

Ebben a módszerben az érintettnek azonban kevésbé jelentős szerep jut, nem szükséges az ő felhasználást megelőző aktív közrehatása, hiszen egy adatkezelőnél már meglévő adatállomány – adatgyűjtés szerinti vagy új – adatkezelő általi újrafelhasználásáról van szó. Bár nem szükséges az érintett előzetes engedélye, de nem tekinthet el adatkezelő attól, hogy az adatok további felhasználásáról tájékoztassa az érintettet.

Az adatok további felhasználása alatt tehát az adatkezelőnél keletkezett adatok másodlagos célra történő újra felhasználását értjük. Az adatvédelmi jog egyik alapelve a célhoz kötött adatkezelés követelménye, így első pillantásra ez egyértelműen jogszerűtlennek tűnik. Ebben a pontban részletesen elemzem, hogy milyen feltételek mellett valósulhat meg mégis a GDPR-nak megfelelő módon. Ebben a fejezetben először a célhoz kötöttség és az összeegyeztethető célból végzett további adatkezelés intézményét mutatom be, majd részletesen elemzem az egyes ex lege összeegyeztethető célokat, különös tekintettel a tudományos kutatásra vonatkozókat.

VI.4.1. Célhoz kötöttség, összeegyeztethető célból végzett további adatkezelés

A célhoz kötöttség az adatvédelmi jog egyik alapelve, ami megköveteli, hogy a személyes adatok gyűjtése csak meghatározott, egyértelmű és jogszerű célból történjen, és azokat ne kezeljék ezekkel a célokkal össze nem egyeztethető módon.⁶³⁰ A célhoz kötöttség elve érvényesítésének kettős a célja: egyrészt korlátot szab az adatkezelőnek azáltal, hogy meghatározza az adatkezelés keretét, másrészt rugalmasságot is biztosít hiszen e kereten belül – a céllal összeegyeztethető módon – eljárhat adatkezelő.⁶³¹ A célhoz kötöttség fogalma tehát két részből tevődik össze: egyik része a meghatározott cél (purpose specification). Ez azt az elvárást jelenti, hogy a személyes adatok meghatározott, egyértelmű, törvényes (jogszerű) célra gyűjthetők.

A meghatározott cél kulcsfontosságú, és már az adatgyűjtés pillanatától fogva determinálja az adatkezelés egész folyamatát: kihatással van különösen a gyűjtendő adatok körére, az adatmegőrzés időtartamára, de az adatkezelés egyéb tényezőire is.⁶³² Ahhoz, hogy egy cél meghatározottnak minősüljön három fogalmi elemnek kell megfelelnie: meghatározottnak, egyértelműnek, és törvényesnek kell lennie. Meghatározottság alatt azt értjük, hogy már a személyes adatok gyűjtése előtt ismertnek kell lennie. Erre azért van szükség, mert az adatkezelési cél befolyásolja a gyűjtendő adatok körét, hiszen a cél eléréséhez szükségesnek,

⁶³⁰ GDPR 5. cikk (1) b)

⁶³¹ WP 29 3/2013 Vélemény a célhoz kötöttségről 3. oldal

⁶³² WP 29 3/2013 Vélemény a célhoz kötöttségről 12. oldal

megfelelőnek, relevánsnak, és az adott cél elérésére elégségesnek kell lenniük.⁶³³ A cél akkor egyértelmű, ha mindenkire vonatkozóan, félreérthetetlenül értelmezhetően kifejezett, elmagyarázott, függetlenül bármilyen kulturális vagy nyelvi különbségtételtől mindenki ugyanazt érti alatta.⁶³⁴ A cél törvényessége nem egyezik meg azzal, hogy az adatkezelésnek jogalappal kell rendelkeznie, ugyanis ezek egymástól független, kumulatív kritériumok, és túlmutat a jogalap szükségességén. Ez a követelmény más jogterületeknek való megfelelésre is kiterjed, így például a munkajogi, fogyasztóvédelmi, kötelmi jogi elvárásokra, de az etikai szabályok és más kódexek is ide tartozhatnak.⁶³⁵ A célhoz kötöttség elve kizárja a készletező adatgyűjtés lehetőségét, tehát azt az esetet, amikor az előre nem meghatározott jövőbeni felhasználásra irányul⁶³⁶ az adatgyűjtés és -tárolás.⁶³⁷

A célhoz kötöttség másik eleme az összeegyeztethető használat (compatible use), miszerint a személyes adatok nem kezelhetők az eredetivel össze nem egyeztethető célra. A megfogalmazásból egyértelműen következik, hogy az eredetivel összeegyeztethető további célra azonban igen.⁶³⁸ Ez az eredeti céllal összeegyeztethető célú adatkezelés intézménye, amit a GDPR – szemben a korábbi magyar adatvédelmi rezsimmel – elismer. Az eredeti céllal összeegyeztethető adatkezelési célok két csoportba sorolhatóak: egyrészt az „ex lege összeegyeztethető” célok, melyek esetében nincs szükség az összeegyeztethetőség külön vizsgálatára, hanem ezeket összeegyeztethető, jogszerű adatkezelési műveleteknek kell tekinteni, másrészt azon adatkezelési célok, ahol az adatkezelő meghatározott szempontok alapján végzett teszt alapján jut arra a következtetésre, hogy a további célú adatkezelés összeegyeztethető.

⁶³³ WP 29 3/2013 Vélemény a célhoz kötöttségről 15. oldal

⁶³⁴ WP 29 3/2013 Vélemény a célhoz kötöttségről 17. oldal

⁶³⁵ WP 29 3/2013 Vélemény a célhoz kötöttségről 17. oldal

⁶³⁶ Cél nélküli adatkezelés tilalmáról határozott a NAIH, amikor kimondta, hogy kamerákat a munkavállalók és az általuk végzett tevékenység állandó jellegű, kifejezett cél nélküli megfigyelésére működtetni nem lehet (NAIH/2017/984/H), illetve készletező adatgyűjtésnek minősítette azt is, amikor a kamera látóterében megjelenő személyek automatizáltan azonosításra kerülnek. (NAIH/2019/6373)

⁶³⁷ NAIH 2017. évi beszámoló 98. oldal [file:///C:/Users/CZDSAAA.PTE/Downloads/NAIH-eves-beszamolo-2017-evi-tevekenysegről%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/CZDSAAA.PTE/Downloads/NAIH-eves-beszamolo-2017-evi-tevekenysegről%20(1).pdf) Letöltés dátuma: 2021. 05. 06.

⁶³⁸ WP 29 3/2013 Vélemény a célhoz kötöttségről 13. oldal

VI.4.2. „Ex lege” összeegyeztethető célok

89. cikk (1) bekezdésének megfelelően, a GDPR alapján nem minősül az eredeti céllal össze nem egyeztethetőnek a közérdekű archiválás céljából, tudományos és történelmi kutatási célból vagy statisztikai célból történő további adatkezelés. Ezen „ex lege összeegyeztethető” célok esetében nincs szükség az összeegyeztethetőség külön vizsgálatára, hanem ezeket összeegyeztethető, jogszerű adatkezelési műveleteknek kell tekinteni,⁶³⁹ feltéve, hogy a 89. cikk (1) bekezdésben foglalt további feltételek teljesülnek. Ehhez szükség van arra, hogy az adatkezelő alkalmazzon olyan megfelelő garanciákat, technikai és szervezési intézkedéseket, melyek biztosítják az érintett jogait és szabadságait. Ezeket jogszabály is előírhatja, de adatkezelőnek magának is tudnia kell gondoskodni ezek alkalmazásáról.

Sőt, emellett a GDPR 89. cikk (2) bek. azt is lehetővé teszi, hogy uniós vagy tagállami jog az ex lege összeegyeztethető célokból végzett adatkezelések esetén eltérést állapítson meg az érintetti jogok gyakorlása vonatkozásában, ha e jogok valószínűsíthetően lehetetlenné teszik vagy súlyosan hátráltatják az adott célok elérését, és azok megvalósításához szükség van ilyen eltérésre.⁶⁴⁰ Ide tartozik az előzetes tájékoztatáshoz való jog, helyesbítéshez való jog, adatkezelés korlátozásához való jog, tiltakozás jog korlátozására, valamint közérdekű archiválás céljából végzett adatkezelés esetén az értesítési kötelezettség, valamint adathordozhatóság joga korlátozására.⁶⁴¹

⁶³⁹ GDPR (50) preambulumbekkezdés

⁶⁴⁰ GDPR 89. cikk (2)

⁶⁴¹ Az előzetes tájékoztatás kötelezettsége alóli mentességre akkor hivatkozhat adatkezelő, ha a tájékoztatás megadása lehetetlennek bizonyul, vagy aránytalanul nagy erőfeszítést igényelne, illetve, ha valószínűsíthetően lehetetlenné tenné vagy komolyan veszélyeztetné az adatkezelés céljainak elérését. Ilyenkor azonban más intézkedéseket kell alkalmaznia adatkezelőnek az érintett jogainak, szabadságainak, valamint jogos érdekeinek védelme érdekében (pl.: honlapon történő közzététel). (GDPR 14. cikk (5))

Helyesbítéshez való jog tekintetében is érvényesíthetők korlátozások, mert a jog gyakorlása nem lehetetlenítheti el az adatkezelési célt. Például közérdekű archiválási célú adatkezelés esetén az adatkezelés célja éppen az egyes adatok hosszútávú megőrzése, ami az adatok eredeti okiraton való módosításával megszűnne. De gyakorolható például úgy, hogy az eredeti irathoz kiegészítést illesztenek. (Haraszi Viktor, Mikó Zsuzsanna: A tájékoztató anyag a Levéltári Kollégium felkérésére készült a levéltárak felkészülésének segítése céljából 19. oldal http://www.archivportal.hu/media/uploads/blog/gdpr_final.pdf Letöltés dátuma: 2021. 06. 06.)

A törléshez való jog sem abszolút jog, korlátozható, ha a fenti célokat ellehetetlenítené, márpedig sok esetben, így például közérdekű archiválás esetén igen, ezért ekkor nem érvényesíthető. De ez nemcsak arra a szakaszra terjed ki, ha már levéltárban van az adat, hanem akkor is, amikor az iratot eredetileg őrző szervnél. Ekkor ugyanis ez a szerv is hivatkozhat erre. (Haraszi Viktor, Mikó Zsuzsanna: A tájékoztató anyag a Levéltári Kollégium felkérésére készült a levéltárak felkészülésének segítése céljából 21. oldal http://www.archivportal.hu/media/uploads/blog/gdpr_final.pdf Letöltés dátuma: 2021. 06. 06.)

A tiltakozási jog tudományos és történelmi kutatási célból vagy statisztikai célból végzett adatkezelés esetén megilleti az érintettet, de közérdekű archiválás esetében tiltakozási jog azonban kizárt. (GDPR (21) cikk (6) bekezdése)

Az európai adatvédelmi biztos az integrált mezőgazdaságüzem statisztikákról szóló rendeletjavaslat kapcsán tett állásfoglalása bár nem érintett különösebb adatvédelmi kérdést, mégis fontos következtetések vonhatók le belőle erre a területre vonatkozóan. Adatvédelmi szempontból az adta ugyanis a jelentőségét, hogy ez volt az első uniós aktus, ami kapcsán felmerült a statisztikai célból végzett adatkezelés kapcsán az érintetti jogok gyakorlásától való eltérés. A biztos a szükségesség mérlegelését emelte ki, ami elvárás az Alapjogi Charta (Alapjogi Charta 52. cikk (1)) és GDPR (GDPR 89. cikk (2) bek.) szempontjából is.

A következő pontban röviden bemutatásra kerülnek a hivatkozott – ex lege összeegyeztethető – célok, ami mellett kitérek a jogszabályok által meghatározott kötelezettségekre, amik megfelelő garanciaként szolgálhatnak, természetesen adatkezelő által meghatározott egyéb intézkedések mellett.

VI.4.2.1. Tudományos kutatás, kutatás – fejlesztés Emberen végzett orvostudományi kutatás fogalma

A tudományos kutatásra vonatkozó speciális szabályok alkalmazásához elsődlegesen annak vizsgálata szükséges, hogy mely esetekben alkalmazható a szabályrendszer.

Az Európai Unió politikájában is központi szerep jut az Európai Kutatási Térség (a továbbiakban: EKT) létrehozásával a kutatásnak, amelynek alapját az Európai Unió működéséről szóló szerződés 179. cikke teremtette meg azzal, hogy az Unió céljává tette egy olyan európai kutatási térség létrehozását, amelyen belül a kutatók, a tudományos ismeretek és technológiák szabadon áramlanak, továbbá célja a tudományos és technológiai alapok erősítése, a versenyképesség fejlődésének ösztönzése, és a szükségesnek ítélt kutatási tevékenységek támogatása.⁶⁴² A kutatás uniós politikában betöltött jelentős szerepe megnyilvánul a Kutatási és Technológiafejlesztési Hetedik Keretprogram⁶⁴³, valamint – az azt váltó – „Horizont 2020” keretprogram⁶⁴⁴ elfogadásában is, mely egyértelműsíti, hogy az Uniónak kutatásra, technológiafejlesztésre, demonstrációra és innovációra, a nemzetközi együttműködés előmozdítására, az eredmények terjesztésére és optimalizálására, valamint a képzés és a mobilitás serkentésére irányuló tevékenységeket kell végrehajtania.⁶⁴⁵

A kutatási és innovációs tevékenységek alatt a keretprogram egy rendkívül széles tevékenységi kört ért. Ide tartozónak ítéli a kutatási, a technológiafejlesztési, a demonstrációs és az innovációs tevékenységek teljes körét, beleértve a harmadik országokkal és a nemzetközi szervezetekkel való együttműködés előmozdítását, az eredmények terjesztését és

Továbbá azt is megállapította, hogy a korlátozás nem haladhatja meg a cél eléréséhez feltétlenül szükséges mértéket és meg kell felelnie a Charta 52. cikk (1) bek. és 89. cikkben meghatározott egyéb követelményeknek is. (European Data Protection Supervisor: Summary of the Opinion of the European Data Protection Supervisor on safeguards and derogations under Article 89 GDPR in the context of a proposal for a Regulation on integrated farm statistics (2018/C 14/06) 1. oldal <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2018:014:FULL&from=EN>)

⁶⁴² EUMSZ 179. cikk (1)

⁶⁴³ Az Európai Parlament és a Tanács 1982/2006/EK határozata (2006. december 18.) az Európai Közösség kutatási, technológiafejlesztési és demonstrációs tevékenységekre vonatkozó hetedik keretprogramjáról (2007–2013)

⁶⁴⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 1291/2013/EU rendelete (2013. december 11.) a „Horizont 2020” kutatási és innovációs keretprogram (2014–2020) létrehozásáról és az 1982/2006/EK határozat hatályon kívül helyezéséről (a továbbiakban: Horizont2020)

⁶⁴⁵ Horizont2020 (1)

optimalizálását, valamint az Unióban tevékenykedő kutatók magas színvonalú képzésének és mobilitásának serkentését is.⁶⁴⁶

Az EU szerzői jogi rendelete is a tudományos kutatás fogalmának széleskörű értelmezését követi, hiszen akként értelmezi, hogy az kiterjed mind a természettudományokra, mind a bölcsészettudományokra, valamint kutatóhelynek tekinti például az egyetemeket vagy más felsőoktatási intézményeket, azok könyvtárait, és az olyan szervezeteket is, mint a kutatóintézetek és a kutatást végző kórházak. A kutatóhelyek közös vonásainak azt tartja, hogy nonprofit alapon vagy államilag elismert, közérdekű célért tevékenykednek, amit különösen tükrözhet a közfinanszírozás, illetve a nemzeti jogszabályokban vagy közbeszerzési szerződésekben foglalt rendelkezések.⁶⁴⁷

A GDPR is a tudományos kutatás átfogó értelmezését veszi alapul, hiszen a rendelet szerint a személyes adatok tudományos kutatási célú kezelését tágan kell értelmezni, mégpedig úgy, hogy az magában foglalja többek között a technológiafejlesztési és demonstrációs tevékenységeket, az alapkutatást, az alkalmazott kutatást, és a magánfinanszírozású kutatást is.⁶⁴⁸ Ugyanakkor az EDPB kiemelte, hogy e fogalom „nem terjeszkedhet a közismert jelentésén túlra, ... és a releváns ágazattal összefüggő módszertani és etikai normákkal összhangban, a helyes gyakorlatnak megfelelően létrehozott kutatási projektet jelenti”.⁶⁴⁹

A GDPR terminológiája tehát a fentiek szerint az uniós jogforrások, – így különösen az Európai Unió működéséről szóló szerződés, a Hetedik keretprogram, valamint a Horizont2020 keretprogram – szóhasználatát követi.

Ez nem áll teljesen összhangban a Magyarországon hatályos tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról szóló 2014. évi LXXVI. törvénnyel (a továbbiakban: Innovációs tv.), ami a kutatás-fejlesztés alatt kizárólag az alapkutatást, az alkalmazott kutatást és a kísérleti fejlesztést érti,⁶⁵⁰ innováció alatt pedig egy új vagy továbbfejlesztett terméket vagy folyamatot, vagy ezek kombinációját, amely jelentősen különbözik az adott szervezet korábbi termékeitől

⁶⁴⁶ Horizont2020 2. cikk 1.

⁶⁴⁷ Az Európai Parlament és a Tanács (Eu) 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról (12)

⁶⁴⁸ GDPR (159)

⁶⁴⁹ Európai Adatvédelmi Testület (EDPB): 5/2020 iránymutatás az (EU) 2016/679 rendelet szerinti hozzájárulásról 35. oldal

⁶⁵⁰ Innovációs törvény 3. § 11.

vagy folyamataitól, és amelyet termék esetén a potenciális felhasználók számára elérhetővé tettek, vagy amelyeket folyamat esetén a szervezet használatba vett.⁶⁵¹

Az alapkutatás alatt olyan kísérleti vagy elméleti munkát ért az Innovációs törvény, amelyet elsősorban a jelenségek vagy megfigyelhető tények háttérével kapcsolatos új ismeretek megszerzésének érdekében folytatnak, anélkül, hogy kilátásba helyeznék azok közvetlen üzleti alkalmazását vagy felhasználását.⁶⁵² Az alkalmazott kutatás ezzel szemben olyan tervezett kutatás vagy kritikus vizsgálat, amelynek célja valamely új termék, eljárás vagy szolgáltatás kifejlesztéséhez szükséges új ismeret, illetve szakértelem megszerzése, vagy a már létező termékek, eljárások vagy szolgáltatások jelentős mértékű fejlesztésének elősegítése. Magában foglalja még a komplex rendszerek összetevőinek létrehozását is, de beletartozhat a prototípusok laboratóriumi környezetben vagy létező rendszerekhez szimulált interfésszel rendelkező környezetben történő megépítése, és a kísérleti sorozatok gyártása is, amennyiben ez az alkalmazott kutatáshoz, különösen a generikus technológiák ellenőrzéséhez szükséges.⁶⁵³ A kísérleti fejlesztés pedig a meglévő tudományos, technológiai, üzleti és egyéb vonatkozó ismeretek és szakértelem megszerzését, összesítését, alakítását és felhasználását jelenti új vagy javított termékek, eljárások vagy szolgáltatások kidolgozása céljából.⁶⁵⁴

Bár a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (a továbbiakban: SZTNH) hatáskörrel rendelkezik a kutatás-fejlesztési tevékenység minősítésével kapcsolatban,⁶⁵⁵ az ennek eredményeképp megalkotott határozat felhasználási köre korlátozott: adó- és járulékkedvezmények érvényesítéséhez lehet felhasználni,⁶⁵⁶ valamint az SZTNH is eltérő fogalommeghatározással operál, hiszen álláspontjuk szerint „a kutatás-fejlesztési tevékenység olyan alkotómunkát jelent, amely a meglévő ismeretanyag bővítését, új alkalmazások kidolgozását célozza, valamely tudományos vagy műszaki bizonytalanság feloldása érdekében”⁶⁵⁷.

A fentiek alapján kijelenthető, hogy rendkívül széles azon tevékenységeknek a köre, ami a kutatás-fejlesztés körébe tartozik, de véleményem szerint a jogbiztonság érdekében szükséges

⁶⁵¹ Innovációs törvény 3. § (6)

⁶⁵² Innovációs törvény 3. § 1.

⁶⁵³ Innovációs törvény 3. § 2.

⁶⁵⁴ Innovációs törvény 3. § 7.

⁶⁵⁵ Innovációs törvény 36. § (1)

⁶⁵⁶ Innovációs törvény 36. § (2) a)

⁶⁵⁷ Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala: Kutatás-fejlesztési Minősítési Eljárások Módszertani Útmutatója, 7. oldal https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/sztnh_vegleges_kf_modszertani_utmutato_2019_1.pdf

lenne a hazai szabályozás terminológiájának olyan jogalkotói szabályozása, hogy az az uniós jogforrások által alkalmazott fogalmakkal konzisztens legyen.

A jogbizonytalanságot – a GDPR-ban szabályozott, tudományos kutatásokra vonatkozó speciális szabályozási rendszer alkalmazhatósága tekintetében – némileg enyhíti, hogy az Európai Adatvédelmi Biztos – előzetes, kötőerővel nem bíró – véleményében összefoglalta a tudományos kutatásra vonatkozó speciális szabályozási rendszer alkalmazhatóságának kritériumait. Álláspontja szerint egyrészt szükséges, hogy szó legyen a személyes adatok kezeléséről, másrészt az, hogy az etikai és módszertani releváns szektoriális előírások – ideértve az informált beleegyezésen alapuló hozzájárulás, elszámoltathatóság, felügyelet elvárásait – alkalmazásra kerüljenek, harmadrészt pedig, hogy a kutatást a társadalom kollektív ismereteinek bővítése és jóléte céljából hajtsák végre, szemben azon kutatásokkal, amiket egy vagy több magánérdekből végeznek.⁶⁵⁸

Azzal, hogy az uniós és magyar kutatásokkal kapcsolatos terminológia nem teljesen egységes és hogy a fenti értelmezés sem bír jogi kötőerővel, nehéz helyzetbe kerülnek azok, akik kutatási célú tevékenységükre vonatkozóan kedvezményeket, vagy lehetőségeket szeretnének igénybe venni, esetlegesen a kutatási célú adatkezelésre vonatkozó speciális szabályrendszerre szeretnének hivatkozni. Nehéz megbizonyosodni afelől, hogy egy tevékenység tudományos kutatásnak minősül-e, és emiatt sok esetben kétséges, hogy érdemes-e erőforrástallokálni az adott tevékenységbe. A bizonytalanság és kiszámíthatatlanság azonban kétséget kizáróan a kutatásokat hátráltató és visszafogó jelenségeknek minősülnek.

A tudományos kutatások körébe tartoznak az emberen végzett orvostudományi kutatások, melyek fontos jelentőséggel bírnak az adatok felhasználása szempontjából, hiszen kiemelkedő lehetőségek vannak az adatok ezen a területen való felhasználásában.⁶⁵⁹

Az emberen végzett orvostudományi kutatások fogalmát szerencsére egyértelműen definiálja az Eütv.⁶⁶⁰ A fogalom a kutatás céljából indul ki: azokat a kutatásokat sorolja ide, amelyeknek célja a betegségek kórismézésének, gyógykezelésének, megelőzésének és rehabilitációjának javítása, okainak és eredetének jobb megismerése, beleértve olyan beavatkozásokat és megfigyelési módozatokat is, amelyek eltérnek a megszokott egészségügyi ellátás során

⁶⁵⁸ European Data Protection Supervisor: A Preliminary Opinion on data protection and scientific research https://edps.europa.eu/sites/default/files/publication/20-01-06_opinion_research_en.pdf 12. oldal

⁶⁵⁹ Az egészségügyi adatok felhasználásának kiemelt jelentőségéről a 2.1. pontban foglalkozok részletesebben.

⁶⁶⁰ Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény

alkalmazottaktól, illetőleg, amelyek során még nem teljesen ismert és kivizsgált hatású tényezőket (hatóanyagok, anyagok, eszközök, eljárások, módszerek, körülmények, feltételek) is alkalmaznak.⁶⁶¹ Amiket nem a fent felsorolt célokból végeznek, azok nem minősülnek orvostudományi kutatásnak, ebből kifolyólag azokra az Eütv. szabályait sem kell alkalmazni⁶⁶² (még akkor sem, ha egyébként egészségügyi adatokon végzett kutatásról van szó).⁶⁶³

Orvostudományi kutatásnak minősül többek között a diagnosztikus, terápiás, megelőzési és rehabilitációs eljárások tökéletesítésére, új eljárások kidolgozására, valamint a betegségek kórokatanának és kórlefolrásának jobb megértésére irányuló; genetikai; az élő emberből vagy halottból eltávolított sejtekkel, sejtalkotórésszel, szövettel, szervvel, testrésszel végzett; az epidemiológiai; a közegészségügyi-járványügyi érdekből végzett kutatás is, az ivarsejten, embrión végzett kutatás.⁶⁶⁴ A kutatásetikai és etikai engedélyezési eljárásra vonatkozó szabályok szimultán alkalmazandók az adatvédelem szabályaival, így az emberen végzett tudományos kutatások során tekintettel kell lenni – az adatvédelmi elvárások mellett – a kutatásetikai és etikai engedélyezési eljárás szabályrendszerére is. A kutatásetikai és etikai engedélyezési eljárásra vonatkozó szabályok – az adatvédelmi jog szempontjából nézve – tulajdonképpen további garanciákat jelentenek az egészségügyi adatok tudományos kutatási célú kezelésére. A két szabályrendszer párhuzamos alkalmazását támasztja alá az is, hogy az EDPB elismerte, hogy Helsinki nyilatkozatra visszavezethető tájékoztatáson alapuló beleegyező nyilatkozat nem egyezik meg az adatvédelmi jog szerinti hozzájárulás fogalmával, hanem elsősorban az Alapjogi Charta 1. és 3. cikk szerinti jogok – emberi méltósághoz való jog, személyi sérthetlenség védelme – érdekében alkalmazott biztonsági intézkedésként értelmezhető.⁶⁶⁵

Az emberen végzett orvostudományi kutatásokat több szempont alapján is csoportosíthatjuk. A dolgozat szempontjából azok az emberen végzett orvostudományi kutatások bírnak relevanciával, amiket kizárólag nagyszámú adat felhasználásával és statisztika módszerek

⁶⁶¹ Eütv. 157. §

⁶⁶² Eütv. Kommentár 157. §-hoz

⁶⁶³ A gyakorlatban e célokat tágan értelmezve sokszor egy-egy kutatócsoport akkor is követi az ágazati szabályrendszert, és etikai engedélyezési eljárást kezdeményez, ha a betegadatokon végzett tudományos kutatás csak közvetve függ össze e célokkal (pl. működés hatékonyságának növelése)

⁶⁶⁴ 23/2002. (V. 9.) EüM rendelet, 1. § (1) bek.

⁶⁶⁵ 3/2019 sz. vélemény a klinikai vizsgálatokról szóló rendelet és az általános adatvédelmi rendelet közötti kapcsolatra vonatkozó kérdésekről és válaszokról (70. cikk (1) bekezdés b) pont) https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/201903_edpb_opinion_ctrq_hu.pdf 15-16. pont Letöltés dátuma: 2022. 02. 25.

alkalmazásával végzik. Ezek a kutatások a beavatkozással nem járó klinikai vizsgálat fogalmába tartoznak, és kifejezetten az erre vonatkozó etikai szabályokat kell alkalmazni.⁶⁶⁶

Beavatkozással nem járó vizsgálat egyrészt a klinikai vizsgálatnak nem minősülő olyan vizsgálat, amely kutatás során végzett eljárás nem tér el a megszokott egészségügyi ellátástól.⁶⁶⁷ Ide tartozik még a CE jelöléssel ellátott orvostechnikai eszközzel végzett vizsgálat, melynek célja a CE jelöléssel rendelkező eszköz rendeltetési körén belüli további értékelése,⁶⁶⁸ valamint azok a klinikai kutatások, amik nem minősülnek vizsgálati készítménnyel kapcsolatos klinikai vizsgálatnak.⁶⁶⁹

Az 23/2002. (V.9.) EüM rendelet – nem taxatív – felsorolással igyekszik egyértelműsíteni a beavatkozással nem járó vizsgálatok körét. Ide sorolja többek között a biztonságossági vizsgálatokat a gazdasági szempontú adatgyűjtéseket, az életminőségi vizsgálatok (pl. kérdőíves felmérések), az epidemiológiai, az alkalmazott terápia hatékonyságára, pontosságára, megfelelőségére irányuló kutatásokat, a terápiahűsége vonatkozó felméréseket, a megfigyelés

⁶⁶⁶ A kutatásokat tipizálhatjuk azokat a státuszuk alapján, ami során megkülönböztetünk beavatkozással járó és beavatkozással nem járó vizsgálatokat. Az emberen végzett orvostudományi kutatások lehetnek orvostechnikai eszközökkel kapcsolatos klinikai vizsgálatok, vizsgálati készítményekkel kapcsolatos klinikai vizsgálatok, valamint ezekbe a kategóriákba nem sorolható, emberen végzett orvostudományi kutatások (klinikai vizsgálat) is.

Az orvostechnikai eszközzel kapcsolatos - beavatkozással járó – klinikai vizsgálatnak minősül minden olyan kutatás, amit az eszköz megfelelőségének bizonyítása érdekében az alábbi célokból végeznek:

„a) annak megállapítása és ellenőrzése, hogy az adott eszköz tervezése, gyártása és csomagolása szokásos használati feltételek mellett alkalmassá teszi-e az eszközt a MDR 2. cikk 1. pontjában felsorolt meghatározott célok valamelyikére és a gyártója által meghatározott tervezett teljesítőképesség elérésére; b) annak megállapítása és ellenőrzése, hogy az adott eszköz klinikai előnyei megfelelnek-e a gyártója által feltüntetetteknek; c) az eszköz klinikai biztonságosságának megállapítása és ellenőrzése, valamint a szokásos használati feltételek mellett történő használata során jelentkező bármely nemkívánatos mellékhatás meghatározása, és annak felmérése, hogy az az eszköz által jelentett előnyökhöz mérten elfogadható kockázatot jelent-e”. MDR 62. cikk

Orvostechnikai eszközzel végzett beavatkozással nem járó vizsgálatnak minősül a kutatás, ha célja az eszköz rendeltetési körén belüli további értékelése, amelyen már szerepel CE-jelölés (forgalomba hozatal utáni klinikai nyomon követéssel kapcsolatos vizsgálat). MDR 74. cikk

Vizsgálati készítményekkel kapcsolatban több fogalmat szükséges definiálnunk. Egyrészt a klinikai kutatás, ami „bármely, emberrel kapcsolatban végzett vizsgálat, amelynek célja: a) egy vagy több gyógyszer klinikai, farmakológiai és/vagy egyéb farmakodinámiás hatásainak a megállapítása, illetve igazolása, b) egy vagy több gyógyszer mellékhatásainak azonosítása; vagy c) egy vagy több gyógyszer felszívódásának, megoszlásának, metabolizmusának és kiválasztásának tanulmányozása az adott gyógyszerek biztonságosságának és/vagy hatásosságának igazolása céljából”. (az emberi felhasználásra szánt gyógyszerek klinikai vizsgálatáról szóló rendelet 2. cikk (2) 1.) Ebből klinikai vizsgálatnak minősül a klinikai kutatás, ha a következő feltételek közül legalább egy teljesül: „a) a vizsgálati alanyok az adott terápiás stratégiába történő bevonása előzetes döntéssel, amely nem egyezik az érintett tagállam standard klinikai gyakorlatával; b) a vizsgálati gyógyszerek felírásáról a vizsgálati alanyok a klinikai kutatásba történő felvételével egyidejűleg döntenek; vagy c) a vizsgálati alanyok esetében a standard klinikai gyakorlat mellett további diagnosztikai vagy monitoring eljárásokat is alkalmaznak;” (az emberi felhasználásra szánt gyógyszerek klinikai vizsgálatáról szóló rendelet 2. cikk (2) 2.) Ez minősül gyakorlatilag a beavatkozással járó vizsgálatnak. Azok a klinikai kutatások, amik nem tartoznak a klinikai vizsgálatok közé, a beavatkozással nem járó klinikai kutatásoknak minősülnek (az emberi felhasználásra szánt gyógyszerek klinikai vizsgálatáról szóló rendelet 2. cikk (2) 4.)

⁶⁶⁷ 235/2009. (X.20.) Korm. rendelet 15-16. §§

⁶⁶⁸ 235/2009. (X.20.) Korm. rendelet 16. § b)

⁶⁶⁹ Lásd részletesen 529. lábjegyzet.

vizsgálatokat „részcsoporton”, a retrospektív eset-kontroll vizsgálatok („case control study”) és az egyéb megfigyeléses, (pl. retrospektív kohorsz) vizsgálatokat.⁶⁷⁰

Az Eüak. Kommentárja abban látja a beavatkozással nem járó vizsgálatok lényegét, hogy azok „a beteg számára lényegében megterhelést nem jelentő, fizikai beavatkozással nem járó, a kutatási alany lelki egészségére kockázatot nem jelentő, többnyire valamilyen adminisztratív, adatgyűjtéssel járó vizsgálatok körét jelentik. Ezek alapulhatnak például csak az egészségügyi dokumentáció tanulmányozásán”.⁶⁷¹

Az adatgyűjtés módja alapján is csoportosíthatjuk az emberen végzett orvostudományi kutatásokat, ami szerint megkülönböztetünk prospektív és retrospektív vizsgálatokat. A prospektív adatgyűjtés esetén az adatgyűjtés a jövőre nézve történik, akkor a vizsgálatban való részvételnek a beteg beleegyezésén kell alapulnia, és a beleegyezést megfelelő, tájékoztatásnak kell megelőznie. A beleegyezés bármikor, bármilyen hátrányos következmény nélkül visszavonható kell, hogy legyen.⁶⁷²

Retrospektív adatgyűjtés esetén azonban az EüM rendelet alapján⁶⁷³ a vizsgálat részleteire kiterjedő előzetes tájékoztatásra⁶⁷⁴, sem beleegyező nyilatkozatra nincs szükség.⁶⁷⁵⁶⁷⁶ Ebben az esetben tehát nem az érintett résztvevő személy akaratán és döntésén múlik az, hogy az adatai tanulmányozására kutatási célból kerül sor, ami értelmezhető az információs önrendelkezési jog korlátozásaként a tudományos kutatás szabadságának biztosítása⁶⁷⁷ céljából. Az információs önrendelkezési jog – az V. fejezetben írtakkal összhangban - alkotmányos alapjog⁶⁷⁸, azonban nem abszolút jog,⁶⁷⁹ azaz az Alaptörvényben meghatározott garanciák mellett korlátozható. Az Alaptörvény szerint ugyanis „az alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben

⁶⁷⁰ 23/2002. (V. 9.) EüM rendelet 20/C §., valamint TUKEB eljárási tájékoztatója, <https://ett.aeek.hu/tukeb/> „Az eljárásról” menüpont [2020.07.13]

⁶⁷¹ Hanti Péter: Nagykommentár az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló 1997. évi XLVII. törvényhez 21. §-hoz

⁶⁷² 23/2002. (V. 9.) EüM rendelet, 20/H. § (1)-(2). A rendelet részletesen meghatározza a tájékoztatás tartalmát is.

⁶⁷³ 23/2002. (V.9.) EüM rendelet 20/Q §

⁶⁷⁴ GDPR szerinti tájékoztatási kötelezettség azonban ennek ellenére is fennáll.

⁶⁷⁵ 23/2002. (V. 9.) EüM rendelet 20/Q §.

⁶⁷⁶ A kivételszabály nem jelenti azt, hogy a GDPR szerinti, adatkezelésről szóló tájékoztatási kötelezettségnek nem kell eleget tennie az adatkezelőnek. Ugyanakkor kevésbé szigorú feltételekkel is eleget tehet ennek a tájékoztatási kötelezettségnek az adatkezelő, akár az adatkezelési tájékoztató honlapján történő elérhetővé tételével, miközben az 23/2002. (V. 9.) EüM rendelet 20/Q §. szakasza hiányában személyesen kellett volna.

⁶⁷⁷ Alaptörvény X. cikke

⁶⁷⁸ Alaptörvény VI. cikk (3) bek.

⁶⁷⁹ Jóri 2009. 56. oldal

tartásával korlátozható”.⁶⁸⁰ Természetesen számos más garanciális szabály is igyekszik biztosítani a kutatás és adatkezelés tisztességességét és jogszerűségét, mely szabályok sok esetben alkotmányossági vizsgálat tárgyai is voltak. Ezen alkotmányossági vizsgálatok során az AB arra jutott, hogy az Eüak. 21. §-ban foglalt szabályok megtartása mellett a hivatkozott rendelkezések nem alkotmányellenesek.⁶⁸¹ Az Eüak. 21. § lehetővé teszi ugyanis, hogy tudományos kutatás céljából az intézményvezető vagy az adatvédelmi tisztviselő engedélyével be lehessen tekinteni a kezelt adatokba, akár úgy, hogy személyazonosító adatokat is megismer a kutató. De elvárja, hogy a tudományos közleményben már nem szerepelhetnek egészségügyi és személyazonosító adatok oly módon, hogy az érintett személyazonossága megállapítható legyen, és nem készíthető személyazonosító adatokat is tartalmazó másolat.⁶⁸²

Bár az etikai szabályok engedményt tartalmaznak a betegbeleegyezése és tájékoztatása vonatkozásában, a kutatás során végzett adatkezelésnek továbbra is meg kell felelnie az adatvédelem általános elveinek, ideértve különösen azt, hogy az adatkezelésnek céllal és jogalappal kell rendelkeznie. A retrospektív vizsgálatokra vonatkozó könnyítéskor a jogalkotó vélhetően arra tekintettel mentesíti a kutatást végző személyeket a beleegyző nyilatkozat beszerzése, illetve az kutatásba bevont személyek részletes tájékoztatására vonatkozó kötelezettség alól, hogy a nagyobb számú, korábban kezelt egészségügyi adatok érintettjével a közvetlen kapcsolatfelvétel a gyakorlatban gyakran szinte lehetetlen, így az adatkezelést az érintett hozzájárulására alapozni nem kivitelezhető.

Az Európai Bizottsági összefoglaló szerint a tudományos kutatás céljából végzett adatkezelés elsődlegesen az érintett hozzájárulásán (GDPR 6. cikk (1) bek. a)) vagy az adatkezelőre ruházott közhatalmi vagy közérdekű tevékenységen (6. cikk (1) bek. e)) vagy az adatkezelő jogos érdekén (6. cikk (1) bek. f)) alapulhat. Prospektív vizsgálatoknál tehát az érintett kutatásba bevonásra kiterjedő beleegyző nyilatkozatának beszerzési kötelezettsége megteremtheti – de nem féltetlenül ez az alkalmazandó – az adatkezeléshez szükséges hozzájárulás beszerzésének lehetőségét is, így az adatkezeléshez megfelelő jogalap lehet az érintett hozzájárulása. Retrospektív vizsgálat esetén pedig, mivel az adatkezeléshez szükséges hozzájárulás beszerzése nehezen kivitelezhető, az e) vagy f) pontra történő hivatkozás a leggyakoribb attól függően, hogy a kutatás az adatkezelő közfeladatához kapcsolódik-e vagy sem. A GDPR 6. cikk (1) bek. e) pont szerinti, közfeladatellátás céljából végzett jogalapra a 6. cikk (3) bekezdés szerint akkor

⁶⁸⁰ Alaptörvény I. cikk (3)

⁶⁸¹ 129/B/2008. AB határozat, Indokolás, III. 2. pont

⁶⁸² Eüak. 21. §

lehet hivatkozni, ha uniós vagy tagállami jog – az adatkezelés célját meghatározva – alapként szolgált. A GDPR (45) preambulumbekzdés pontosítja ezt azzal, hogy nem kell, hogy minden egyes adatkezelési műveletre külön jogszabályi rendelkezés vonatkozzon, hanem elegendő, ha például egy közjogi vagy magánjogi szervezetre vonatkozó szabály kötelezettségévé, feladatává teszi.⁶⁸³ Mint például az egyetemek számára a a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény (a továbbiakban: Nftv.) az oktatást és a kutatást.⁶⁸⁴⁶⁸⁵

⁶⁸³ 3/2019 sz. vélemény a klinikai vizsgálatokról szóló rendelet és az általános adatvédelmi rendelet közötti kapcsolatra vonatkozó kérdésekről és válaszokról (70. cikk (1) bekezdés b) pont) https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/201903_edpb_opinion_ctrq_hu.pdf Letöltés dátuma: 2022. 02. 25. 26. pont

⁶⁸⁴ Nftv. 2. § (1) bek.

⁶⁸⁵ Érintett jogait és szabadságait védő megfelelő garanciák emberen végzett orvostudományi kutatások esetén

Az etikai elvárásokat rögzítő jogszabályok a GDPR 89. cikk (1) bek. szerinti érintett jogait és szabadságait védő megfelelő garanciáknak tekinthetők. Az etikai szabályok részletes és konkrét kötelezettségeket tartalmaznak a kutatás egész folyamatára vonatkozóan, amiből két témakört szeretnénk kiemelni: egyrészt az engedélyező hatóságok szerepét és engedélyezési eljárást, másrészt a tájékoztatási kötelezettséget, amik alapvető jelentőségű garanciák szerepét töltik be.

A kutatás jellegétől függően kizárólag a következő három szervezetet jogosult emberen végzett orvostudományi kutatásokhoz kutatási engedélyt kiadására Magyarországon: egyrészt az országos tisztifőorvos (Nemzeti Népegészségügyi Központ), másrészt az Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézet (OGYÉI), harmadrészt az Egészségügyi Tudományos Tanács Tudományos és Kutatásetikai Bizottsága (ETT-TUKEB). Az első kettő hatóság engedélyezési eljárása során a hatóság felkérésére az ETT-TUKEB a kutatásról szakmai-etikai szempontból mond véleményt (ún. szakhatósági állásfoglalást ad ki). A kutatás engedélyezési eljárást az emberen végzett orvostudományi kutatásokról szóló jogszabályok (235/2009. (X. 20.) Korm. rendelet) mellett alapvetően az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (továbbiakban: Ákr.) szabályozza.

A kutatási engedélyezési eljárás részletesen szabályozott, mely számos olyan elemet tartalmaz, ami a betegek jogai és érdekei biztosítását tűzi ki célul. Már önmagában azzal, hogy a kutatásokat engedélyezés előtt érdemi tartalmi vizsgálatnak vetik alá, melynek keretében több személy – bizottság, szakhatóság – képes a tervezett kutatásra vonatkozóan véleményét kifejteni jelentős ellenőrzés érvényesül. A kontroll az engedélye kiállítása után sem szűnik meg: a hatóság ellenőri ugyanis, hogy a kutatást a szakmai szabályoknak megfelelően, az engedélyben és a vizsgálati tervben foglaltaknak megfelelően végzik-e.

A tájékoztatáson alapuló beleegyezés célja annak biztosítása, hogy a beteg elegendő információ birtokába kerüljön ahhoz, hogy megalapozott döntést hozhasson a kezelésére vonatkozóan. (Ifj. Lomnici Z.: A tájékoztatáson alapuló beleegyezés intézményének felelősségi kérdései a hazai joggyakorlat tükrében, „Jog és felelősség” – szimpózium a PPKE JÁK Jog- és Államtudományi Doktori Iskolájában (2006. november) Iustum Aequum Salutare III. 2007/3. · 179–190. oldal, 180. oldal) Emögött egyértelműen az az új szemlélet áll, ami a beteget már nem csupán az ellátás/kutatás tárgyának tekinti, hanem az ellátást nyújtó/kutató személyével egyenrangú félnek tartja. (KOVÁCS J.: A modern orvosi etika alapjai: Bevezetés a bioetikába. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest 2006. 576-577. o)

A tájékoztatás tartalmára és körülményeire vonatkozó szabályok kialakítása az autonómia tiszteletének elvére épülnek, általános és különös szabályokat is találunk. Általános elvárásként az Eütv. megfogalmazza, hogy „a beteg jogosult a számára egyéniesített formában megadott teljes körű tájékoztatásra”. (Eütv. 13. § (1))

A kutatásokba való bevonást megelőző, tájékoztatás tartalmára vonatkozó különös szabályok többszintűek: általánosságban ezt is az Eütv. szabályozza, melyet a kutatások egyes típusaira vonatkozó speciális szabályok részben megismételnek, részben pedig kiegészítenek. A tartalmi elemeket alapvetően három csoportba soroljuk: vannak egyrészt (i) a kutatás jellemzőiről szóló információk; másrészt (ii) a kutatás menetére/hatásaira vonatkozó információk; harmadrészt pedig (iii) a résztvevők jogaira vonatkozó információk. (A részletes felsorolást az Eütv. 159. § (3) bek. 23/2002. (V. 9.) EüM rendelet 4. § (4) bek. és 20/H. § (1) bek.; az MDR rendelet 63. cikk); az emberi felhasználásra kerülő vizsgálati készítmények klinikai vizsgálatáról és a helyes klinikai gyakorlat alkalmazásáról szóló 35/2005. (VIII. 26.) EüM rendelet (továbbiakban: 35/2005. (VIII. 26.) EüM rendelet) 6. § (4) bek. tartalmazza.)

A kutatás jellemzői közé tartozik (1) a kutatás azonosító adatai; (2) a felelősségbiztosításban szereplő biztosító megnevezése; (3) a vizsgálatért felelős személyek neve, beosztása, munkaköre.

A kutatás menetére/hatásairól szóló információk közé tartozik (1) a kutatás kísérleti jellegére való utalás, a kutatás célja, várható időtartama, a bevonni kívánt személyek száma, a kutatás menete, a tervezett beavatkozások jellege, gyakorisága; (2) a résztvevő rendelkezésére álló egyéb, elfogadott kezelési lehetőségek, valamint tájékoztatása arra vonatkozóan, hogy kutatás a már megkezdett kezelésének megszakítását jelentheti, és a megkezdett kezelés megszakításának milyen következményei lehetnek a résztvevő számára; (3) a lehetséges és a várható következmények, kockázatok és kellemetlenségek részletes leírása, valamint

VI.4.2.2. Közérdekű archiválás, történelmi kutatás

A GDPR a tudományos kutatás mellett más célokat is megjelöl ex lege összeegyeztethetőnek, nevezetesen a közérdekű archiválást és történelmi kutatást is. Közérdekű archiválás alatt olyan célt értünk, amire olyan közérdekű adatokat tároló közhatalmi szervek vagy egyéb, közfeladatot ellátó szervek vagy magánfél szervezetek hivatkozhatnak, akik uniós vagy a tagállami jog szerint kötelesek az általános közérdek szempontjából tartós értéket képviselő adatokat beszerezni, megőrizni, értékelni, rendezni, leírni, közölni, előmozdítani, terjeszteni, illetve azokhoz hozzáférést biztosítani.⁶⁸⁶ Ezt a célt érdemes együtt tárgyalni a történelmi kutatási célból végzett adatkezeléssel, amik az adatgyűjtés eredeti céljával szintén ex lege összeegyeztethetőnek minősülnek. A történelmi kutatási cél is tágan értelmezendő: ide kell sorolni a történelmi kutatások mellett a genealógiai célú kutatásokat is.⁶⁸⁷

az arra való utalás, hogy a kutatás során olyan nem kívánatos események is felléphetnek, amelyek előre nem láthatók; (4) az ésszerűen várható előnyök leírása, vagy ha a résztvevő számára előny a kutatásból nem várható, ennek a ténynek a közlése; (5) placebo alkalmazásakor részletes tájékoztatás a placebo alkalmazásának lényegéről és arról, hogy a vizsgálati alany milyen valószínűséggel kerülhet placebo csoportba; (6) a vizsgálat befejezése után a vizsgálati alany – amennyiben szükséges – milyen további egészségügyi ellátásban részesül.

A harmadik csoportba a kutatásban résztvevők jogairól szóló elemek tartoznak, ahova (1) a kár megtérítésére, illetve sérelemdíj megfizetésére, kártalanításra és ezek igénybevitelének módjára vonatkozó tájékoztatást, (2) a kutatásban résztvevő részére járó költségtérítést; (3) az arra vonatkozó figyelemfelhívást, hogy a beleegyezés önkéntes és befolyásolástól mentes, és hogy azt bármikor – akár szóban, akár írásban – indokolás nélkül vissza lehet vonni anélkül, hogy ebből a vizsgálati alanynak hátránya származna; továbbá (4) a vizsgálati alany adatainak kezelésére, az azokhoz való hozzáférésére vonatkozó szabályokat sorolnám.

A fentiek alapján tehát kijelenthetjük, hogy a vonatkozó jogszabályok a tartalmi elemek részletes felsorolásával igyekeznek kellő garanciát biztosítani ahhoz, hogy a kutatásban résztvevő személy a kutatásban való részvételéről hozott döntésekor kellő információ birtokában legyen. Természetesen a vonatkozó rendelkezések megkerülhetők lehetnének azzal, hogy a kutató olyan tájékoztatót készít, ami tartalmazza ugyan a kötelezően előírt tartalmi elemeket, de vagy a felületes megfogalmazással, vagy – a bevonni kívánt személy befolyásolásra képes állapotát kihasználva – befolyásolásra alkalmas módon kerül kialakításra, de a fent kifejtettekkel összhangban – az etikai engedélyezési eljárás során a vizsgálat tárgyát képezi a beteg-tájékoztatóra vonatkozó előírásoknak való megfelelés is. (235/2009. (X. 20.) Korm. rendelet 18. § (1b) b); (2) c); (2c) b), (6) a))

A tájékoztatás és a betegbevonás módja részletesen szabályozott, ami sokszor megegyezik az egyes kutatási típusokra vonatkozó szabályok tartalmával. Elvárják, hogy a kutatás alanyát a kutatásba való beleegyezését megelőzően, magyar nyelven – illetve a bevonni kívánt személy anyanyelvén vagy általa ismertként megjelölt más nyelven –, laikus számára is érthető módon szóban és írásban tájékoztassák. (Eütv. 159. § (3); 23/2002. (V.9.) EüM rendelet 4. § (1) bek. és 20/H § (1); 33/2009. (X. 20.) EüM rendelet 10. § (1); MDR 63. cikk (2) bek., 35/2005. (VIII. 26.) EüM rendelet 6. § (1)) Az emberen végzett orvostudományi kutatások esetén a tájékoztatási kötelezettség szigorúbb a a GDPR szerinti tájékoztatási kötelezettség szabályainál, hiszen főszabály szerint elegendő lenne a beteget szóban tájékoztatni, (Eütv kommentár, 388. oldal) de a kutatások esetén szóban és írásban is kell tájékoztatni, illetve a kutatásban részvételhez adott hozzájárulást írásban kell megadni. (Eütv. 159. § (1) e); 23/2002. (V.9.) EüM rendelet 4. § (5) és 20/H § (2)) A tájékoztatást adó személynek meg kell vizsgálnia továbbá, hogy a bevonni kívánt személy cselekvőképese-e, amit az egészségügyi dokumentációban rögzítenie is kell. (23/2002. (V.9.) EüM rendelet 4. § (2); MDR 64. cikk; 35/2005. (VIII. 26.) EüM rendelet 6. § (2)) A tájékoztatást és a beleegyezést külön-külön okiratban kell írásba foglalni, egy példányt a résztvevő egészségügyi dokumentációjában kell megőrizni, egy példányt pedig a résztvevőnek át kell adni. (23/2002. (V.9.) EüM rendelet 4§ (3) bek. és 20/H § (6), 35/2005. (VIII. 26.) EüM rendelet 6. § (3))

A fentiek alapján tehát az az álláspontom, hogy tájékoztatás tartalmára és módjára vonatkozó részletes és szigorú szabályok, valamint ezek teljesítése tekintetében érvényesülő hatósági kontroll útján teljes mértékben biztosíthatók a szükséges garanciák. Bár a GDPR speciális szabályrendszert állít fel a tudományos kutatási célú adatkezelésekre, ami megengedőbb az általános szabályokhoz képest, ugyanakkor az azt kiegészítő garanciák még biztosítják az érintettek magánszférájának kellő védelmét.

⁶⁸⁶ GDPR (158) preambulumbekkezdés

⁶⁸⁷ GDPR (160) preambulumbekkezdés

Az egy pontban való elemzést az indokolja, hogy a levéltárak tevékenysége egyértelműen közérdekű archiválási célt szolgál, de a történelmi múlt megismerésének is elsődleges forrása a levéltári anyag. A levéltárak védelmét Magyarországon a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény (a továbbiakban: Levéltári tv.) hivatott védeni, amelyben mindkét – levéltárak közérdekű archiválás céljából végzett tevékenysége, illetve az őrzött, személyes adatokat tartalmazó anyagokban a tudományos kutatási célból végzett hozzáférés biztosítása – szempontból találunk garanciális rendelkezéseket, hiszen a „törvény célja a közérdekű adatok megismerését és a tudományos kutatás szabadságát garantáló alkotmányos alapjogok érvényesítése a személyiséghez és a személyes adatokhoz fűződő alkotmányos alapjogok védelmével együtt valósuljon meg”.⁶⁸⁸

A levéltári törvény⁶⁸⁹ 3. § o) pontja szerint levéltári kutatás alatt a levéltári anyag tanulmányozását, abból adatok kigyűjtését értjük tudományos vagy más cél érdekében. A levéltári törvény megfogalmaz egy általános védelmi időt, aminek lejártát követően a személyes adatot tartalmazó levéltári anyag bárki által kutathatóvá válik. Ez az idő az érintett halálozási évét követő harminc év. Ha a halálozás éve nem ismert, az érintett születésétől számított kilencven év, ha pedig a születés és a halálozás időpontja sem ismert, a levéltári anyag keletkezésétől számított hatvan év.⁶⁹⁰

A védelmi idő lejártát megelőző kutatásra a Levéltári tv. több lehetőséget ad. Egyrészt akkor van lehetőség, ha a kutatáshoz az érintett, vagy annak halálát követően bármely örököse, a Ptk. szerinti hozzátartozója⁶⁹¹ vagy bejegyzett élettársa a kutató kérésére hozzájárult.⁶⁹² Másrészt ha a kutatás anonimizált másolattal is megvalósítható, de a kérelmező köteles az anonimizálás költségét megtéríteni.⁶⁹³ Harmadrészt tudományos kutatás esetén a levéltári anyag keletkezésének naptári évétől számított harminc, illetve tizenöt év elteltével adható engedély, ha igazolja, hogy tudományos kutatást rendeltetésszerűen végző, közfeladatot ellátó szerv megbízásából kutat, vagy csatolja a Magyar Tudományos Akadémia kutatási téma szerint illetékes bizottságának vagy intézetének támogató állásfoglalását.⁶⁹⁴ Ekkor a kutatónak a személyes adatokat köteles a személyes adatok védelmére vonatkozó jogszabályok

⁶⁸⁸ 1995. évi LXVI. törvény a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről (továbbiakban: Levéltári törvény) 1. § c)

⁶⁸⁹ Levéltári törvény 3. § o)

⁶⁹⁰ Levéltári törvény 24. § (1)

⁶⁹¹ Hozzátartozónak a Ptk. alapján a házastárs, az egyeneságbeli rokon, az örökbefogadott, a mostoha- és a nevelt gyermek, az örökbefogadó-, a mostoha- és a nevelőszülő, a testvér, az élettárs, az egyeneságbeli rokon házastársa, a házastárs egyeneságbeli rokona és testvére és a testvér házastársa minősül.

⁶⁹² Levéltári törvény 24. § (2) b)

⁶⁹³ Levéltári törvény 24. § (2) a)

⁶⁹⁴ Levéltári törvény 24. § (3)

rendelkezései szerint kezelni, és nyilatkozattétel útján vállalni a személyes adatok tudományos kutatás céljából való felhasználását.⁶⁹⁵ A jogszabály lehetővé teszi a védelmi idő lejártá előtti anonimizált másolatkészítést is.⁶⁹⁶

Amellett, hogy a törvény meghatározza azokat az eseteket, mikor személyes adatot tartalmazó anyag kutatható, adminisztratív kötelezettségekkel is erősíti a személyes adatok védelmét, illetve biztosítja az átláthatóságot. Ide tartozik, hogy a közlevéltár a levéltári anyagban kutatást végző személy részére látogatói jegyet állít ki, ami tartalmazza a kutató természetes személyazonosító adatait és lakcímét, és ezt nyilvántartásba is veszi. A közlevéltár a kutatásra átadott levéltári anyagot is rögzíti a nyilvántartásban.⁶⁹⁷ Tudományos célú kutatás esetén pedig köteles bekérni a részletes kutatási tervet, illetve a tudományos kutatást rendeltetésszerűen végző, közfeladatot ellátó szervnek támogató állásfoglalását.⁶⁹⁸ Tehát ebben az esetben is a jogalkotó kiegészítő szabályok, garanciák beépítése által ellensúlyozta az enyhébb adatvédelmi szabályok alkalmazásában rejlő kockázatok, annak érdekében, hogy az érintettek magánszférájának védelme kellően biztosított legyen.

⁶⁹⁵ Levéltári törvény 24. § (4)

⁶⁹⁶ Levéltári törvény 24. § (6)

⁶⁹⁷ Levéltári törvény 22. § (1)-(4)

⁶⁹⁸ Levéltári törvény 24. § (3)

VI.4.2.3. Statisztikai cél

A GDPR lehetővé teszi, hogy – rendelet rendelkezéseivel összhangban – az uniós vagy a tagállami jog határozza meg a statisztikai tartalmat, a hozzáférés ellenőrzését, a személyes adatok statisztikai célú kezelésének szempontjait, az érintettek jogainak és szabadságainak védelmét és a statisztikai adatok bizalmas jellegének garantálását szolgáló megfelelő intézkedéseket. A statisztikai cél is tágan értelmezendő, illetve beleértendők a gazdasági céloktól kezdve (analitikai eszközök a honlapokon) a közérdekű célokat szolgáló statisztikák (például a kórház által a betegellátási adatok felhasználása annak érdekében, hogy meghatározza az autóbalesetben megsérültek számát),⁶⁹⁹ továbbá a statisztikai felmérések vagy statisztikai eredmények kiszámításának céljából történő adatgyűjtések és adatkezelések. A statisztikai célú adatkezelés eredménye mindig összesített adat és további fontos kritérium, hogy az eredményt vagy a személyes adatokat nem használják fel konkrét természetes személyekre vonatkozó intézkedések vagy döntések alátámasztására.⁷⁰⁰

Statisztikai célú adatkezelés esetén fontos garancia, hogy az e célból kezelni kívánt adatokat csak ebből a célból dolgozzák fel adatkezelők, és nem alkalmazhatják konkrét személlyel kapcsolatos döntések és intézkedések kapcsán (statisztikai cél kizárólagosságának elve).⁷⁰¹ Az adatkezelés időbeli korlátozottsága is ilyen megfelelő garanciának minősül, hiszen a GDPR is elvárja, hogy az érintettek azonosítására csak a cél eléréséhez legszükségesebb ideig kerülhessen sor.⁷⁰² További fontos garancia, hogy uniós jog alapján „közösségi intézmény vagy szerv rendelkezik arról, hogy a történelmi, statisztikai vagy tudományos célból hosszabb ideig tárolandó személyes adatokat anonim adatként kell tárolni, vagy, ha ez nem lehetséges, az érintettek személyazonosságát titkosítani kell”.⁷⁰³

Az Európai Statisztika Gyakorlati Kódexe hat elvben foglalja össze azokat az elveket, amiknek az adatvédelmi megfelelés céljából teljesülnie kell. Egyrészt a statisztikai adatok bizalmas kezelésének jogszabályon kell alapulnia, másrészt a statisztikát készítő munkatársak titoktartási kötelezettséget kell vállalniuk, harmadrészt az adatvédelmi előírásokkal való szándékos visszaélés esetén büntetésben részesüljön az elkövető. Negyedrészt átfogó adatvédelmi

⁶⁹⁹ WP 29 3/2013 Vélemény a célhoz kötöttségről 29. oldal

⁷⁰⁰ GDPR (162) preambulumbekkezdés

⁷⁰¹ Nagy Eszter: A statisztikai adatvédelem és hozzáférés szabályai az Európai Unióban = Statisztikai Szemle, 93. évfolyam, 11-12. szám, 1051-1069. oldal, 1052-1054. oldal

⁷⁰² GDPR 89. cikk (1)

⁷⁰³ Az Európai Parlament És A Tanács 45/2001/Ek Rendelete (2000. december 18.) a személyes adatok közösségi intézmények és szervek által történő feldolgozása tekintetében az egyének védelméről, valamint az ilyen adatok szabad áramlásáról 4. cikk (1) bek. e)

előírásoknak kell az eljárásra vonatkozóan rendelkezésre állni, és biztosítani kell ezeknek a nyilvánosságát. Ötödrészt megfelelő technikai és szervezési intézkedéseket kell alkalmazni statisztikai adatok, valamint ezek továbbításának biztonsága és integritásának védelmében. Hatodrészt külső felhasználók szigorú eljárásrend szerint férhessenek hozzá a statisztikai mikroadatokhoz.⁷⁰⁴

Statisztikai célú adatkezelések esetén sem hagyta figyelmen kívül tehát a jogalkotó az érintettek magánszférájának védelmét, hiszen alkalmaz annak érdekében intézkedéseket. Ezek jellemzően tehát a lehető legrövidebb időn belüli anonimizáláshoz, illetve az egyénre vonatkozó döntések kizárásához nyúlnak vissza.

VI.4.3. Összeegyeztethetőségi vizsgálat alapján összeegyeztethető célok

Az előző pontban áttekintettem azokat a célokat, amik külön vizsgálat nélkül is összeegyeztethetőnek minősülnek az adatgyűjtés eredeti céljából. Ha adatkezelő az adatgyűjtés céljától eltérő célra kíván adatkezelést végezni, és az adatkezelési cél nem tartozik a fenti – ex lege összeegyeztethető – kategóriákba, nem jelenti feltétlenül, hogy jogszerűtlenül fog eljárni, hiszen, ha a további cél nem minősül össze nem egyeztethetőnek, azt jogszerűen megteheti.⁷⁰⁵ Az összeegyeztethetőséget mindig esetileg szükséges vizsgálni. A GDPR egyes esetekre az összeegyeztethetőség szempontjait is megadja, melyek az alábbiak:

- a) a személyes adatok gyűjtésének céljai és a tervezett további adatkezelés céljai közötti esetleges kapcsolatok,
- b) a személyes adatok gyűjtésének körülményei, különös tekintettel az érintettek és az adatkezelő közötti kapcsolatokra,
- c) a személyes adatok jellege, különösen pedig azt, hogy a 9. cikk szerinti személyes adatok különleges kategóriáinak kezeléséről van-e szó, illetve, hogy büntetőjogi felelősség megállapítására és bűncselekményekre vonatkozó adatoknak a 10. cikk szerinti kezeléséről van-e szó,
- d) azt, hogy az érintettek nézve milyen esetleges következményekkel járna az adatok tervezett további kezelése;
- e) megfelelő garanciák meglétét, ami jelenthet titkosítást vagy álnevesítést is.⁷⁰⁶

⁷⁰⁴ Európai Statisztika Gyakorlati Kódexe 12. oldal
<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/9394119/KS-02-18-142-HU-N.pdf/5a4e298a-40e4-472c-aadf-5b831841a634> Letöltés dátuma: 2021. 05. 07.

⁷⁰⁵ WP 29 3/2013 Vélemény a célhoz kötöttségről 21. oldal

⁷⁰⁶ GDPR 6. cikk (4) bekezdés

Ha a fenti szempontrendszer értékelése által arra jut az adatkezelő, hogy az új cél összeegyeztethető az adatgyűjtés eredeti céljával, akkor az adatvédelmi jog további feltételeinek való megfelelés esetén folytatható jogszerűen az új célú adatkezelés. Egyike a további feltételeknek a jogalap kérdése.

VI.4.4. Összeegyeztethető célból végezni kívánt adatkezelés jogalapja

A jogalapok megválasztása összetett kérdés amikor az eredetileg más célból gyűjtött személyes adatok az eredeti céllal – akár ex lege, akár összeegyeztethetőségi teszt alapján – összeegyeztethető célból történő kezelése merül fel.

A korábbi, GDPR-t megelőző, WP 29 által kialakított jogértelmezés alapján ezekben az esetekben is megfelelő, új jogalapra volt szükség az adatkezeléshez, mivel az összeegyeztethető cél és a megfelelő jogalap párhuzamosan létező és egymást kiegészítő követelmény.⁷⁰⁷ A European Data Protection Supervisor (Európai adatvédelmi biztos, a továbbiakban: EDPS) az anonimizálás tekintetében hangsúlyozta, hogy akkor is szükség van megfelelő jogalapra, ha az anonimizálási cél teljesíti az összeegyeztethetőségi feltételeket, a kettőnek párhuzamosan kell érvényesülnie.⁷⁰⁸ A GDPR (50) preambulumbekzdése ugyanakkor úgy fogalmaz, hogy összeegyeztető cél esetében „nincs szükség attól a jogalaptól eltérő, külön jogalapra, mint amely lehetővé tette a személyes adatok gyűjtését.”

Ugyanezen preambulumbekzdés azonban azt is lehetővé teszi, hogy Uniós vagy tagállami jog szolgáljon az új, összeegyeztethető cél jogalapjául: „Az uniós vagy tagállami jogban foglalt, a személyes adatok kezelésére vonatkozó jogalap a további adatkezeléshez is jogalappul szolgálhat.”⁷⁰⁹ A NAIH 2018-as beszámolója az összeegyeztethető célú adatkezelésekkel kapcsolatban úgy fogalmaz, hogy a „GDPR által előírt tájékoztatási kötelezettségüknek eleget téve az érintetteket tájékoztatniuk kell az adatkezelőknek az adatkezelés jogalapjának változásáról.”⁷¹⁰ Nem egyértelmű tehát a jelenlegi gyakorlat, hiszen bár úgy tűnik, hogy a GDPR koncepcionális váltást hozott az irányelvhez képest, és nem kíván új jogalapot, addig a NAIH és EDPS gyakorlata új jogalap szükségességére enged következtetni. Az új jogalap

⁷⁰⁷ „As explained earlier, these two requirements [„the notion of 'compatibility' and the notion of 'lawful ground'] are cumulative.” „Processing of personal data for the purposes of historical, statistical or scientific research must be based on one of the legal grounds (points a to f), in any event.” 03/2013 számú vélemény a célhoz kötöttségről

⁷⁰⁸ EDPS 8/2020 Opinion Preliminary Opinion 8/2020 on the European Health Data Space (a továbbiakban: EDPS 8/2020) 9.o. https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/20-11-17_preliminary_opinion_european_health_data_space_en.pdf
Letöltés dátuma: 2021. 05. 07.

⁷⁰⁹ GDPR (50) preambulumbekzdés

⁷¹⁰ NAIH 2018-a beszámolója (<https://naih.hu/files/Beszamolo-2018-MR.PDF>), 40. oldal

szükségessége mellett szól a joggyakorlat mellett az a körülmény is, hogy a GDPR preambulumbekendései között szerepel az arra vonatkozó utalás, hogy nincs szükség új jogalapra, ami nem bír kötelező erővel. Ez alapján véleményem szerint mind az ex lege összeegyeztethető célok, mind az összeegyeztethetőségi teszt alapján összeegyeztethető célok esetén szükség van a célhoz kapcsolódó megfelelő jogalapra is.

További kérdésként merül fel, hogy az ex-lege összeegyeztethető célra és a jogalapra vonatkozó szabályok megfelelő alapot jelentenek-e azon adatok további összeegyeztethető célú felhasználása tekintetében, amelyet korábban eleve kifejezetten az érintett hozzájárulása alapján gyűjtöttek. Álláspontom szerint a hatályos GDPR szövegéből és a fent ismertetett értelmező dokumentumok alapján szintén három ellentétes megközelítés is kiolvasható.

Az egyik megközelítés szerint, amennyiben az új cél összeegyeztethető, és ha elfogadjuk, hogy a GDPR (50) preambulumbekendés alapján nincs szükség újabb jogalapra, ezért az adatkezelés ebben az esetben is folytatható, tulajdonképp az eredeti jogalapra támaszkodva.⁷¹¹

A második megközelítés, hogy ha nem kerül elfogadásra, hogy nincs szükség új jogalapra, abban az esetben az összeegyeztethetőségi teszt elvégzését követően új jogalap alapján folytatódhat az adatkezelés.

A harmadik megközelítés szerint az összeegyeztethetőség nem értelmezhető az eredetileg hozzájáruláson alapuló célú adatkezelésekre, mivel a GDPR 6. cikk (1) bekezdés a) pontja alapján az érintett a hozzájárulását „egy vagy több konkrét célból történő kezeléséhez” adja meg, ezért az eredetileg hozzájáruláson alapuló adatkezelés esetén az összeegyeztethetőségi klauzula nem alkalmazható (a cél „konkrétsága” kizárja), és így bármely eredetitől eltérő adatkezeléshez az érintett új hozzájárulása szükséges (akkor is, ha egyébként összeegyeztethető lenne az adatkezelés).⁷¹² E megközelítésnek némiképp ellentmond a GDPR 17. cikk (1) bek. b) pontja, amely szerint az érintett adatait a hozzájárulás visszavonása esetén akkor kell törölni, ha az adatkezelésnek nincs más jogalapja. Azaz a szövegezés alapján az adatvédelmi jog

⁷¹¹ Ha óvatosan is, de erre utal az Európai Adatvédelmi Testület véleménye is a klinikai vizsgálati adatok tudományos célú, a klinikai vizsgálati terven kívüli, másodlagos felhasználásával kapcsolatban (3/2019 sz. vélemény, 6. oldal). E vélemény ugyan a Klinikai vizsgálatokkal kapcsolatos rendelet (536/2014/EU rendelet) kontextusában született, amely rendelet a beavatkozással nem járó, adatelemzésen alapuló orvostudományi kutatásra nem alkalmazandó, az alapkérdés azonban azonos: az eredetileg hozzájáruláson alapuló adatkezelésnél mi lehet a másodlagos felhasználás jogalapja.

⁷¹² Ld. az ICO tájékoztatóját, amely szerint az összeegyeztethetőségi szabály a hozzájáruláson alapuló adatkezelésekre nem alkalmazandó: <https://ico.org.uk/for-organisations/guide-to-data-protection/guide-to-the-general-data-protection-regulation-gdpr/lawful-basis-for-processing/#purpose> ”” What happens if we have a new purpose?” (2020.11.30)

logikájától nem idegen, hogy a visszavont hozzájárulás nem az adatok törlését, hanem azok más jogalappal történő további kezelését eredményezi.⁷¹³

Összességében, ha az első érvelést fogadjuk el az összeegyeztethető célú további adatkezeléshez akkor nem szükséges az érintett hozzájárulása és más jogalap sem, ha eredetileg hozzájáruláson alapult az adatkezelés, hanem az eredeti hozzájárulás megalapozza a további adatkezelés jogszerűségét. A második érvelés esetén elképzelhető az összeegyeztethető célú adatkezelés eredetileg hozzájáruláson alapuló adatkezelés esetén, de szükség van új jogalapra. A harmadik érvelés elfogadása esetén azonban hozzájáruláson alapuló adatkezelés esetén kizárt az összeegyeztethetőségi teszt, hiszen kizárja, mivel az érintett meghatározott célból járult hozzá az adatkezeléshez.

A helyzetet a legújabb, hozzájárulásról szóló adatvédelmi testületi iránymutatás némileg egyszerűsíti. Eszerint „a célok összeegyeztethetőségére vonatkozó rendelkezések ellenére a hozzájárulásnak kifejezetten a célhoz kell kapcsolódnia. Az érintettek úgy adják meg a hozzájárulásukat, ha megértik, hogy rendelkeznek az adataik felett, és az adataik kizárólag a meghatározott célokból kerülnek kezelésre. Ha valamely adatkezelő hozzájárulás alapján kezel adatokat, és azokat más célból is kezelni kívánja, az adatkezelőnek erre a másik célra további hozzájárulást kell kérnie, kivéve, ha van másik jogalap, amely megfelelő.” Ezek alapján tehát hozzájárulás esetén nem érvényesül a GDPR preambulum azon kitétele, hogy nem kell új jogalap – ami alátámasztja a fenti értelmezést is –, de nem is feltétlen a hozzájárulás kell, hogy a jogalapja legyen az új, összeegyeztethető célú adatkezelésnek.

A disszertáció szempontjából kiemelt a jelentősége a tudományos kutatási célú másodlagos felhasználásnak, ami tipikusan retrospektív kutatások esetén merül fel. Így érdemes kifejezetten vizsgálni ezt a kérdéskört. A tudományos kutatáshoz szükséges adatkezelés jogalapjaként a releváns dokumentumok rendszerint három lehetséges jogalapot jelölnek meg: az érintett hozzájárulását [GDPR 6. cikk (1) bek. a) pont], a közfeladat végrehajtásához szükséges adatkezelést [GDPR 6. cikk (1) bek. e) pont], valamint a jogos érdeken alapuló adatkezelés [GDPR 6. cikk (1) bek. f) pont]. Ha a kutatás egészségügyi adatokra vonatkozik, az előzőek mellett a GDPR 9. cikk (2) bekezdés a) pontjának (az érintett kifejezett hozzájárulása), valamint ugyanezen bekezdés i) pontjának (népegészségügyi, járványügyi adatkezelés) és j) pontjának (tudományos kutatás és statisztikai cél) alkalmazása és az abban foglalt feltételek betartása is

⁷¹³ Az Infótörvény korábbi (2018.VIII. 25-ig hatályos) 6. § (5) bekezdése is lehetővé tette a hozzájárulás visszavonását követő adatkezelést jogi kötelezettség vagy érdekmérlegelés alapján.

szükséges.⁷¹⁴ A kutatási cél elvben bármely eredeti céllal (akár egy másik kutatási céllal is) ex lege összeegyeztethető.⁷¹⁵

A második esetben azt kell megvizsgálni, hogy az eredeti hozzájárulás milyen célra, hatókörre, és egyébként milyen feltételekkel adott felhatalmazást az adatkezelésre. Mivel az újabb kutatás rendszerint nem valami egészen új vagy eltérő irányultságú, tipikusan inkább egy korábbi kutatás folytatása vagy kiterjesztése, előfordulhat, hogy az újonnan felmerülő kutatási kérdéseket is lefedi az eredeti hozzájárulás. Ebben az esetben az adatkezelés folytatható (és valójában nem is új adatkezelésről van szó). Ha nem tartozik az új kutatási cél a korábbi hozzájárulás hatálya alá, de van – az ex lege összeegyeztethető – célhoz kapcsolódó jogalap, a kutatás végezhető. Ezt azonban csak esetről esetre, a korábbi hozzájárulások ismeretében lehet megállapítani. A később kifejtésre kerülő adatkezelési rendelet is felismerte, hogy tudományos kutatások esetén az adatgyűjtés pillanatában gyakran nem meghatározható az adatkezelés célja. Emiatt biztosítani kívánja, hogy az érintettek hozzájárulhassanak a kutatás egyes területein vagy a kutatási projektek részeiben történő adatkezeléshez is, nem személyes adatok tekintetében pedig az adatbirtokos felhasználásra vonatkozó engedélye szerint.⁷¹⁶

VI.5. Adatfelhasználásra vonatkozó részletes szabályok az Európai Unióban

A megelőző pontokban általában vizsgáltam az adathasznosítási, illetve felhasználási lehetőségeket, ennek végrehajtására kialakult modelleket. A következő pontban az Európai Unióban jelenleg hatályos, illetve előkészítés alatt álló jogforrásainak részletes elemzésével folytatom.

Az Európai Adatstratégia alapján három releváns jogforrással, illetve annak tervezetével foglalkozok. Az egyik az adatkezelési rendelet, ami már elfogadásra került. A másik az adatmegosztási rendelet és az Európai Egészségügyi Adattérrel szülő rendelet tervezete. Mindenképpen szükséges definiálni az egyes jogforrások egymáshoz viszonyított helyzetét. Az adatkezelési rendelet a közsférabeli szervezetek kezelésében lévő adatok másodlagos felhasználásának általános feltételeit tartalmazza. Az

⁷¹⁴ 03/2020 EDPB (Covid) iránymutatás, 03/2020. iránymutatások az egészségügyi adatoknak a Covid19-járvánnyal összefüggésben végzett tudományos kutatás céljából történő kezeléséről https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/edpb_guidelines_202003_healthdatascientificresearchcovid19_hu.pdf 7-8 oldal, ezzel egyezően a klinikai vizsgálattal összefüggésben: Európai Adatvédelmi Testület véleménye is a klinikai vizsgálati adatok tudományos célú, a klinikai vizsgálati terven kívüli, másodlagos felhasználásáról szóló 3/2019 sz. vélemény, https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/20-11-17_preliminary_opinion_european_health_data_space_en.pdf 6. oldal; illetve Guidelines 05/2020 on consent, https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/edpb_guidelines_202005_consent_en.pdf 30. oldal

⁷¹⁵ Ha óvatosan is, de erre utal az Európai Adatvédelmi Testület véleménye is a klinikai vizsgálati adatok tudományos célú, a klinikai vizsgálati terven kívüli, másodlagos felhasználásával kapcsolatban (3/2019 sz. vélemény, 6. oldal). E vélemény ugyan a Klinikai vizsgálatokkal kapcsolatos rendelet (536/2014/EU rendelet) kontextusában született, amely rendelet a beavatkozással nem járó, adatelemzésen alapuló orvostudományi kutatásra nem alkalmazandó, az alapkérdés azonban azonos: az eredetileg hozzájáruláson alapuló adatkezelésnél mi lehet a másodlagos felhasználás jogalapja.

⁷¹⁶ Adatkezelési rendelet (50) preambulumbekzdés

adatmegosztási jogszabály javaslata a felhasználók által létrehozott adatok hordozhatóságát, felhasználását szabályozza. Mindkét jogforrás tartalmazhat rendelkezéseket természetesen egészségügyi adatokra is. Az egészségügyi adattérre vonatkozó rendelet az előbbieket kiegészíti, és speciális szabályokat állapít meg az egészségügyi adatokra vonatkozóan.⁷¹⁷

VI.5.1. Adatkormányzási rendelet

Az adatstratégia első intézkedéscsomagja az adatkormányzásról szóló rendelet (Data Governance Act) kidolgozása. A rendeletnek három célja van: egyrészt az adatok rendelkezésre állásának elősegítése az EU-ban, azáltal, hogy erősíti a közszférabeli szervezetek birtokában lévő azon adatok megosztását és újrafelhasználást, amelyre mások jogai vonatkoznak – emiatt kiesnek a nyílt adatokról szóló irányelv hatály alól –, azaz amikre az adatvédelem, szellemi tulajdon, üzleti titok kiterjed, vagy ami üzleti szempontból érzékeny információnak minősül.⁷¹⁸ Másrészt az adatmegosztó szolgáltatók, azaz az adatközvetítők iránti bizalom növelése úgy, hogy olyan modellt alakít ki, ami az átláthatóságukon és semlegességükön alapul. Harmadrészt adatmegosztási mechanizmusok megerősítését is célozza az adataltruizmus bevezetésével, hogy az érintettek vagy vállalatok közjó érdekében hozzájárulást vagy engedélyt adjanak adataik felhasználásához.⁷¹⁹ A rendelet gyakorlatilag kiegészíti a nyílt hozzáférésű adatokról szóló irányelvet.⁷²⁰ A rendelet nem ad felhatalmazást a hatálya alá tartozó adatok felhasználására, hanem azokat az alapfeltételeket fekteti le, amelyek az adatok további felhasználásánál irányadóak.⁷²¹

A rendelet tárgyi hatálya a közszférabeli szervezetek birtokában lévő azon adatokra vonatkozik, amelyre mások jogai vonatkoznak, azaz amikre az adatvédelem, szellemi tulajdon, üzleti titok kiterjed, vagy ami üzleti szempontból érzékeny információnak minősül.⁷²²

Egyrészt elvárja, hogy a közszférabeli szervezetek közzé tegyék a további felhasználás engedélyezésének feltételeit.⁷²³ Ezeknek a feltételeknek megkülönböztetéstől mentesnek, arányosnak és objektíven indokoltnak kell lenniük az adatkategóriák és a további felhasználás

⁷¹⁷ Javaslat Az Európai Parlament és a Tanács Rendelete az európai egészségügyi adatterről, Strasbourg, 2022.5.3. COM (2022) 197 final 2022/0140 (COD) (a továbbiakban: Európai Egészségügyi Adattér) 5-6. oldal

⁷¹⁸ Adatkormányzási rendelet 3. cikk (1)

⁷¹⁹ Tóth 2021. 114. oldal

⁷²⁰ Adatkormányzási rendelet 1. oldal

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020PC0767&from=HU> Letöltés dátuma: 2021. 04. 22.

⁷²¹ U.o. 7. oldal

⁷²² Adatkormányzási rendelet 3. cikk (1)

⁷²³ Adatkormányzási rendelet 5. cikk (1) (elfogadott)

célja, valamint a további felhasználás alá eső adatok jellege tekintetében, továbbá a feltételeket nem szabad a verseny korlátozásához felhasználni.⁷²⁴

A közszférabeli szervezetek többféle kötelezettséget is előírhatnak: korlátozhatják a feldolgozást előzetesen feldolgozott – anonimizált, álnevesített, üzleti titkokat törölt – adatokra, továbbá előírhatják, hogy csak a közsféra által biztosított és ellenőrzött biztonságos feldolgozási környezetben történhet a hozzáférés, illetve olyan fizikai helyiségeken belül, amelyekben a biztonságos feldolgozási környezet található, ha a távoli hozzáférés nem engedélyezhető harmadik személyek jogainak és érdekeinek veszélyeztetése nélkül.⁷²⁵ Emellett meg kell őrizniük az alkalmazott biztonságos feldolgozási környezet műszaki rendszereinek integritását, és a közszférabeli szervezetnek képesnek kell lennie arra, hogy ellenőrizze a további felhasználó által végzett adatfeldolgozás eredményeit, ideértve az arra való jogosultságot, hogy – amennyiben harmadik személyek jogait és érdekeit veszélyeztető információkat tartalmaznak – akár az eredmények felhasználását is megtilthassa.⁷²⁶ Ha a fentiek nem teljesülnek, illetve a GDPR alapján nincs az adattovábbításra érvényes jogalap, arra az esetre a rendelet kifejezett kötelezettséget fogalmaz meg a közszférabeli szervezetek vonatkozásában a feldolgozást végezni kívánó szervezet hozzájárulás, illetve engedély beszerzésében támogatása vonatkozásában.⁷²⁷

A rendelet már elfogadásra került és hatályba lépett, és alkalmazni 2023. március 24. napját követően kell.⁷²⁸

Nagyon fontos eredménye a rendeletnek, hogy a közszférabeli szervezeteket a kezelésükben lévő adatok megosztására motiválja, illetve növeli az átláthatóságot és a felhasználás tervezhetőségét azáltal, hogy elvárja a további felhasználás feltételeinek közzétételét. Továbbá egyetért az azzal, hogy előír a rendelet kötelezettségeket az adatok védelme érdekében. Hiányolom azonban a részletesebb feltételrendszerét a további felhasználásnak, mert véleményem szerint támogatná az adatok megosztását, ha a feltételrendszer kialakításában több kötelezettséget írna elő a jogalkotó.

⁷²⁴ Adatkormányzási rendelet 5. cikk (2)

⁷²⁵ Adatkormányzási rendelet 5. cikk (3) és (4)

⁷²⁶ Adatkormányzási rendelet 5. cikk (4)

⁷²⁷ Adatkormányzási rendelet 5. cikk (6)

⁷²⁸ Adatkormányzási rendelet 38. cikk

VI.5.2. Az adatmegosztási rendelet

Az adatstratégia következő jogforrása, ami jelenleg javaslati stádiumban van az adatmegosztási jogszabály (Data Act). Ez nyújt segítséget abban, hogy „ki és milyen feltételek mellett teremthet értéket az adatokból”.⁷²⁹ Ezt úgy kívánja megvalósítani, hogy részletes szabályokat tartalmaz az adatok használatára, azokhoz való hozzáférésre, az adatfelhasználó személyére, az adatok jellegére és felhasználásuk céljára vonatkozóan oly módon, hogy az EU valamennyi gazdasági ágazatában alkalmazható legyen.⁷³⁰

A Bizottsági javaslat 2022. február 23. került nyilvánosságra. 2023. június 28. napján politikai megállapodás jött létre az Európai Parlament és az EU Tanácsa között az adatmegosztási jogszabályról, és a következő lépés, hogy hivatalosan jóvá kell hagyni. Az elfogadást követő 20 nappal a Hivatalos Lap kihirdetését követően lép hatályba, és 20 hónap elteltével lép hatályba.⁷³¹

Az adatmegosztási rendelet tervezetének fontos célja az érintettek hozzáférési és adathordozhatósági jogának erősítése. Kifejezett kötelezettséget tartalmaz ugyanis a tervezet arra, hogy a termékek gyártása és kapcsolódó szolgáltatások nyújtásakor biztosítani kell a használatuk során keletkező adatok könnyen, biztonságosan és – ahol szükséges és megvalósítható – közvetlenül hozzáférhetőségét a felhasználó számára.⁷³² Ennek érdekében előírja a termékek vagy kapcsolódó szolgáltatások használata közben generált adatok felhasználó részére való rendelkezésre bocsátását.⁷³³

Tájékoztatási kötelezettséget is előír, miszerint a felhasználót tájékoztatni kell arról, hogy (1) milyen jellegű és mennyiségű adatok keletkeznek a használat során, (2) ezek folyamatosan és valós időben keletkeznek-e, (3) hogyan férhet hozzá az adatokhoz, (4) a terméket szállító gyártó vagy a kapcsolódó szolgáltatást nyújtó szolgáltató szándékozik-e maga felhasználni az adatokat, vagy engedélyezi-e harmadik félnek az adatok felhasználását, és ha igen, milyen célokra fogják felhasználni, (5) az adatbirtokos (data holder) neve és azonosító adatai, illetve a

⁷²⁹ Európai Bizottság: Adatmegosztási jogszabály: bizottsági javaslat a méltányos és innovatív adatgazdaságért https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_22_1113 Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

⁷³⁰ U.o.

⁷³¹ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/hu/policies/data-act> Letöltés dátuma: 2023. 10. 17.

⁷³² Proposal for a Regulation Of The European Parliament and of the Council on harmonised rules on fair access to and use of data (a továbbiakban: Data Act) 3. cikk 1.

⁷³³ Data Act 1. cikk (1)

kapcsolatfelvételi lehetőségek vele, továbbá (6) a felhasználó miképp kérheti harmadik személyekkel való adatmegosztást, és (7) és a felhasználó panasztételi jogáról.⁷³⁴

Amennyiben a felhasználó nem férhet hozzá közvetlenül a termékből származó adatokhoz, az adattulajdonos indokolatlan késedelem nélkül, díjmentesen és adott esetben folyamatosan és valós időben kell, hogy a felhasználó rendelkezésére bocsássa a termék vagy a kapcsolódó szolgáltatás használata során keletkezett adatokat.⁷³⁵ Az erre irányuló kérelem előterjesztését igyekszik a rendelettervezet egyszerűsíteni, mivel előírja, hogy lehetőség szerint elektronikusan is biztosítani kell,⁷³⁶ és az felhasználói azonosításhoz szükséges információkon túlmenően nem kérhető bővebb adatkör.⁷³⁷ Ugyanakkor az adattulajdonos⁷³⁸ számára is tartalmaz garanciát, mivel előírja, hogy ezt a felhasználó nem használhatja olyan termék fejlesztésére, ami versenyzik a használt termékkel, aminek használatából származik.⁷³⁹

A személyes adatok felhasználása vonatkozásában azt mondja a rendelettervezet, hogy ha a felhasználó nem érintett, a termék vagy kapcsolódó szolgáltatás igénybevétele során keletkezett személyes adatokat az adattulajdonos csak akkor bocsátja a felhasználó rendelkezésére ha a GDPR szerinti valamelyik jogalap fennáll.⁷⁴⁰ Nem személyes adatok esetén pedig az adattulajdonos csak a felhasználóval való szerződéskötés után használhatja fel az adatokat, és nem használható oly módon, hogy a felhasználó gazdasági helyzetére, eszközeire és termelési módszereire vagy a felhasználó általi használatára vonatkozó olyan ismereteket nyerjen, amelyek alááshatják a felhasználó kereskedelmi pozícióját azokon a piacokon, amelyeken a felhasználó tevékenykedik.⁷⁴¹ Az adattulajdonos pedig a felhasználó kérésére köteles az adatokat megosztani harmadik személlyel,⁷⁴²

A harmadik személy felhasználásával kapcsolatban is tartalmaz rendelkezést a rendelettervezet. Eszerint a harmadik fél az adatokat csak a felhasználóval egyeztetett célokra és feltételek mellett, valamint az érintett személy jogainak tiszteletben tartásával kezelheti, amennyiben személyes adatokról van szó, akkor pedig köteles törölni azokat, amennyiben már nem

⁷³⁴ Data Act 3. cikk 2.

⁷³⁵ Data Act 4. cikk 1.

⁷³⁶ Data Act 4. cikk 1.

⁷³⁷ Data Act 4. cikk 2.

⁷³⁸ A magyar fordításban adattulajdonos szerepel, de az angol szövegben az adatkormányzási rendelethez hasonlóan „data holder” kerül megjelölésre. Az egyezés ellenére az adattulajdonos kifejezést alkalmazom, hogy megfeleljen a tervezet terminológiájának.

⁷³⁹ Data Act 4. cikk 4.

⁷⁴⁰ Data Act 4. cikk 4. 5.

⁷⁴¹ Data Act 4. cikk 6.

⁷⁴² Data Act 5. cikk

szükségesek a megállapodás szerinti cél eléréséhez.⁷⁴³ Ezentúl is köteles tartózkodni többek között attól, hogy a felhasználót kényszerítse, megtevéssze, döntéshozatali képességét és választási lehetőségeit negatívan befolyásolja, a kapott adatokat profilalkotásra használja fel, harmadik személynek hozzáférhetővé tegye, a kapott adatokat olyan termék vagy szolgáltatás fejlesztésére használja, ami versenytársa annak, amelyből a kapott adatok származnak.⁷⁴⁴

A harmadik féllel (adatátvevő) való adatmegosztást az adatbirtokos köteles tisztességes, ésszerű és megkülönböztetéstől mentes feltételek mellett, átlátható módon végezni, aminek feltételeit szerződésben kell rendezniük. Amennyiben adatátvevő úgy gondolja, hogy a tilalom ellenére mégis megkülönböztethető módon történt az adatok rendelkezésre bocsátása, akkor megfordul a bizonyítási teher, és nem neki, hanem az adatbirtokosnak kell bizonyítani.⁷⁴⁵ A hozzáférhetőséget szolgálja az a szabály is, miszerint csak ésszerű ellentételezés kérhető az adatok rendelkezésre bocsátásáért, sőt mikro- kis – és középvállalkozások esetén nem haladhatja meg az adatoknak az adatátvevő rendelkezésére bocsátásával közvetlenül összefüggő és a kérelemnek tulajdonítható költségeket. Emellett a tagállami jogot felhatalmazza arra is, hogy kizárja az ellentételezés lehetőségét, vagy a rendeletben foglaltnál alacsonyabbat írjon elő.⁷⁴⁶

Tiltja, azaz semmisnek minősíti továbbá az adatokhoz való hozzáférés és felhasználás tekintetében a tisztességtelen szerződési feltételek alkalmazását, aminek a jó kereskedelmi gyakorlattól eltérő, s a jóhiszeműséggel és a tisztességes kereskedelemmel ellentételes szerződési feltételeket tartja.⁷⁴⁷ Példákat is említ tisztességtelen szerződési feltételekre, mégpedig ha célja vagy hatása a következő: (1) kizárja vagy korlátozza annak az egyoldalú szerződési feltételt alkalmazó félnek a felelősségét, a szándékos vagy a súlyos gondatlanságért; (2) kizárja az egyoldalú szerződési feltételt alkalmazó féllel szerződő jogorvoslati lehetőségeit, illetve az egyoldalúan meghatározott szerződési feltételeket alkalmazó fél felelősségét korlátozza, (3) kizárólagos jogot állapít meg az egyoldalú szerződési feltételeket alkalmazó félnek annak megállapítására, hogy szolgáltatott adatok megfelelnek-e a szerződésnek, vagy a szerződés bármely feltételének értelmezésére,⁷⁴⁸ (4) korlátozza a szerződéses kötelezettségek nemteljesítése esetén a jogorvoslati lehetőségeket, (5) túl rövid felmondási időt biztosít az

⁷⁴³ Data Act 6. cikk 1.

⁷⁴⁴ Data Act 6. cikk 2.

⁷⁴⁵ Data Act 8. cikk

⁷⁴⁶ Data Act 9. cikk

⁷⁴⁷ Data Act 13. cikk 1-2.

⁷⁴⁸ Data Act 13. cikk 3.

egyoldalú szerződési feltételt alkalmazó félnek.⁷⁴⁹ Akkor tartja egyoldalúan előírtnak valamely szerződési feltételt, ha azt az egyik fél határozta meg, és a másik fél tárgyalási kísérlet ellenére sem tudta azt befolyásolni.⁷⁵⁰ Ha a tisztességtelen szerződési feltétel elválasztható a szerződés többi részétől, akkor a többi feltétel hatályos marad.⁷⁵¹ A felek nem térhetnek el ezen szabályok alkalmazásától.⁷⁵²

Egy új intézményt is nevesít a rendelettervezet, mégpedig az adatok kivételes szükségesség esetén való felhasználását. Akkor áll fenn ennek alkalmazhatósága, (1) ha a kért adatok közveszélyhelyzetben történő reagáláshoz szükségesek; (2) ha az adatkérés időben és terjedelmében korlátozott, és a közveszélyhelyzet megelőzéséhez vagy a közveszélyhelyzetből való kilábalás elősegítéséhez szükséges; továbbá (3) ha a rendelkezésre álló adatok hiánya megakadályozza a közszektorbeli szervet vagy uniós intézményt, ügynökséget vagy szervet abban, hogy a jogszabályban kifejezetten előírt közérdekű feladatot teljesítse; és (4) az igénylő szervezet nem tudta biztosítani alternatív eszközökkel – ideértve az adatok piaci áron történő megvásárlását vagy új jogalkotási intézkedések elfogadása – rendelkezésre állását; vagy az adatoknak ily módon való beszerzése jelentősen csökkentené az adattulajdonosok vagy más vállalkozások adminisztratív terheit.⁷⁵³ Érdekesség, hogy ezen szakasz alapján beszerzett adatokat további felhasználás (újrafelhasználás) céljából nem bocsátják rendelkezésre, de magánszemélyekkel vagy szervezetekkel tudományos kutatás vagy analitika végzése céljából, amely összeegyeztethető azzal a céllal, amelyre az adatokat kérték, vagy a nemzeti statisztikai intézetekkel és az Eurostattal hivatalos statisztikák összeállítása céljából megosztják. Elvárás az intézményekkel szemben, hogy ne nyereségérdekelt módon férjenek hozzá, és ne álljanak kereskedelmi vállalkozások meghatározó befolyása alatt.⁷⁵⁴

Tartalmaz a rendelet tervezete arra vonatkozóan is elvárást, hogy az adatfeldolgozási szolgáltatók közötti váltást megkönnyítse. Ennek eszköze, hogy elhárítsa a kereskedelmi, műszaki, szerződéses és szervezeti akadályokat az ügyfél előtt. Ide tartozik többek között például a felmondási idő 30 napban való maximalizálása, ügyfél adatainak más adatfeldolgozóhoz való továbbítása,⁷⁵⁵ átjárhatóság biztosítása érdekében alapvető

⁷⁴⁹ Lásd bővebben Data Act 13. cikk

⁷⁵⁰ Data Act 13. cikk 5.

⁷⁵¹ Data Act 13. cikk 6.

⁷⁵² Data Act 13. cikk 8.

⁷⁵³ Data Act 15. cikk

⁷⁵⁴ Data Act 17. cikk 3. és 21. cikk

⁷⁵⁵ Data Act 23. cikk 1.

követelmények meghatározása. Lefekteti a rendelet azokat az alapvető követelményeket is, amiket az adatmegosztásra vonatkozó intelligens szerződésnek teljesíteni kell.⁷⁵⁶

Az erre vonatkozó kötelezettségek vagy az intelligens szerződéseket használó alkalmazás eladóját, vagy azt a személyt terhelik, akinek a kereskedelme, üzleti tevékenysége vagy foglalkozása magában foglalja az intelligens szerződések mások számára történő alkalmazását az adatok rendelkezésre bocsátására vonatkozó megállapodás keretében. Meg kell felelnie az alábbi követelményeknek: (1) robusztusság, azaz úgy kell megtervezni a szerződést, hogy védelmet nyújtson a funkcionális hibák elkerülése és a harmadik felek általi manipulációnak való ellenállás érdekében. (2) Biztonságos megszüntetés és megszakítás, azaz olyan belső funkciókat kell tartalmaznia, amelyek a jövőbeli (véletlen) végrehajtások elkerülése érdekében képesek a szerződés leállítására vagy megszakítására, illetve a művelet megszakítására vonatkozó utasítást adni; (3) az adatok archiválása és folyamatossága. Ennek keretében rendelkeznie kell az arra való képességgel, hogy legyen lehetőség a tranzakciós adatok archiválására, és az intelligens szerződés logikája és kódja megőrizze az adatokon a múltban végrehajtott műveletek nyilvántartását (ellenőrizhetőséget); továbbá (4) hozzáférés-ellenőrzés: szigorú hozzáférés-ellenőrzési mechanizmusokkal kell védeni. EU megfeleléségi nyilatkozat megléte igazolja ezeknek a feltételeknek a teljesítését.⁷⁵⁷ A szerződési feltételekre a Bizottság köteles a tervezet alapján minta kidolgozására is.⁷⁵⁸ A rendelettervezet megsértése esetére lehetősége van a tagállamoknak szabályalkotásra, amikkel szemben elvárás, hogy hatékony, arányos, visszatartó erejű legyen.⁷⁵⁹ A rendelettervezet egyértelműsíteni kívánja az adatokhoz való hozzáférési és felhasználási joga elősegítése érdekében, hogy az adatbázisokra vonatkozó *sui generis* oltalom nem terjed ki egy termék vagy kapcsolódó szolgáltatás használatából származó adatokra.⁷⁶⁰

Az adatmegosztási jogszabály rendelkezései egyértelműen azt célozzák, hogy rendezett legyen az Európai Unióban keletkezett adatok felhasználásának és kihasználásának rendszere akkor is, ha az nem a közzféra birtokában van. Véleményem szerint ez nagyon fontos lépés, hiszen egyre jelentősebb arányt képviselnek ezek az adatok, ami nemcsak kiszolgáltatottabbá teszi az érintetteket, hanem jelentős versenyelőnyt is jelent azon piaci szereplőknek, akiknek az adat a birtokában van. Úgy gondolom, hogy helyes felismerés volt a jogalkotó részéről, hogy nem a

⁷⁵⁶ Data Act 30. cikk

⁷⁵⁷ Data Act 30. cikk

⁷⁵⁸ Data Act 34. cikk

⁷⁵⁹ Data Act 33. cikk 1.

⁷⁶⁰ Data Act 35. cikk

felhasználás abszolút tiltása mellett foglalt állást, hanem egyrészt az érintett hozzáférési és adathordozhatósági jogának erősítésével szélesíteni akarja a versenyt és az érintett rendelkezési szabadságát. Másrészt lefektetett olyan alapvető jelentőségű szabályokat, amik az érintettek kiszolgáltatottságát csökkentik, és amik gyakorlatilag meghatározzák az adatmegosztás alapelveit. Ezek alkalmazhatóságáról a személyes adatok felhasználására vonatkozó szerződéssel foglalkozó résznél részletesebben írok.

A tervezet nagyon fontos érdemének tartom, hogy erősíti az érintett pozícióját az őt megillető jogok gyakorlásának megkönnyítése érdekében. Pozitív hatással bír ugyanis az érintett információs önrendelkezési jogára, hogy a rendelet támogatja az érintett hozzáférési és adathordozhatósághoz való jogát, valamint széleskörű tájékoztatási kötelezettséget is vár el az adatkezelőktől. Kétségkívül a felhasználásban résztvevők érdekei közti egyensúlyt szolgálja az a rendelkezés, ami az érintettel szemben azt a tilalmat fogalmazza meg, hogy a hozzáfért adatokat nem használhatja fel olyan termék fejlesztésére, ami versenyzik adatkezelő termékével. Nagyon fontos eredménynek tartom azt is, hogy arra is tartalmaz rendelkezést a tervezet, ha harmadik személy fér hozzá az adatokhoz. Ugyanis előírja, hogy az érintett személy jogainak tiszteletben tartásával kezelheti. Az adatfelhasználást elősegítő további fontos szabály az is, hogy átláthatóvá és megkülönböztetéstől mentessé kívánják tenni a harmadik személlyel történő adatmegosztást is. Előírja egyrészt a szerződéskötési kötelezettséget, másrészt, ha felmerül, hogy nem megkülönböztetéstől mentes, az adatátadónak kell bizonyítani a megfelelőséget. Egyetértek azzal is, hogy az adatok megosztásáért csak ésszerű ellentételezés kérhető, illetve, hogy speciális szabályrendszert alkot kivételes szükség esetén való felhasználásra. Jelentős előrelépés lenne a rendelettervezetnek az elfogadása és alkalmazása, ugyanakkor a jogalkotónak úgy gondolom, hogy a felhasználás szabályait konkrétabb és részletesebb szabályokkal kellene meghatározni. Véleményem szerint ugyanis ki kellene használni az uniós jogalkotónak, hogy egységesítheti az unióban keletkezett személyes adatok felhasználására vonatkozó szabályokat, és iránymutatást kellene adnia az alkalmazandó szerződés típusára, kötelező tartalmi elemeire vonatkozóan, továbbá az érintett védelme érdekében kógens garanciákat megfogalmazni. Hiányosság továbbá véleményem szerint az is, hogy nem rendelkezik arról, hogy az érintett miképp részesülhet ellenszolgáltatásban, mert ezzel elmulasztja jelentős jogbizonytalanságnak a felszámolását.

VI.5.3. Az Európai Egészségügyi Adattér

A dolgozat fókuszában az egészségügyi adatok felhasználási lehetőségei állnak, így mindenképpen szükséges részletesebben foglalkozni az egészségügyi adatokat érintő európai stratégiával is. Az Európai Egészségügyi Adattér létrehozására vonatkozó rendelet javaslatát 2022. február 23. napján tette közzé a Bizottság. Az Európai Adatstratégiában nevesített területi adatterek közül elsőként erre vonatkozóan került javaslat készítésre.⁷⁶¹ Az európai egészségügyi adattér általános értelemben vett célja egyrészt a természetes személyek saját egészségügyi adataikhoz való hozzáféréseinek, illetve adatai feletti rendelkezésnek biztosítása, másrészt javítani az egységes piac működését azáltal, hogy olyan termékeket és szolgáltatásokat fejlesztenek és használnak, amik egészségügyi adatokon alapulnak. Harmadrészt a kutatók, az innovátorok, a politikai döntéshozók és a szabályozók munkájához a lehető leghatékonyabb módon adatok biztosítása, mégpedig úgy, hogy közben a bizalom és biztonság is megőrzésre kerül.⁷⁶²

Kiemelt a jelentősége „a betegségek megelőzésében, észlelésében és gyógyításában való előrelépéshez, valamint az egészségügyi rendszerek hozzáférhetőségének, hatékonyságának és fenntarthatóságának javítását célzó, megalapozott és tényeken alapuló döntésekben”.⁷⁶³ Emiatt szeretnék erősíteni és kiterjeszteni az egészségügyi adatok felhasználását és további felhasználását.⁷⁶⁴ A Bizottság ennek érdekében vállalta jogalkotási és nem jogalkotási intézkedések kidolgozását. Céljuk erősíteni az érintett adatok hozzáférésehez és adathordozhatósághoz való jogát, amivel javítható az ellátás hozzáférhetősége, minősége, költséghatékonysága, egészségügyi rendszerek korszerűsítése a határon átnyúló szolgáltatásnyújtással.⁷⁶⁵ Támogatja továbbá az egészségügyre vonatkozó magatartási kódex kidolgozását.⁷⁶⁶ Emellett garantálni szeretnék, hogy az érintett felhasználáshoz adott hozzájárulása esetén etikusan használják fel adatait, és bármikor jogosult legyen visszavonni az adatkezeléshez adott hozzájárulását.⁷⁶⁷

A Bizottság vállalja továbbá az adatstratégiában foglaltak alapján az európai egészségügyi adattérhez kapcsolódó adatinfrastruktúra, eszközök és számítási kapacitás rendelkezésre

⁷⁶¹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérrel 1. oldal

⁷⁶² Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérrel 116. oldal

⁷⁶³ COM (2020) 66 final 26. oldal

⁷⁶⁴ COM (2020) 66 final 34. oldal

⁷⁶⁵ COM (2020) 66 final 35. oldal

⁷⁶⁶ COM (2020) 66 final 35. oldal

⁷⁶⁷ COM (2020) 66 final 34. oldal

bocsátását, ideértve az elektronikus egészségügyi dokumentáció európai csereformátumának kidolgozása által a tagállamok elektronikus egészségügyi dokumentációinak fejlesztését, ami kedvezően hat az egészségügyi adatok EU-n belüli, de határokon átívelő interoperabilitására. Ennek keretében első lépések egyikeként erősítik az elektronikus betegadatlapok és az elektronikus vények cseréjét az e-egészségügyi digitális szolgáltatási infrastruktúrában (eHDSI) részt vevő 22 tagállam között. Betegadatlapokon belül az orvosi képalkotási leletek, a laboratóriumi eredmények és a zárójelentések értendők, illetve elősegítene a virtuális konzultációs modelleket és nyilvántartásaikat. Ezzel támogatni kívánja a megelőzést, a diagnózist és a kezelést, a kutatást és innovációt, valamint a közegészségügy területére vonatkozó tagállami szakpolitikai és szabályozási tevékenységeket.⁷⁶⁸

Intézkedéseket tartalmaz a természetes személyek egészségügyi adatok feletti digitális hozzáféréseinek és ellenőrzésének javítása érdekében is. Továbbá az elektronikus egészségügyi nyilvántartó rendszerekkel szemben kifejezetten meghatároz teljesítendő olyan elvárásokat, amik biztosítják, hogy interoperábilisak és biztonságosak legyenek, és tiszteletben tartsák a természetes személyek egészségügyi adataikkal kapcsolatos jogait. Emellett kialakítja a „kutatás, az innováció, a szakpolitikai döntéshozatal, a hivatalos statisztikák, a megbízhatóság vagy a szabályozási tevékenységek céljából történő másodlagos felhasználás” jogi keretrendszerét is.⁷⁶⁹

A rendeletre azért van szükség, mert a GDPR bár intézményesíti a személyes és egészségügyi adatok másodlagos célú felhasználását, de részletszabályok hiányában a tagállamok meglehetősen széles szabadsággal rendelkeznek ebben a tekintetben, így a jogalkalmazás során jogbizonytalansághoz vezet.⁷⁷⁰ A rendelettervezet foglalkozik az egészségügyi adatok elsődleges és másodlagos célú felhasználásával, amit a VI.1. fejezetben részletesen definiálok.

A tagállamok közötti együttműködés az elsődleges célú felhasználás vonatkozásában nem mutatkozott elégségesnek: az Egészségem @EU platform – ami az együttműködést hivatott erősíteni – csak az elektronikus vények és betegadatlapok vonatkozásában került használatra, és mindösszesen csak 10 tagállamban. A rendelet tervezete ennek okát a jogforrás irányelv formájában látta, hiszen közvetlenül nem köti a tagállamokat, ami az alkalmazás tekintetében jelentős szabadságot ad és eltéréseket prediktál a tagállamokban. A rendelet tervezete

⁷⁶⁸ COM (2020) 66 final 35.-36. oldal

⁷⁶⁹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 116-117. oldal

⁷⁷⁰ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 1. oldal

kötelezővé teszi a platform alkalmazását, ami biztosan jelentős előnyökkel fog járni az egészségügyi adatok elsődleges hasznosításában.⁷⁷¹ A másodlagos célú felhasználásra vonatkozó együttműködés tekintetében eddig csak nem kötelező dokumentumok születtek, az „Úton az európai egészségügyi adattér felé” (TEHDaS) elnevezésű önkéntes mozgalomban vettek részt, de ezek nem hoztak jelentős eredményeket a tagállamok együttműködésében.⁷⁷² Bebizonyosodott, hogy a nem kötelező szabályok nem elégítik ki az elsődleges és másodlagos célú felhasználás igényeit: nem megfelelő az interoperabilitás az egyes rendszerek között, nincs a tagállamok közti szinten szisztematikus megoldást az adatokhoz való hozzáférésre és a hordozhatóságra.⁷⁷³

A tervezet II. fejezete az elsődleges felhasználásra, és az érintettek GDPR alapján az elektronikus egészségügyi adataikra vonatkozó jogai érvényesítését támogató rendelkezéseket tartalmaz. Általában rögzíti, hogy joguk van azonnal, díjmentesen, könnyen olvasható, egységes szerkezetbe foglaltan, akadálymentesen hozzáférni az egészségügyi adataikhoz.⁷⁷⁴ Emellett rögzíti, hogy az adatok meghatározott köréről európai csereformátumban is jogosultaknak kell lenniük, hogy hozzáférjenek.⁷⁷⁵ Tagállamok hatáskörévé teszi, hogy döntsenek a rendelet hatálybalépése előtt keletkezett adatok digitalizációja felől.⁷⁷⁶ Jogosultnak kell lennie az érintettnek, vagy őt képviselő személynek, hogy képes legyen egészségügyi dokumentációban adatot rögzíteni.⁷⁷⁷ Elvárás, hogy a helyesbítéshez való jogot egyszerűen, online gyakorolják.⁷⁷⁸ Jogosultnak kell lenniük, hogy az egészségügyi vagy szociális szféra valamely adattulajdonosának hozzáférést adjanak a személyes adataihoz, vagy ezt az adatot kezelős adattulajdonos azonnal, ingyenesen, akadály nélkül végezze.⁷⁷⁹ Korlátozhatják is egészségügyi szakemberek adataikhoz való hozzáférését, ennek eljárására vonatkozó szabályok megállapítására a tagállamok rendelkeznek hatáskörrel.⁷⁸⁰ Jogosultak azonnal, ingyenesen, elektronikusan tájékoztatást kapni az érintettek, hogy milyen egészségügyi szolgáltatók és szakemberek fértek hozzá adataikhoz⁷⁸¹.

⁷⁷¹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 10-11.

⁷⁷² Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 11.o.

⁷⁷³ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 11.o.

⁷⁷⁴ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 3. cikk (1)

⁷⁷⁵ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 3. cikk (2)

⁷⁷⁶ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 3. cikk (4)

⁷⁷⁷ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 3. cikk (6)

⁷⁷⁸ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 3. cikk (7)

⁷⁷⁹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 3. cikk (8)

⁷⁸⁰ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 3. cikk (9)

⁷⁸¹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 3. cikk (10)

Definiálja az egészségügyi szakemberek jogait és kötelezettségeit is. Egyrészt hozzáférhetnek az általuk ellátott természetes személyek elektronikus egészségügyi adataihoz. Ez a jogosultság független a biztosítás és ellátás helye szerinti tagállamtól is. Másrészt biztosítaniuk kell a nyújtott egészségügyi szolgáltatással kapcsolatban keletkezett egészségügyi adatokkal való frissítést.⁷⁸² Ha az adat nem a biztosítás helye szerinti államban keletkezik, gondoskodniuk kell arról, hogy a biztosítás helye szerinti államban is feltöltésre kerüljön.⁷⁸³ Az egészségügyi szakemberek hozzáférési szolgáltatáson keresztül hozzáférhetnek az elsőbbségi adatkategóriákhoz.⁷⁸⁴ Ha a természetes személy korlátozta az egészségügyi adataihoz való hozzáférést létfontosságú érdekeinek védelmében továbbra is hozzá lehet férni.⁷⁸⁵

Az elsődleges felhasználásra (elsőbbségi adatkategóriák) szánt adatkategóriák a következők: betegadatlapon, elektronikus orvosi rendelvények, elektronikus gyógyszerkiadás, orvosi képalkotási leletek és jelentések, laboratóriumi eredmények, kórházi zárójelentések.⁷⁸⁶ Bizottság végrehajtási jogi aktusban meghatározza az elsőbbségi adatkategóriák továbbítására szolgáló műszaki előírásokat, ami az egészségügyi dokumentáció európai csereformátumát képezi.⁷⁸⁷

A tagállamok kötelezettségévé teszi a digitális egészségügyi hatóságok létrehozását.⁷⁸⁸ Az egészségüggyel kapcsolatos bizonyos adatkészletek interoperabilitására vonatkozó rendelkezéseket is tartalmaz.⁷⁸⁹ A tagállamoknak nemzeti kapcsolattartó pontot is ki kell jelölniük, amelynek a többi nemzeti kapcsolattartó pont és digitális egészségügyi platform közötti kapcsolódást.⁷⁹⁰

Végezetül az Egészségem@EU közös infrastruktúrát úgy alakították ki, hogy biztosítsa az elektronikus egészségügyi adatok digitális egészségügyért felelős nemzeti kapcsolattartó pontok közötti határokon átnyúló cseréjét lehetővé tevő infrastruktúrát.⁷⁹¹ A „technikai fejlesztéséhez szükséges intézkedéseket, az elektronikus egészségügyi adatok biztonságára, bizalmas kezelésére és védelmére vonatkozó részletes szabályokat, az Egészségem@EU-hoz való csatlakozáshoz és a csatlakozás fenntartásához szükséges feltételeket és megfelelőség-

⁷⁸² Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 4. cikk (1)

⁷⁸³ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 7. cikk (2)

⁷⁸⁴ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 4. cikk (3)

⁷⁸⁵ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 4. cikk (4)

⁷⁸⁶ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 5. cikk (1)

⁷⁸⁷ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 6. cikk (1)

⁷⁸⁸ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 10. cikk (1)

⁷⁸⁹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 6. cikk

⁷⁹⁰ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 12. cikk (2)

⁷⁹¹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 12. cikk (1)

ellenőrzéseket, valamint az Egészségem@EU-ból való ideiglenes vagy végleges kizárás feltételeit” a Bizottság jogosult meghatározni végrehajtási jogi aktusokon keresztül.⁷⁹² Tagállamok felelősségi körébe tartozik, hogy valamennyi egészségügyi szolgáltató hozzárendelésre kerüljön valamelyik nemzeti kapcsolattartó ponthoz, és képesek legyen az adatok kétirányú (másik kapcsolattartó ponttal) való cseréjére.⁷⁹³

Tagállamok kötelesek gondoskodni arról, hogy a gyógyszertárak más tagállamok által kiállított elektronikus vényt is kiadjanak az Egészségem@EU-n portálon keresztül.⁷⁹⁴ A digitális egészségügyért felelős nemzeti kapcsolattartó pontok az „Egészségem@EU” tekintetében közös adatkezelők, a Bizottság pedig adatfeldolgozóként jár el.⁷⁹⁵ A platformon keresztül más egészségügyi szolgáltatással kapcsolatos egyéb szolgáltatást is nyújthatnak (pl.: távorvoslás, mobilegészségügy, oltási könyv, stb.)⁷⁹⁶

A III. fejezet kötelező öntanúsítási rendszert vezet be az elektronikus egészségügyi nyilvántartó rendszerekre vonatkozóan, amihez a rendelet tervezetének II. mellékletében foglalt előírásoknak kell megfelelni.⁷⁹⁷ Interoperabilitási és biztonsági követelményeket támaszt az elektronikus egészségügyi adatok nyilvántartását szolgáló rendszerekre, de ezek a követelmények nem vonatkoznak az egészségügyben használt általános szoftverekre.⁷⁹⁸ A cél az, hogy a rendszerek kompatibilisek legyenek egymással. Definiálja a gazdasági szereplők kötelezettségeit,⁷⁹⁹ rendszerekkel szembeni alapvető követelményeket,⁸⁰⁰ rendszerek feletti hatósági piacfelügyeleti kötelezettségeket.⁸⁰¹ Az egészségügyi nyilvántartó rendszerek interoperabilitási és jólléti alkalmazások önkéntes címkézésére⁸⁰² is ad lehetőséget, aminek nyilvántartására uniós adatbázist hoz létre.⁸⁰³

A IV. fejezet az elektronikus egészségügyi adatok másodlagos felhasználását szabályozza. Megnevezi a másodlagos felhasználás alá eső adatkategóriákat, így például elektronikus egészségügyi dokumentáció, népesség egészére kiterjedő egészségügyi adatnyilvántartások,

⁷⁹² Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 12. cikk (4)

⁷⁹³ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 12. cikk (5)

⁷⁹⁴ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 12. cikk (6)

⁷⁹⁵ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 12. cikk (7)

⁷⁹⁶ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 13. cikk (1)

⁷⁹⁷ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 26. cikk (1)

⁷⁹⁸ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 14. cikk (1)-(2)

⁷⁹⁹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 2. szakasz

⁸⁰⁰ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 23. cikk

⁸⁰¹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 4. szakasz

⁸⁰² Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 31. cikk

⁸⁰³ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 32. cikk

klinikai vizsgálatokból származó adatok, stb.⁸⁰⁴ Ezek akkor esnek a másodlagos felhasználás alá, ha „egészségügyi ellátás vagy gondozás nyújtása, illetve a népegészségügy, a kutatás, az innováció, a szakpolitikai döntéshozatal, a hivatalos statisztikák, a megbízhatóság vagy a szabályozási célok érdekében” kezelték, és az egészségügyi vagy a gondozási ágazatban működő szervezetek és szervek gyűjtötték. A magánvállalkozásoktól származó adatokra akkor is kiterjed, ha szellemi tulajdon vagy üzleti titok vonatkozik rájuk, de ekkor minden szükséges intézkedést meg kell tenni a szellemitulajdon-jogok és az üzleti titkok bizalmas jellegének megőrzése érdekében.⁸⁰⁵ Másrészt felsorolja azokat az adatkezelési célokat is, amelyekre végzett adatkezelés másodlagos felhasználásnak minősül. Ide tartozik többek között: egészségügyi vagy gondozási ágazathoz kapcsolódó tudományos kutatás, statisztikák készítése, személyre szabott egészségügyi szolgáltatás nyújtása, algoritmusok betanítása.⁸⁰⁶ Felsorol olyan célok is a tervezet, amelyekre tilos felhasználni az adatokat a másodlagos felhasználás keretében. Ide tartozik például (1) természetes személyre hátrányos jogkövetkezménnyel járó, jelentős döntések, (2) amelyek kizárják őket biztosítási szerződésből, módosítják járulékaikat vagy díjaikat, (3) egészségügyi szakemberekre vagy szervezetekre vonatkozó reklám – vagy marketingtevékenység, (4) adatengedélyben nem szereplő harmadik személy számára adatok biztosítása, (5) egyéneknek vagy társadalom egészének.⁸⁰⁷

A tagállamoknak ki kell nevezni vagy létrehozni egészségügyi adatokhoz való hozzáférés tekintetében illetékes szervet, aki a másodlagos felhasználás tekintetében jár el, akik döntéseik meghozatala során semmilyen utasítást nem fogadhatnak el.⁸⁰⁸ A feladat és hatáskörük részletesen szabályozott a tervezetben. Kiterjed különösen az adathozzáférési kérelmekről való döntésre, szellemi tulajdon és üzleti titok védelméhez szükséges intézkedéseket megteszik, különböző adattulajdonosoktól származó adatokat összegyűjtik és összerendezik, majd hozzáférést adnak hozzá, támogatják az adataltruista tevékenységeket.⁸⁰⁹ A másodlagos felhasználásért felelős szervezetek az érintettek számára tájékoztatást is nyújtanak az adataik felhasználásának módjáról – pl.: projektek eredményei, ahol felhasználták, alkalmazott technikai és szervezési intézkedések –,⁸¹⁰ de a hozzáférés tekintetében általános tájékoztatást jelent, nem adnak konkrét információt az egyes személyes adatok adatengedély alapján való

⁸⁰⁴ Lásd részletesen Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérrel 33. cikk

⁸⁰⁵ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérrel 33. cikk (2)-(4)

⁸⁰⁶ Lásd részletesen Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérrel 34. cikk

⁸⁰⁷ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérrel 35. cikk

⁸⁰⁸ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérrel 36. cikk (1), (4)

⁸⁰⁹ Lásd bővebben Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérrel 37. cikk

⁸¹⁰ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérrel 38. cikk (1)

felhasználásáról.⁸¹¹ Amennyiben egy adatfelhasználó tájékoztatja az adatfelhasználás tekintetében illetékes szervet egy olyan körülményről, ami az érintett egészségére hatással lehet, a szerv tájékoztathatja az érintettet erről a körülményről.⁸¹²

Az adattulajdonos, ha valamilyen jogszabály alapján köteles egészségügyi adatait rendelkezésre bocsátani, akkor köteles együttműködni a hozzáférés tekintetében illetékes szervvel, és közölni vele az általa kezelt adatkészlet általános leírását.⁸¹³ Az adattulajdonos főszabály szerint a hozzáférés tekintetében illetékes szerv megkeresésétől számított 2 hónapon belül köteles a szerv rendelkezésére bocsátani az adatokat, ami indokolt esetben két hónappal meghosszabbítható.

A hozzáférés tekintetében illetékes szervek és az adattulajdonosok számíthatnak fel díjat az adatok rendelkezésre bocsátásáért, ami magában foglalja az adatigénnyelssel kapcsolatos eljárással kapcsolatban felmerült költségeket. Ha az igényelt adat más adattulajdonos kezelésében van, a díjhoz hozzászámíthatók a gyűjtéssel kapcsolatos költségek is. A díjnak átláthatónak, rendelkezésre bocsátás költségeivel arányosnak, objektíven indokoltnak kell lenniük, nem akadályozhatják továbbá a versenyt.⁸¹⁴

Bármely természetes vagy jogi személy nyújthat be adatigénylést a másodlagos célú felhasználás iránt. A kérelemben meg kell jelölni: (1) az elektronikus egészségügyi adatok rendeltetését részletesen, ideértve, hogy melyik célra kéri a hozzáférést. (2) A kért adatok leírása, formátumuk és adatforrásaik, a földrajzi lefedettség. (3) Anonimizált formátumban kell-e rendelkezésre bocsátani, ha nem, akkor az álnevesített formátum igénylésének indokait. (4) Az adatok egyéb felhasználásának megakadályozása, az adattulajdonos és az érintett jogainak és érdekeinek védelmére érdekében alkalmazni kívánt intézkedéseket. (5) Az adatkezelés tervezett időtartama. (6) Az adatfelhasználását biztosító biztonságos környezet létrehozásához szükséges eszközök és számítástechnikai erőforrások leírása.⁸¹⁵ Ha egynél több tagállamból származó adatokhoz kívánnak hozzáférni, akkor is elég a kérelmező döntése szerinti egyetlen tagállamban illetékes hatósághoz kérelmet benyújtani, és a hatóság lesz felelős a többi szervezet megkeresése által a hozzáférés megszerzéséért.⁸¹⁶

⁸¹¹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 38. cikk (2)

⁸¹² Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 38. cikk (3)

⁸¹³ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 41. cikk (1), (2)

⁸¹⁴ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 43. cikk (4)

⁸¹⁵ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 45. cikk (2)

⁸¹⁶ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 45. cikk (3)

A hozzáférés tekintetében illetékes szerv az adattakarékosság elvének érvényesítése céljából biztosítja, hogy kizárólag az adathozzáférés iránti kérelemben megjelölt adatkezeléshez szükséges elektronikus egészségügyi adatokhoz nyújtson hozzáférést. Főszabály szerint anonimizált formában bocsátják rendelkezésre, amennyiben az adatfelhasználó általi adatkezelés célja ilyen adatokkal is elérhető. Ha nem érhető el, akkor álnevesített formátumban biztosítanak hozzáférést. Figyelni kell azonban arra, hogy az álnevesítés visszafordítására csak az illetékes szervnek legyen lehetősége. Ha az adatfelhasználó megszegi az álnevesítést garantáló intézkedéseket, vele szemben szankciók alkalmazhatók.⁸¹⁷ Ha álnevesített adatok iránt nyújtanak be kérelmet, akkor ki kell térni arra is, hogy miképp felel meg a GDPR által előírt jogalap követelményének, valamint az adatkezelés etikai szempontjait is be kell mutatni.⁸¹⁸ A rendelettervezet alapján a Bizottság jogosulttá válna az adathozzáférés iránti kérelem, az adatengedély és adatigénylés sablonjainak kidolgozására.⁸¹⁹

Az adatengedély megadásáról a hozzáférés tekintetében illetékes szerv dönt. Ekkor értékeli, hogy a kérelem engedélyezett egy célra irányul-e, az igényelt adatkör szükséges-e a cél eléréséhez, és teljesíti-e a kérelmező az egyéb feltételeket. Amennyiben igen, akkor adatengedélyt állít ki.⁸²⁰ Ha az előbb említett feltételek egyike nem teljesül, a kérelem elutasításra kerül.⁸²¹ A kérelem elutasítását minden esetben indokolni kell.⁸²² A kérelem elbírálására két hónap áll rendelkezésre, ami a kérelem összetettsége esetén további két hónappal meghosszabbítható.⁸²³ Ha nem hoz határidőn belül határozatot, az adatengedélyt ki kell állítani.⁸²⁴ Az engedély kiállítása után a szerv bekéri az engedélyben foglaltak teljesítéséhez szükséges adatokat az adattulajdonostól, és beérkezést követő két hónapon belül az adatfelhasználó rendelkezésére bocsátja.⁸²⁵

Az adatengedélyben az alábbiakról rendelkezik: (1) adatok típusai és formátuma, beleértve azok forrásait is, (2) az adatok rendelkezésre bocsátásának célja; (3) az adatengedély érvényességi ideje; (4) a biztonságos feldolgozási környezet esetén ennek műszaki jellemzői, eszközei, (5) az adatfelhasználó által fizetendő díjak; (6) egyéb feltételek.⁸²⁶ Az adatok felhasználása az adatengedélyben rögzítettek szerint történhet, és ha frissítésére van szükség, akkor módosítás

⁸¹⁷ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 44. cikk

⁸¹⁸ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 45. cikk (4)

⁸¹⁹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 45. cikk (6)

⁸²⁰ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 46. cikk (1)

⁸²¹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 46. cikk (2)

⁸²² Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 46. cikk (5)

⁸²³ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 46. cikk (3)

⁸²⁴ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 46. cikk (3)

⁸²⁵ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 46. cikk (4)

⁸²⁶ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 46. cikk (6)

iránti kérelmet kell előterjeszteni.⁸²⁷ Az adatengedély kiadása a cél eléréséhez szükséges időtartamra szólhat, de nem haladhatja meg az 5 évet. Ez egyszer, indokolással ellátott kérelemre, az adatengedély lejártát megelőző egy hónappal legfeljebb 5 évvel meghosszabbítható.⁸²⁸ Ha egyetlen tagállam, egyetlen adattulajdonosa kezelésében lévő adatokra van szüksége adatfelhasználónak, ezt közvetlenül az adattulajdonosnál is kérelmezheti.⁸²⁹ Ekkor az adatszolgáltató és adatfelhasználó közös adatkezelőnek minősül.⁸³⁰ Ha hozzáférés tekintetében illetékes szervén keresztül történik az adatigénylés, akkor ő minősül az adatfelhasználóval közös adatkezelőnek.⁸³¹

Az azonosítót tartalmazó egészségügyi adatok csak biztonságos feldolgozási környezetben, megfelelő technikai és szervezeti intézkedések, valamint biztonsági és interoperabilitási követelmények teljesülése esetén lehet hozzáférni.⁸³² A Bizottságot jogosítja fel a tervezet végrehajtási jogi aktusok útján műszaki, információbiztonsági és interoperabilitási követelmények meghatározására,⁸³³ de néhány intézkedést a tervezet is nevesít. Ide tartozik, hogy (1) a hozzáférést az adott adatengedélyben felsorolt, arra jogosult személyekre korlátozzák; (2) legkorszerűbb technológiai eszközökkel minimalizálják az adatok jogosulatlan leolvasásának, másolásának, módosításának vagy eltávolításának kockázatát; (3) korlátozott számú, engedéllyel rendelkező azonosítható személy férhet hozzá az adatokhoz – ideérve a bevitelt, ellenőrzést, módosítást, törlést –; (5) biztosítják, hogy az adatfelhasználók csak az adatengedély szerinti egészségügyi adatokhoz férjenek hozzá, csak egyéni és egyedi felhasználói azonosítókkal és bizalmas hozzáférési módokkal; (6) naplózzák a rendszerben végzett tevékenységeket; (7) biztosítják a biztonsági intézkedések betartását és nyomon követését.⁸³⁴ A biztonsági környezetből kizárólag nem személyes egészségügyi adatok tölthetők le.⁸³⁵

A tagállamok kijelölnék nemzeti kapcsolattartó pontot, ami az elektronikus egészségügyi adatok határokon átnyúló másodlagos felhasználás céljából történő rendelkezésre bocsátásáért felelősek.⁸³⁶ A tagállamok és a Bizottság létrehozta az EgészségügyiAdatok@EU-t (HealthData@EU) az egészségügyi adatokhoz másodlagos felhasználás céljából történő,

⁸²⁷ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 46. cikk (7), (10)

⁸²⁸ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 46. cikk (9)

⁸²⁹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 49. cikk (1)

⁸³⁰ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 49. cikk (3)

⁸³¹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 51. cikk (1)

⁸³² Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 50. cikk (1)

⁸³³ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 50. cikk (4)

⁸³⁴ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 50. cikk (1)

⁸³⁵ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 50. cikk (2)

⁸³⁶ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 52. cikk (1)

határokon átnyúló hozzáférés támogatására. Ez a platform összekapcsolja a tagállamok nemzeti kapcsolattartó pontokjait és az infrastruktúra felhatalmazott résztvevőit.⁸³⁷ Harmadik országok és nemzetközi szervezetek is résztvevőkké válhatnak a másodlagos felhasználásban, ha megfelelnek a rendelettervezet IV. fejezetében foglalt szabályoknak, és egyenértékű feltételek mellett biztosítanak hozzáférést az Unióban található adatfelhasználók részére.⁸³⁸ A felhatalmazott résztvevők a platformon végzett adatkezelés tekintetében közös adatkezelőnek, a Bizottság adatfeldolgozónak minősül.⁸³⁹

Ha az adathozzáférési kérelem határon átnyúlónak minősül, akkor az adattulajdonos székhely szerinti tagállam illetékes szerve jogosult döntést hozni. Ha a nyilvántartásnak közös adatkezelői vannak, akkor az egyik adatkezelő letelepedési helye szerint illetékes szerv.⁸⁴⁰

Végezetül ez a fejezet az adatkészlet leírására és minőségére vonatkozó rendelkezéseket tartalmaz. Ez lehetővé tenné az adatfelhasználók számára, hogy meggyőződjenek a felhasznált adatkészlet tartalmáról és esetleges minőségéről, továbbá annak értékelésére is módot adna, hogy az adatkészletek megfelelnek-e a célnak.

A VI. fejezet létrehozza az „Európai Egészségügyi Adattér Testületet”, amely elősegíti a digitális egészségügyi hatóságok és az egészségügyi adatokhoz való hozzáférés tekintetében illetékes szervek közötti együttműködést, különös tekintettel az elektronikus egészségügyi adatok elsődleges és másodlagos felhasználása közötti kapcsolatra. Tagjai a tagállamok digitális egészségügyi hatóságainak és az egészségügyi adatokhoz való hozzáférés tekintetében illetékes szerveinek magas szintű képviselői. Más nemzeti hatóságok, piacfelügyeleti hatóságok, az Európai Adatvédelmi Testület és az európai adatvédelmi biztos is meghívást kaphatnak, továbbá egyéb szakértők és megfigyelők, uniós intézmények, szervek és hivatalok, kutatási infrastruktúrák és más hasonló struktúrák megfigyelői szerepet töltenek be.⁸⁴¹ Testület feladata lesz a digitális egészségügyi hatóságok és az egészségügyi adatokhoz való hozzáférés tekintetében illetékes szervek közötti együttműködés előmozdítása.⁸⁴²

A rendelettervezet alapján a tagállamok válnak jogosulttá a rendelet megsértése esetén irányadó szabályok megállapítására, illetve ezek végrehajtására. Elvárás ezekkel szemben, hogy

⁸³⁷ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattéréről 52. cikk (8)

⁸³⁸ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattéréről 52. cikk (5)

⁸³⁹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattéréről 52. cikk (11)

⁸⁴⁰ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattéréről 53. cikk (1)

⁸⁴¹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattéréről 64. cikk (1)

⁸⁴² Javaslat az Európai Egészségügyi Adattéréről 65. cikk

hatékonyak, arányosak, visszatartó erejűek legyenek. A rendelettervezet felülvizsgálati kötelezettséget telepít a Bizottságra, mégpedig öt év elteltével célzott értékelésre, hét év elteltével átfogó értékelésre köteles.

Az EDPS is állást foglalt az Európai Egészségügyi Adattér kapcsán, ami valószínűsíthetően jelentősen fogja befolyásolni a végrehajtásra kerülő szabályokat. Elismerte egyrészt azt, hogy az Európai Egészségügyi Adattérnek elsődleges célja olyan platform létrehozása, ami biztosítja elsődlegesen a bizonyítékokon alapuló döntéshozatalhoz, illetve másodlagosan a tudományos kutatásokhoz szükséges jó minőségű személyes és egészségügyi adatokat.⁸⁴³ Egyértelművé tette másrészt azt is, hogy támogatja az egészségügyi adatok cseréjét, illetve a tudományos kutatások támogatását annak érdekében, hogy új megelőzési stratégiákat, kezeléseket, gyógyszereket, gyógyászati segédeszközöket dolgozzanak ki, de az Európai Egészségügyi Adattér kapcsán véleményében kifejtette, hogy emellett nagyon fontos adatvédelmi garanciák megfogalmazása is.⁸⁴⁴

Az EDPS kifejezte annak fontosságát is, hogy – bár nem támogatja fizikai határok alkotását – de előnyben részesítendő, ha az Európában keletkezett adatokat az európai cégek és egyének érdekében használják fel (digitális szuverenitás) mégpedig a magánszféra és az adatvédelmi szabályok betartásával.⁸⁴⁵ Az EDPS felhívta továbbá a Bizottságot a vállalkozások Európai Egészségügyi Adattérben való részvételének biztosítására, melynek keretében elvárás, hogy ne továbbítsanak olyan harmadik országba személyes adatot, ahol a védelem szintje lényegében nem egyezik meg az EU-ban biztosított szinttel. Az EDPS a tagállamokat pedig arra hívta fel, hogy biztosítsák az érintettek jogait, különös tekintettel az adathordozhatósághoz való jogra az Európai Egészségügyi Adattér keretében megfelelő technikai garanciákat is beépítve. Emellett pedig az adatvédelem mellett más szabályozási területeken – így különösen versenyjog és etikai előírások – is kerüljenek beépítésre megfelelő garanciák.⁸⁴⁶

Az EDPS amellett foglalt állást, hogy az Európai Egészségügyi Adattér keretében végzett adatkezelésnek is a célhoz kötöttség keretén belül kell maradnia, és javasolta, hogy a további feldolgozás feltételeit érdemes lenne jogszabálynak meghatározni, és kidolgozni olyan mechanizmusokat, amik biztosítják, hogy jogszerű maradjon az adatok másodlagos célú felhasználása. Kihangsúlyozta azt is, hogy meg kell határozni előzetesen az adatkezelő

⁸⁴³ EDPS 8/2020 Opinion 7. oldal

⁸⁴⁴ EDPS 8/2020 Opinion 6. oldal

⁸⁴⁵ EDPS 8/2020 Opinion 12. oldal

⁸⁴⁶ EDPS 8/2020 Opinion 3. oldal

fogalmát, hogy az érintettek tudják, hogy kivel szemben érvényesíthetik jogaikat. Valamint az Európai Egészségügyi Adattér részére elérhetővé tett adatok kategóriát tagállamonként jogszabályban kellene definiálni, amiről az érintettet is tájékoztatni kell.⁸⁴⁷ Az EDPS szerint az adatok forrását a tagállamoknak kellene meghatározniuk, és főszabály szerint anonimizált és aggregált adatokat kellene az Európai Egészségügyi Adattér részévé tenni. Ha ez nem lehetséges az adatok természete miatt, akkor legalább álnevesíteni kellene őket.⁸⁴⁸

Az EDPS szerint az Európai Egészségügyi Adattérnek nem a hozzájárulás lehet a legmegfelelőbb jogalapja, hanem az e) pont, hiszen a célja alapvetően a közérdek szolgálata, és az adatkezelőre ruházott közérdekű feladat végrehajtása vonatkozásában kellene teljesíteni.⁸⁴⁹ Emellett – az egészségügyi adatok különleges adatok közé tartozása miatt – természetesen figyelemmel kell lenni a GDPR 9. cikk (2) bek. (i) és (j) pontjaira is. További átláthatóság és a betegek és egyének Európai Egészségügyi Adattérbe való bizalmának elősegítése céljából magatartási kódex elfogadását javasolja az EDPS ezen a területen.⁸⁵⁰

Az EDPS a biztonsági intézkedések, illetve technikai és szervezési intézkedések fontosságára is felhívja a figyelmet, és javasolja, hogy ezek legmegfelelőbb kialakítása végett végezzenek adatvédelmi hatásvizsgálatot.⁸⁵¹ Kulcsfontosságúnak tartja továbbá az átláthatóságot és az érintetti kontroll biztosítását, valamint az adatok etikus kezelésének elvárását, amely biztosítása vonatkozásában komoly szerepet szán etikai bizottságoknak.⁸⁵²

Az EDPS az érintettek személyes adataik feletti kontroll biztosításának fontos eszközeként látja a személyes információk menedzsment rendszereket, amik olyan platformok, amik központosított adat infrastruktúra révén lehetővé teszik az érintetteknek az adataik feletti rendelkezést, segítik az adathordozhatóságot.⁸⁵³

Véleményem szerint mindenképpen szükséges az egészségügyi adatok tagállamokon túli kezelését egységes szabályok alá rendelni, hiszen a széttagozottság jelentős veszélyeket rejt magában. A betegellátáshoz szükséges adatok azonnali rendelkezésre állása sok esetben életmentő lehet, ezért kiemelt figyelmet kell fordítani ezek oly módon való rendelkezésre állására, hogy kellő adatbiztonsági intézkedésekkel a védelmük megfelelő szintje is adott

⁸⁴⁷ EDPS 8/2020 Opinion 10. oldal

⁸⁴⁸ EDPS 8/2020 Opinion 10. oldal

⁸⁴⁹ EDPS 8/2020 Opinion 8. oldal

⁸⁵⁰ EDPS 8/2020 Opinion 9. oldal

⁸⁵¹ EDPS 8/2020 Opinion 10. oldal

⁸⁵² EDPS 8/2020 Opinion 11. oldal

⁸⁵³ EDPB 3/2020 Opinion 6. oldal

legyen. Az Európai Egészségügyi Adatterről szóló rendelet javaslata jelenlegi formájában véleményem szerint mindenképpen üdvözítő hatással bírna ezen a területen. Tudományos kutatások esetén is rendkívüli potenciál rejlik az uniós szinten egységes szabályokban, hiszen soha nem látott mértékűvé nőhetnének a tudományos kutatási célra, egységes elvek menten gyűjtött adatok mennyisége. Azt azonban érdemes lenne a jogalkotónak átgondolni, hogy az alkalmazandó szabályokat ne az adatok elsődleges vagy másodlagos felhasználási céljától tegye függővé, hiszen ez a terminológia az adatgyűjtés szerinti célja (elsődleges), illetve azzal összeegyeztethető további célra (másodlagos felhasználás) utal.

Dicséretesnek tartom, hogy a jogalkotó először az egészségügyi terület szabályozásával foglalkozott. Ez is jelzi véleményem szerint a terület kiemelt fontosságát. Kétségekívül jelentős probléma ezen a területen, hogy a keletkezett adatok eltérő formátumúak, így nehéz megoldani az adatok összekapcsolását. Emiatt nagyon fontos előrelépésnek tartom, hogy meghatároz a tervezet az adatok interoperabilitásának és biztonságosságának érdekében szabályokat. További fontos eredménynek tartom azt is, hogy leteszi az alapjait egy uniós belüli egységes jogi keretrendszernek, hiszen ez nagymértékben csökkenti a jogbizonytalanságot és lendületet az adatok megosztásának. További fontos eredménynek tartom a két platform (Egészségem@EU és EgészségügyiAdatok@EU) létrehozását. Ezekkel kapcsolatban elengedhetetlen, hogy felhasználóbarát módon kerüljenek kialakításra, mert ellenkező esetben nem érik el céljukat: a felhasználó nem fogják alkalmazni őket, megtalálják, hogy miképp bújhatnak ki az alkalmazás alól. Üdvösnek tartom azt is, hogy erősíti az érintetti jogokat (hozzáférés és adathordozhatóság), illetve meghatározza az európai adatok csereformátumát. Ez utóbbi hatalmas előrelépést jelenthet, ha ezt úgy alakítják ki, hogy a felhasználók szokásaihoz és igényeihez megfelelően illeszkedjen.

Egyetértek a jogalkotó azon lépésével is, hogy eltérő szabályrendszert alkot a betegellátással kapcsolatos és egyéb célú adatkezelésekre külön szabályrendszert állít fel, ugyanakkor érdemes lenne a terminológiát az adatvédelmi joghoz igazítani, azaz az elsődleges és másodlagos célú elnevezéseket az adatgyűjtés céljához tartozónak meghagyni.

Jelentős eredménynek tartom azt is, hogy az adatokhoz való hozzáférést támogató rendelkezésekkel is találkozunk, illetve ebbe az illetékes hatóságot – kérelem megválaszolására irányadó határidő meghatározása mellett – is bevonja. Ugyanakkor itt továbbra is hiányolom, hogy konkrétabb és számonkérhetőbb szabályokat határozzon meg a jogalkotó az adatok megosztásának elősegítése céljából. További jelentős hiányosságnak tartom, hogy nem

tartalmaz olyan rendelkezést, ami tekintettel lenne az érintett által vállalt kockázatra: azaz lehetővé tenné az ellenszolgáltatásnyújtást az érintett számára a személyes adatok felhasználására tekintettel.

VI.6. Következtetések

Ebben a fejezetben a dolgozat legfontosabb témakörével az adatvagyon-hasznosítással, illetve felhasználással foglalkoztam. A magyar jogszabályból levezetve bárki által kezelt közérdekű adatok, személyes adatok és közérdekből nyilvános adatok összeségeként definiáltam az adatvagyon fogalmát. Ezután a középpontba az adatvagyon-hasznosítás módjai kerültek. Az egyik az adatmegosztás (data sharing), amikor érintett vagy adatbirtokos általi adatszolgáltatás történik egy adatfelhasználó számára az adatok közös vagy egyéni felhasználása céljából, önkéntes megállapodások vagy jogszabály alapján, közvetlenül vagy közvetítón keresztül.⁸⁵⁴ Ez elméletileg történhet ellenszolgáltatás ellenében, illetve anélkül, továbbá ellenszolgáltatás nélkül közérdekű célra (adataltruizmus). A másik módszer az adatok további felhasználása (data-reuse), amikor az adatkezelőnél keletkezett adatokat másodlagos célra újra felhasználják. Emellett természetesen megvalósulhat adathasznosítás a két módszer együttes alkalmazásával is.

Az adatok további felhasználása keretében részletes elemzésre kerültek az „ex lege” összeegyeztethető célok, azaz azok az adatkezelési célok, mikor az összeegyeztethetőség külön vizsgálata nélkül is összeegyeztethetőnek minősülnek. Ezt követően bemutattam az ún. összeegyeztethetőségi tesztet, amit a fenti kategóriákba nem tartozó célok esetén szükséges folytatni az összeegyeztethetőség megállapítása végett.

A legfontosabb üzenete ennek a fejezetnek az, hogy hatalmas lehetőségeket rejt az adatvagyon-hasznosítás valamennyi megvalósítási módja, de ugyanakkor veszélyeket is. A harmadik generációs adatvédelmi szabályozási koncepcióval összhangban a jogalkotónak azonban nem tilalmaznia kell az adatok felhasználását, hanem kidolgozni annak az érintett érdekeit védő jogszabályi kereteit, és a felhasználásban résztvevők felelősségi körébe utalni annak betartását. Azaz a szabályokat oly módon kialakítani, hogy egyrészt biztosított legyen az érintett információs önrendelkezési joga, de emellett olyan garanciák is elkerülhetetlenek, amik az adatkezelőtől várják el – akár magával az érintettel szemben is – az érintett információs önrendelkezési jogának védelmét. Hasonlóan az emberi sejtek és szövetek adományozására

⁸⁵⁴ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 10.

vonatkozó magyar szabályokhoz részletesen szabályozott, érintetteket védő keretek közé kell szorítani, de nem tiltani és ellehetetleníteni.

Részletesen elemeztem az Európai Unió elfogadott, illetve javaslatként elérhető jogforrásait is. A szabályozás alapját az Adatkormányzási rendelet képezi, ami közszférabeli szervezetek birtokában lévő azon adatokra vonatkozik, amelyre mások jogai vonatkoznak, azaz amikre az adatvédelem, szellemi tulajdon, üzleti titok kiterjed, vagy ami üzleti szempontból érzékeny információnak minősül. A vizsgálat tárgyát a személyes adatok képezik, amikre – személyes adatok jellegükre tekintettel – továbbra is alkalmazandó a GDPR. Az adatkormányzási rendelet fő célja ezeknek az adatoknak biztonságosan és egyenlő feltételekkel való megnyitása az Európai Unión belül. Ennek keretében e szervek kötelezettségévé teszi, hogy megkülönböztetéstől mentes, arányos és objektíven indokolt, versenyt nem korlátozó, nyilvános feltételek mellett nyissák meg ezeket az adatokat. Emellett biztonsági intézkedéseket is előírhatnak a közszférabeli szervezetek az adatok felhasználására vonatkozóan, illetve ellenőrzési hatáskörük is lehet. Az adatok felhasználása eszerint történhet az érintett vagy adatbirtokos általi megosztás, vagy további felhasználás útján, ami alatt az adatgyűjtés eredeti céljával összeegyeztethető adatkezelések értendő. Az adatfelhasználásban közreműködő személyeket is definiálja a rendelet. Ide sorolható az adatbirtokos, érintett, adatfelhasználó, illetve a „semleges, megbízható, harmadik feleket”, mint az adatközvetítő, az egyablakos információs pontok, adataltruista szervezetek, illetékes szervek.⁸⁵⁵ Létrehozásra kerül továbbá az Európai Adatinnovációs Testület is a tagállamok közti együttműködésre.

Az az adatkormányzási rendelet fő célja a közszféra által kezelt személyes adatok EU-n belüli egységes feltételek melletti megnyitása alapvetően az adatfelhasználásban érdekelt szervezetek által, de szigorú feltételeknek megfelelő, megbízható harmadik fél felhasználásával. Emellett a tagállamok részéről is elvárja a közreműködést a közszféra szervei tevékenységének támogatása, illetve ellenőrzés által. Ösztönözi próbálja továbbá az érintettek általi közérdekű célokra való adatmegosztást is a feljogosított személyek iránti bizalom erősítésével.

Az adatmegosztási jogszabály javaslata a termék vagy kapcsolódó szolgáltatás használata során létrehozott adatok felhasználók részére való rendelkezésre bocsátására, az adatok adattulajdonosok által az adatátvevők, valamint az adatok közszférabeli szervezetek részére rendkívüli szükséglet alapján való rendelkezésre bocsátására vonatkozik.

⁸⁵⁵ Adatkormányzási rendelet 8. cikk (1)

Egyrészt kötelezettséget fogalmaz meg abban a tekintetben, hogy az adatok könnyen, biztonságosan, lehetőség szerint közvetlenül hozzáférhetővé kell tenni a felhasználónak, illetve továbbítani az általa megnevezett harmadik félnek, és igyekszik a tervezet a hozzáféréssel kapcsolatban felmerülő akadályok elhárítására is. Másrészt a gyártó és szolgáltató érdekeit is védeni kívánja azzal, hogy elvárja üzleti titkainak védelmét, és az így kapott adatok nem használhatók fel az érintett termékkel vagy szolgáltatással versenytárs fejlesztésére. Harmadrészt előír továbbá harmadik fél adatfelhasználásával kapcsolatos kötelezettségeket is, mint például csak a felhasználóval egyeztetett célokra és feltételek mellett, a személyes adatok esetén az érintett jogaira is figyelemmel kell kezelnie, valamint amennyiben a megállapodás szerinti célhoz már nem szükségesek, akkor törölnie kell. Az adatokhoz való hozzáférés tekintetében negyedrészt egyenlő lehetőségeket kíván biztosítani a tervezet, ezért felsorol olyan szerződési feltételeket, amik tisztességtelen szerződési feltételeknek minősülnek, ezáltal nem kötelezőek annak címzettjére. Ötödöröszt lehetővé teszi a közsférabeli szervezet vagy uniós intézmény, ügynökség vagy szerv kérésére rendkívül szükséglet felmerülése esetén az adattovábbítást. Hatodrészt az adatfeldolgozási szolgáltatókkal szemben is elvárás annak biztosítása és a kapcsolódó akadályok orvoslása, hogy a szolgáltatásukat igénybe vevő ügyfelek egy másik szolgáltató által nyújtott azonos típusú adatfeldolgozási szolgáltatásra válthassanak. Hetedrészt a felhasználás egyszerűsítése céljából egyértelművé szeretné tenni a javaslat, hogy az adatbázisok sui generis védelme nem terjed ki ezen adatbázisokra.

Az Európai Egészségügy Adattér (a továbbiakban: EEA) az egészségügyi adatok felhasználására vonatkozó különös szabályokat állapítja meg, ami kiegészíti az adatkormányzási és adatmegosztási rendeletet. Az EEA téma szempontjából releváns szabályai alapvetőleg három csoportba sorolhatók: egyrészt az elsődleges felhasználásra, másrészt a másodlagos felhasználásra, harmadrészt az elektronikus egészségügyi nyilvántartó rendszerekre vonatkozóakra. Ez utóbbi az elektronikus egészségügyi nyilvántartó rendszerekkel kapcsolatban fogalmaz meg interoperabilitási és biztonsági követelményeket, illetve az adatok európai csereformátumát.

Az elsődleges felhasználás alatt a javaslat az egészségügyi szolgáltatások nyújtása céljából történő adatkezelést érti, aminek vonatkozásában az érintettek hozzáférési, adathordozhatósági jogát és az adatok interoperabilitását igyekszik erősíteni, ami egyértelműen a jelenleg strukturáltan elérhető egészségügyi adatok robbanásszerű növekedését fogja eredményezni. Ehhez kiszélesíti az elsődleges felhasználás tekintetében alkalmazandó infrastruktúra,

EgészségemEU (MyHealthEU) alkalmazási körét. Ez a digitális egészségügyért felelős nemzeti kapcsolattartó pontokból és a központi digitális egészségügyi platformból jött létre.

A másodlagos felhasználás körébe a tervezetben felsorolt adatkezelési célokból végzett adatkezelések tartoznak. Egyetértek azzal, hogy a tervezet differenciált szabályokat alkalmaz az egészségügyi szolgáltatással kapcsolatban végzett adatkezelésekre, és az egyéb felsorolt adatkezelési célokra, de ezzel a terminológiával nem illeszkedik az adatvédelmi jog logikájába, mert nem az adatgyűjtés eredeti céljával összeegyeztethető célokból végzett adatkezelésekre szűkül. Szerencsésebb lenne, ha a másodlagos helyett „egyéb engedélyezett” vagy hasonló kifejezést használna. E célok közé tartozik a dolgozat szempontjából kiemelt jelentőségű tudományos kutatási cél is.

Létrehozni kíván a tervezet egy egészségügyi adatokhoz való hozzáférés tekintetében illetékes szervet, aki a másodlagos felhasználás tekintetében jár el, dönt adathozzáférési kérelmekről, adatengedélyt állít ki a tervezetben megfogalmazott garanciák mellett. Szabályozza a kérelem feltételeit. Főszabállyá az anonimizált adatok kiadását teszi, álnevesített adatokat kivételesen, a cél eléréséhez való szükségesség indoklását és az adatkezelést biztonságát garantáló intézkedések felsorolását követően teszi csak lehetővé. Azonosító adatok biztonságos környezetben érhetőek csak el. Létrehozza továbbá az „EgészségügyiAdatok@EU” (HealthData@EU) -t, ami a másodlagos felhasználására szolgáló nemzeti kapcsolattartó pontok és a központi platformot összekötő infrastruktúra.

Az európai egészségügyi adattér általános értelemben vett célja egyrészt a természetes személyek saját egészségügyi adataikhoz való hozzáféréseinek, illetve adatai feletti rendelkezésnek biztosítása, másrészt javítani az egységes piac működését azáltal, hogy olyan termékeket és szolgáltatásokat fejlesztenek és használnak, amik egészségügyi adatokon alapulnak. Harmadrészt a kutatók, az innovátorok, a politikai döntéshozók és a szabályozók a munkájukhoz a lehető legoptimálisabb módon adatok biztosítása, mégpedig úgy, hogy közben a bizalom és biztonság is megőrzésre kerül.⁸⁵⁶

Három szempontból kiemelt a jelentősége: egyrészt elősegíti az érintettek egészségügyi adataik feletti önrendelkezési jogát, másrészt támogatja az egészségügyi adatok elsődleges (egészségügyi ellátás), illetve másodlagos célokból (különösen kutatás, innováció, szakpolitikai

⁸⁵⁶ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 116. oldal

döntéshozatal) való felhasználását, harmadrészt biztonságos feltételek mellett az EU számára lehetővé teszi az adatok cseréjét, felhasználást, újrafelhasználását.⁸⁵⁷

VII. Adatok felhasználására jogosító szerződések

Az előző pontokban részletesen elemeztem a személyes adatok és az az adatvagyon fogalmát, felhasználását, azzal való gazdálkodást. A kutatásaim alapján tehát úgy gondolom, hogy a személyes adatok vagyoni értékkel rendelkezése hazánkban sem tagadható tovább, és erre a jogrendszernek is reagálnia szükséges.

Ennek következtében a következő pontban a vagyoni érték védelmére, illetve hasznosítására vonatkozó szerződés tartalmára kísérek meg javaslatot tenni, különös tekintettel arra, hogy milyen szabályokkal kellene a jogalkotónak behatást gyakorolnia. Ennek során először sorra veszem a nem az adatvédelmi, hanem más jogterületek által védett adatok felhasználására jogosító szerződéseket, példát hozok személyiségjegyek hasznosítására vonatkozó, jelenleg is alkalmazott szerződésre, majd az adatvédelmi szabályrendszer által védett adatok felhasználására irányuló szerződés tartalmi elemeire teszek javaslatot.

VII.1. Nem az adatvédelmi szabályrendszer által védett adatok felhasználására jogosító szerződések

A II. fejezetben már foglalkoztam az adatok típusaival. Itt megállapítottam, hogy a felhasználás szempontjából az adatok lehetnek egyrészt nyílt hozzáférésű adatok, amik nyílt formátumú, szabadon felhasználható, tovább felhasználható, bármilyen céllal megosztható adatok. Másrészt lehetnek mások jogaival érintett adatok, amik felhasználhatósága mások jogainak védelme érdekében korlátozott. Ezt a védelmet pedig megalapozhatják adatvédelmi előírások, szellemi tulajdon, üzleti titok. A nem nyílt hozzáférésű adatokra vonatkozó felhasználást az egyes jogterületek szabályozzák, a nyílt hozzáférésű adatokra pedig az EU-s irányelv, illetve az alapján elfogadott tagállami szabályozás vonatkozik.

A német szabályozáshoz hasonlóan a magyar jogban is megjelenik egyfajta fregmentáció: nincs ugyanis általános adatokra vonatkozó szabályozás, csak a nem nyílt hozzáférésű adatok bizonyos csoportjaira, illetve a nyílt felhasználású adatok felhasználásra vonatkozó speciális szabályok. Azon adatokra, melyek nem tartoznak ebbe a körbe nincs átfogó szabályozás, hanem a kötelmi jog általános szabályai irányadók. Ide tartozik például közszféra szervei kezelésében

⁸⁵⁷ Európai egészségügyi adattér

lévő adatok, amik nem közfeladatuk ellátásával kapcsolatban keletkeztek, és más jogterület sem védi.

A személyes adatok felhasználása kivétel a fentiek alól, nincs egyértelmű rendelkezés, hogy milyen típusú és tartalmú szerződés alapján adható felhatalmazás a felhasználására. Mielőtt javaslatot fogalmazok meg arra, hogy milyen típusú és tartalmú szerződés lenne alkalmazható, azt vizsgálom, hogy milyen szerződés keretében történhet a felhatalmazás a különböző jogterületek által védett adatok vonatkozásában.

Természetesen előfordulhat olyan eset, hogy több jogterület védelme párhuzamosan érvényesül, azaz például a szellemi tulajdonvédelmi rendszer mellett a személyes adatok védelme is megjelenik. Azaz nem lehet teljesen és végérvényesen elválasztani egymástól e területeket. Ugyanakkor a dolgozatban nem térek ki több jogterület együttes alkalmazását igénylő speciális esetekre, hiszen ilyenkor az egyes jogterületek elvárásai egymás mellett, párhuzamosan kell, hogy érvényesüljenek.

VII.1.1. A szerzői jogi, illetve szerzői joghoz kapcsolódó jogok hatálya alá tartozó adatok felhasználására vonatkozó szerződések

A létrehozott különböző – adatokból álló – adatbázisok is védelemben részesülnek, ami alapvetően kétféle lehet: egyrészt szerzői jogi védelem, másrészt sui generis adatbázis védelem, ami szerzői joghoz kapcsolódó jogok közé tartozik.

Szerzői jogi védelemhez az adatbázis gyűjteményes műnek minősülése szükséges. Ezt az alapozza meg, ha tartalmának összeválogatása, elrendezése vagy szerkesztése egyéni, eredeti jellegű.⁸⁵⁸ Az egyéni, eredeti jelleg fennállásához szükséges, hogy legalább minimális választása legyen különböző megvalósítási módok között a szerzőnek, ne legyen a körülmények és alkalmazott eszközök által teljesen determinálva az alkotás folyamata.⁸⁵⁹ Ha a több választási megoldás közül valamelyiket egyéni módon valósítja meg, az „egyéni” jelleg fennáll, az eredetiséghez pedig az szükséges, hogy ne legyen más mű szolgai másolata⁸⁶⁰. A

⁸⁵⁸ Szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (továbbiakban: Sztj.) 7. § (1)

⁸⁵⁹ A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakértői véleménye: Köztisztviselő által vezetett nyilvántartások/adatbázisok jogi védelme, 2013. 3. oldal

https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2013_18.pdf

Letöltés dátuma: 2023.02.04.

⁸⁶⁰ U.o. 3. oldal

védelem nem feltételezi, hogy a részei, tartalmi elemei is részesüljenek, illetve részesülhessenek szerzői jogi védelemben.⁸⁶¹

A gyűjteményes mű egészének jogosultja a mű szerkesztője, azonban az ő jogosultságaitól függetlenül a gyűjteménybe felvett egyes művek szerzőinek és kapcsolódó jogi teljesítmények jogosultjainak önálló jogai.⁸⁶²

A másik védelem az adatbázisok sui generis védelme, ami 2002. január 1. napja óta része a magyar jogrendszernek. Az Adatbázis irányelv⁸⁶³ átültetése miatti jogharmonizáció keretében került szabályozásra, és a Genfi Szerzői Jogi Egyezmény és Berni Uniók Egyezmény rendelkezéseit tükrözi.⁸⁶⁴ Ez nem szerzői jogi oltalom, hanem szerzői joghoz kapcsolódó jogok közé tartozik, és intézményesítése mögötti jogpolitikai ok a jelentős emberi, technikai, pénzügyi erőforrással létrehozott adatbázisok részére jogi védelem biztosítása.⁸⁶⁵

Az adatbázisok védelme nem volt egységes az irányelv előtt a tagállamokban, alapvetően a common law és kontinentális jogrendszerek szerzői jogokra vonatkozó rendelkezései tükröződtek benne. A common law rendszer sajátossága, hogy a művet létrehozó személyt védi, és minden művet védendőnek tart, amit szakismerettel, készségekkel és munkával hoztak létre. A kontinentális szerzői jogi védelem középpontjában viszont a mű áll, amivel szemben elvár bizonyos fokú kreativitást (egyéni, eredeti jelleget) a védelem szintjének eléréséhez.⁸⁶⁶ A Sui generis adatbázis védelem bevezetése a common law és a kontinentális jogrendszerek szerzői jogi rendszereinek közelítését jelentette, ami tekintettel arra, hogy az Egyesült Királyság és USA területén elterjedtebbek voltak a nagy adatbázisok, így inkább ahhoz jelent közelítést.⁸⁶⁷

A védelem hatálya alá eső adatbázisnak meg kell felelni az adatbázis fogalmának: azaz (1) önálló művekből, adatokból vagy egyéb tartalmi elemekből kell állnia, (2) amelyek valamely rendszer vagy módszer szerint elrendezettek, (3) és amelynek tartalmi elemeihez számítástechnikai eszközökkel vagy bármely más módon egyedileg hozzá lehet férni.⁸⁶⁸ Az

⁸⁶¹ Sztj. 7. § (2)

⁸⁶² Sztj. 7. § (3)

⁸⁶³ Az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve (1996. március 11.) az adatbázisok jogi védelméről

⁸⁶⁴ A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményei: Elektronikus szótár védelme gyűjteményes műként, illetve adatbázisként, 2010. (a továbbiakban: Elektronikus szótár védelme) 6. oldal

https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2010_12.pdf

Letöltés dátuma: 2023.02.04.

⁸⁶⁵ Elektronikus szótár védelme 2010. 6. oldal

⁸⁶⁶ Winfried Schwarz: Database law- Implementatiob of the data base directive in Austria = Computer Law & Security Report, 1999, 101-105. oldal, 101. oldal

⁸⁶⁷ Jörg Hladjk: The protection of databases unde EU and US law- the sui generis right as an appropriate concept? Part II = Computer Law& Security Report, 2004, 20. évfolyam 5. szám, 377-383. oldal, 378. oldal

⁸⁶⁸ Sztj. 60/A § (1)

adatbázis fogalmi elemeinek teljesítése azonban nem elegendő a védelemhez, az is kell, hogy ha az adatbázis tartalmának megszerzése, ellenőrzése vagy megjelenítése jelentős ráfordítást igényeljen.⁸⁶⁹ Az adatbázis tartalmának megszerzése negatív módon határozható meg, ugyanis az erre irányuló tevékenységek közé nem számítható be, ami a tartalmi elemek létrehozására irányult. A Bíróság is kizárja a ráfordítások köréből azon költségeket, amik az adatbázis tartalmi elemeinek létrehozásához voltak szükségesek⁸⁷⁰. Ebből az következik, hogy azok az adatbázisok, amik más tevékenységnek ún. melléktermékei, és nem az adatbázis megteremtése jelenti a lényeges ráfordítást, hanem az adatok megszerzése, nem jogosultak a védelemre.⁸⁷¹ Az adatbázis ellenőrzése az adatbázis tartalmának figyelését, ellenőrzését korrekcióját jelenti, amíg az adatbázis megjelenítése a tartalom, illetve a tartalom felhasználásra alkalmas állapotba hozatalát is.⁸⁷²

A ráfordítás tágan értelmezendő: lehet mennyiségi és minőségi is, illetve állhat pénzeszközből, munka-, idő-, energiaráfordításból, vagy ezek ötvözetéből is.⁸⁷³ Jelentős fogalmi elem értelmezése relatív,⁸⁷⁴ és inkább csak negatívan megfogalmazott példákat találunk. Fontos továbbá, hogy az adatbázis egyes tartalmi elemein fennálló jogok és az adatbázis egészén fennálló kapcsolódó jog egymástól független: ez azt jelenti, hogy az egyes tartalmi elemeken fennállhat személyes adatok védelme is⁸⁷⁵, de emellett az adatbázis létrehozóját megilleti a kapcsolódó jogi oltalom. Kiemelendő, hogy az adatmegosztási jogszabály tervezete szerint a sui generis jog nem vonatkozik a termék vagy a kapcsolódó szolgáltatás használata révén kapott vagy generált adatokat tartalmazó adatbázisokra. Ezt annak érdekében deklarálja, hogy elhárítsa az akadályt a felhasználók hozzáférési és felhasználási joga elől.⁸⁷⁶

⁸⁶⁹ Szjt. 84/A § (5)

⁸⁷⁰ The British Horseracing Board Ltd és társai kontra William Hill Organization Ltd C-203/02. sz. ügyben hozott ítélet szerint: „Az adatbázis tartalmának megszerzésével kapcsolatos ráfordításnak az adatbázisok jogi védelméről szóló, 1996. március 11-i 96/9/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 7. cikkének (1) bekezdése szerinti fogalmát akként kell értelmezni, mint amely az említett adatbázisban meglévő elemek keresésére és azok összegyűjtésére felhasznált pénzeszközök megjelölésére szolgál. Az nem fogja át azokat a pénzeszközöket, amelyeket az adatbázis tartalmát alkotó elemek létrehozására használtak fel.

C-338/02. sz. ügy Fixtures Marketing Ltd kontra Svenska Spel AB: Egy adatbázis tartalmának megszerzésével kapcsolatos ráfordításnak az adatbázisok jogi védelméről szóló, 1996. március 11-i 96/9/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 7. cikkének (1) bekezdése szerinti fogalmát akként kell értelmezni, mint amely az említett adatbázisban meglévő elemek keresésére és azok összegyűjtésére felhasznált pénzeszközök megjelölésére szolgál. Nem fogja át azokat a pénzeszközöket, amelyeket egy adatbázis tartalmát alkotó elemek létrehozására használtak fel. A futballbajnokságok megszervezése érdekében alkalmazott, a találkozókat tartalmazó menetrend létrehozásával összefüggésben következésképpen ez a fogalom nem terjed ki a különböző bajnoki találkozókkal kapcsolatban az időpontok, a menetrendek és a csoportok párosításának meghatározására felhasznált pénzeszközökre

⁸⁷¹ Bogsch Attila, Boytha György, Faludi Gábor, Grad-Gyenge Anikó, Györi Erzsébet, Gyertyánfy Péter, Kabai Eszter, Kricsfalvi Anita, Lábod Péter, Legeza Dénes, Mezei Péter, Munkácsi Péter, Pogácsás Anett, Szinger András, Tomori Pál: Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. Budapest, Wolters Kluwer Kiadó, 2020. 84/A §-hoz

⁸⁷² Elektronikus szótár védelme 2010. 8. oldal

⁸⁷³ Bogsch et al. 2020. 84/A §-hoz

⁸⁷⁴ Elektronikus szótár védelme 2010. 9. oldal.

⁸⁷⁵ Szjt. 84/A § (6)

⁸⁷⁶ Data Act 35. cikk

A védelem hatálya alá eső adatbázisok esetén a védelem az adatbázis előállítóját illeti, és az ő hozzájárulása szükséges az adatbázis tartalmának egészének vagy jelentős részének kimásolásához, további felhasználásához.⁸⁷⁷ Az adatbázis előállítója alatt azt a természetes személyt vagy jogi személyt értjük, aki vagy amely saját nevében és kockázatára kezdeményezte az adatbázis előállítását, gondoskodva az ehhez szükséges ráfordításokról,⁸⁷⁸ aki az adatvédelmi szabályrendszerben tipikusan az adatkezelőnek (közös adatkezelőnek), az etikai szabályrendszerben pedig a megbízónak minősül.

Az adatbázis feletti sui generis jog adta védelem azonban – a fentiekkel összhangban – nem korlátlan, így az adatbázis tartalmi elemein fennálló jogok, így az esetleges személyes adatokhoz kapcsolódó jogok párhuzamosan fennmaradnak rajt. Ez a gyakorlatban véleményem szerint azt jelenti, hogy az adatbázist előállító az őt megillető jogokat kizárólag az adatvédelmi szabályrendszerre tekintettel, az érintett jogait szem előtt tartva gyakorolhatja.

A védett értékek tisztázása után a felhasználásukkor alkalmazandó szerződés sajátosságaival szükséges folytatnom. A szerzői jogi törvény hatálya alá tartozó és sui generis adatbázisok felhasználására felhasználási szerződés alapján van lehetőség. Felhasználási szerződés keretében a szerző, illetve az adatbázis előállítója engedélyt ad művének a felhasználására, a felhasználó pedig köteles ennek fejében díjat fizetni. A szerződésnek tehát lényeges tartalmi elemei a szerző, felhasználó és mű megnevezése, a felhasználásra vonatkozó engedély, ellenérték megjelölése.⁸⁷⁹ A felek egyező akarattal akár a felhasználási szerződésre vonatkozó rendelkezésektől is eltérhetnek, ha az eltérést kifejezetten nem tiltja jogszabály.⁸⁸⁰

A szerződés tartalmát a felek tehát viszonylag széles körben szabadon állapítják meg, de nagyon fontos értelmezési szabályt is tartalmaz a törvény: kétséges értelmezés esetén a szerző számára kedvezőbbet kell elfogadni.⁸⁸¹ A kiszolgáltatottabb, gyengébbik felet, azaz a szerzőt védő megközelítés áthatja a törvényt, hiszen emellett még több szerzőt védő szabályt találunk a törvényben. Ide tartozik például hogy kizárólagos jogot, valamint harmadik személyre átruházhatóságot, átdolgozás jogát csak kifejezett kikötés esetén biztosíthat csak, azaz akkor, ha a szerződésből egyértelműen látszik a felek erre irányuló akarata.⁸⁸² Valamint, ha nem egyértelmű a felhasználási szerződés a felhasználási módok tekintetében, akkor a

⁸⁷⁷ Szjt. 84/A § (1)

⁸⁷⁸ Szjt. 84/A § (6)

⁸⁷⁹ Bogsch et al. 2020. Szjt 42. §-hoz

⁸⁸⁰ Szjt. 42. § (1) és (2)

⁸⁸¹ Szjt 42. § (3)

⁸⁸² Szjt 43. § (1) és Szjt 46. § (1), Szjt. 47. § (1)

megvalósításhoz elengedhetetlen módra és mértékre korlátozódik.⁸⁸³A szerző nem adhat továbbá meghatározatlan számú jövőbeli művének felhasználására sem engedélyt, illetve megkötéskor ismeretlen felhasználási módra sem terjedhet ki érvényesen az engedély.⁸⁸⁴ Emellett főszabályként írásba foglalási kötelezettség is terheli a feleket.⁸⁸⁵ Az alkalmazandó szerződés típusának szabad megválasztását is korlátozza a törvény, hiszen felhasználási szerződés keretében történhet csak az engedély megadása.⁸⁸⁶ Szerzőt védő rendelkezés továbbá az ún. bestseller klauzula, miszerint a bíróság módosíthatja a felhasználási szerződést, ha az a szerzőnek a felhasználás eredményéből való arányos részesedéshez fűződő lényeges jogos érdekét azért sérti, mert a mű felhasználása iránti igénynek a szerződéskötést követően bekövetkezett jelentős növekedése miatt feltűnően nagyra válik a felek szolgáltatásai közötti értékaránytalanság.⁸⁸⁷ Azaz abban az esetben, ha a szerződéskötés időpontjában még nem állt fenn értékkülönbség, hanem az utólag következett be.

A törvény rögzíti a felhasználónak a tájékoztatási kötelezettségét is, miszerint legalább évente egyszer köteles információt adni a szerzőnek a mű felhasználásáról, módjáról és mértékéről, felhasználásból eredő bevételekből felhasználási módonként, szerző részére fizetendő díjazásról.⁸⁸⁸ Felmondási jogot is biztosít a szerzőnek a törvény, ha a felhasználó nem kezdi meg a mű felhasználását a szerződésben meghatározott vagy az adott helyzetben általában elvárható időn belül; vagy a felhasználó a szerződéssel megszerzett jogait nyilvánvalóan a szerződés céljának megvalósítására alkalmatlan módon vagy nem rendeltetésszerűen gyakorolja.⁸⁸⁹ Emellett lehetővé teszi a szerzőnek, hogy alapos okból visszavonja a mű nyilvánosságra hozatalához adott engedélyét, vagy ilyen okból a már nyilvánosságra hozott mű további felhasználását megtiltsa, de ekkor a szerzőnek biztosítékot kell adnia a felmerült kár megtérítésére.⁸⁹⁰ Azaz a törvény a nyilvánosságra hozatalhoz adott engedély visszavonását a szerződés felmondásával azonosítja.⁸⁹¹

Ha össze kívánjuk hasonlítani a szerzői művek felhasználásakor jelentkező élethelyzetet a személyes adatok felhasználásakor jelentkezővel sok hasonlóságot találunk. Egyrészt mindkét esetben egy gazdasági szempontból kiszolgáltatottabb fél áll szemben – szerző, illetve érintett

⁸⁸³ Szt. 43. § (5)

⁸⁸⁴ Szt. 44. § (1)-(2)

⁸⁸⁵ Szt. 45. § (1)

⁸⁸⁶ Bogsch et al. 2020. Szt. 42. §-hoz

⁸⁸⁷ Szt. 48. § (1)

⁸⁸⁸ Szt. 50/A. § (1)

⁸⁸⁹ Szt. 51. § (1)

⁸⁹⁰ Szt. 53. § (1), (3)

⁸⁹¹ Bogsch et al. 2020. Szt. 53. §-hoz

– a hasznosításban érintett – jellemzően jogi – személlyel szemben. Másrészt az engedélyező fél tipikusan passzív szereplője lesz az együttműködésnek, a hasznosításból nem vállal aktív részt. Harmadrészt a szerzői jogban is meghatároz a jogalkotó olyan privilegizált eseteket – szabad felhasználás esetei –, mikor külön engedély és felhasználási díj fizetése nélkül is felhasználhatók a művek. Itt párhuzam található az adataltruista célú adatfelhasználásokkal. A fentiek alapján úgy gondolom, hogy a felhasználási szerződésre vonatkozó rendelkezések, különösen a szerzőt védő kikötések fontos példaként szolgálhatnak majd az adatvédelmi jog által védett adatok hasznosítására irányuló szerződésnek.

Felmerülhetne még a jogbérleti szerződés (franchise) alkalmazásának lehetősége is. Jobbérleti szerződésben a jogbérletbe adó szerződik a jogbérletbe vevővel. A jogbérletbe adónak az a kötelezettsége, hogy szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyakra, illetve védett ismeretekre felhasználási, felhasználási vagy használati jogokat engedélyezzen, a jogbérletbe vevő pedig ezen tárgyak vagy ismeretek felhasználására, felhasználására vagy használatával történő előállításra, illetve értékesítésére és díj fizetésére köteles. Ennek során a jogbérletbe vevő saját nevében jár el.⁸⁹² A magyar jogirodalomban uralkodó álláspont szerint a jogbérleti szerződés egy értékesítési rendszert hoz létre, ahol a jogbérletbe vevő saját nevében és saját javára használja a jogbérletbe adó üzleti modelljét, amiért cserébe díjat fizet. Az üzleti modell keretében pedig úgy nyújt szolgáltatást, értékesít árut, hogy közben köteles felhasználni azokat a szerzői és iparjogvédelmi oltalmi tárgyakat, védett ismereteket, amik felhasználására engedélyt kapott a jogbérletbe adótól.⁸⁹³ A díjfizetés egyrészt belépési díjat, valamint a szerződés hatályának egésze alatt rendszeresen fizetendő díj (royalty) fizetését foglalja magában.⁸⁹⁴

A jobbérleti szerződés azonban nem a használati kötelmek, hanem a kereskedelmi közvetítői ügyletek körébe tartozik. Ezen szerződés esetén a jogosult és jogokat gyakorló személy elválík egymástól: a szellemi termékek, illetve védett ismeretek jogosultja továbbra is a jobbérletbe adó lesz, viszont a felhasználásra, felhasználásra a jobbérletbe vevő válik jogosulttás. Ez jelenti a különbséget jogátruházási szerződéshez képest.⁸⁹⁵ Fontos különbség tehát, hogy a jobbérletbe vevő az értékesítés során saját nevében és javára jár el.⁸⁹⁶

⁸⁹² Ptk. 6:376. § (1)-(2)

⁸⁹³ Csehi et al. 2021.

⁸⁹⁴ Csehi et al 2021. 6:376.§-hoz

⁸⁹⁵ Csehi et al. 2021. 6:331. §-hoz

⁸⁹⁶ Ptk. 6:376. § (2)

A jogbérleti szerződés azonban nem korlátozódik kizárólag a szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyakhoz, illetve védett ismerethez kapcsolódó felhasználási, felhasználási vagy használati jogok engedélyezésére, hanem lényeges eleme a jogbérletbe adó és a jogbérletbe vevő közötti együttműködés, és az oltalmi tárgyak használatának a megbízási jellegű kötelezettsége.⁸⁹⁷ A jogbérletbe adónak ugyanis a védett ismeretek átadása keretében fontos az olyan szintű átadás, hogy a jogbérletbe vevő a hálózathoz lehető legjobban alkalmazkodva tudja gyakorolni a tevékenységét. Ez pedig megvalósulhat a szerződés megkötését követő oktatás útján is, de nagyon fontos eleme lehet a szerződés hatályának egészére alatti segítségnyújtás is.⁸⁹⁸

Fontos eleme a szerződésnek a jogbérletbe vevő jóhírnév megóvási kötelezettsége, továbbá az, hogy a jogbérletbe adót utasítási és ellenőrzési jog is megilleti.⁸⁹⁹ A jóhírnév megóvási kötelezettségnél utal a Ptk. a franchise hálózatra, aminek a jogbérletbe vevő részévé válik. A jogbérletbe adó ugyanis jellemzően nemcsak egy jogbérletbe vevővel áll jogviszonyban, hanem többel, akik ugyanazon feltételek mellett végzik tevékenységüket.⁹⁰⁰ Ha jogbérleti szerződés alapján kerül is sor a szellemi termék vagy védett ismeret felhasználására, az adott szellemi alkotás felhasználásának jogosítására a saját normarendszere is irányadó, így a szerzői művek esetén a felhasználási szerződés elemeinek is meg kell benne jelennie.

Kijelenthetjük tehát, hogy jogbérleti szerződés a jogbérletbe adó és jogbérletbe vevő szoros és folyamatos kooperációjával valósul meg. Ennél a szerződéstípustól mindkét fél aktív résztvevője a szerződés teljesítésének. Itt sokkal inkább kiegyenlített a felek egymáshoz való viszonya, hiszen jellemzően két gazdasági társaság szerződik egymással, mint például felhasználási szerződés esetén, ahol a felhasználó a természetes személy szerzővel, vagy a személyes adatokat felhasználó a természetes személy érintettel. A fentiek alapján véleményem szerint ezt a szerződéstípust nem érdemes figyelembe venni az adatvédelmi szabályrendszer által védett adatok felhasználására irányuló szerződés szabályainak kidolgozásakor.

⁸⁹⁷ Csehi et al. 2021. XIX. cím, a forgalmazási és a jogbérleti (franchise) szerződéshez

⁸⁹⁸ Csehi et al. 2021. 6:376.§-hoz

⁸⁹⁹ Ptk. 6:379. §, 6:380. §, 6:381. §

⁹⁰⁰ Csehi et al. 2021. 6:376.§-hoz

VII.1.2. Üzleti titok és védett ismeret (know-how) felhasználási lehetőségei

Üzleti titok és a védett ismeret két különböző, de egymással összefüggő fogalom. Üzleti titok alatt „gazdasági tevékenységhez kapcsolódó, titkos – egészben, vagy elemeinek összességéként nem közismert vagy az érintett gazdasági tevékenységet végző személyek számára nem könnyen hozzáférhető –, ennél fogva vagyoni értékkel bíró olyan tény, tájékoztatás, egyéb adat és az azokból készült összeállítás, amelynek a titokban tartása érdekében a titok jogosultja az adott helyzetben általában elvárható magatartást tanúsítja”.⁹⁰¹

A know-how pedig az üzleti titok egyik fajtája, azonosításra alkalmas módon rögzített, műszaki, gazdasági vagy szervezési ismeret, megoldás, tapasztalat vagy ezek összeállítása.⁹⁰²

Az üzleti titok felett a jogosultnak jut kiemelt szerep a felhasználás szempontjából, aki az a jogszerű ellenőrzést gyakorló személy, akinek a jogszerű gazdasági, pénzügyi, üzleti érdekeit az üzleti titokhoz fűződő jog megsértése sértené”.⁹⁰³ Az üzleti titokról szóló törvény egyértelműsíti annak vagyoni jellegét és forgalomképességét, hiszen részletesen szabályozza a jogosult átruházásra és használat engedélyezésére vonatkozó jogait.⁹⁰⁴ A jogosultat háromféle jogosultság illeti meg: egyrészt az üzleti titok felfedése, ami a jog az üzleti titok felhasználására, másrészt történő közlésére és nyilvánosságra hozatalára. Továbbá jogosult jogátruházási szerződést kötni a jogosultság egészben vagy részben való átruházásáról, valamint hasznosítási szerződést kötni, ami alapján az üzleti titok hasznosítására másnak engedélyt adhat.

Üzleti titok esetén tehát a jogosultság átruházása is lehetséges, aminek eredményeképpen az eredeti jogosult teljes jogosultsága átszáll, emellett pedig a felhasználási jogok gyakorlásának átruházására is van lehetőség.⁹⁰⁵ Az üzleti titok hasznosítási és jogátruházási szerződésre vonatkozóan nem tartalmaz a törvény részletes szabályokat, azt a Ptk. tölti fel tartalommal, annak általános és különös kötelmi jogi rendelkezései irányadóak.

A jogátruházási szerződés a Ptk. 6:202. §-ban szabályozott jogátruházási szerződések speciális változata. Tartalmi eleme, hogy a felek megállapodjanak a jogátruházás jogcímében és a jogátruházásában. Előfordulhat, hogy az ellenszolgáltatást csak részletekben fizetik, de a jogátruházás csak az ellenérték egészének kifizetésekor megy végbe.⁹⁰⁶ Alkalmazandók a Ptk.

⁹⁰¹ Az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvény 1. § (1)

⁹⁰² Az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvény 1. § (2)

⁹⁰³ Az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvény 2. § 2

⁹⁰⁴ Indokolás az 2018. évi LIV. törvény az üzleti titok védelméről 4. §-hoz

⁹⁰⁵ Az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvény 3-4. §

⁹⁰⁶ Indokolás a 4. §-hoz és Polgári Jog 2018/9. - Tanulmány

jog és kellékszavatosságra – azaz Ptk. 6:175. § és 6:176.§ – vonatkozó rendelkezései a jogszerzés akadályá vagy korlátozott volta miatt.⁹⁰⁷

Az üzleti titok hasznosítási szerződésre sincsenek tehát speciális rendelkezések, a licencszerződés egyik altípusa. A Ptk. „vagyon jog által védett oltalmi tárgy időleges használatára, felhasználására vagy hasznosítására” engedély útján jogot engedő szerződésnek tekint. Ezen szerződés esetén is a Ptk. szabályait kell segítségül hívni a részletszabályok vonatkozásában, így például a jog és kellékszavatosság tekintetében a Ptk. 6:178. §-t.⁹⁰⁸

A jogalkotó tehát „az üzleti titokhoz fűződő jogot „egyéb forgalomképes jognak”, a felhasználás engedélyezése szempontjából pedig az üzleti titok/védett ismeret vagyoni jog által védett oltalmi tárgynak” tartja.⁹⁰⁹

Az üzleti titok és védett ismeret hasznosítására vonatkozó szerződések véleményem szerint kitűnő példái annak, hogy a vagyoni szempontú hasznosíthatóság változhat, és nem kell kizártnak elfogadni egyes személyiségi jegyek vagyoni hasznosíthatóságát. A jogalkotó ugyanis ebben az esetben is tekintettel volt a piac és a gazdaság szükségleteire, és korrigálta a vagyoni hasznosíthatóságra vonatkozó engedélyt.

A fent kifejtettekkel összhangban védett ismeret esetén is van lehetőség jogbérleti szerződés útján való alkalmazásra, de ez utóbbi túlmutat a védett ismeret egyszerű felhasználásán, erősebb kooperációt szükséges a felek részéről.⁹¹⁰

Faludi Gábor: Az üzleti titok irányelv átültetésének egyes kérdései I 3.3.p.

⁹⁰⁷ Ptk. 6:175. § és 6:176. §,

⁹⁰⁸ Indokolás a 4. §-hoz és Polgári Jog 2018/9. - Tanulmány

Faludi Gábor: Az üzleti titok irányelv átültetésének egyes kérdései I. 3.3. p.

⁹⁰⁹ Polgári Jog 2018/9. – Tanulmány, Faludi G.: Az üzleti titok irányelv átültetésének egyes kérdései I. 3.3.pont

⁹¹⁰ Ptk. 6:376. §

VII.1.3. Kereskedelmi szerződések a sport területén

Bár nem adatok használatára vonatkozó szerződések tartoznak ide, mégis indokoltnak tartom bemutatni, hiszen személyiségi jogok által védett személyiségi jegyek hasznosítását érintik, ezáltal akár mintaként is szolgálhat a személyes adatok felhasználására vonatkozó szerződés kidolgozásakor.

Három szerződéstípust sorolunk ide. Első a szponzorálási szerződés, amiben a szponzor sportoló, sportszervezet, sportszövetség, sportköztestület támogatására vállal kötelezettséget, amiért cserébe felhasználhatja a szponzorált sporttevékenységét marketingtevékenységre.⁹¹¹ A szerződés felei egyrészt a támogatást nyújtó szponzor, másrészt a támogatott szponzorált. Ennek elsődleges célja a szponzorált személy támogatása, és csak másodlagos a fogyasztói döntések befolyásolása, figyelmük felhívása. Közvetlen tárgya kettős: egyrészt a támogatás másrészt a felhasználási támogatás. Közvetett tárgya pedig a sportoló által kifejtett sporttevékenység. A szerződés tartalmára vonatkozó szabályok diszpozitívak, azaz a felek eltérhetnek tőle. Visszterhes szerződésnek minősül, általában pénzbeli juttatással jár.⁹¹²

Második az arculat-átviteli (merchandising) szerződés. Ez lehetővé teszi a felhasználónak, hogy a sportoló nevét, képmását, továbbá a sportszervezet, sportszövetség vagy sportköztestület nevét, jelvényét, illetve a sporttevékenységgel összefüggő más eszmei javakat használjon fel marketingtevékenysége keretében hirdetőtáblákon, dísz- és ajándéktárgyakon, ruházaton, más tárgyakon, valamint elektronikus úton a fogyasztói döntések befolyásolása céljából.⁹¹³ Egy garanciális szabályt is tartalmaz a törvény. Ha ugyanis a sportoló nevét vagy képmását érinti a szerződés, amit nem ő, hanem a sportszervezet, sportszövetség vagy sportköztestület köt, akkor is csak a hozzájárulásával lesz érvényes.⁹¹⁴ Tehát valamely széles körben ismert és kedvelt sportoló, illetve személy „személyhez fűződő jogi védelme alatt álló dolog, szerzői mű, védjegy, stb. másodlagos felhasználását jelenti, a jogosult hozzájárulása alapján, az eredeti szerepüktől, feladatuktól eltérő körben”.⁹¹⁵ Ennek elsődleges célja a fogyasztói döntések befolyásolása. Ebben a jogviszonyban a jogosult áll szemben a merchandiserrel /felhasználóval. A szerződéses közvetlen tárgya a felhasználási magatartás, közvetett tárgya pedig a jogosulti

⁹¹¹ Sporttörvény 35. § (1)

⁹¹² Strihó Krisztina: A merchandising szerződés sportjogi vonatkozásai. 2010. <http://jesz.ajk.elte.hu/striho44.html> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

⁹¹³ Sporttörvény 35. § (3)

⁹¹⁴ Sporttörvény 35. § (5)

⁹¹⁵ Strihó Krisztina: A football világbajnokságok reklámarcai, az arculat-átviteli szerződés http://www.debrecebijogimuhely.hu/archivum/1_2011/football_vilagbajnoksag/ Letöltés dátuma: 2023.02.04.

személyiségvédelmi intézmények. A szerződés tartalmától itt is eltérhetnek a felek. Visszterhes szerződések csoportjába tartozik, ahol jellemzően pénzben részesül a jogosult.⁹¹⁶

Harmadik a sporttevékenység, sportversenyek közvetítésére, rögzítésére, kereskedelmi célú hasznosítására irányuló szerződések. A törvény deklarálja, hogy ezek vagyoni értékű jogot képeznek.⁹¹⁷ A sporttevékenységével összefüggő vagyoni értékű jogokat pedig a sportolót vagy a versenyzővel fennálló tagsági, illetve szerződéses viszony alapján a sportszervezetet illetik meg.⁹¹⁸

Közös a fenti szerződéstípusokban, hogy természetes személy személyiségi jegyeit érintik. Elismeri ugyanis a jogalkotó, hogy ezek jelentős vagyoni értéket jelenthetnek, ezért a sportolók érdekeinek támogatására védelemben részesíti őket. Itt is látszik azonban, hogy igyekszik a sportolók kiszolgáltatottságának csökkentésére garanciális szabályt alkotni, hiszen megjelenik, hogy amennyiben nem a sportoló maga szerződik, a szerződés érvényességéhez kell a hozzájárulása. Véleményem szerint ezek a szerződések is mintaként szolgálhatnak a személyes adatok hasznosítására irányuló szerződéseknek többek között abban a tekintetben, hogy jelentős vagyoni érdekek hasznosítása céljából elismerte már más esetben is a jogalkotó személyiségijegyek kereskedelmi hasznosítását, másrészt lehetővé teszi, hogy a sportoló ne személyesen maga szerződjön, de csak abban az esetben, ha hozzájárulását adja.

VII.2. Személyes adatok felhasználására vonatkozó szerződés típusa

Az üzleti titok körébe tartozó adatok felhasználására jogbérleti szerződés, jogátruházási és használati szerződés alapján kerülhet sor. Szerzői mű felett vagyoni jogátruházási szerződéssel (azokban az esetekben, amikor az átruházás megengedett), felhasználási szerződéssel, illetve jogbérleti szerződéssel alapítható jogosultság. Az adatvédelem az anonim adatokat nem oltalmazza, így, ha az anonim adatokra vonatkozóan nem áll fenn más jogterület védelme, azok a nyílt hozzáférésű adatok kategóriájába fognak tartozni.

Az adatvédelem hatálya tehát a személyes adatokra, illetve a pszeudonimizált személyes adatokra terjed ki. A személyes adatok védelmét – mint személyiségi jogot – Ptk. egyértelművé teszi, hogy mindenki köteles tiszteletben tartani. A személyiségi jogok tehát a Ptk. védelme

⁹¹⁶ Strihó Krisztina: A merchandising szerződés sportjogi vonatkozásai. 2010. <http://jesz.ajk.elte.hu/striho44.html> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

⁹¹⁷ Sporttörvény 36. § (1)

⁹¹⁸ Sporttörvény 36. § (4)

alatt állnak, amiket az a magatartás nem sért, amihez az érintett hozzájárult.⁹¹⁹ A személyes adatokra kezelésére vonatkozó hozzájáruló jognyilatkozat polgári jogi szempontból ügyleti jellegű jognyilatkozat, és arra a Ptk. 6:10. §-a alapján a jognyilatkozatokra vonatkozó szabályok az alkalmazandók. A hozzájáruló jognyilatkozattal szemben további elvárás, hogy kifejezetten kell lennie, – és joglemondó nyilatkozat jellegéből fakadóan – nem lehet kiterjesztően alkalmazni.⁹²⁰

Arra vonatkozóan azonban nem található részletes jogszabályi rendelkezés, hogy az adatvédelem hatálya alá tartozó adatok felhasználása esetén lehet-e, illetve milyen tartalmú és típusú szerződés az alkalmazandó.

Az előbbieket alapján úgy gondolom, hogy tulajdonjog nem állhat fenn a személyes adatokon, így adásvételi szerződés, és más tulajdonátruházási szerződés tárgyát sem képezhetik. Ez azonban nem zárja ki az adatok felett jogosultság adásának a lehetőségét – amennyiben a kontinentális megközelítéssel szemben elfogadott a forgalomképesség –, hiszen az érintett kötelmi jogi alapon, más szerződéstípus alapján⁹²¹ biztosíthatja az adatok felhasználását. Ez tekinthető az érintett általi felhasználásnak, aminek sok esetben az eszköze az érintett hozzájárulása. A hozzájárulással feljogosított személy ugyanis az érintett által meghatározott jogköröket gyakorolhatja.⁹²² Továbbá a GDPR maga is utal arra, hogy személyes adat megadása lehet a szerződéskötés előfeltétele.⁹²³ A következő részben arra igyekszem javaslatot tenni, hogy hasznosíthatóság elfogadása esetén, az milyen feltételekkel történjen.

Azzal, hogy az érintett digitális tartalomért vagy szolgáltatásért ad hozzájárulást személyes adatai kezeléséhez, gyakorlatilag kereskedelmi szempontból hasznosítja azt,⁹²⁴ tehát valamilyen jogviszonynak létre kell jönnie a felek között. Még úgy is érvényes ez a kijelentés álláspontom szerint, ha az érintettet megilleti a hozzájárulás visszavonásának joga, ami azt

⁹¹⁹ Ptk. 2:42. § (3), 2:43. § e)

⁹²⁰ Csehi et al. 2021. 2:42. §-ához:

⁹²¹ Kilenc szerződéstípust különböztetünk meg a Ptk. alapján: I. Tulajdonátruházási (adásvétel, csere, ajándékozás), II. Vállalkozási típusú szerződések (tervezési, kivitelezési, kutatási, utazási, mezőgazdasági vállalkozási, közüzemi, fuvarozási), III. Megbízási típusú szerződések (megbízási, bizományi, közvetítői, szállítmányozási, bizalmi vagyonkezelés), IV. Használati típusú szerződések (bérleti, haszonbérleti, haszonkölcsön szerződés), V. Letéti szerződések (letéti, gyűjtő és rendhagyó letét, szállodai letét), VI. Forgalmazási és jogbérleti szerződés, VII. Hitel és számlaszerződések (hitelszerződés, kölcsönszerződés, betétszerződés, folyószámlaszerződés, fizetési számlaszerződés, fizetési megbízási szerződés, faktoring, pénzügyi lízing), VIII. Biztosítéki szerződés (kezeségi, garanciaszerződés), IX. Biztosítási szerződések (kárbiztosítás, összegbiztosítás, egészségbiztosítás). Lásd részletesen: Verebics János: Egyes szerződések az új Ptk.-ban, (elektronikus) <https://ptk2013.hu/szakcikkek/verebics-janos-egy-szerzodesek-az-uj-ptk-ban-ii-resz/3170> letöltés dátuma: 2021. szeptember 24.

⁹²² Schmidt 2020. 191. oldal

⁹²³ GDPR 13. cikk (2) e)

⁹²⁴ Menyhárd Attila is azonos következtetésre jut a Menyhárd A.: Forgalomképes személyiség? 153. oldal. In Menyhárd Attila – Gárdos-Orosz Fruzsina, (Szerk.): Személy és személyiség a jogban, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016

eredményezi, hogy a jogosult nem szerez szilárd jogosultságot. A személyes adatok felhasználásának átruházhatóságának ellenére tehát korlátozott az adatokkal való kereskedelem.⁹²⁵

A személyiségvédelem körébe tartozó egyes oltalmi tárgyak felhasználására is találunk példát a magyar jogrendszerben, mégpedig a – már korábban elemzett – szponzori, arculat-átviteli, közvetítői szerződést, melynek keretében a sportoló vagy sportszövetség nevének, képmásának, illetve jelvényének felhasználására ad ellenérték fejében engedélyt a felhasználó számára.⁹²⁶ Azonban ennek részletes szabályai sem a sportról szóló 2004. évi I. törvényben, (a Sporttörvényben), sem a Ptk.-ban nem kerültek kialakításra. A Ptk. általános személyiségi jogaira vonatkozó 2:42 § (3) és a képmás és hangfelvételre vonatkozó 2:48 § (1) bekezdései az érintett hozzájárulásától teszik függővé a felhasználhatóságot, ami megalapozhatja a szerződést, de a jogbiztonsághoz fontos lenne – a right of publicity mintájára – részletesebb szabályok kidolgozása.⁹²⁷ A vonatkozó szabályozás késedelme jelentős veszélyt hordoz magával: amennyiben nem biztosít ugyanis a jogalkotó az érintettek számára tulajdonjoghoz hasonló, megfelelő és formális jogosultságot a személyes adataik, akkor a gazdaságilag sokkal erősebb informatikai cégek fogják hasznosítani az adatokat az egyének magánszférájának és információs önrendelkezési jogának korlátozása mellett. Umbreck teóriájából kiindulva ugyanis, ha értékkel bíró erőforrások feletti hatalom nem vagy rosszul meghatározott, akkor az szerzi meg felette a jogosultságot, aki erejénél fogva képes másokat kizárni a hatalomból.⁹²⁸

De milyen kötelmi jogi szabályok az alkalmazhatók? Melyik tipikus szerződés a leginkább alkalmazható?

Előzetesen az megállapítható, hogy olyan szerződéstípus választandó, ami nem szünteti meg az érintett adatok feletti jogosultságot, hanem csak felhatalmazást ad az adatok használatára, felhasználására.

A jogátruházás szabályainak alkalmazására tehát véleményem szerint nem kerülhet sor. Jogátruházás alapján ugyanis a „jogosult jogát másra átruházhatja, kivéve, ha jogszabály a jog forgalomképességét kizárja vagy a forgalomképtelenség a jog természetéből egyértelműen

⁹²⁵ Schmidt 2020. 192. oldal

⁹²⁶ Sporttörvény 35. § (3) bek.

⁹²⁷ Stump Krisztina: Egyes személyiségi jogok –vagyoni jogok? (elektronikus) 552. oldal. <https://core.ac.uk/download/pdf/159317915.pdf> Letöltés dátuma: 2020. szeptember 23.

⁹²⁸ Nadezdha Purtova: The illusion of personal data as no one's property, 2016 (elektronikus) 6. oldal https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2346693 Letöltés dátuma: 2021.10. 26.

következik”.⁹²⁹ A jogátruházás következtében azonban az új jogosult az átruházó helyébe lép.⁹³⁰ Ez a személyes adatok vonatkozásában nehezen értelmezhető, hiszen attól, hogy bizonyos adatok tekintetében az érintett biztosítja a felhasználást, nem jelenti azt, hogy ő maga e jogosultságtól megfosztásra kerülne.

A jogbérleti szerződés sem alkalmazható jelenlegi formájában a személyes adatokra, hiszen nem jelenik meg a hasznosítható elemek között. Jogbérleti szerződésről akkor beszélünk ugyanis, ha a jogbérletbe adó szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyakhoz, illetve védett ismerethez kapcsolódó felhasználási, felhasználási vagy használati jogokat engedélyez, és a jogbérletbe vevő pedig termékeknek, illetve szolgáltatásoknak a szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyaknak, illetve védett ismeretnek a felhasználásával, felhasználásával vagy használatával történő előállítására, illetve értékesítésére és díj fizetésére köteles.⁹³¹ Ugyanakkor álláspontom szerint akkor sem ez lenne a legmegfelelőbb forma, ha a szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyak, illetve védett ismeretek mellett megjelenne a személyes adat is felsorolásban. Ennek az az oka, hogy bár ennél a szerződéstípusnál a jogbérletbe adónak széleskörű ráhatása van a későbbi felhasználási tevékenységre, ami üdvös lenne az érintett szempontjából, hiszen képes lenne ráhatást gyakorolni adatai felhasználására, ugyanakkor az oltalmi tárgy felhasználása csak eszköz az üzleti modell jogbérletbe vevő általi átvételéhez, nem a szerződés lényege/tárgya, és életszerűtlen az is, hogy az érintettek közvetlen és valódi részvételével történjen az adatokat felhasználni kívánó személy tevékenysége.

Haszonbérleti szerződés is lehetséges szerződéstípus lehet. „Haszonbérleti szerződés alapján a haszonbérlettelő hasznot hajtó dolog időleges használatára vagy hasznot hajtó jog gyakorlására és hasznainak szedésére jogosult, és köteles ennek fejében haszonbért fizetni”.⁹³² Bár a haszonbérleti szerződésnek hasznot hajtó jog is a tárgya lehet, így akár személyes adat felhasználására vonatkozó jog sem lenne kizárt. Véleményem szerint mégsem ez a legmegfelelőbb szerződéstípus, mivel más jellegű jogosultságot keletkeztet. Haszonbérleti szerződés esetén ugyanis a haszonbérlettelő kizárólagos jogosultságot nyer a hasznok szedésére, ami személyes adatok felhasználása esetén nem áll fenn.

⁹²⁹ Ptk 6:202. § (1) bek.

⁹³⁰ Ptk 6:202. § (2) bek.

⁹³¹ Ptk. 6:376. § (1) bek.

⁹³² Ptk. 6:349. § (1)Ö

Felmerül a licencszerződés alkalmazásának lehetősége is, ami álláspontom szerint legoptimálisabb szerződéstípus. A licencszerződés a Ptk.-n kívül szabályozott, nevesített szerződés.⁹³³ A Ptk. újrakodifikációja során felmerült az igény a licencszerződés Ptk.-ba való beemelésére, de ezt a Kodifikációs Főbizottság elutasította absztrahálhatóságának hiányában.⁹³⁴ Faludi Gábor a licencszerződés önálló szerződéstípusként való szabályozása érdekében készített egy szövegtervezetet⁹³⁵, ami az Új Ptk. tervezetében is megjelent.⁹³⁶

A tervezet szerint licencszerződés alapján „a törvényben és az Európai Közösség rendeleteiben meghatározott, szellemi alkotáshoz és egyéb szellemi javakhoz fűződő, kizárólagos vagyoni jogok jogosultja (engedélyező) más személynek (engedélyes) engedélyt (licencet) ad olyan cselekmény végzésére (felhasználás), amelyre a kizárólagos joga kiterjed. Az engedélyes az engedélynek megfelelő terjedelmű felhasználási jogot szerez, és ennek fejében köteles díjat fizetni”⁹³⁷. A tervezet továbbá egyértelművé tette, hogy „licencszerződés a kereskedelmi név használatának engedélyezése, az egyéb, törvényben meghatározott, nem dolgon fennálló kizárólagos vagyoni jog jogosultja, mint engedélyező által adott felhasználási engedély, valamint a személyhez fűződő jog gyakorlása körében a hozzájárulás megadása is, ha az az (1) bekezdés szerinti követelményeknek megfelel”⁹³⁸. A tervezet a német jogelméleti felfogáshoz hasonlóan tervezte szabályozni a licencszerződést, mivel a személyhez fűződő vagyoni jogok vagyoni értékének felhasználására irányuló szerződéseket is ide sorolta.⁹³⁹

A hatályba lépett új Ptk. azonban nem tartalmazza a licencszerződésre vonatkozó rendelkezést, hanem a jogbérleti szerződés szabályai között jelenik meg a szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyakhoz, illetve védett ismerethez kapcsolódó felhasználási, felhasználási vagy használati jogok engedélyezése. A személyhez fűződő jogok gyakorlása körében a hozzájárulás megadása azonban kimaradt a Ptk.-ból, megnehezítve ezzel az egységes jogértelmezést.

⁹³³ Görög Márta: A technológia-, tudástranszfer jogi eszközei. In: Bajmócy Zoltán, Elekes Zoltán (szerk.): Innováció: a vállalati stratégiától a társadalmi stratégiáig. Szeged, JATEPress, 2013. 270-281. oldal, 275. oldal

⁹³⁴ Görög 2013. 275. oldal

⁹³⁵ Faludi Gábor: A licencszerződés = Polgári Jogi Kodifikáció, 2008, X. évfolyam 2. szám, 12-23. oldal

⁹³⁶ Új polgári jogi törvény tervezete 5:341. § (3) bek.

A tanulmány megírásakor a Ptk. Vitatervezete állt rendelkezésre, amelynek a normaszövege és az indokolása az interneten a <https://magvarkozlony.hu/hivatalos-lapok/ce28ec7b19f9eab2a6a5824442a7e6d0c0d587d9/dokumentumok/f0f3609ecfd36fd87b58fe57f08469a8257d845d/letoltes> weboldalon volt elérhető. (A továbbiakban Új polgári jogi törvény tervezete)

⁹³⁷ Új polgári jogi törvény tervezete 5:341. § (1) bek.

⁹³⁸ Új polgári jogi törvény tervezete 5:341. § (3) bek.

⁹³⁹ Görög 2013. 276. oldal

Véleményem szerint jelentős mértékben szolgálta volna a jogbiztonságot és a jogalkalmazás egységességét, ha az Új Ptk. tervezetének licencszerződésre vonatkozó szabálya bekerült volna a hatályos jogba. Az iparjogvédelmi, szerzői jogi művek és know how (védett ismeret) tekintetében valóban kellően szabályozott az ágazati szabályok által a licencszerződés, de mivel ezek a személyiségi jogok tekintetében adott felhasználásra nem terjednek ki, így e tekintetben hiányos a szabályozottság.

Fontos lenne, hogy a személyes adatok felhasználása vonatkozásában is olyan szabályozás kerüljön kialakításra, ami részletes szabályokkal, érintettet védő előírásokkal kellő garanciákat biztosít az érintett jogainak védelmére. Ez felelne meg az adatvédelmi jogi szabályozás harmadik generációs modelljének is, hiszen elvárt a jogalkotó és adatkezelő részéről is az aktív fellépés az érintettek védelmében. Péterfalvi Attila szerint új technológiák alkalmazása során a felhasználási módok és célok tekintetében társadalmi konszenzust szükséges kialakítani arról, hogy melyek a társadalom szempontjából hasznos és támogatandó célok, ezekkel járó kockázatokat miképp és milyen eszközökkel kezelik.⁹⁴⁰ A személyes adatok ellenérték fejében való felhasználása is minősülhet új technológiának, és ahelyett, hogy akadályoznánk az új technológiák alkalmazását, társadalmi konszenzus kell a felhasználás módjáról.⁹⁴¹

A licencszerződés álláspontom szerint megfelelő szerződéstípus lenne, csak „a gyengébbik fél”, az érintett érdekeinek védelmére – például a fogyasztóvédelmi rendelkezések mintájára – kellene meghatározni garanciális elemeket. A személyes adatok felhasználására vonatkozó licencszerződés tartalmára vonatkozó javaslatom a következő pontokban olvashatók.

VII.3. Licencszerződésre vonatkozó szabályozási javaslat

Vendéglőben bátran rendelünk az ételekből, hiszen szigorú szabályoknak kell megfelelniük a vendéglátóhelyeknek annak érdekében, hogy ne fordulhasson elő, hogy a felszolgált étel veszélyes ránk. Ugyanez igaz a boltokban és gyógyszertárakban is: nem félünk a kereskedelmi forgalomban megvásárolt termékek elfogyasztásától, használatától, hiszen a jogalkotó előírásaival gondoskodott védelmünkről. Az efféle oltalom a személyes adatok kezelésével járó termékek, illetve szolgáltatások esetében is elengedhetetlen, aminek fontos eszköze a felhasználást engedélyező szerződések tartalma tekintetében szigorú, érintettet védő garanciák megfogalmazása.

⁹⁴⁰ Péterfalvi 2021. 179. oldal

⁹⁴¹ Péterfalvi 2021. 180. oldal

Margarethe Vestager az Európai Bizottság versenyjogért felelős biztosa hangsúlyozta, hogy ugyanazokat a jogokat kell biztosítani az embereknek akkor, ha egy „ingyenes” szolgáltatásért adataikkal fizetnek, mint amikor pénzzel. A magánszféravédelem alapvető jog, és az önrendelkezési jog számára fontos. Nekünk kell eldönteni, hogy kivel és milyen célból osztjuk meg az adatainkat. Ki kell építeni a jogi keretrendszert adataink védelmére.⁹⁴²

A szerződési feltételekbe épített garanciáknak attól függetlenül kell érvényesülnie, hogy a hasznosítási koncepció adatmegosztáson vagy az adatok további felhasználásán alapul. A felhasználási koncepciókat és sajátosságaikat részletesen elemeztem a VI. fejezetben. Ez különbséget inkább csak a szerződési feltételek alkalmazásának módjában jelenthet. Ez alatt arra gondolok, hogy adatmegosztás esetén a felhasználás feltételeit általában adatkezelő által meghatározott általános szerződési feltételek tartalmazzák. Ekkor az érintettel szerződő fél határozza meg a szerződési feltételeket, és az érintett szabadsága addig terjed, hogy elfogadja-e a diktált feltételeket. Amennyiben pedig nem fogadja el, akkor a szerződés egyáltalán nem jön létre a felek között (Take it or leave it).⁹⁴³ Ahhoz, hogy lehetőleg legjobban érvényesülhessen az érintettek védelme, és a védelmük ne jelentsen versenyhátrányt adatkezelőnek a piaci versenytárral szemben, érdemes lenne magatartási kódexekben rendelkezni a védelem kívánt szintjéről, hiszen a magatartási kódexhez való csatlakozással egyértelműen kifejezhető az adatvédelmi megfelelés szintje. Az adatvédelmi szabályok betartása ugyanis sokszor jelentősen több adminisztrációt, illetve költséges intézkedéseket jelent, valamint sokszor kevésbé hatékony módszerek alkalmazhatóak csak, alacsonyabb szintű védelem biztosításához képest, ami komoly versenyhátrányt jelenthet. Ez nem tartható fenn hosszán, hiszen az érintettek érdekeit háttérbe helyező szervezetek versenyelőnyhöz juthatnak, és elnyomhatják az erősebb adatvédelmi tudatossággal működő szervezeteket.

A szerződési feltételek meghatározásának módjára jó gyakorlat lenne, ha az ezekről való döntés – az információs önrendelkezési jog kiteljesítéseként – az érintettet illetné, ezáltal széles befolyást biztosítanának a felhasználás során az érintettnek.⁹⁴⁴ Ennek a hátránya, hogy számtalan szerződési feltétel felmerülhet, amit nehéz nyomon követni és kezelni. Erre megoldást jelentene, ha a „Creative Commons” mintájára csoportosított felhasználási feltételeket tartalmazó magatartási kódexeket létrehozni, határokon átnyúlóan egységesíteni,

⁹⁴² Hasselbalch, Tranberg 2016. 137. oldal

⁹⁴³ Az EU Adatstratégiában is megjelenik az egyén adatai feletti önrendelkezésének erősítése, és annak lehetővé tétele, hogy személyes adatterek létrehozásával támogassák döntéshozatali lehetőségüket. Lásd bővebben: EU Adatstratégia 23-25. oldal

⁹⁴⁴ U.o.

ami megkönnyítené a személyes adatok felhasználására vonatkozó szerződések tömeges megkötését, és az érintettek számára is átláthatóbbá tenné.

A „Creative Commons” egy nonprofit világszervezet, aminek a célja előre, könnyen érthető módon megfogalmazott jogi feltételekkel segíteni a szellemi termékek újrafelhasználását. A felhasználás engedélyezésekor a jogosult az előre meghatározott kategóriák szerinti engedélyt ad, ami megkönnyíti a felhasználást. További fontos előnye lenne, hogy érvényesíthetők lennének a szerződési feltételek megfogalmazása során adatvédelmi és fogyasztóvédelmi szempontok. Ez az információs önrendelkezési jog fejlődésének harmadik szakaszának megközelítésével teljesen összhangban állna: hiszen a harmadik generációs szabályok az adatkezelő proaktív részvételétől várják az érintettek védelmét.⁹⁴⁵

Az adatmegosztási jogszabály tervezetében megjelent intelligens szerződések alkalmazása is előremutató. Ez alatt ugyanis az, ha elektronikus főkönyvi rendszerben tárolt számítógépes programot értünk, amelyben a program végrehajtásának eredményét elektronikus főkönyvben rögzítik.⁹⁴⁶ Azaz előre meghatározásra kerülnek feltételek, amik teljesülése esetén automatikusan végrehajtásra és elszámolásra kerülnek ügyletek. E szerződések tehát a biztonságot adnak az adattulajdonosok és az adatátvevők részére.⁹⁴⁷

VII.3.1. Licencszerződés lényeges tartalmi elemei

Nagy figyelmet kell fordítani a felhasználásra vonatkozó szerződési feltételek tartalmára is. Schultz Márton a személyiségi jogok reklámcélú felhasználására szolgáló szerződési feltételek lényeges körülményei között a felhasználás módját, mértékét, földrajzi területét, időtartamát, reklám hordozójának meghatározását, jogosultnak járó díjazást tartja, emellett célszerűnek tartaná olyan jogszabályi rendelkezés alkalmazását is, ami a felhasználási szerződést csak alapos, nyomós okból engedi felmondani.⁹⁴⁸ Magam részéről egyetértek a fentiek alkalmazásával és a személyes adatok felhasználására vonatkozóan az alábbiak szerint javaslom alkalmazni.

Az EDPS szerint a felelősségteljes felhasználásnak négy eleme van: Egyrészt átláthatóbbá kell tenni a személyes adatok kezelését, aminek keretében tájékoztatni szükséges az érintettet a

⁹⁴⁵ Az információs önrendelkezési jog fejlődését lásd részletesen a 3.2.2. pontban.

⁹⁴⁶ Adatmegosztási jogszabály 2. cikk

⁹⁴⁷ Javaslat az Adatmegosztási jogszabályhoz 4. oldal <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0068&from=EN> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

⁹⁴⁸ Schultz Márton: A vagyoni értékű személyiségi javak szabályozási problematikájának egyes kérdései. A tárgyasulás alapú vagyoni személyiségvédelem = Infokommunikáció és Jog 2020, 2. szám, 16-22. oldal, 5.1.

kezelt adatok köréről – ideértve a megfigyelés vagy következtetés útján keletkezett adatköröket is –, azokról a célokról, amikre felhasználják az adataikat, illetve a használt algoritmusok logikáit és a feltételezéseket, előrejelzéseket. Másrészt szélesebbkörű ellenőrzést kell lehetővé tenni az érintetteknek az adatkezelésekre vonatkozóan, harmadrészt felhasználóbarát módon kell az adatvédelmet a termékekbe és szolgáltatásokba tervezni. Negyedrészt az adatkezelők tevékenységének erősebben elszámoltathatónak kell lenni.⁹⁴⁹

A licenc szerződésben az egyik fél a jogosult (engedélyező) más személynek (engedélyes) engedélyt (licencet) ad olyan cselekmény végzésére (felhasználás), amelyre a kizárólagos joga kiterjed. Személyes adatok esetén tehát a szerződés tárgya az, hogy az érintett engedélyt ad az adatkezelőnek meghatározott személyes adatainak adatkezelési tevékenységek végzésére. Felmerül a kérdés, hogy az érintett csak személyesen járhat el? Jelenleg a személyiségi jogok a legszemélyesebb jognyilatkozatok közé tartoznak,⁹⁵⁰ így csak személyesen lehet érvényesíteni őket.⁹⁵¹ Ebből kifolyólag, ha meghatalmazott útján szeretné valaki megtenni, akkor a jognyilatkozata személyesen, de közvetve tett jognyilatkozatnak minősül.⁹⁵² Véleményem szerint az átruházott felhasználási jog tovább átruházhatóságához pedig jogfejlesztésre lenne szükség ezen a területen.

Jó gyakorlat, ha az adatkormányzási rendeletben foglaltak szerint a felhasználás folyamatába belép egy harmadik személy, a közvetítő, akinek a feladata az adat felhasználását engedélyező és engedélyes közötti közvetítés. Azzal, hogy a közvetítői tevékenységét rendszeresen végzi sokkal nagyobb tapasztalatra és rálátásra szerez szert az adatfelhasználásra vonatkozóan, mint az érintett, így az érintett érdekeit is hatékonyabban tudja képviselni. Elengedhetetlen azonban a közvetítők felett erőteljes hatósági kontroll, ideértve a tevékenység megkezdésének előzetes engedélyezést, rendszeres hatósági ellenőrzést. Alkalmazható lehetne az arculat-átviteli szerződéseknél alkalmazott rendelkezés, miszerint a szerződés érvényességéhez szükséges a sportoló hozzájárulása is, amennyiben nem ő a szerződő fél. A közvetítőnek adott hozzájárulás betölthetné ezt a szerepet.

Adatokra vonatkozó licencszerződés legfontosabb eleme, hogy milyen adatokra, milyen tevékenységekre és célokra, – amennyiben a jogszabály megengedi a nem személyes

⁹⁴⁹ 2016/C 67/05 1. oldal

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:067:FULL&from=MT> Letöltés dátuma: 2021. 05. 19.

⁹⁵⁰ Csehi et al. 2021. 2:54. §-ához

⁹⁵¹ Ptk. 2:54. § (1)

⁹⁵² Csehi et al. 2021. 2:54. §-ához

érvényesítést – harmadik személyre átruházható vagy nem átruházható módon, mennyi ideig, mely állam jogszabályai alapján biztosít felhasználási jogot az érintett.

A kezelt adatok körének meghatározása nem korlátozódhat csak a gyűjtött adatok körére, hanem idetartoznak a megfigyelés vagy következtetés útján keletkezett adatkörök is. Az adatmegosztási jogszabály is széleskörű tájékoztatási kötelezettséget ír elő az érintett adatkategóriákra vonatkozóan. A felhasználás célját és a tervezett tevékenységeket is széleskörűen kell értelmezni az EDPS véleményével egyetértve – a használt algoritmusok logikáit és a feltételezéseket, előrejelzéseket is ide kell sorolni.⁹⁵³

Amennyiben átruházható jogot enged az engedélyező, akkor a szerződésnek mindenképpen ki kell térnie arra, hogy előzetesen milyen módon tájékoztatja az engedélyes a címzettek személyéről és változásáról az engedélyezőt, illetve miképp tudja megtiltani, illetve a továbbítás ellen tiltakozni. A felhasználás terjedelmét és megvalósításának ellenőrzését pedig átláthatóvá kell tennie, illetve adatkezelőnek elszámoltathatóan kell eljárnia.

Személyes adatok tekintetében nem értelmezhető a kizárólagos felhasználási jog: az információs önrendelkezési jog az emberi méltóságból levezethető alapjog, ezért az arról való lemondás nem lehetséges. Indokolatlan is lenne, hiszen az adatok – természetüknél fogva – elhasználhatatlanok, azaz korlátlan számban lemásolhatóak és felhasználhatóak az állaguknak sérelme nélkül.

⁹⁵³ 2016/C 67/05 1. oldal

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:067:FULL&from=MT> Letöltés dátuma: 2021. 05. 19.

VII.3.2. Licencszerződés tartalmára és azzal kapcsolatos körülményekre vonatkozó tájékoztatás

A felhasználásról szóló részletes és átlátható tájékoztatásnak az adatvédelmi és fogyasztóvédelmi szabályrendszer szempontjából is kiemelt jelentősége.

A GDPR 13. cikk részletesen felsorolja azokat az információkat, amikről az érintettet az adatgyűjtéskor tájékoztatni kell⁹⁵⁴. Ezeknek irányadónak kell lenniük abban az esetben is, ha az adatgyűjtésre ellenszolgáltatásért cserébe került sor. A GDPR kifejezetten előírja, hogy fel kell hívni az érintett figyelmét arra, ha az adatkezelés szerződéses kötelezettségen alapul vagy szerződés kötésének előfeltétele, valamint, hogy az érintett köteles-e a személyes adatokat megadni, továbbá, hogy milyen lehetséges következményekkel járhat az adatszolgáltatás elmaradása.⁹⁵⁵

A tájékoztatási kötelezettség az adatkormányzási jogszabály tervezetében is megjelenik. Előírja többek között (1) az adatok jellegéről és volumenéről, (2) a valós időben való adatgenerálás valószínűségéről, (3) a hozzáférés és harmadik személlyel való megosztás kérelmezésének módjáról, (4) gyártó vagy szolgáltató általi harmadik személy felhasználásának való engedélyezéséről, annak céljáról, (5) adattulajdonos adatairól való tájékoztatást.⁹⁵⁶

A tájékoztatás módja is részletesen szabályozott: egyrészt tömörnek és átláthatónak kell lennie, kerülendő az információ-túlterhelés esete. Megfelelő gyakorlat lehet a többszintű tájékoztatás, és az adatkezelésről szóló rész elkülönítendő a szerződés egyéb rendelkezéseitől.⁹⁵⁷ Világos és közérthető nyelven kell megfogalmazni, és a célközönség átlagos tagjának tudnia kell

⁹⁵⁴ A tájékoztatási kötelezettség az alábbiakra terjed ki: (1) az adatkezelőnek és az adatkezelő képviselőjének a kiléte és elérhetőségei; (2) az adatvédelmi tisztviselő elérhetőségei; (3) a személyes adatok tervezett kezelésének célja, valamint az adatkezelés jogalapja; (4) érdemrlegelésen alapuló adatkezelés esetén, az adatkezelő vagy harmadik fél jogos érdekei; (5) a személyes adatok címzettjei, illetve a címzettek kategóriái; (6) harmadik országba adattovábbítással kapcsolatos információk; (7) a személyes adatok tárolásának időtartama, vagy ha ez nem lehetséges, ezen időtartam meghatározásának szempontjai; (8) az érintett azon jogáról, hogy kérelmezheti az adatkezelőtől a rá vonatkozó személyes adatokhoz való hozzáférést, azok helyesbítését, törlését vagy kezelésének korlátozását, és tiltakozhat az ilyen személyes adatok kezelése ellen, valamint az érintett adathordozhatósághoz való jogáról; (9) hozzájáruláson alapuló adatkezelés esetén a hozzájárulás bármely időpontban történő visszavonásához való jog, amely nem érinti a visszavonás előtt a hozzájárulás alapján végrehajtott adatkezelés jogszerűségét; (10) a felügyeleti hatósághoz címzett panasz benyújtásának joga; (11) arról, hogy a személyes adat szolgáltatása jogszabályon vagy szerződéses kötelezettségen alapul vagy szerződés kötésének előfeltétele-e, valamint hogy az érintett köteles-e a személyes adatokat megadni, továbbá hogy milyen lehetséges következményekkel járhat az adatszolgáltatás elmaradása; (12) automatizált döntéshozatal ténye, ideértve a profilalkotást is, valamint legalább ezekben az esetekben az alkalmazott logikára és arra vonatkozóan érthető információk, hogy az ilyen adatkezelés milyen jelentőséggel, és az érintettre nézve milyen várható következményekkel bír; (13) Ha az adatkezelő a személyes adatokon a gyűjtésük céljától eltérő célból további adatkezelést kíván végezni, az eltérő cél és minden releváns kiegészítő információ.

⁹⁵⁵ GDPR 13. cikk (2) e)

⁹⁵⁶ Data Act 3. cikk (2)

⁹⁵⁷ WP 29 Iránymutatás az (EU) 2016/679 rendelet szerinti átláthatóságról 7. oldal

értelmezni.⁹⁵⁸ A tartalmát úgy kell kialakítani, hogy ne okozzon meglepetést az érintettnek utólag az adatkezelés folyamata.⁹⁵⁹

Könnyen hozzáférhetőség is fontos: ne kelljen az érintettnek hosszasan keresni, könnyen tudja elérni a tartalmát. Különösen nagy hangsúlyt kell fektetni az előbbi feltételeknek való megfelelésre gyermekek esetében.⁹⁶⁰

A tájékoztatást írásban vagy más módon – ideértve az elektronikus utat is – kell megadni, de az érintett kérésére szóbeli tájékoztatásra is sor kerülhet.⁹⁶¹ Ennek az elszámoltathatóság szempontjából is nagy a jelentősége, és úgy gondolom, hogy emiatt a szerződések esetén elengedhetetlen az írásbeli forma. Fontos, hogy a tájékoztatást az érintettnek díjmentesen kell biztosítani,⁹⁶² ami a szerződés tekintetében is irányadó, ezért fontos, hogy az adatkezelő díjmentesen biztosítsa a szerződés rendelkezéseiről való tájékoztatást. Az adatmegosztási jogszabály is egyértelmű és közérthető formátumban várja el a tájékoztatást.⁹⁶³

A VII.3. pontban kifejtettekkel összhangban az érintettel kötött szerződések esetén a fogyasztóvédelmi rendelkezésekre is figyelemmel kell lenni, melyek többletvédelmet biztosítanak az adatkezelővel, illetve vállalkozóval szerződő félnek az erőviszonyok egyenlőtlenségének kiegyenlítése végett.

Fogyasztóvédelmi szempontból kerülendő, hogy a kereskedelmi gyakorlat, illetve a szerződés tisztességtelennek minősüljön. Egy kereskedelmi gyakorlat három esetben minősülhet tisztességtelennek: ha megvalósulnak az Fttv. 3. § (2) bekezdésben rögzített feltételek, ha a kereskedelmi gyakorlat megtévesztő vagy agresszív, illetőleg, ha az adott kereskedelmi gyakorlat szerepel az Fttv. mellékletében, az ún. „feketelistán”.⁹⁶⁴

A jogalkalmazás során azonban az alkalmazási sorrend fordított: először az a vizsgálandó, hogy a „fekete listán” szerepel-e, majd az, hogy megtévesztő vagy agresszív kategóriába sorolható-e, és amennyiben ezek egyike sem áll fenn, akkor ellenőrzendő, hogy a generálklauzula, az Fttv. 3. § (2) bekezdés feltételei teljesülnek-e. Ez alatt azokat esetköröket értjük, ha a kereskedelmi gyakorlat megvalósítója nem az észszerűen elvárható szintű szakismerettel, illetve nem a

⁹⁵⁸ WP 29 Iránymutatás az (EU) 2016/679 rendelet szerinti átláthatóságról 7. oldal

⁹⁵⁹ WP 29 Iránymutatás az (EU) 2016/679 rendelet szerinti átláthatóságról 8. oldal

⁹⁶⁰ GDPR 12. cikk (1)

⁹⁶¹ GDPR 12. cikk (1)

⁹⁶² GDPR 12. cikk (5)

⁹⁶³ Data Act 3. cikk (2)

⁹⁶⁴ Zavodnyik József: Nagykommentár a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvényhez 3.§ (1)

jóhiszeműség és tisztesség alapelveinek megfelelően elvárható gondossággal jár el (szakmai gondosság követelménye), és amely érzékelhetően rontja az érintett fogyasztó lehetőségét az áruval kapcsolatos, a szükséges információk birtokában meghozott tájékozott döntésre, és ezáltal a fogyasztót olyan ügyleti döntés meghozatalára készíti, amelyet egyébként nem hozott volna meg (a fogyasztói magatartás torzítása). Nem szükséges, hogy ez bekövetkezzen, elég, ha csak alkalmas erre.⁹⁶⁵

Megtévesztő gyakorlatról akkor beszélünk, ha az eset összes tényszerű körülményét és a kommunikáció eszközének korlátait figyelembe véve a szolgáltató az adott helyzetben a fogyasztó tájékozott ügyleti döntéséhez szükséges és ezért jelentős információt elhallgat, elrejt, vagy azt homályos, érthetetlen, félreérthető vagy időszerűtlen módon bocsátja rendelkezésre, vagy nem nevezi meg az adott kereskedelmi gyakorlat kereskedelmi célját, amennyiben az a körülményekből nem derül ki, és a fogyasztót olyan ügyleti döntés meghozatalára készíti, amelyet egyébként nem hozott volna meg, vagy az előbbiekre alkalmas tevékenységet fejt ki.⁹⁶⁶

A kereskedelmi gyakorlatot az eset összes körülménye alapján akkor kell agresszívnek minősíteni, ha pszichés vagy fizikai nyomásgyakorlással – akár a fogyasztóval szembeni hatalmi helyzet kihasználása, akár a fogyasztó zavarása révén – az adott helyzetben jelentősen korlátozza vagy alkalmas arra, hogy jelentősen korlátozza a fogyasztónak az áruval kapcsolatos választási vagy magatartási szabadságát, illetve lehetőségét a tájékozott döntés meghozatalára, és így a fogyasztót olyan ügyleti döntés meghozatalára készíti, amelyet egyébként nem hozott volna meg, vagy erre alkalmas.⁹⁶⁷

A szerződéskötés, illetve szerződési feltételek kidolgozása és arról való tájékoztatás során tehát nagy figyelmet kell szentelni a tisztességtelen szerződési feltételek elkerülésének, valamint az olyan tájékoztatásnak, aminek eredményeképpen valóban megismeri az adatkezelés teljes folyamatát az érintett.

Fontos lenne, hogy a szerzői jogban használt felhasználási szerződéshez hasonlóan itt is bevezetésre kerüljön a tájékoztatási kötelezettség a jogviszony tartama alatt. Azaz a felhasználó rendszeres időközönként tájékoztassa az érintettet a személyes adatai felhasználásának körülményeiről, módjáról, esetleg kockázatos eseményekről.

⁹⁶⁵ Fttv. 3. § (2)

⁹⁶⁶ Fttv. 7.§ (1)

⁹⁶⁷ Fttv. 8. § (1)

VII.3.3. Érintetti jogok gyakorlása licencszerződés megkötése esetén, a szerződés megszűnése, illetve megszüntetése

Az érintettet a GDPR III. fejezetében meghatározott jogok illetik meg, amit álláspontom szerint akkor is biztosítani kell, ha az adatkezelésre szerződésben adott felhatalmazást, hiszen ha az adat megőrzi személyes adat jellegét, akkor az adatvédelmi szabályrendszer alkalmazására vonatkozó kötelezettség fennmarad.⁹⁶⁸ Az érintettet az előzetes tájékoztatás, hozzáférés, helyesbítés, törlés, hozzájárulás visszavonása, tiltakozás, profilalkotás és automatikus döntéshozatal alóli mentesség, adathordozhatóság, adatkezelés korlátozásához való jog illeti meg, attól függően, hogy mi az adatkezelés jogalapja.⁹⁶⁹ Az érintetti jogok gyakorlása azonban sokszor azzal a következménnyel jár, hogy az adatkezelést meg kell szüntetni, így mindenképpen érdemes ennek polgári jogi következményeire is kitérni.

A digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól szóló irányelv tartalmaz rendelkezéseket olyan szerződésről, amikor a fogyasztó személyes adatát bocsátotta a szolgáltatásért a szolgáltató rendelkezésére. Az irányelv preambuluma egyértelművé teszi, hogy az irányelv hatálya alá tartozó szerződések keretében végzett adatkezelésnek meg kell felelnie a GDPR követelményeinek is,⁹⁷⁰ így az adatkezelésnek jogalappal is kell rendelkeznie, valamint a GDPR-ban biztosított érintetti jogok – hozzájárulás visszavonásának joga, törléshez való jog, adathordozhatósághoz való jog – továbbra is megilletik az érintettet.⁹⁷¹ Kiemeli továbbá az irányelv preambulumbekzdése, hogy a GDPR-ban előírt kötelezettségek nem teljesítése – azaz például a hozzájárulás visszavonásához való jog korlátozása – a szolgáltató részéről hibás teljesítésnek minősül.⁹⁷² Az

⁹⁶⁸ A GDPR szabályainak párhuzamos szabályozását több uniós jogforrás, így az adatkormányzási rendelettervezet és a a digitális tartalomról szóló irányelv is tartalmazza.

⁹⁶⁹ Érintetti jogok a GDPR 6. cikk (1) a) pont esetén: tájékoztatáshoz való jog, hozzáféréshez való jog, helyesbítéshez való jog, törléshez való jog, adatkezelés korlátozásához való jog, adathordozhatósághoz való jog, automatizált döntéshozatal hatálya alóli mentesség, hozzájárulás visszavonásának joga.

Érintetti jogok a GDPR 6. cikk (1) b) pont esetén: tájékoztatáshoz való jog, hozzáféréshez való jog, helyesbítéshez való jog, törléshez való jog, adatkezelés korlátozásához való jog, automatizált döntéshozatal hatálya alóli mentesség, adathordozhatósághoz való jog.

Érintetti jogok a GDPR 6. cikk (1) c) pont esetén: tájékoztatáshoz való jog, hozzáféréshez való jog, helyesbítéshez való jog, törléshez való jog, adatkezelés korlátozásához való jog, automatizált döntéshozatal hatálya alóli mentesség.

Érintetti jogok a GDPR 6. cikk (1) d) pont esetén: tájékoztatáshoz való jog, hozzáféréshez való jog, helyesbítéshez való jog, törléshez való jog, adatkezelés korlátozásához való jog, automatizált döntéshozatal hatálya alóli mentesség.

Érintetti jogok a GDPR 6. cikk (1) e) pont esetén: tájékoztatáshoz való jog, hozzáféréshez való jog, helyesbítéshez való jog, törléshez való jog, adatkezelés korlátozásához való jog, tiltakozáshoz való jog, automatizált döntéshozatal hatálya alóli mentesség.

Érintetti jogok a GDPR 6. cikk (1) f) pont esetén: tájékoztatáshoz való jog, hozzáféréshez való jog, helyesbítéshez való jog, törléshez való jog, adatkezelés korlátozásához való jog, tiltakozáshoz való jog, automatizált döntéshozatal hatálya alóli mentesség.

⁹⁷⁰ Digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv 3. cikk (8) bek, 16. cikk (2) bek.

⁹⁷¹ Digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv (38) - (39)

⁹⁷² Digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv (48)

irányelv azonban a nemzeti jog körébe utalja annak meghatározását, hogy a hatálya alá eső szerződésekre nézve milyen jogkövetkezmények az alkalmazandók, ha az érintett visszavonta a személyes adatai kezeléséhez adott hozzájárulását.⁹⁷³ Véleményem szerint nemcsak a hozzájárulás visszavonása esetén merülhet fel az, hogy az adatkezeléssel fel kell hagyni, hanem más érintetti jogok gyakorlása következtében is, így szélesebb körben, valamennyi GDPR-ban biztosított érintetti jog gyakorlása vonatkozásában vizsgálom.

A licencszerződés szempontjából az érintetti jogok két csoportba sorolhatjuk. Megkülönböztethetünk egyrészt olyanokat, amelyek gyakorlása nem ütközik a licencszerződéssel (így különösen a tájékoztatáshoz, hozzáféréshez, helyesbítéshez, adathordozhatósághoz való jog, automatizált döntéshozatal hatálya alóli mentesség), illetve olyanokat, amik gyakorlása ellentétes az adatkezelésre adott felhatalmazás tárgyú szerződéssel. Ez utóbbi csoport esetében felmerül, hogy az érintetti joggyakorlás körében tett jognyilatkozat polgári jogi szempontból miképp értelmezendő, milyen jogkövetkezményeket fűződnek hozzá?

Ha a joggyakorlás eredményeképpen nem szerződésszerűen jár el az érintett, mert például csak a rendelkezésre bocsátott adatok egy részét érinti, akkor az érintett nem szerződés szerint teljesít, azaz polgári jogi kifejezést használva szerződést szeg. Szerződésszegés esetén a sérelmet szenvedett fél jogosult lehetne a teljesítés követelésre, de tekintettel arra, hogy az érintett GDPR-ban meghatározott jogát gyakorolja, ezért erre nem lehet jogosult. Felmerülhet emellett a sérelmet szenvedett fél részéről a szerződéstől való elállás, illetve a szerződés felmondása.

Az elállás a szerződések egyoldalú „ex tunc” hatályú, vagyis a szerződés megkötésének időpontjára visszaható hatállyal való megszüntetése.⁹⁷⁴ Az elállás a szerződés felbontásának minősül, amely esetén a már teljesített szolgáltatások visszajárnak. Ha az eredeti állapot természetben nem állítható helyre, a szerződés felbontásának szabályai nem is alkalmazhatóak.⁹⁷⁵ A személyes adatok kezelésére adott felhatalmazás megszűnésének esetében a korábbi adatkezelést nem lehet meg nem történné tenni, így az elállás szabályainak alkalmazására nincs mód.

Egyoldalú, „ex nunc” hatályú, vagyis a szerződés jövőre nézve való megszüntetése a felmondás. Érdemes kitérni a szerződési feltételek között arra, hogy milyen következményei

⁹⁷³ Digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv (40)

⁹⁷⁴ Ptk. 6:213. § (1)

⁹⁷⁵ Ptk. 6:212. § (3)

lesznek az érintettre nézve, ha az adatkezelésre felhatalmazó szerződés felmondásra kerül. Jogkövetkezmény az ellenszolgáltatás természetétől függ: elképzelhető az ellenszolgáltatást képező szolgáltatás jövőbeli igénybevételére való jogosultság megszűnése, de emellett akár bánatpénz fizetésének lehetősége is. A bánatpénz összegének meghatározásakor azonban az adatkezelőnek különös körültekintéssel kell eljárnia, hiszen annak összegét egyrészt a bíróság mérsékelheti,⁹⁷⁶ másrészt bár dogmatikailag lehetséges, ugyanakkor nyilvánvalóan jóerkölcsebe ütközése is, ha az érintett emberi méltóságából levezethető jog gyakorlásáért bánatpénz fizetési kötelezettség terhelné.

A szerződés teljesítésének lehetetlenné válása – azaz, ha a szerződés teljesítése a szerződéskötés után beállott körülmények miatt meghiúsul – merül fel, ekkor a szerződés megszűnik.⁹⁷⁷ A lehetetlenülés visszavezethető valamilyen jogi okra is,⁹⁷⁸ így akár arra is, ha a lehetetlenülést az érintett GDPR-ban biztosított joggyakorlása okozza. Azonban nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy a szerződéskötéskor az érintettel szerződő fél tudta, hogy a másik fél az őt illető alanyi jog alapján bármikor jogosult a szerződés teljesítését „lehetetlenné tenni”, így nem tekinthető egy szerződéskötés után beállott nem várt következményként. Az érintetti jogok gyakorlására való jogosultság tulajdonképpen beépül a szerződés feltételei közé, hiszen a szerződéskötés folyamatában, és a szerződési feltételek kidolgozása során tekintettel kell lennie a feleknek ennek a lehetőségére.

Bár az irányelv alapján következtethetünk arra, hogy személyes adatok ellenszolgáltatásként való nyújtása esetén privilegizált helyzetet élvez az érintett, ellenkező esetben ütközne is az adatvédelmi, személyiségvédelmi és fogyasztóvédelmi szabályrendszer megközelítésével. Ennek ellenére a jogalkotónak fontos lenne foglalkoznia a kérdéssel, és az alkalmazandó jogot olyan irányba fejleszteni, ami egyértelműsíti a felek jogait és kötelezettségeit úgy, hogy védelmet nyújt a szolgáltatónak a szerződéshez fűzött elvárásainak teljesítéséhez, ugyanakkor nem keletkeztet érintetti oldalon ennyire szigorú megtérítési kötelezettséget.

⁹⁷⁶ Ptk. 6:213. § (2)

⁹⁷⁷ Ptk. 6:179. § (1)

⁹⁷⁸ Csehi et al. 2021. 6:179. §

VII.3.4. Tisztességes adatkezelés licencszerződés során

A technológiák a bevezetésükkor gyakran kívül esnek valamennyi szabály keretén, szabályozási vákuumba tartoznak. Ilyenkor kiemelt szerepe van alkalmazásukkor az etikai szempontoknak és adatkezelési alapelveknek az új technológiára vonatkozó szabályrendszer megalkotásáig.⁹⁷⁹ A személyes adatok felett bizonyos felhasználási módokra kiterjedő jogosultságteremtés szintén tekinthető új technológiának, és kívánatos lenne a felhasználás körüli szabályozási vákuum mielőbbi felszámolása.

Nem találunk *expressis verbis* fogalommeghatározást az uniós jogban a tisztességes szabályozásra, de több területen találunk utalást arra, hogy mi minősül tisztességesnek. Ide tartozik az EU versenyjoga, fogyasztóvédelem, kiskereskedelem, online platformok szabályozása. Ezekben közös annak a közvetítése, hogy egyenlő kereskedelmi esélyeket, átláthatóságot, megfelelő tájékoztatást, kizsákmányolás elleni védelmet várnak el.⁹⁸⁰

A tisztességes adatkezelés azt juttatja kifejezésre a NAIH szerint, hogy az érintett alanya, és nem csupán tárgya az adatok felhasználásának.⁹⁸¹ Ezt a hatalmat érvényesíteni kell a hasznosítás, illetve felhasználás során is. Ennek eszköze a licencszerződés feltételeinek oly módon való meghatározása, ami egyértelműen kijelöli a felhasználás terjedelmét – azokat a célokat és (nem földrajzi értelemben vett) területeket, módokat, amikre és ahogyan az adat felhasználható. Mindenképpen javasolt emellett rendezni a felhasználás földrajzi értelemben vett korlátait is, különös tekintettel arra, hogy harmadik országban végezni kívánnak-e adatkezelést. A felhasználás időbeli korlátja, valamint a jogviszonyra alkalmazandó jog kijelölése is elengedhetetlen.

A tisztességes adatkezelést támogatja az is, ha az érintettnek, vagy a felhasználást engedélyezőnek ellenőrzési jogosultságok kerülnek biztosításra a licencszerződés felhasználási szakaszára vonatkozóan is. Az adatmegosztási jogszabály tervezete is elvárja, hogy amennyiben harmadik féllel osztják meg az adatokat, akkor ő csak a felhasználóval egyeztetett célokra és feltételek mellett, a személyes adatok tekintetében az érintett jogaira is figyelemmel kell kezelnie, és törölnie kell az adatokat, ha azok már nem szükségesek a megállapodás szerinti célhoz.⁹⁸²

⁹⁷⁹ Pók 2021. 221. oldal

⁹⁸⁰ Tóth 2021. 119. oldal

⁹⁸¹ NAIH/2018/2585/V, 1.

⁹⁸² Data Act 6. cikk (1)

A licencszerződés tartalmi elemeinek kidolgozásakor mindenképpen figyelemmel érdemes lenni az adatmegosztási jogszabály tervezetére is. Kifejezetten nevesít ugyanis az érintettre jelentős kockázatot jelentő olyan felhasználási módokat, amik tiltottak. Ide tartozik például, hogy természetes személyhez fűződő profilalkotás céljából használják fel, rendelkezésére bocsátott adatokat nyers, összesített vagy származtatott formában másik harmadik félnek továbbadják, továbbá alapvető kapuörnek minősített platformszolgáltatásokat nyújtó vállalkozásnak továbbítják.⁹⁸³

Emellett tisztességtelennek minősít szerződési feltételeket is. Egyértelműen tisztességtelen a javaslat szerint az a feltétel, ami (1) kizárja vagy korlátozza annak a szándékosan vagy súlyos gondatlanságból egyoldalúan kikényszerítette feltételt alkalmazó fél felelősségét, (2) kizárja annak a jogorvoslati lehetőségeit szerződéses kötelezettségek nemteljesítése vagy a szerződés megszegése esetén, akivel szemben egyoldalúan kényszerítették ki ezeket a szabályokat, továbbá (3) ha a szerződési feltételt egyoldalúan kikényszerítő fél számára kizárólagos jogot biztosít annak megállapítására, hogy a szolgáltatott adatok megfelelnek-e a szerződésnek, vagy bármely szerződési feltétel értelmezésére.⁹⁸⁴ Vélhetően tisztességtelennek is minősít bizonyos feltételeket. Ide az alábbiakat érti: (1) ami a szerződéses kötelezettségek nemteljesítése vagy megszegése esetén aránytalanul korlátozza a fennálló felelősséget, illetve a jogorvoslati lehetőségeket, (2) lehetővé teszi a feltételt egyoldalúan kikényszerítő fél által a másik szerződő fél jogos érdekeit jelentősen sértő adathozzáférést, (3) ami a szerződési feltételt egyoldalúan kikényszerítő féllel szerződő fél általa szolgáltatott vagy generált adatok felhasználását korlátozza, (4) vagy megakadályozza ennek a félnek az adatokról másolat hozzáféréséhez való jogát, (5) továbbá indokolatlanul rövid felmondási időt biztosít a feltételt egyoldalúan kikényszerítő félnek.⁹⁸⁵

Minél egyértelműbben meghatározott a felhasználás terjedelme, annál egyszerűbben ellenőrizhető, hogy szerződésben kikötött feltételeknek megfelelően kerül-e sor az adatok felhasználásra.

A felhasználás terjedelmének meghatározása keretében továbbá az érintett védelmét biztosító garanciák beépítése is javasolt. Ide tartozik egyrészt, hogy a felhasználó kötelezettséget vállaljon arra, hogy nem tesz az érintett azonosítása érdekében lépéseket, így különösen nem

⁹⁸³ Data Act 6. cikk (2)

⁹⁸⁴ Data Act 13. cikk (3)

⁹⁸⁵ Data Act 13. cikk (4)

kapcsolja össze az adatbázist más adatbázisokkal oly módon, hogy az alapján az érintett azonosíthatóvá váljon, illetve egyáltalán nem vagy legalább a licencszerződés rendelkezéseivel egyezően szigorú szerződési feltételek vállalása mellett biztosít azokhoz hozzáférést harmadik személy részére.

Az adatmegosztási jogszabály is meghatároz olyan szerződési feltételeket, amik tisztességtelennek minősülnek, ezáltal semmiesek. Annak érdekében azonban, hogy ne lehessen könnyen kijátszani nem konkrét feltételeket deklarál, hanem tisztességtelennek azokat minősíti, aminek tárgya vagy hatása váltja ki. Véleményem szerint ez a szabályozási módszer mindenképpen követendő.⁹⁸⁶

A szerzői jogban a szerző védelmére hivatott jogszabályi rendelkezések átvételét is javaslom a jogalkotónak, hogy ne az egyes szerződésekbe kelljen foglalni a szabályokat. Ide tartozónak gondolom különösen: a szerződés értelmezésében felmerülő kétségek esetén az érintett érdekeit szolgáló értelmezést kelljen elfogadni, valamint, hogy a szerződésben biztosított jogokat kétség a lehető legszűkebb értelemben kelljen használni. Emellett zárja ki a jogalkotó annak lehetőségét is, hogy előre meg nem határozott adatkörre is lehessen hozzájárulást adni. A bestseller klauzula mintájára ezen a területen is fel kellene jogosítani a bíróságot a szerződés módosítására, ha a szerződéskötés után bekövetkezett változások miatt feltűnően nagy az értékaránytalanság az érintett kárára. Mindenképpen részletesen rendelkezni kell az olyan joggyakorlásról, ami a licencszerződés megszüntetésével jár. Véleményem szerint a szerzői jogban alkalmazott megközelítés, miszerint felmondásnak minősül érvényesülhet a személyes adatok felhasználására irányuló szerződéseknél is. Figyelnie érdemes azonban a jogalkotónak arra is, hogy nyilvánvalóvá tegye, hogy ez a korábbi adatkezelés jogszerűségét ne érintse, azaz csak a jövőre nézve kerülhessen sor a megszüntetésre. Továbbá rendeznie kell azt is véleményem szerint, hogy ennek milyen jogkövetkezményei lesznek az érintettre nézve. Hiszen, ha ellenszolgáltatást kapott a felhasználás engedélyezéséért, akkor nem tisztességes, ha ő azt megtarthatja miközben a személyes adatai felhasználásának lehetősége megszűnt.

⁹⁸⁶ Data Act 13. cikk (3)

VII.4. Következtetések

Az adatok hasznosításának elősegítése céljából többi uniós és magyar jogalkotási lépés is történt, ezért kétségkívül stratégiai cél ennek elősegítése. Ehhez azonban elengedhetetlen a hasznosítás során alkalmazható szerződéssel kapcsolatban felmerülő kérdések megnyugtató rendezése. A személyes adatok felhasználására vonatkozó szerződés típusának és tartalmi elemeinek meghatározásához érdemes kiindulni az egyéb személyiségi jegyek kereskedelmi hasznosítására vonatkozó, illetve a nem az adatvédelmi szabályrendszer által védett adatok felhasználására jogosító szerződésekből. Az üzleti titok körébe tartozó adatok felhasználására jogbérleti szerződés, jogátruházási és használati szerződés alapján kerülhet sor. Szerzői mű felett vagyoni jogátruházási szerződéssel (azokban az esetekben, amikor az átruházás megengedett), felhasználási szerződéssel, illetve jogbérleti szerződéssel alapítható jogosultság. Az adatvédelem az anonim adatokat nem oltalmazza, így, ha az anonim adatokra vonatkozóan nem áll fenn más jogterület védelme, azok a nyílt hozzáférésű adatok kategóriájába fognak tartozni. Az adatvédelem hatálya tehát a személyes adatokra, illetve a pszeudonimizált személyes adatokra terjed ki. A személyiségi jogok emellett a Ptk. védelme alatt is állnak, amiket az a magatartás nem sért, amihez az érintett hozzájárult.⁹⁸⁷ A személyes adatokra kezelésére vonatkozó hozzájáruló jognyilatkozat polgári jogi szempontból ügyleti jellegű jognyilatkozat, és arra a Ptk. 6:10. §-a alapján a jognyilatkozatokra vonatkozó szabályok az alkalmazandók. A hozzájáruló jognyilatkozattal szemben további elvárás, hogy kifejezettnak kell lennie, – és joglemondó nyilatkozat jellegéből fakadóan – nem lehet kiterjesztően alkalmazni.⁹⁸⁸

Ha azonban kétoldalú az ügylet, és az adatkezeléshez adott hozzájáruló nyilatkozat alapján a másik fél kötelezetté válik valamilyen kötelezettség teljesítésére, akkor kétoldalú jogügyletről beszélünk, és vizsgálendő, hogy milyen szerződés keretében történhet. Előzetesen az megállapítható, hogy olyan szerződéstípus választandó, ami nem szünteti meg az érintett adatok feletti jogosultságot, hanem csak felhatalmazást ad az adatok használatára, felhasználására. A Ptk. újrakodifikációja során felmerült az igény a licencszerződés Ptk.-ba való beemelése, de ezt a Kodifikációs Főbizottság elutasította absztrahálhatóságának hiányában.⁹⁸⁹ Faludi Gábor a licencszerződés önálló szerződéstípusként való szabályozása érdekében készített egy

⁹⁸⁷ Ptk. 2:42. § (3), 2:43. § e)

⁹⁸⁸ Csehi et al 2021. 2:42. §-ához:

⁹⁸⁹ Görög 2013. 275. oldal

szövegtervezet⁹⁹⁰, ami az Új Ptk. tervezetében is megjelent.⁹⁹¹ A tervezet szerint licenciaszerződés magában foglalta a személyhez fűződő jog gyakorlása körében a hozzájárulás megadását is.⁹⁹² Véleményem szerint jelentős mértékben szolgálta volna a jogbiztonságot és a jogalkalmazás egységességét, ha az Új Ptk. tervezetének licenciaszerződésre vonatkozó szabálya bekerült volna a hatályos jogba. A licenciaszerződés álláspontom szerint megfelelő szerződéstípus lenne, csak „a gyengébbik fél”, az érintett érdekeinek védelmére – például a fogyasztóvédelmi és szerzői jogi rendelkezések mintájára – kellene meghatározni garanciális elemeket.

Jelentős támogatás jelentene a mindennapi gyakorlat számára, ha emellett magatartási kódexek kerülnének készítésre a védelem kívánt szintjéről, és a magatartási kódexhez való csatlakozással egyértelműen kifejezhetővé válna az adatvédelmi megfelelés szintje, ami az érintettek adatkezelőbe vetett bizalmát is erősítené. A tisztességes adatkezelés azt juttatja kifejezésre, hogy az érintett alanya, és nem csupán tárgya az adatok felhasználásának, ezért elengedhetetlen, hogy az érintett számára átláthatóbbá kell tenni a személyes adatok kezelését, aminek keretében tájékoztatni szükséges az érintettet a kezelt adatok köréről – ideértve a megfigyelés vagy következtetés útján keletkezett adatköröket is –, azokról a célokról, amikre felhasználják az adataikat, illetve a használt algoritmusok logikáit és a feltételezéseket, előrejelzéseket. Ezentúl elengedhetetlen a széleskörű ellenőrzés is, az adatkezelők elszámoltathatóságát fokozni kell. Az adatvédelmet pedig felhasználóbarát módon kell a termékekbe és szolgáltatásokba tervezni.

A szerződés legfontosabb tartalmi elemei, hogy milyen adatokra, milyen tevékenységekre és célokra, – mennyi ideig, mely állam jogszabályai alapján biztosít felhasználási jogot az érintett, illetve amennyiben a jogszabály megengedi a nem személyes érvényesítést – harmadik személyre átruházható vagy nem átruházható módon. Jelenleg a személyiségi jogok a legszemélyesebb jognyilatkozatok közé tartoznak, így jogfejlesztés nélkül átruházhatóságról nem beszélhetünk. Személyes adatok tekintetében nem értelmezhető a kizárólagos felhasználási jog sem, hiszen az információs önrendelkezési jog az emberi méltóságból levezethető alapjog, ezért az arról való lemondás nem lehetséges. (nem földrajzi értelemben vett) területeket, módokat, amikre és ahogyan az adat felhasználható. Mindenképpen javasolt

⁹⁹⁰ Faludi 2008.

⁹⁹¹ Új Ptk szövegtervezet 5:341. § (3) bek.

⁹⁹² Új Ptk szövegtervezet 5:341. § (3) bek.

emellett rendezni a felhasználás időbeli korlátját, továbbá a földrajzi értelemben vett korlátait is rendezni, különös tekintettel arra, hogy harmadik országban végezni kívánnak-e adatkezelést.

Az érintetti jogok gyakorlásának polgári jogi jogkövetkezményeinek vizsgálata érdekes kérdéseket vet fel. Megkülönböztethetünk egyrészt olyanokat, amelyek gyakorlása nem ütközik a licencszerződéssel (így különösen a tájékoztatáshoz, hozzáféréshez, helyesbítéshez, adathordozhatósághoz való jog, automatizált döntéshozatal hatálya alóli mentesség), illetve olyanokat, amik gyakorlása ellentétes az adatkezelésre adott felhatalmazás tárgyú szerződéssel. Ez utóbbi csoport esetében felmerül, hogy az érintetti joggyakorlás körében tett jognyilatkozat polgári jogi szempontból miképp értelmezendő, milyen jogkövetkezményeket fűződnek hozzá? Ha nem szerződésszerűen teljesít az egyik fél, akkor szerződést szeg, aminek elállás vagy felmondás lehet a jogkövetkezménye. Tekintettel arra, hogy a korábbi adatkezelést nem lehet meg nem történné tenni, így az elállás jogkövetkezményei nem alkalmazhatók. Felmondás esetén a jogkövetkezmény az ellenszolgáltatás természetétől függ: elképzelhető az ellenszolgáltatást képező szolgáltatás jövőbeli igénybevételére való jogosultság megszűnése, de emellett akár bánatpénz fizetésének lehetősége is. Azonban alapjog gyakorlásához bánatpénz fizetési kötelezettséget kötni tisztességtelen szerződési feltételnek minősülhet, ugyanakkor adatkezelővel szemben sem fair, ha neki teljesítenie kell, miközben az adatkezelésre kapott felhatalmazása megszűnt. A jogalkotónak mindenképpen rendeznie kellene ebben a vonatkozásban is az egyenlőtlenséget, és deklarálni egyrészt, hogy amellett, hogy a felhatalmazás visszavonását megelőző adatkezelés jogszerű marad és milyen szempontok szerint állapítsák meg a felek az érintettnek szolgáltatott ellenszolgáltatás arányosságát. Fontos az is, hogy jogalkotó meghatározzon jogszabályi szinten érintettet védő garanciákat a szerzői jogban a szerző érdekeit szolgáló garanciák mintájára.

VIII. Hipotézis vizsgálatának eredménye

Véleményem szerint az egészségügyben áttörést és fenntartható fejlődést a személyes és egészségügyi adatok felhasználása hozhat, ami által nemcsak a mortalitás csökkenthető, hanem az egészségügyi költségek is redukálhatók. A dolgozatomnak a célja az volt, vizsgáljam a személyes és az egészségügyi adatok hasznosítási és felhasználási lehetőségeit, különös tekintettel a tudományos kutatás céljából való hasznosításra. Feltételeztem, hogy a jelenlegi jogi keretrendszer nem biztosít valamennyi érintett érdekeit megfelelően védő szabályokat a felhasználás során, emiatt jogfejlesztés szükséges ezen a területen. Kérdésként felmerült továbbá, hogy a jogfejlesztésben milyen garanciákat kell a jogalkotónak meghatároznia ahhoz, hogy a felek érdekei közti egyensúly keletkezzen? Célom volt az is, hogy javaslatot tegyek egy olyan tisztességes szabályozási modellre, ami egyensúlyt teremt az adatfelhasználó és érintett érdekei között a hasznosítás során.

A dolgozat VI. fejezetében részletesen foglalkoztam az adathasznosítással, az adatfelhasználás jelenlegi megoldásaival, illetve bemutattam a javaslatokat erre vonatkozóan. Az adatok hasznosítása, felhasználása alatt a dolgozatban valamennyi hasznot hajtó módon történő felhasználást értek. Az adatvagyon-hasznosítási módszerek tekintetében két csoportot különböztettem meg. Az egyik az adatmegosztás (data sharing), amikor az adat felett rendelkezni jogosult ad hozzájárulást, illetve engedélyt az adat felhasználására. Ez elméletileg történhet ellenszolgáltatás ellenében, illetve anélkül, továbbá ellenszolgáltatás nélkül közérdekű célra (adataltruizmus). A másik módszer az adatújrafelhasználás (data-reuse), amikor az adatkezelőnél keletkezett adatokat másodlagos célra újra felhasználják. Emellett a fenti kategóriák ötvözéséről is beszélhetünk. Az adatfelhasználást annak célja alapján is kategorizálhatjuk: egyik kategória az elsődleges felhasználás, ami az adatgyűjtés eredeti célja szerinti felhasználását jelenti, az egészségügyben valóban jellemzően a betegellátást. Másik kategória a másodlagos felhasználás, ami olyan célú felhasználást jelent, ami nem tartozott az adatgyűjtés eredeti céljához, az egészségügyben jellemzően alap és klinikai kutatások, az egészségügyi felügyelete, intézményi menedzsment, minőségbiztosítás, biztonság monitorozása stb.

Annak kapcsán, hogy biztosított-e olyan hatályos szabályrendszer, ami a felhasználás során egyensúlyt teremtene valamennyi érintett fél érdekei között, arra a konklúzióra jutottam, hogy jelenleg még nem. Ennek legerősebb oka az, hogy a jogalkotó nem tudta kellő gyorsasággal követni a társadalmi és technológiai fejlődést. Hiányzik véleményem szerint a személyes adat

jogi természetének jogszabályi szinten történő rendezése, továbbá nem találunk útmutatást a személyes adatok felhasználására vonatkozó szerződés típusára és tartalmi elemeire, érintett részére nyújtható ellenszolgáltatás részleteire sem. A harmadik generációs adatvédelmi szabályokkal szembeni elvárásoknak való megfelelés céljából pedig szükség lenne érintettet védő garanciák jogszabályba foglalására is. Ugyanakkor nagyon üdvöztetőnek tartom, hogy felismerte az igényt, és több hatályba lépett, illetve kettő jogforrás javaslati stádiumban van ezen a területen. További nagyon fontos eredmény, ha az uniós jogalkotó rendeleti jogforrást részesít előnyben ezen a területen, aminek köszönhetően egységes jogalkalmazásra lehet számítani, nem jön létre megosztottság az államok között a végrehajtás során. Kedvezőnek tartom azt is a felhasználás szempontjából, hogy a GDPR hatálybalépésével személyes adat relatív értelmezése felé történő elmozdulásnak lehetünk tanúi, ami bár az adatvédelmi szabályozás „lazítását”, illetve hatályának jelentős szűkítését eredményezi, ugyanakkor sokszor életszerűbb és könnyebben betartható szabályozást biztosít, illetve lehetővé teszi az adatok széleskörű hasznosítását

Amennyiben a Data Act, illetve EEA jelenlegi formájában elfogadásra kerül és hatályba lép jelentős előrelépés történik az érintettet megillető jogok – adathordozhatóság, hozzáférés, tájékoztatás – terén, továbbá találunk adatmegosztás könnyítő szabályokat is, Azonban a fenti hiányokat ezek sem pótolják teljesen.

A tisztességes, valamennyi adathasznosításban érintett fél érdekeit figyelembe vevő szabályozás kialakításához véleményem szerint a következő lépések segítséget nyújthatnak: a jogalkotónak érdemes lenne több konkrét szabályt alkotnia az adathasznosítás, illetve felhasználás gyakorlati megvalósításával kapcsolatban. A hasznosítási, illetve felhasználási koncepció, azaz a felhasználásra vonatkozó szabályok kialakítása során a harmadik generációs adatvédelmi szabályozási modellnek kell megfelelni, azaz a szabályokat oly módon kialakítani, hogy egyrészt biztosított legyen az érintett információs önrendelkezési joga, de emellett olyan garanciák is elkerülhetetlenek, amik az adatkezelőtől várják el – akár magával az érintettel szemben is – az érintett információs önrendelkezési jogának védelmét.

Fontos lenne, ha útmutatót adjon a jogalkotó felhasználásról szóló szerződés típusát, illetve tartalmát illetően, valamint előírna garanciákat „gyengébbik fél”, érintett érdekében. Véleményem szerint a licencszerződés megfelelő szerződéstípus lenne, csak „a gyengébbik fél”, az érintett érdekeinek védelmére – például a fogyasztóvédelmi és szerzői jogi rendelkezések mintájára (best seller klauzula, kétséges értelmezés esetén érintettnek kedvezőbb

elfogadása, előre meg nem határozott adatkörre hozzájárulás adásának tilalma, tartózkodás az érintett azonosítása érdekében lépések megtételétől) – kellene meghatározni garanciális elemeket. Érdemes lenne magatartási kódexekben rendelkezni a védelem kívánt szintjéről, továbbá szerződési feltételek érintett általi meghatározásához Creative Commons mintájára rendszert kiépíteni, valamint intelligens szerződéseket alkalmazni.

A személyes adatok felhasználására irányuló szerződés lényeges tartalmi elemeinek én a következőket tartom: milyen adatokra, milyen tevékenységekre és célokra, – amennyiben a jogszabály megengedi a nem személyes érvényesítést – harmadik személyre átruházható vagy nem átruházható módon, mennyi ideig, mely állam jogszabályai alapján biztosít felhasználási jogot az érintett, milyen földrajzi és nem földrajzi értelemben vett terjedelemben. Emellett fontos kitérni az érintettet megillető jogok gyakorlásának jogkövetkezményeire is.

Elismerésre méltó véleményem szerint, hogy az adatkezelésre és felhasználásra vonatkozó jogforrások speciális szabályrendszert alkotnak tudományos kutatási célú adatkezelésekre, illetve felhasználásra. Nagyon fontos ugyanis, hogy a tudományos kutatáshoz való jog ne kerüljön indokolatlanul korlátozásra a személyes adatok védelme érdekében. Ugyanakkor ezt az elhunyt személyek adataival kapcsolatban is figyelembe kellene vennie a jogalkotónak. Álláspontom szerint ugyanis felül kellene vizsgálnia a jelenlegi szabályozási módszert az elhunyt személyek adatai tekintetében. Azáltal, hogy az elhunyt személy egészségügyi adataira a szektorális adatvédelmi szabályrendszert rendeli alkalmazni, korlátozó hatással bír a tudományos kutatás szabadságára, ami éppúgy védendő, mint a személyes adatok védelme, illetve a kegyeleti jog. Úgy gondolom, hogy ehelyett speciális adatkezelési szabályok megalkotására lenne szükség, ami egyensúlyt teremt a tudományos kutatás szabadságának érvényesülése és az elhunytak adatainak védelmét megalapozó kegyeleti jog oltalmi köre között. Fontos lenne, hogy a személyes adatok védelme és kegyeleti jog által biztosított védelem közti differencia megjelenjen a felhasználási lehetőségek vonatkozásában is: azaz mivel a kegyeleti jog szűkebb körű védelem, így az elhunyt személyek adatai szélesebb körben, jogszabály által deklarált garanciákkal biztosítva, hogy az érintett emlékét nem sértő módon kerülhessenek felhasználásra. Legjobb lenne, ha uniós szinten egységes szabályozás kerülne kialakításra.

Megfontolandónak tartom, hogy az EEA-ról szóló rendelettervezet terminológiáját jobban illessze a jogalkotó az adatvédelmi joghoz. A tervezet ugyanis elsődleges cél alatt „az egészségügyi szolgáltatások nyújtása céljából történő feldolgozást” érti, másodlagosnak pedig

a felsorolt egyéb célokat, így például a kutatást. Ez véleményem szerint megtöri az adatvédelmi jogból származó adatgyűjtés eredeti célja, illetve azzal összeegyeztethető célból végzett további adatkezelésen alapuló elhatárolást. Egyetértek azzal, hogy adatkezelési célonként eltérő szabályrendszert állít fel, hiszen más megközelítésnek kell érvényesülni a betegellátás vagy például kutatás esetén, de dogmatikai szempontból véleményem szerint zavaró, hogy az alkalmazott terminológia nem áll összhangban az adatvédelmi jogéval.

Fontos lenne továbbá, hogy *expressis verbis* elfogadásra kerüljön a személyiségi jogok vagyoni jellege, mert jogbizonytalanságot okozhat az erről való hallgatás. Bár a személyes adatok véleményem szerint nem minősülhetnek dolognak és tulajdon sem keletkezhet rajtuk, de forgalomképességük elismerése felé elmozdulás történt, így kötelmi jogi alapon történő jogosultságlétesítésre biztosan pozitív hatással bírna.

A GDPR az álnevesítés eredményeképpen létrejövő adatot álnevesített személyes adatnak nevezi, ami félrevezető, hiszen arra az értelmezésre utal, hogy az adattípusok két típusát különbözteti meg: személyes vagy anonim adatok. Álláspontom szerint megfontolandó lenne az álnevesített személyes adat mellett megemlékezni az álnevesítés eredményeképpen létrejövő anonim adatról is, hiszen az álnevesítés eredményezhet anonim adatbázist is.

IX. Összefoglalás

IX.1. Magyar nyelvű összefoglaló

A társadalmi és technikai változásoknak köszönhetően hatalmas és egyre növekvő mennyiségben keletkeznek személyes és egészségügyi adatok. Felismerték a piaci és állami szereplők is ennek jelentőségét, az adatokban rejlő hatalmas potenciált, ami különösen felmerül a személyes és egészségügyi adatok tudományos kutatási célú felhasználása során. De az adatok felhasználása veszélyeket is jelenthet az érintettekre nézve, ezért hatalmas a bizonytalanság a felhasználás feltételeit illetően.

Jelen dolgozat célja volt, hogy megvizsgálja a személyes és az egészségügyi adatok hasznosítási lehetőségeit, illetve feltételeit, különös tekintettel a tudományos kutatás céljából való felhasználási lehetőségekre. A disszertációval szerettem volna az éppen kialakítás alatt álló szabályrendszert bemutatni, a felmerülő és esetleg megoldásra váró jogdogmatikai problémákat megvilágítani. Kétségtelenül egyre nagyobb az igény a személyes és egészségügyi

adatok hasznosítása iránt, de ezt úgy kell lehetővé tenni, hogy mindeközben az érintettek magánszférája is kellő védelemben részesüljön.

A hasznosítani kívánt adat típusa alapjaiban determinálja a hasznosítási koncepciót, illetve lehetőségeket, ezért kulcsfontosságú magának az adatnak a definiálása, tipizálása, jellegzetességeinek vizsgálata. Az adat jellegének tehát kiemelt jelentősége van a felhasználás során, hiszen, ha anonim adatnak minősül, akkor nem alkalmazandó az adatvédelmi szabályrendszer és szélesebb körben használhatóak fel az adatok. Amennyiben a felhasználási cél nem teszi lehetővé, hogy anonim vagy anonimizált adatok felhasználására kerüljön sor, akkor alkalmazandó az adatvédelmi szabályrendszer. Ez magával hozza többek között, hogy a felhasználásnak a cél eléréséhez szükséges, de éppen elégséges adatkörre kell korlátozódnia, illetve adatvédelmi intézkedésekkel a lehető legszélesebbkörű védelmet kell biztosítani az érintett magánszférájának.

Adatvédelmi szempontból megkülönböztetünk személyes, anonim és álnevesített adatok. A definíciók nem változtak az elmúlt években, de jelentésük mégis átalakult tekintettel a technológiai változásokra: amiről korábban magabiztosan kijelentette adatkezelő, hogy anonim adatbázis, az napjainkban sok esetben csak álnevesített adatnak minősül, ezért sokkal fontosabb lett a fenti fogalmak alapos ismerete. Jelentős változást hozott az adatkörnyezet fogalmának kialakulása is, aminek köszönhetően a fókusz az önmagában szemlélt adatról az adat és a környezete közötti kapcsolatra helyeződött át.

Személyes adatnak tehát négy fogalmi eleme van: (1) bármely információ, ami (2) azonosított vagy azonosítható (3) természetes személyre (4) vonatkozik. A „bármely információ” elem rendkívül széles értelmezést tesz lehetővé, mert sem az információ természetét, sem tartalmát illetően nem tartalmaz szűkítést. További fontos eleme, hogy élő természetes személyre vonatkozzon, azaz elhunytak és jogi személyek adatai főszabály szerint nem tartoznak a személyes adat körébe. Szükséges még, hogy az információt adott személyről adják (tartalom elem), vagy ha az információt azért használják fel, hogy az egyént értékeljék, befolyásolják (cél elem), vagy ha az információ felhasználása valószínűleg hatással legyen egy adott személy jogaira, értékeire (eredmény elem). Legnagyobb változáson az „azonosított vagy azonosítható” fogalmi elem ment át azzal, hogy a személyes adat fogalmának értelmezésében elmozdulás mutatkozott meg az abszolút értelmezés felől a relatív felé, hiszen a GDPR nem várja el, hogy az adat objektíven, mindenki számára, semmilyen körülmények között ne legyen visszafejthető, hanem annak értékelése szükséges, minden olyan módszert figyelembe véve, amit az

adatkezelő, vagy más személy észszerűen feltehetően felhasználna az említett személy azonosítására, azonosítható válik-e az érintett.

Azok az adatok, amik nem tartoznak a személyes adat fogalmába anonim adatnak minősülnek, mert természetüknél fogva anonimak vagy anonimizáláson estek át. Az anonim adatnak azért van kiemelkedő jelentőségük, mert nem terjed ki rá az adatvédelmi szabályrendszer. A személyes adat fogalmának relatív értelmezés felé való elmozdulásával az anonimitás értékelése gyakorlatilag egy kockázatelemzéssé vált: a hozzáférni kívánó személy szempontjából annak az elemzése, hogy mekkora valószínűséggel válik azonosíthatóvá az érintett. Az anonim adat és személyes adat között – a dinamikus értelmezésekkel összhangban – egyre szűkebb a különbség, hiszen az anonim jelleg szubjektív, különböző személyek szempontjából az értékelés eltérő eredményre vezethet, továbbá az anonimizált adatok az adatkörnyezet változásának következtében személyes adattá válhatnak.

Röviden bemutatásra kerültek a személyes adatok különleges kategóriára is, ahova a büntetőjogi felelősség megállapítására vonatkozó határozatokkal, illetve a bűncselekményekkel összefüggésben felmerült személyes adatok, a különleges adatok, és a közérdekből nyilvános adatok, humángenetikai adatok tartoznak. Bár nem tartozik a személyes adatok fogalmába, de a tudományos kutatások szempontjából kiemelt jelentőséggel bírnak az elhunytak adatai, hiszen az orvostudományi kutatások legerősebb, objektív végpontjának minősül a mortalitás, és az azzal kapcsolatos körülmények.

A következő fejezetben az adatkezelésben résztvevő személyeket, jogállásukat, az alkalmazandó adminisztrációs kötelezettséget vizsgáltam, hiszen a felhasználási lehetőségeket, az adatokon fennálló jogok és kötelezettségek jellegét, az adatvédelmi szabályok teljesítéséért viselendő felelősségét alapjaiban determinálja, hogy az adott szervezet milyen jogviszony keretében fér hozzá a személyes adatokhoz. Figyelmet szenteltem az emberen végzett orvostudományi kutatások szereplőinek adatvédelmi szempontú jogállásának minősítésére, hogy az adatvédelmi jogból fakadó jogok és kötelezettségek alanyai egyértelműen meghatározhatók legyenek emberen végzett orvostudományi kutatások vonatkozásában is.

Arra jutottam, hogy az adatok felhasználásáról az adatkezelő vagy közös adatkezelők jogosultak dönteni. Az adatfeldolgozót ez a jogosultság nem illeti meg, hiszen ő adatkezelő utasításai szerint köteles eljárni, adatkezelésre vonatkozó lényeges döntést nem hozhat.

Adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt eljáró személyeknek sincs erre jogosítványa, hiszen az ő tevékenységük adatkezelőnek vagy adatfeldolgozónak számítandó be.

Külön kitértem az orvostudományi kutatásokban résztvevő személyek adatvédelmi jogállására. Az emberen végzett orvostudományi kutatásokra vonatkozó kutatásetikai és etikai engedélyezési eljárási szabályrendszerének való megfelelés mellett tekintettel kell lenni az adatvédelmi szabályokra is, ugyanis a kettő szimultán alkalmazandó, az előbbi tulajdonképpen további garanciának tekintendő az adatvédelmi jog általános szabályai mellett. Az etikai szabályrendszer és az adatvédelmi jog szempontjából is minősítettem a kutatásban résztvevő személyeket. Bár az adatkezelésben résztvevő személyek jogállása mindig az eset összes körülménye alapján megítélendő, de ha a jogszabályi rendelkezésekben írt feladatokból és viszonyokból kiindulva minősítünk, akkor álláspontom szerint a kutatás megbízója adatkezelőnek – amennyiben több megbízó van, az ellenkező megállapodásig közös adatkezelőnek –, a megbízott által meghatározott kutatási terv szerint vizsgálatokat végző, nem megbízónak minősülő intézmények adatfeldolgozónak tekintendők. A kutatások szakmai vezetéséért, koordinációjáért felelős személyek adatvédelmi jogi szempontból a GDPR 29. cikk szerinti adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt eljáró személyek, a kutatásban vizsgált személyek pedig az érintettek. Véleményem szerint az emberen végzett orvostudományi kutatásokból származó adatok felhasználása vonatkozásában is megáll az a megállapítás, hogy az adatkezelő vagy közös adatkezelők jogosultak róla dönteni.

Bár a személyes adatok felhasználásában rengeteg lehetőség rejlik, de kockázatokat és veszélyeket is hordoz magában. Ezután kitekintést adtam arra, hogy EU, Kína, USA, illetve Magyarország miképp kíván élni e lehetőségekkel, illetve próbálja kezelni a kockázatokat.

Az adatok, különösen a személyes adatok felhasználásában rejlő lehetőségeket az Európai Unió és Magyarország egyaránt felismerte, és stratégiát készített ennek megvalósításáról. Közös jellemzője a felhasználási terveknek, hogy az eddigi USA-ban és Kínában tapasztalható képest új megközelítést tartalmaz: nem bízva sem teljesen a magánszektorra, és nem is sajátítja ki az államnak a felhasználást, hanem részletes szabályozással, állami ellenőrzéssel igyekszik kiépíteni az „európai és magyar” utat.

Személyes adatok felhasználása több alkotmányos alapjogot érint, így a felhasználás részletes elemzése előtt ezek kerültek bemutatásra. A magánszféra védelme, az információs önrendelkezési jog és az adatvédelem fogalmát mutattam be, amik nem teljesen fedik egymást.

A magánszféravédelem a legtágabb fogalom, annak részét képezi a fizikai és információs önrendelkezési jog. Az adatvédelem az információs önrendelkezési jog – egyénre vonatkozó ismeretek tekintetében – negatív értelmezéséhez tartozik, azaz azon szabályokat jelenti, ami az egyén személyes adatainak kezelését szabályozza, függetlenül annak tartalmától, így csak védelmi jogként érvényesülnek. A jogvédelem aktív oldalát – az egyénre vonatkozó ismeretek tekintetében – az információs önrendelkezési jog pozitív értelmezése adja, ami elismeri a természetes személy „azon jogát, hogy alapvetően maga döntsön személyes adatainak kiszolgáltatásáról és felhasználásáról.

Az adatvédelem fejlődését tekintve három vagy négy szakaszt különböztet meg a jogirodalom, de én a Magyarországon uralkodó hármast vettem alapul és mutattam be. Az adatvédelmi szabályozás első szakaszában a szabályozás elsődlegesen az állami, számítógépes nyilvántartásokat célozta, rájuk vonatkozóan állapított meg kötelezettségeket. A második generációban azonban az érintettek kerültek a középpontba, kialakult az információs önrendelkezési jog, és az adatvédelmi szabályozás az érintetteknek biztosított széleskörű jogosítványokkal kívánta a védelem megfelelő szintjét biztosítani. Az utóbbi években azonban ismét egy koncepcionális váltásról beszélhetünk, hiszen az adatvédelmi jog fejlődésének harmadik generációja újra az adatkezelőket állítja a középpontba, és szigorú kötelezettségeket, illetve felelősséget ír elő, tőlük várja az érintettek megfelelő védelmét.⁹⁹³ A fenti tendencia az EU adatvédelmi szabályozásán is nyomon követhető. Különös tekintettel bír a GDPR, ami – követve a harmadik generációs szabályozási koncepciót - egységesítette az adatvédelmi szabályozást az EU-ban. A fejezetben az adatvédelem fejlődésének különböző generációinak jellemzése mellett bemutattam azon uniós és magyar jogalkotási lépéseket is, amik a hatályos szabályozáshoz vezettek.

A fejezetben kifejtettek alapján megállapíthatjuk, hogy a felhasználási koncepció kialakítása során a harmadik generációs adatvédelmi szabályozási modellnek kell megfelelni, azaz a szabályokat oly módon kialakítani, hogy egyrészt biztosított legyen az érintett információs önrendelkezési joga, de emellett olyan garanciák is elkerülhetetlenek, amik az adatkezelőtől várják el – akár magával az érintettel szemben is – az érintett információs önrendelkezési jogának védelmét.

⁹⁹³ Szöke 2013.

A személyes adatok felhasználása során figyelmet kell fordítani az alapjogok magánjogi viszonyokban való érvényesülésére, mert az alapjogok magánjogi viszonyokra kifejtett hatásáról képzett álláspont befolyással bír a felhasználására, illetve felhasználásról szóló szerződésre. Felmerül ugyanis, hogy a felhasználást megalapozó polgári jogi jogviszonyban a másik féllel szemben lehet-e közvetlenül az alapjogra hivatkozni. Az Alkotmánybíróság is az alapjogok közvetett horizontális hatálya mellett foglalt állást, így a harmadik modellt tekintem én is elsődlegesnek. Nevezetesen azt, hogy közjogi jogforrás jellege ellenére az Alaptörvénybe foglalt értékrendnek, így különösen az alapjogoknak a magánjogban is érvényesülnie kell.⁹⁹⁴ Erre azonban csak közvetetten, állam által alkotott jogszabályok alapján van lehetőség: ezt nevezzük az alapjogok horizontális hatályának vagy harmadhatálynak.

Személyes és egészségügyi adatok felhasználása kapcsán megkerülhetetlen a személyiségi jogok, ahhoz kapcsolódva pedig a személyes adat jogi természetének vizsgálata, hiszen alapjaiban determinálja, hogy lehet-e, illetve milyen típusú szerződés tárgyává tenni. Az adatok álláspontom szerint nem minősülnek dolognak, ezáltal tulajdonjog sem létesülhet rajtuk. Véleményem szerint azonban a forgalomképes javak közé tartozik, így kötelmi jogi alapon létesíthetők jogosultságok. A kutatásaim alapján tehát az az álláspontom, hogy a személyes adatok vagyoni értékkel rendelkezése hazánkban sem tagadható tovább, és erre a jogrendszernek is reagálnia szükséges. Hasonlóan az emberi sejtek és szövetek adományozására vonatkozó magyar szabályokhoz részletesen szabályozott, érintetteket védő keretek közé kell szorítani, de nem tiltani és ellehetetleníteni.

Úgy gondolom a média, filmipar területe – ahol szintén személyiségjegyeket, képmást és hangfelvételt ellenszolgáltatás fejében használnak fel – jó példaként szolgálhat a személyes adatok, mint személyiségjegyek felhasználása során abban a tekintetben, hogy nem általában tilalmazott a vagyoni érték fejében való felhasználás, hanem kidolgozásra került a védelemnek egy olyan érinthetetlen magja, ami az érintett döntésétől és hozzájárulásától függetlenül jogellenes. Érdemes lenne azonban, ha jogalkotással proaktív védelem kerülne kidolgozásra, és nem reduktív módon, bírósági és hatósági joggyakorlattal kívánnának – egyébként az állam intézményvédelmi kötelezettségéből fakadó – a védelmi feladatoknak megfelelni.

⁹⁹⁴ Paczolay Péter: A közjog és a civiljog kapcsolata az Alaptörvényben – avagy a Ptk. alkotmányos alapjai. Előadás, a Magyar Jogász Egylet miskolci tagozata által szervezett konferencia. (2013. február 1.) 1. oldal https://alkotmanybirosag.hu/uploads/2017/05/kozjog_civiljog_kapcsolata_paczolay_peter.pdf Letöltés dátuma: 2022. 01. 16.

A dolgozat legfontosabb fejezete a VI., amelyben az adatvagyon felhasználásával foglalkoztam. Az adatvagyon véleményem szerint nem kizárólag a közfeladatot ellátó szerv adatkezelőnél, hanem általában bárki által kezelt, felhalmozódott, piaci, gazdasági értéket képviselő jószág, így különösen közérdekű adatok, személyes adatok és közérdekből nyilvános adatok összesége. Ha pedig csak személyes adatok képzik azt, akkor személyes adatokból álló adatvagyonról beszélhetünk. A személyes és egészségügyi adatok felhasználásának két megvalósítási módját együttesen hasznosításként definiálnám, és jelen dolgozatban az adatok felhasználása, illetve hasznosítása alatt valamennyi hasznot hajtó módon történő felhasználást, hasznosítást értek.

Felhasználással kapcsolatban is azonosítottunk szerepköröket. Megkülönböztettük egyrészt az adatbirtokost, adatfelhasználó, érintettet, valamint adatfelhasználásba bevont megbízható harmadik személyeket (adatközvetítő, adataltruista szervezetek, egyablakos információs pont, illetékes szerv). Bemutattam az adatfelhasználásban betöltött szerepüket, feladataikat, illetve a velük szembeni elvárásokat. Magyarországon az adatfelhasználás támogatására létrehozott szolgáltató ügynökség, a NAVÜ, előreláthatóan az egyablakos információs pont és illetékes szerv feladatait fogja ellátni.

A felhasználásnak három szintjét különböztethetjük meg: alsó szintként egyes szervezetek, azaz adatkezelők szintjén végzett felhasználást, második szintként az ezt meghaladó, azaz, ha több adatkezelőt érint a felhasználás. Harmadik szintjének pedig, ha egész országok, Európai Unió szintjét történő felhasználást tartom.

A felhasználást több szempont szerint kategorizálhatjuk. A cél alapján megkülönböztethetünk elsődleges és másodlagos felhasználást. Módszerei alapján az adatok újrafelhasználását (további felhasználás, reuse) és adatmegosztást (data sharing) ismerünk.

Az adatok újrafelhasználása az adatok természetes vagy jogi személyek általi felhasználását jelenti olyan kereskedelmi, vagy nem kereskedelmi célokra, amelyek kívül esnek azon az eredeti célon, amelyre az adatokat előállították. A felhasználhatósághoz az vizsgálendő, hogy az új cél összeegyeztethető-e azzal az adatkezelési céllal, amire az adatot gyűjtötték. A GDPR meghatároz ex lege összeegyeztethető célokat (tudományos és történelmi kutatás, statisztikai cél, közérdekű archiválás), amikor nincs szükség az összeegyeztethetőség külön vizsgálatára. Továbbá ezeken túl is lehet összeegyeztethető a cél, ha összeegyeztethetőségi teszt elvégzése után erre az eredményre jut adatkezelő.

Másik módszer az adatok megosztása, ami az érintett vagy adatbirtokos általi adatszolgáltatást jelenti az adatfelhasználó számára az érintett adatok közös vagy egyéni felhasználása céljából. Ez elviekben történhet ellenszolgáltatásért, ellenszolgáltatás nélkül, illetve ellenszolgáltatás nélkül közérdekű célra (adataltruizmus). Jelentős hiányosságának tartom a hatályos, illetve tervezeti státuszban lévő elérhető jogforrásoknak, hogy nem tartalmaznak részletes szabályokat az ellenszolgáltatás fejében történő adatmegosztásra vonatkozóan.

Az adatfelhasználásra vonatkozó szabályozással kapcsolatban három jogforrást elemeztem részletesen. Az egyik az adatkormányzási rendelet, ami már elfogadásra került. A másik az adatmegosztási rendelet és az EEA-ról szóló rendelet tervezete, amik javaslatként érhetők el még. Az adatkormányzási rendelet a közszférabeli szervezetek kezelésében lévő adatok másodlagos felhasználásának általános feltételeit tartalmazza. Az adatmegosztási jogszabály javaslata a felhasználók által létrehozott adatok hordozhatóságát, felhasználását szabályozza. Mindkét jogforrás tartalmazhat természetesen egészségügyi adatokat is. Az egészségügyi adattérre vonatkozó rendelet az előbbieket kiegészíti, és speciális szabályokat állapít meg az egészségügyi adatokra vonatkozóan.

Feltételeztem, hogy a személyes és az egészségügyi adatok felhasználásra vonatkozó keretrendszer nem biztosít valamennyi érintett érdekeit megfelelően védő szabályokat a felhasználás során. A kutatásaim során arra jutottam, hogy ez fennáll. Ennek oka egyrészt, hogy nem léptek még hatályba a tervezett jogforrások, mert a jogalkotó késve reagált a társadalmi és technológiai változásokra. Ehhez kapcsolódóan pedig nem rendezett a személyiségi jogok és személyes adatok jogi helyzetét. Továbbá nem határozza meg a jogalkotó a felhasználásra vonatkozó részletes szabályokat, ideértve különösen, hogy milyen szerződéstípus az alkalmazandó, a szerződésből eredően milyen jogok illetik és kötelezettségek terhelik a feleket, mi az érintetti joggyakorlás következménye a felhasználást megalapozó szerződésre. További jelentős hiányosság, hogy a harmadik generációs adatvédelmi szabályozás elveinek való megfeleléshez véleményem szerint szükség lenne a fogyasztóvédelem és szerzői jog mintájára érintettet védő garanciák jogszabályi szinten történő megfogalmazására is.

A fentiek ellenére nagyon dicséretesnek tartom, hogy a jogalkotó felismerte az igényt, illetve a szükséges a felhasználás szabályozására. Elismerendő az is, hogy több elfogadott és kettő jogforrás elfogadás alatt áll. Egyetértek azzal is, hogy preferálja ezen a területen a rendeleti jogalkotást, ami egységes szabályokat eredményez az egész Európai Unióban. A szabályozás tartalmát tekintve pedig két nagyon kiemelkedő eredményre szeretném felhívni a figyelmet.

Egyrészt rendkívüli módon segíti a felhasználást, hogy a GDPR hatálybalépése elmozdulást jelentett a személyes adat fogalmának relatív értelmezése felé. Másrészt kiemelendő az, hogy felismerte a jogalkotó a tudományos kutatások fontosságát és speciális szabályrendszert alkotott rá.

Amennyiben a Data Act és EEA hatályba lép, újabb eredményeket ér el a felhasználási rendszer. Egyrészt erősödni fog az érintett hozzáféréshez, adathordozhatósághoz, tájékoztatáshoz való joga. Másrészt létrehozásra kerül két új platform az adatok kezelésére. Harmadrészt erősíti az adatmegosztás a megosztási feltételek elérhetővé tételére vonatkozó kötelezettség előírásával, valamint e feltételekkel szemben elvárások megfogalmazásával. Negyedrészt védi az adatbirtokost is azzal, hogy korlátozza az érintettet abban, hogy a hozzáfért adatokat versenytársnak minősülő termék kidolgozására használja fel. Ötödészt előírja, hogy csak ésszerű ellentételezés kérhető az adatok megosztásáért. Hatodrészt tartalmaz olyan rendelkezéseket is, amik harmadik személlyel való megosztás esetére a harmadik személlyel szemben vár el kötelezettségeket. Hetedrészt erősíti az adatok interoperabilitását az adatok csereformátumának meghatározásával. Nyolcadrészt fontos eredmény az is, hogy speciális szabályrendszert alkot kivételes szükség esetén való felhasználásra, illetve betegellátással kapcsolatos adatkezelési célokból végzett adatkezelésre is eltérő szabályokat alkot más céloktól, kifejezve e cél kiemelt szerepét.

Sajnos e szabályok sem hoznak azonban eredményt a felhasználással kapcsolatos részletszabályok, érintetti joggyakorlás következményei, az érintettnek nyújtható ellenszolgáltatás keretei, érintettet védő garanciák tekintetében.

Véleményem szerint a tisztességes, valamennyi felhasználásban érintett személy érdekei között egyensúlyteremtő szabályozásra jó példa lehet a következő:

Szerződéstípusként a licencszerződést javaslom alkalmazni. Ebben az érintett engedélyt ad a felhasználás céljából adatkezelésre személyes, illetve egészségügyi adatain. Fontos lenne jogfejlesztés annak érdekében is, hogy ezt ne csak személyesen, hanem harmadik személy útján is megtehesse, hogy az adatkezelésbe megbízható harmadik személyek is részt vehessenek. A szerződésben ki kellene térni arra, hogy (1) milyen adatokra, (2) milyen tevékenységekre, (3) milyen célból, (4) milyen földrajzi és nem földrajzi értelemben vett területekre, (5) harmadik személyre átruházható vagy át nem ruházható módon, (6) mennyi ideig, (7) mely állam jogszabályai szerint ad felhatalmazást. Javaslom, hogy jogszabály írja elő azt is, hogy az

adatfelhasználónak és adatbirtokosnak a jogviszony és felhasználás tartama alatt is széleskörű, rendszeres tájékoztatási kötelezettsége legyen a felhasználásra vonatkozóan.

Jelenleg hatályos jogszabályok alapján arra jutottam, hogy az érintetti joggyakorlás szerződésszegésnek minősülhetne, ami a szerződés es nunc hatályú megszüntetéséhez, felmondáshoz vezethetne. Ennek jogkövetkezménye lehet az is, hogy bánatpénzt kelljen fizetnie az érintettnek. Véleményem szerint fontos lenne, ha a jogalkotó egyértelműsítene, hogy jogkövetkezményként csak azt ismeri el, hogy nem veheti tovább igénybe az ellenszolgáltatásként kapott szolgáltatást, vagy vissza kell térítenie a kapott ellenszolgáltatást, de kizárja bánatpénz fizetésének lehetőségét.

Érintettet védő garanciaként javaslom azt is jogszabályba foglalni, hogy az adatfelhasználó tartózkodik minden olyan intézkedés megtételétől, ami az érintett azonosítását célozná. Emellett, ha kétség merül fel a szerződés értelmében, akkor az érintett számára kedvezőbbet kell elfogadni. Kedvező lenne az is, ha a jogalkotó kitartana amellett, hogy előre meg nem határozott adatkörre lehessen hozzájárulást adni. Hasznos lenne ezeken túl, ha a szerzői jogban ismert bestseller klauzula mintájára feljogosítaná a jogalkotó a bíróságokat a szerződés módosítására, ha a szerződéskötés után bekövetkezett változások miatt feltűnően nagy az értékkülönbség állna be a felek közti jogviszonyban.

A fentiekén túl a tudományos kutatások támogatása érdekében a jogalkotónak az elhunytak adataira is figyelmet kellene fordítania. Álláspontom szerint ugyanis felül kellene vizsgálnia a jelenlegi szabályozási módszert az elhunyt személyek adatai tekintetében. Azáltal, hogy az elhunyt személy egészségügyi adataira a szektorális adatvédelmi szabályrendszert rendeli alkalmazni, korlátozó hatással bír a tudományos kutatás szabadságára, ami éppúgy védendő mint a személyes adatok védelme, illetve a kegyeleti jog. Úgy gondolom, hogy ehelyett speciális adatkezelési szabályok megalkotására lenne szükség, ami egyensúlyt teremt a tudományos kutatás szabadságának érvényesülése és az elhunyt adatainak védelmét megalapozó kegyeleti jog oltalmi köre között. Fontos lenne, hogy a személyes adatok védelme és kegyeleti jog által biztosított védelem közti differencia megjelenjen a felhasználási lehetőségek vonatkozásában is: azaz mivel a kegyeleti jog szűkebb körű védelem, így az elhunyt személyek adatai szélesebb körben, jogszabály által deklarált garanciákkal biztosítva, hogy az érintett emlékét nem sértő módon kerülhessenek felhasználásra. Legjobb lenne, ha uniós szinten egységes szabályozás kerülne kialakításra.

IX.2. Summary in English

Social and technological change is generating vast and growing amounts of personal and health data. Market and public actors have also recognised the importance of this data and its huge potential, which is particularly relevant for the use of personal and health data for scientific research. But the use of data can also pose risks for the data subjects, and there is therefore great uncertainty about the conditions of use.

The aim of this thesis was to examine the possibilities and conditions for the use of personal and health data, with a particular focus on the possibilities for use for scientific research. The aim of the thesis was to present a set of rules that is currently being developed and to shed light on the legal-dogmatic problems that arise and may need to be resolved. Undoubtedly, there is a growing demand for the use of personal and health data, but this must be made possible in a way that ensures that the privacy of the data subjects is adequately protected.

The type of data to be exploited is a fundamental determinant of the concept and possibilities of exploitation, and it is therefore crucial to define, characterise and analyse the data itself. The nature of the data is therefore of particular importance in the exploitation process, since if it is anonymous, the data protection rules do not apply and the data can be used more widely. If the purpose of the use does not allow the use of anonymous or anonymised data, the data protection rules regime will apply. This implies, among other things, that the use must be limited to what is necessary but just sufficient to achieve the purpose and that data protection measures must be taken to ensure the broadest possible protection of the privacy of the data subject.

From a data protection perspective, a distinction is made between personal data, anonymous data and pseudonymised data. The definitions have not changed in recent years, but their meaning has evolved in the light of technological changes: what used to be confidently claimed by a data controller to be an anonymous database is nowadays in many cases only pseudonymised data, and it has become more important to have a thorough understanding of these concepts. The concept of the data environment has also changed significantly, shifting the focus from the data as such to the relationship between the data and its environment.

Personal data therefore has four conceptual elements: (1) any information that (2) relates to an identified or identifiable (3) natural person (4). The element 'any information' allows for a very broad interpretation, because it is not restricted either in the nature or in the content of the information. A further important element is that it relates to a living natural person, i.e. data of

deceased persons and legal persons are in principle excluded from the scope of personal data. It is also necessary that the information is given about a particular person (content element), or if the information is used to evaluate or influence an individual (purpose element), or if the use of the information is likely to affect the rights or values of a particular person (result element). The most significant change has been in the conceptual element of "identified or identifiable", with a shift in the interpretation of the concept of personal data from an absolute to a relative one, as the GDPR does not expect data to be objectively unidentifiable by anyone under any circumstances, but requires an assessment of whether the data subject is identifiable, taking into account all the methods that the controller or another person could reasonably be expected to use to identify that person.

Data which do not fall within the concept of personal data are considered anonymous data because they are anonymous by nature or have been made anonymous. Anonymised data are of particular importance because they are not covered by the data protection rules. With the shift towards a relative understanding of the concept of personal data, the assessment of anonymity has effectively become a risk analysis: from the perspective of the person seeking access, an analysis of the likelihood of the data subject becoming identifiable. In line with dynamic interpretations, the distinction between anonymous data and personal data is becoming narrower, as anonymity is subjective, the assessment may lead to different results for different individuals, and anonymised data may become personal data as the data environment changes.

The special category of personal data, which includes personal data relating to decisions on criminal liability and criminal offences, special data, and data in the public interest, human genetic data, were also briefly presented. Although not covered by the concept of personal data, data on deceased persons are of particular importance for scientific research, since mortality and related circumstances are considered the strongest objective endpoint of medical research.

In the next chapter, I have examined the persons involved in data process, their legal status and the applicable administrative obligations, since the possibilities of use, the nature of the rights and obligations on the data, and the responsibility for compliance with data protection rules are fundamentally determined by the legal relationship under which the organisation has access to personal data. Attention has been paid to the classification of the legal status of actors in human medical research from a data protection perspective, so that the subjects of rights and obligations under data protection law can be clearly identified also in the context of human medical research.

I conclude that the controller or joint controllers are entitled to decide on the use of the data. The data processor does not have this right, as he or she is obliged to act on the instructions of the controller and cannot take a substantive decision on data management. Persons acting under the control of a controller or processor do not have this power either, as their activities are to be counted as those of a controller or processor.

I have specifically addressed the data protection status of persons involved in medical research. In addition to compliance with the procedural rules on research ethics and ethical authorisation for medical research involving human subjects, the rules on data protection must also be taken into account, as the two are applicable simultaneously, the former being in fact an additional guarantee to the general rules of data protection law. I have also qualified the research participants from the point of view of both the ethical rules and data protection law. Although the legal status of the persons involved in data processing must always be assessed on the basis of all the circumstances of the case, if we start from the tasks and relationships described in the legal provisions, I consider that the research sponsor should be considered as a data controller - or, if there are several sponsors, as a joint data controller until otherwise agreed - and the institutions carrying out studies according to the research plan defined by the sponsor, which are not considered as sponsors, should be considered as data processors. The persons responsible for the professional management and coordination of the research are, from a data protection law point of view, the persons acting under the authority of the controller or processor within the meaning of Article 29 of the GDPR, and the persons being the subject of the research are the data subjects. In my view, the use of data from medical research on human subjects is also subject to the finding that the controller or joint controllers have the right to decide.

Although there is a lot of potential in the use of personal data, there are also risks and dangers. I then gave an overview of how the EU, China, the US and Hungary intend to make use of these opportunities and try to manage the risks.

The potential of using data, especially personal data, has been recognised by both the EU and Hungary and a strategy has been put in place to realise this. A common feature of the use plans is that they take a new approach compared to the US and China: they neither leave the use of data entirely to the private sector nor do they outsource it to the state, but seek to build a "European and Hungarian" way through detailed regulation and state control.

The use of personal data affects a number of fundamental constitutional rights, and these are presented before a detailed analysis of the use of personal data. I introduced the concepts of privacy, informational self-determination and data protection, which do not fully overlap. Privacy is the broadest concept and includes the right to physical and informational self-determination. Data protection belongs to the negative interpretation of the right to informational self-determination, in terms of knowledge of the individual, i.e. it refers to the rules that govern the processing of an individual's personal data, regardless of its content, and therefore only applies as a right of protection. The active side of the protection of the right - with regard to knowledge concerning the individual - is the positive interpretation of the right to informational self-determination, which recognises the natural person's "right to decide in principle for himself on the disclosure and use of his personal data.

There are three or four stages in the development of data protection in the legal literature, but I have taken as a basis and presented the threefold approach prevailing in Hungary. In the first phase of data protection regulation, the regulation was primarily aimed at public computerised records and laid down obligations for them. In the second generation, however, the focus was on the data subjects, the right of informational self-determination was established, and data protection regulation sought to ensure an adequate level of protection by providing a broad set of rights to the data subjects. In recent years, however, there has been another conceptual shift, with the third generation of developments in data protection law putting data controllers back at the centre, imposing strict obligations and responsibilities and expecting them to provide adequate protection for data subjects. This trend can also be traced in EU data protection legislation. Of particular relevance is the GDPR, which, following the third generation regulatory approach, has unified data protection regulation in the EU. In this chapter, in addition to characterising the different generations of data protection development, I have also described the EU and Hungarian legislative steps that led to the current regulation.

Based on what has been explained in this chapter, it can be concluded that the third generation data protection regulatory model should be followed in the development of the concept of use, i.e. the rules should be designed in such a way that on the one hand the data subject's right to information self-determination is ensured, but also that guarantees are inevitable which expect the controller - even vis-à-vis the data subject himself - to protect the data subject's right to information self-determination.

In the use of personal data, attention must be paid to the private law implications of fundamental rights, because the view on the impact of fundamental rights on private law implications will influence the contract on the use or on the use. The question arises as to whether the fundamental right can be invoked directly against the other party in the civil law relationship giving rise to the use. The Constitutional Court has also taken a position in favour of the indirect horizontal scope of fundamental rights, and I therefore consider the third model to be the preferred one. Namely, that, despite its public law nature, the values enshrined in the Fundamental Law, and in particular fundamental rights, must also apply in private law. However, this can only be done indirectly, on the basis of legislation by the state: this is called the horizontal scope of fundamental rights or the third dimension.

In the context of the use of personal and health data, it is inevitable to examine the legal nature of privacy rights and, linked to this, of personal data, since it is fundamental to determine whether and what type of contract it can be the subject of. In my view, data are not a thing and therefore cannot be the subject of property rights. In my view, however, it is a marketable asset and therefore entitlements can be created on the basis of a contractual right. On the basis of my research, I am therefore of the opinion that the property value of personal data cannot be denied in our country, and the legal system must respond to this. Similarly to the Hungarian rules on the donation of human cells and tissues, it should be regulated in detail and should be within a framework that protects the data subjects, but not be prohibited or made impossible.

I believe that the area of the media and the film industry, where personality traits, images and sound recordings are also used for remuneration, can serve as a good example in the use of personal data as personality traits, in that use for pecuniary value is not generally prohibited, but an inviolable core of protection has been developed which is illegal regardless of the decision and consent of the data subject. It would be worthwhile, however, if proactive protection were to be developed through legislation, rather than a reductive approach through judicial and administrative practice, in order to meet the protection duties - which otherwise derive from the state's duty to protect institutions.

The most important chapter of this thesis is Chapter VI, in which I have dealt with the use of the data asset. In my view, data assets are not only the assets of the data controller of a public authority, but also the accumulated goods of market and economic value held by anyone in general, in particular data of public interest, personal data and data in the public domain. And if it is only personal data, it is a data asset consisting of personal data. I would define the two

ways of using personal and health data together as exploitation, and in this thesis I will use and exploit data in all profitable ways.

We have also identified roles in relation to use. We have distinguished between the data owner, the data user, the data subject and trusted third parties involved in data use (data brokers, data trusts, one-stop shops, competent authorities). I have described their roles, responsibilities and expectations in data use. In Hungary, the service agency established to support data use, NAVÜ, is foreseen to perform the functions of the one-stop shop and the competent body.

Three levels of use can be distinguished: a lower level of use at the level of individual organisations, i.e. data controllers, and a second level of use above that level, i.e. where multiple data controllers are involved. The third level is the use at the level of whole countries, the European Union.

Usage can be categorised according to several aspects. Based on the purpose, we can distinguish between primary and secondary uses. In terms of methods, we know data reuse and data sharing.

Re-use of data refers to the use of data by natural or legal persons for commercial or non-commercial purposes other than the original purpose for which the data were generated. Re-use requires an assessment of whether the new purpose is compatible with the purpose for which the data were collected. The GDPR defines *ex lege* compatible purposes (scientific and historical research, statistical purpose, archiving in the public interest) where no specific compatibility assessment is necessary. Furthermore, beyond these purposes, there may be compatible purposes if, after carrying out a compatibility test, the controller comes to this conclusion.

Another method is data sharing, which involves the provision of data by the data subject or data owner to the data user for the purpose of sharing or individual use of the data concerned. In principle, this can be done for consideration, for no consideration or for no consideration for a public interest purpose (data altruism). I consider it a significant shortcoming of the available legal sources in force or in draft status that they do not contain detailed rules on data sharing for consideration.

As regards the regulation of data use, I have analysed three legal sources in detail. One is the Data Governance Act, which has already been adopted. The other is the draft Data Act and the draft European Health Data Space Regulation, which are still available as proposals. The Data

Governance Regulation sets out the general conditions for the secondary use of data held by public sector bodies. The proposed Data Act regulates the portability and use of user-generated data. Both sources of legislation may of course include health data. The Health Data Space Regulation complements the former and sets out specific rules for health data.

I have assumed that the framework for the use of personal and health data does not ensure that the interests of all data subjects are adequately protected in the use of the data. My research has led me to conclude that this is the case. This is partly because the intended sources of legislation have not yet entered into force due to the legislator's delayed reaction to social and technological changes. Related to this, the legal situation of personal rights and personal data is not yet settled. Furthermore, the legislator has not defined the detailed rules governing use, including in particular the type of contract applicable, the rights and obligations of the parties under the contract and the consequences of the exercise of the rights of the person concerned in the contract giving rise to the use. A further significant shortcoming is that, in order to comply with the principles of third generation data protection legislation, it would, in my view, be necessary to include in the legislation safeguards for the data subject, along the lines of consumer protection and copyright.

Notwithstanding the above, I consider it very commendable that the legislator has recognised the need and the necessity to regulate the use of data. It should also be acknowledged that several sources of legislation have been adopted and two are in the process of being adopted. I also agree that there is a preference for regulation in this area, which will result in uniform rules throughout the European Union. With regard to the content of the legislation, I would like to draw attention to two very significant achievements. On the one hand, the fact that the entry into force of the GDPR has meant a shift towards a relative interpretation of the concept of personal data is extremely helpful for its use. On the other hand, it is worth highlighting that the legislator has recognised the importance of scientific research and has created a specific set of rules for it.

If the Data Act and the EDHS enter into force, further progress will be made in the system of use. On the one hand, the data subject's rights of access, data portability and information will be strengthened. On the other hand, two new platforms for data management will be created. Thirdly, it will strengthen data sharing by imposing an obligation to make the conditions for sharing available and by setting expectations on these conditions. Fourthly, it also protects the data owner by restricting the data subject from using the data accessed to develop a competing

product. Fifth, it provides that only reasonable compensation for sharing the data may be requested. Sixth, it also contains provisions imposing obligations on third parties in the event of sharing with a third party. Seventhly, it strengthens data interoperability by defining the format of data exchange. Eighthly, it is also an important achievement that it establishes a specific set of rules for exceptional necessity and differentiates the processing of data for patient care purposes from other purposes, reflecting the priority given to this purpose.

Unfortunately, these rules do not deliver results in terms of detailed rules on use, consequences of the exercise of the data subject's rights, the framework for the compensation to be granted to the data subject, safeguards to protect the data subject.

In my opinion, the following could be a good example of a fair regulation that balances the interests of all those involved in the use:

I propose the use of a licence agreement as a type of contract. In this case, the data subject gives permission for the processing of his/her personal or health data for the purpose of use. It would also be important to develop the law so that he can do this not only personally but also through a third party, so that trustworthy third parties can be involved in the processing. The contract should specify (1) what data, (2) what activities, (3) for what purpose, (4) geographical and non-geographical areas, (5) whether or not transferable to a third party, (6) for how long, (7) under which state's law the authorisation is granted. I suggest that the legislation should also require that the data user and data owner have a broad and regular obligation to provide information on the use of the data, also during the period of the legal relationship and use.

On the basis of the legislation currently in force, I have come to the conclusion that the exercise of the right of access could constitute a breach of contract, which could lead to termination of the contract *es nunc*. This could also have the legal consequence that the person concerned would have to pay damages. In my opinion, it would be important for the legislator to make it clear that the legal consequence is only to be recognised as a consequence of the fact that the contractor may no longer use the service for consideration or may have to reimburse the consideration received, but to exclude the possibility of having to pay a penalty.

As a guarantee for the protection of the data subject, I also propose to include in the legislation that the data user refrains from taking any action aimed at identifying the data subject. In addition, if there is any doubt about the interpretation of the contract, a more favourable one for the data subject should be accepted. It would also be preferable if the legislator would insist on

the possibility to give consent for an unspecified set of data. In addition, it would be useful if the legislator were to give the courts the power to modify a contract, along the lines of the best-seller clause in copyright law, if there is a striking difference in the value of the parties' legal relationship due to changes that occur after the contract has been concluded.

In addition to the above, the legislator should also pay attention to the data of deceased persons in order to support scientific research. In my view, the current method of regulating the data of deceased persons should be reviewed. By imposing a sectoral system of data protection rules on the health data of deceased persons, it has a restrictive effect on the freedom of scientific research, which must be protected, as must the protection of personal data and the right to privacy. Instead, I believe that specific data processing rules should be established, which would strike a balance between the freedom of scientific research and the protection of the right to privacy of the deceased. It would be important that the difference between the protection of personal data and the protection afforded by the right of the memory of the deceased is also reflected in the possibilities of use: i.e. since the right of the memory is a narrower protection, the data of deceased persons can be used in a wider range of uses, with guarantees declared by law that do not harm the memory of the person concerned. It would be best to have a uniform set of rules at EU level.

X. Felhasznált irodalom jegyzéke

X.1. Folyóiratcikkek

- ALEXIN 2014. ALEXIN ZOLTÁN.: Kockázatokat rejt az egészségügyi adatok anonimizálása = *IME*, 2014, XIII. évfolyam 2. szám 68-72. oldal
- CHOWDARY ET AL. 2020. CHADALAVADA LASYA CHOWDARY, SUDARSANAM VAISHNAVI SUDHA, TELLAMKELA POOJA SUPRIYA, SEELAM HARI HARAN: Protection of big data privacy = *International Research Journal of Engineering and Technology (IRJET)*, 2020, 7. évfolyam 12. szám, 552-554. oldal
- CZAPÁRI ET AL. 2022. CZAPÁRI DÓRA, SZÖKE GERGELY LÁSZLÓ: Az adatvédelem és az adathasznosítás egyik kulcskérdése: a személyes adatok anonimizálása = *JURA*, 2022, 4. évfolyam, 24-48. oldal
- CZAPÁRI ET AL. 2023. CZAPÁRI DÓRA, VÁRADI ALEX, FARKAS NELLI, NYÁRI GERGELY, MÁRTA KATALIN, VÁNCSA SZILÁRD, NAGY RITA, TEUTSCH BRIGITTA, BUNDUC STEFANIA, ERŐSS BÁLINT, CZAKÓ LAJOS, VINCZE ÁRON, IZBÉKI FERENC, PAPP MÁRTON, MERKELY BÉLA, SZENTESI ANDREA, HEGYI PÉTER: Hungarian Pancreatic Study Group. Detailed Characteristics of Post-discharge Mortality in Acute Pancreatitis = *Gastroenterology*, 165. évfolyam 3. szám, 682-695. oldal
- DESSEWFFY ET AL. 2015. DESSEWFFY TIBOR, LÁNG LÁSZLÓ: Big Data és a társadalomtudományok véletlen találkozása a műtőasztalon = *Replika*, 2015, 3-4. szám, 157–170. oldal
- EZHILLOVIYA ET AL. 2021. EZHILLOVIYA S.P., SINGH P., KOUMAR R., KOTHARI P., DHAND S.: History and Development of Human Rights in India, with a Comparative study of Human Rights in China = *International Journal for legal research & analysis*, 2021, 2. évfolyam 1. szám 6. oldal
- GÓDI ET AL. 2018. GÓDI SZILÁRD, ERŐSS BÁLINT, GYÖMBÉR ZSUZSANNA, SZENTESI ANDREA, FARKAS NELLI, PÁRNICZKY ANDREA, SARLÓS PATRÍCIA, BAJOR JUDIT, CZIMMER JÓZSEF, MIKÓ ALEXANDRA, MÁRTA KATALIN,

- HÁGENDORN ROLAND, MÁRTON ZSOLT, VERZÁR ZSÓFIA, CZAKÓ LAJOS, SZEPES ZOLTÁN, VINCZE ÁRON, HEGYI PÉTER: Centralized care for acute pancreatitis significantly improves outcomes = *Journal of the Romanian Societies of Gastroenterology*, 2018, 27. évfolyam 2. szám, 151-157. oldal
- FABIANO 2018. NICOLA FABIANO: Blockchain and Data Protection: the value of personal data = *Systemics, Cybernetics And Informatics*, 2018, 16. évfolyam 6. szám, 48-51. oldal
- FALUDI 2008. FALUDI GÁBOR: A licencia szerződés = *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2008, X. évfolyam 2. szám, 12-23. oldal
- STEVEN 2020. STEVEN H. HAZEL: Personal Data As Property = *Syracuse Law Review, Forthcoming*, 2020, 75. oldal
- HEGYI ET AL. 2021. HEGYI PÉTER, ERŐSS BÁLINT, IZBÉKI FERENC ET AL.: Accelerating the translational medicine cycle: the Academia Europaea pilot = *Nature Medicine*, 2021, 1317–1319. oldal
- HINTZE 2018. MIKE HINTZE: Data Controllers, Data Processors, and the Growing Use of Connected Products in the enterprise: Managing Risks, Understanding Benefits, and Complying with the GDPR = *Journal of Internet Law*, August 2018, 21. oldal
- HLADJK 2004. JÖRG HLADJK: The protection of databases unde EU and US law- the sui generis right as an appropriate concept? Part II = *Computer Law& Security Report*, 2004, 20. évfolyam 5. szám, 377-383. oldal
- HOLM ET AL. 2020. SOREN HOLM, THOMAS BIRK KRISTIANSEN, THOMAS PLOUG: Control, trust and the sharing of health information: the limits of trust = *Journal of Medical Ethics*, 2020., 47. évfolyam, 12. szám, 1-5. oldal
- IZSÁK ET AL. 2022. IZSÁK GÁBOR, PALICZ ALEXANDR, SZÁSZ KAFINKA, VARGA BALÁZS: Az adatvagyon szerepe a pénzügyi szektorban = *Hitelintézeti Szemle*, 21. évfolyam 1. szám, 2022, 164–173. oldal

- KIS KELEMEN ET AL. 2016. KIS KELEMEN BENCE, HOHMANN BALÁZS: A Schrems ítélet hatásai az európai uniós és magyar adattovábbítási gyakorlatokra = *Infokommunikáció és jog*, 2016, 66-67. szám, 64-70. oldal
- KUNER ET AL. 2011. CRISTOPHER KUNER, FRED H. CATE, CHRISTOPHER MILLARD, DAN JERKER B SVANTESSON: Privacy - an elusive concept = *International Data Privacy Law*, 2011, 1. évfolyam 3. szám, 141-142. oldal
- LIBER ET AL. 2019. LIBER ÁDÁM, BEREZKI TAMÁS: Közreműködők adatvédelmi jogállása = *Jogtudományi Közlöny*, 2019, 74. évfolyam 12. szám, 511-515. oldal
- MOLNÁR ET AL. 2012. MOLNÁR ANDRÁS, TÉGLÁSI ANDRÁS, TÓTH J. ZOLTÁN: A magánjogi és az alapjogi érvelések együttélése – feszültségek és dilemmák = *Jogelméleti szemle*, 2012, 2. szám, 88-117. oldal
- MOURBY ET AL. 2018. MIRANDA MOURBY, ELAINE MACKEY, MARK ELLIOT, HEATHER GOWANS, SUSAN E. WALLACE, JESSICA BELL, HANNAH SMITH, STERGIOS AIDINLIS, JANE KAYE: Are ‘pseudonymised’ data always personal data? Implications of the GDPR for administrative data research in the UK = *Computer Law & Security Review*, 2018, 34. évfolyam 2. szám, 222-233. oldal
- NAGY 2015. NAGY ESZTER: A statisztikai adatvédelem és hozzáférés szabályai az Európai Unióban = *Statisztikai Szemle*, 93. évfolyam, 2015., 11-12. szám, 1051-1069. oldal
- OHM 2010. PAUL OHM: Broken Promises of Privacy: Responding to the Surprising Failure of Anonymization = *UCLA Law Review*, Vol. 57, 2010, 57. évfolyam, 1701-1777. oldal
- POLYÁK 2011. POLYÁK GÁBOR: A Legfelsőbb Bíróság ítélete Az igazság ára című televíziós műsorszámról: az emberi méltóság védelme közigazgatási eljárásban: Legf. Bír. Kvf. 37.915/2009/6. = *Jogesetek magyarázata, JeMa*, 2011, 2. évfolyam 2. szám, 35-40. oldal

- POLYÁK ET AL. POLYÁK GÁBOR, PATAKI GÁBOR: A személyes adatok értéke a
2018. Facebook–WhatsApp- összefonódás versenyjogi értékelésében = *Pro Futuro*, 2018, 8. évfolyam 1. szám, 131-147. oldal
- POLYÁK ET AL. POLYÁK GÁBOR, SZŐKE GERGELY: Technológiai determinizmus és
2015. jogi szabályozás, különös tekintettel az adatvédelmi jogi fejlődésre = *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 2015, 3. évfolyam 1. szám, 31-37. oldal
- PRICE, COHEN W. NICHOLSON PRICE II, I. GLENN COHEN: Privacy in the age of
2019. medical big data = *Nature Medicine*, 2019, 37-43. oldal
- IRA S. RUBINSTEIN, WOODROW HARTZOG: Anonymization and Risk =
Washington Law Review, 2016, 91. évfolyam 2. szám, 703-760. oldal
- STALLA- SOPHIE STALLA-BOURDILLON, ALISON KNIGHT: Anonymus data v.
BOURDILLON ET personal data- a false debate: an EU perspective on anonymization,
AL 2017. pseudonymization and personal data = *Wisconsin International Law Journal*, 2017.
- SANDHU ET AL. EMIR SANDHU, SCOTT WEINSTEIN, AARON MCKETHAN, SACHIN H
2012. JAIN: Secondary uses of electronic health record data: benefits and
barriers = *The Joint Commission Journal on Quality and Patient Safety*
2012, 38. évfolyam 1. szám, 34-40. oldal
- SCHULTZ 2020. SCHULTZ MÁRTON: A vagyoni értékű személyiségi javak szabályozási
problematikájának egyes kérdései. A tárgyasulás alapú vagyoni
személyiségvédelem = *Infokommunikáció és Jog*, 2020, 2. szám, 16-
22. oldal
- SCHWARZ 1999. WINFRIED SCHWARZ: Database law- Implementatiob of the data base
directive in Austria = *Computer Law & Security Report*, 1999. 101-
105. oldal

- SINGH 2017. DIPTI SHIKHA SINGH, GARIMA SINGH: Big data – A Review = *International Research Journal of Engineering and Technology (IRJET)*, 2017, 4. évfolyam 4. szám, 822-824. oldal
- SZABÓ 2005. SZABÓ MÁTÉ DÁNIEL: Kísérlet a privacy fogalmának meghatározására a magyar jogrendszer fogalmaival = *Információs Társadalom: Társadalomtudományi Folyóirat*, 2005, 2. szám, 44-54. oldal
- SZŐKE 2013. SZŐKE GERGELY LÁSZLÓ: Az adatvédelem szabályozásának történeti áttekintése = *Infokommunikáció és Jog*, 2013, 3. szám, 107-112. oldal
- TÉGLÁSI 2015. TÉGLÁSI ANDRÁS: Az alapjogok hatása a magánjogi viszonyokban az Alkotmánybíróság gyakorlatában az Alaptörvény hatálybalépését követő első három évben- különös tekintettel a tulajdonhoz való jog alkotmányos védelmére = *Jogtudományi közlöny*, 2015, 3. szám, 148-166. oldal
- TÉGLÁSI 2020. TÉGLÁSI ANDRÁS: A magánjog alapjogiasítása – kritikák és veszélyek = *Jogelméleti Szemle*, 2020, 2. szám, 167-172. oldal
- TÓTH 2021. TÓTH ANDRÁS: A tisztességes adatkereskedelmet biztosító szabályozás szükségességéről = *Állam- és Jogtudomány*, 2021. LXIII. Évfolyam, 3. szám, 100-121. oldal
- ZÓDI 2017. ZÓDI ZSOLT: Privacy és a Big Data = *Fundamentum*, 2017, 1-2. szám, 18-30. oldal

X.2. Könyvek és könyvfejezetek

- ÁRVAY ET AL. ÁRVAY VIKTOR, BENDIK TAMÁS, BOJNÁR KATINKA, BUZÁS PÉTER, 2018. ESZTERI DÁNIEL, HACKSPACHER ANDREA, MAJSA ÁGNES, OSZTOPÁNI KRISZTIÁN, PÉTERFALVI ATTILA, RÉVÉSZ BALÁZS, SZIKLAY JÚLIA; PÉTERFALVI ATTILA, RÉVÉSZ BALÁZS, BUZÁS PÉTER (SZERK.), Magyarázat a GDPR-ról. Budapest, Wolters Kluwer (Complex) Kiadó, 2018. 428. oldal
- BELÉNYESI 2016. BELÉNYESI PÁL: *Digitális platformok és a Big Data*. In VALENTINY PÁL, KISS FERENC LÁSZLÓ, NAGY CSONGOR ISTVÁN (szerk.). *Verseny és szabályozás*. Budapest, MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet, 2016.
- BELOVICS ERVIN, BEREGSZÁSZI GIZELLA, BODONYI ISTVÁN, HALMOS KRISZTINA, MISKOLCZI BARNA, POLT PÉTER, SZOBOSZLAI-SZÁSZ RICHÁRD, VÁCZI PÁL, VIDA JÓZSEF; BELOVICS ERVIN, POLT PÉTER (SZERK.): *A Büntető Törvénykönyv kommentárja* – elektronikus kiadvány. 2021. Btk. Kommentár https://orac.hu/ugyeszi_Btk-kommentar
- BOGSCH ET AL. 2020. BOGSCH ATTILA, BOYTHA GYÖRGY, FALUDI GÁBOR, GRAD-GYENGE ANIKÓ, GYERTYÁNFY PÉTER, GYŐRI ERZSÉBET, KABAI ESZTER, KRICSFALVI ANITA, LÁBODY PÉTER, LEGEZA DÉNES, MEZEI PÉTER, MUNKÁCSI PÉTER, POGÁCSÁS ANETT, SZINGER ANDRÁS, TOMORI PÁL: *Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer Kiadó, 2020.
- CHRONOWSKI NÓRA: *Az integráció alkotmányjogi dimenziói*. Doktori értekezés. Pécs, 2004, Pécsi Tudományegyetem
- CSEHI ET AL. 2021. CSEHI ZOLTÁN, FALUDI GÁBOR, GÁRDOS ISTVÁN, GÁRDOS PÉTER, GRAFL FÜLÖP GYÖNGYI, KEMENES ISTVÁN, KISFALUDI ANDRÁS, LÁBODY TAMÁS, LENKOVICS BARNABÁS, MENYHÁRD ATTILA, OROSZ ÁRPÁD, PARLAGI MÁTYÁS, SZEIBERT ORSOLYA, SZÉKELY LÁSZLÓ, TÓKEY BALÁZS, VÉKÁS LAJOS: *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről*

szóló 2013. évi V. törvényhez. Budapest, Wolters Kluwel, 2021, 2884. oldal.

EÜTV
KOMMENTÁR DÓSA ÁGNES, HANTI PÉTER, KOVÁCSY ZSOMBOR: *Nagykommentár az egészségügyi törvényhez*. Wolters Kluwel, 2017.

FROESE, STRAUB JULIA FROESE, SEBASTIAN STRAUB: *Wem gehören die Daten? – Rechtliche Aspekte der digitalen Souveränität in der Wirtschaft*. In: ERNST A. HARTMANN (szerk.) *Digitalisierung souverän gestalten*. Springer Vieweg, Berlin, Heidelberg, 2021.

FÜLÖP 2020. FÜLÖP RÉKA: *Személyes adatok védelme az internetet különös tekintettel azok vagyoni helyzetére*, (elektronikus) 123-178. oldal. In PÉTERFALVI ATTILA (Szerk.): *Szemelvények az információs jogok felügyeletének elmúlt 25 évéből*, NAIH, 2020.

GÖRÖG 2013. GÖRÖG MÁRTA.: *A technológia-, tudástranszfer jogi eszközei*. In: BAJMÓCY Z.OLTÁN, ELEKES ZOLTÁN. (szerk.): *Innováció: a vállalati stratégiától a társadalmi stratégiáig*. Szeged, JATEPress, 2013. 270-281. oldal

GÖRÖG 2016. GÖRÖG MÁRTA.: *Gondolatok a személyiség magánjogi védelme körében*. In MENYHÁRD ATTILA. – GÁRDOS-OROSZ FRUZSINA. (Szerk.): *Személy és személyiség a jogban*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016.

HASSELBALCH,
TRANBERG GRY HASSELBALCH, PERNILLE TRANBERG: *Data Ethics - The New Competitive Advantage*. Copenhagen, Publishare, 2016.

2016.

HANTI PÉTER: *Nagykommentár az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló 1997. évi XLVII. törvényhez*.

HEGYI 2016. HEGYI SZABOLCS.: *A személyiség magánjogi védelme a magyar alkotmányjogban*. In MENYHÁRD ATTILA. – GÁRDOS-OROSZ FRUZSINA.

- (Szerk.): *Személy és személyiség a jogban*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016.
- LOMNICI 2007. IFJ. LOMNICI ZOLTÁN.: *A tájékoztatáson alapuló beleegyezés intézményének felelősségi kérdései a hazai joggyakorlat tükrében*. „Jog és felelősség” – szimpózium a PPKE JÁK Jog- és Államtudományi Doktori Iskolájában (2006. november) *Iustum Aequum Salutare* III. 2007/3. 179–190. oldal
- JÓRI 2005. JÓRI ANDRÁS: *Adatvédelmi kézikönyv*. Budapest, Osiris Kiadó, 2005. 524 oldal
- JÓRI 2009. JÓRI ANDRÁS: *Az adatvédelmi jog generációi és egy második generációs szabályozás részletes elemzése*. Doktori értekezés. Pécs, 2009, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola
- JÓRI ET AL. 2018. JÓRI ANDRÁS, SOÓS ANDREA KLÁRA, BÁRTFAI ZSOLT, HÁRI ANITA: *A GDPR magyarázata*. Budapest, HVG-ORAC Kiadó, 2018. 612. oldal
- KHALED EL EMAM, LUK ARBUCKLE: *Anonymizing Health Data: Case Studies and Methods to Get You Started*. Sebastopol. O'Reilly Media, 2013. 228. oldal
- KOLTAY 2016. KOLTAY ANDRÁS.: *Az emberi méltóság védelmének kérdései a médiaszabályozásban és a joggyakorlatban*. In MENYHÁRD ATTILA. – GÁRDOS-OROSZ FRUZSINA. (Szerk.): *Személy és személyiség a jogban*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016.
- KOVÁCS 2006. KOVÁCS JÓZSEF.: *A modern orvosi etika alapjai: Bevezetés a bioetikába*. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest 2006.
- MAJTÉNYI 2006. MAJTÉNYI LÁSZLÓ: *Információs szabadságok. Adatvédelem és a közérdekű adatok nyilvánossága*. Complex, 2006. 485. oldal
- MAJTÉNYI 2013. MAJTÉNYI LÁSZLÓ.: *Az információs szabadságok – adatvédelem és közérdekű adatok nyilvánossága*. Budapest, Wolters Kluwer, 2013. 484. oldal

- MAYER-SCHÖNBERGER 1998. VIKTOR MAYER-SCHÖNBERGER.: *Generational Development of Data Protection in Europe*. In.: PHILIP E. AGRE, MARC ROTENBERG AGRE P. E., ROTENBERG M. (szerk.): *Technology and Privacy: The New Landscape*. Cambridge and London, The MIT Press, 1998.
- MENYHÁRD 2016. MENYHÁRD ATTILA.: *Forgalomképes személyiség*. 88-115. oldal. In MENYHÁRD ATTILA. – GÁRDOS-OROSZ FRUZZSINA. (Szerk.): *Személy és személyiség a jogban*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016.
- NAVRATYIL 2010. NAVRATYIL ZOLTÁN.: *A varázsló eltöri pálcáját? Az asszisztált humán reprodukciótól a reprodukív klónozásig – a jogi szabályozás kontúrjai*. Doktori értekezés. Budapest, 2010, Pázmány Péter Katolikus Egyetem
- PALMETSHOFER ET AL. 2017. *Einschätzung des Werts persönlicher Daten*. In WALTER PALMETSHOFER, ARNE SEMSROTT, ANNA ALBERTS, *Der Wert persönlicher Daten Ist Datenhandel der bessere Datenschutz?* Berlin, Sachverständigenrat für Verbraucherfragen beim Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz, 2017.
- PÉTERFALVI, SZIKLAY 2017. PÉTERFALVI ATTILA., SZIKLAY JÚLIA.: *Gazdálkodás az adatvagyonnal*. In: BÁBOSIK MÁRIA. (szerk.) *Vezetés a közjó szolgálatában: Közpénzügyi gazdálkodás és menedzsment*. Budapest, Magyarország, Typotex, Állami Számvevőszék (ÁSZ), 2017, 764 oldal
- PÉTERFALVI 2021. PÉTERFALVI ATTILA.: *Algoritmusok és adatvédelem: Quo vadis?* In: TÖRÖK BERNÁT, ZÓDI ZSOLT TÖRÖK B., ZÓDI ZS. (Szerk.): *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai*. Ludovika, 2021. 179-187. oldal
- PÓK 2021. PÓK L.ÁSZLÓ GÁBOR.: *Arcfelismerés és adatvédelem: a cél szentesíti az eszközt?* In: TÖRÖK BERNÁT, ZÓDI ZSOLT (Szerk.): *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai*. Ludovika, 2021. In CZÉKMANN Z., KARÁCSONY G. G., GOMBOS K., KOVÁCS L., MENYHÁRD A., RITÓ E., . . . PÉTERFALVI A., *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021., 211-232. oldal

- SZÖRÉNY 2021. RAB ÁRPÁD SZÖRÉNY: A mesterséges intelligencia hatása a társadalomra-problématérkép 25-42. oldal In: Török Bernát, Zódi Zsolt (Szerk.): A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai. Ludovika, 2021.
- SÁNDOR 2017. SÁNDOR, JUDIT.: *Az én molekulám – Bioetika és emberi jogok a XXI. század elején.* Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017. 230 oldal.
- SASVÁRI 2020. SASVÁRI PÉTER.: *Informatikai rendszerek a közszolgálatban I.* Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 215 oldal.
- SCHMIDT 2020. KIRSTEN JOHANNA SCHMIDT: *Datenschutz als Vermögensrecht – Datenschutzrecht als Instrument des Datenhandels.* Zürich, Springer, 2020. 228. oldal
- SCHULTZ 2020. Schultz Márton: *A személyiségi jog vagyoni értékminőségének elvi és dogmatikai alapjai, különös tekintettel a névjogra.* Doktori értekezés. 2020, Szeged
- SZÖKE 2014. SZÖKE GERGELY LÁSZLÓ: *Az európai adatvédelmi jog megújítása. Tendenciák és lehetőségek az önszabályozás területén.* Doktori értekezés. Pécs, 2014, Pécsi Tudományegyetem
- SZÖKE 2018. SZÖKE GERGELY LÁSZLÓ: *Új közvetítő szereplők a közadat-újrahasznosítás területén – európai és magyar fejlemények.* Kézirat. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2018
- ZAKARIÁS 2016. ZAKARIÁS KINGA: *Személy és személyiség az orvosi jogban.* In MENYHÁRD ATTILA. – GÁRDOS-OROSZ FRUzsINA. (Szerk.): *Személy és személyiség a jogban.* Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016.
- ZAKARIÁS 2019. Zakariás Kinga: *Az emberi méltósághoz való alapjog. Összehasonlító jogi elemzés a német és magyar alkotmánybírószági gyakorlat tükrében.* PPKE Egyetemi Nyomda, Budapest, 2019.
- ZAVODNYIK 2013. ZAVODNYIK JÓZSEF: *Nagykommentár a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvényhez.* Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2013.

ZELLER 2009. ZELLER JUDIT.: *A testen kívül létrejött embriók morális és jogi státusa a reprodukcióhoz való jog és a tudományos kutatás tükrében.* PhD értekezés. Pécs, 2009, Pécsi Tudományegyetem

X.3. Internetes hivatkozások és egyéb dokumentumok

03/2020 EDPB (Covid) iránymutatás, 03/2020. iránymutatások az egészségügyi adatoknak a Covid19-járvánnyal összefüggésben végzett tudományos kutatás céljából történő kezeléséről https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/edpb_guidelines_202003_healthdatascientificresearchcovid19_hu.pdf

3/2019 sz. vélemény a klinikai vizsgálatokról szóló rendelet és az általános adatvédelmi rendelet közötti kapcsolatra vonatkozó kérdésekről és válaszokról https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/201903_edpb_opinion_ctrq_hu.pdf

Letöltés dátuma: 2022. 02. 25.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakértői véleménye: Köztisztviselő által vezetett nyilvántartások/adatbázisok jogi védelme, 2013. https://www.szjst.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2013_18.pdf Letöltés dátuma: 2023.02.04

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményei: Elektronikus szótár védelme gyűjteményes műként, illetve adatbázisként, 2010. https://www.szjst.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2010_12.pdf Letöltés dátuma: 2023.02.04.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményei: Elektronikus szótár védelme gyűjteményes műként, illetve adatbázisként, 2010. https://www.szjst.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2010_12.pdf Letöltés dátuma: 2023.02.04.

A tanulmány megírásakor a Ptk. Vitatervezete állt rendelkezésre, amelynek a normaszövege és az indokolása az interneten a <https://magyarkozlony.hu/hivatalos-lapok/ce28ec7b19f9eab2a6a5824442a7e6d0c0d587d9/dokumentumok/f0f3609ecfd36fd87b58fe57f08469a8257d845d/letoltes> weboldalon volt elérhető.

A&L Goodbody – Davinia Brennan: Government publishes legislation programme for Summer 2019; <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=b2254d52-c430-4580-8d3e-0e1b01886c22> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

Adatgazdaság beindítása. In Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája. Budapest, Digitális Jólét Nonprofit Kft. 2020
<https://digitalisjoletprogram.hu/files/2f/32/2f32f239878a4559b6541e46277d6e88.pdf> Letöltés dátuma: 2021.02.19

Anonymisation: managing data protection risk code of practice, Information Commissioner's Office, 2012 (ICO Anonymisation Code), 23. oldal
<https://ico.org.uk/media/1061/anonymisation-code.pdf> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

Az európai adatvédelmi biztos véleményének összefoglalója az „Új megállapodás a fogyasztói érdekekért” című jogalkotási csomagról (2018/C 432/04) (2021. 05. 18.)
https://edps.europa.eu/sites/default/files/publication/19-01-4_opinion_new_deal_consumers_summary_hu.pdf

Az Európai Adatvédelmi Testület is azonos álláspontra helyezkedett, miszerint a személyes adatok nem tekinthetők forgalomképes árucikkeknek. Lásd bővebben: 2/2019 iránymutatás a személyes adatoknak az általános adatvédelmi rendelet 6. cikke (1) bekezdésének b) pontja szerinti kezeléséről az érintettek részére nyújtott online szolgáltatások összefüggésében (2021. 10.22.)
https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/edpb_guidelines-art_6-1-b-adopted_after_public_consultation_hu.pdf

Letöltés dátuma: 2021.10.22.

Bereczki Tamás, Liber Ádám: Adatkezelő vagy adatfeldolgozó-e az ügyvéd,
<http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=a37ba0e5-3cef-4d71-8ab7-1dda2d372b4d>
Letöltés dátuma: 2023.02.04.

Blaskovics Bálint; Hajnal György; Dr. Kovács László; Krasznay Csaba; Nemeslaki András; Szádeczky Tamás: E-közszolgáltatfejlesztés: elméleti alapok és tudományos kutatási módszerek. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/10323> 2021.09.18.

Corona-Datenspende. <https://corona-datenspende.de/science/en/> Letöltés dátuma: 2022. 04. 20.

Data-Sharing and Governance Act 2019.;
<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2019/act/5/enacted/en/html> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

Digitális Jólét Program: Új digitális keretstratégia készül, indul a Nemzeti Adatvagyon Ügynökség. <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/hirek/uj-digitalis-keretstrategia-keszul-indul-a-nemzeti-adatvagyon-ugynokseg> Letöltés dátuma: 2021.02.19.

EDPS 8/2020 Opinion Preliminary Opinion 8/2020 on the European Health Data Space https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/20-11-17_preliminary_opinion_european_health_data_space_en.pdf

Eggers W. D., Hamil R., Ali A.: Data as the new currency (elektronikus) Issue 13, 2013. https://deloitte.wsj.com/riskandcompliance/files/2013/11/DataCurrency_report.pdf Letöltés dátuma: (2021. 04. 15.)

Európai Bizottság: Adatmegosztási jogszabály – Tájékoztató <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/data-act-factsheet> Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

Európai Bizottság: Adatmegosztási jogszabály: bizottsági javaslat a méltányos és innovatív adatgazdaságért https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_22_1113 Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

Európai Bizottság: Európai egészségügyi adattér https://ec.europa.eu/health/ehealth-digital-health-and-care/european-health-data-space_hu Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

Európai Bizottság: Európai egészségügyi adattér https://ec.europa.eu/health/ehealth-digital-health-and-care/european-health-data-space_hu Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

Európai Statisztika Gyakorlati Kódexe <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/9394119/KS-02-18-142-HU-N.pdf/5a4e298a-40e4-472c-aadf-5b831841a634> Letöltés dátuma: 2021. 05. 07.

European Data Protection Supervisor: A Preliminary Opinion on data protection and scientific research https://edps.europa.eu/sites/default/files/publication/20-01-06_opinion_research_en.pdf Letöltés dátuma: 2023.02.05.

European Data Protection Supervisor: Opinion 4/2017 on the Proposal for a Directive on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content (elektronikus) https://edps.europa.eu/sites/default/files/publication/17-03-14_opinion_digital_content_en_1.pdf Letöltés dátuma: 2021. 05. 18.

Gárdos-Orosz Fruzsina: Az alapjogok korlátozása. In Jakab András, Könczöl Miklós, Menyhárd Attila, Sulyok Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) <http://ijoten.hu/szocikk/az-alapjogok-korlatozasa> (2020). Letöltés dátuma: 2023.02.05.

Guidelines 07/2020 on the concepts of controller and processor in the GDPR https://edpb.europa.eu/sites/default/files/consultation/edpb_guidelines_202007_controllerprocessor_en.pdf Letöltés dátuma: 2021. 09. 20.

Gysen Greet: Controller-Processor: a very special relationship; <https://www.linkedin.com/pulse/controller-processor-very-special-relationship-greet-gysen/> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

ICO, Data Sharing Code of Practice (2012) https://ico.org.uk/media/for-organisations/documents/1068/data_sharing_code_of_practice.pdf Letöltés dátuma: 2023.02.04.

Meta-Pebble. https://metapebble.app/?ref_id=tyhrj5_3lS&fbclid=IwAR0PYOK7z8c_u-9DmDTHB3xLdlpZ_rEbEbk3lclvNdp4Gh8dOTbFuNqpKvI Letöltés dátuma: 2022. 04. 22.

Motivated intruder teszt, ICO (2012) <https://ico.org.uk/media/about-the-ico/documents/4018606/chapter-2-anonymisation-draft.pdf> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

Nadezdha Purtova: The illusion of personal data as no one's property, 2016 (elektronikus) https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2346693 Letöltés dátuma: 2021.10. 26.

Nagyné Takács Veronika: Adatvagyon-gazdálkodás a közigazgatásban - a fogalmi tisztázástól a stratégiaalkotásig I. VIII. Évfolyam 1. szám - 2013. március 255-265. oldal http://www.hadmernok.hu/2013_1_nagynetv.pdf Letöltés dátuma: 2023. 10. 17.

Nagyné Takács Veronika: Adatvagyon-gazdálkodás divatszó vagy szükségszerűség? Hadmérnök, X. Évfolyam 4. szám - 2015. december. 255-265. oldal, http://hadmernok.hu/154_15_nagynetv.pdf Letöltés dátuma: 2023. 10. 17.

NAIH 2017. évi beszámoló <https://www.naih.hu/eves-beszamolok> Letöltés dátuma: 2021. 05. 06.

NAIH 2018-a beszámolója (<https://naih.hu/files/Beszamolo-2018-MR.PDF>)

OECD & European Observatory on Health Systems and Policies. OECDiLibrary https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/hungary-country-health-profile-2019_4b7ba48c-en

Letöltés dátuma: 2019.11.28.

OECD Overview OECD Guidelines on the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data Hungarian translation <https://www.oecd.org/sti/ieconomy/15590228.pdf>

Letöltés dátuma: 2021. 09. 20.

OwnYourData <https://www.ownyourdata.eu/en/> Letöltés dátuma: 2022. 04. 20.

Paczolay Péter: A közjog és a civiljog kapcsolata az Alaptörvényben – avagy a Ptk. alkotmányos alapjai. Előadás, a Magyar Jogász Egylet miskolci tagozata által szervezett konferencia. (2013. február 1.)

https://alkotmanybirosag.hu/uploads/2017/05/kozjog_civiljog_kapcsolata_paczolay_peter.pdf

Letöltés dátuma: 2022. 01. 16.

Piotr Foitzik: How to comply with provisions on joint controllers under the GDPR; <https://iapp.org/news/a/how-to-comply-with-provisions-on-joint-controllers-under-the-gdpr/>

Letöltés dátuma: 2022. 02. 04.

Antti Poikola, Kai Kuikkaniemi, Ossi Kuittinen, Haari Honko, Aleksi Knuutila, Viivi Lähteenoja: MyData – an introduction to human-centric use of personal data <https://mydata.org/wp-content/uploads/sites/5/2020/08/mydata-white-paper-english-2020.pdf>

Letöltés dátuma: 2021. 04.09.

Pók László: Egy 30 éves alkotmánybíróági határozat margójára https://gdpr.blog.hu/2021/04/20/egy_30_eves_alkotmanybirosagi_határozat_margojara

Letöltés dátuma: 2021. 09. 20.

Polgári Jog 2018/9. – Tanulmány <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1800902.POJ>

Letöltés dátuma: 2021.05.18.

Schubauer Petra: A személyes adatok személyiségi jogi védelme különös tekintettel a halál utáni védelem egyes kérdéseire (elektronikus) <https://docplayer.hu/211471211-A-szemelyes-adatok-szemelyisegi-jogi-vedelme-kulonos-tekintettel-a-halal-utani-vedelem-egy-es-kerdesekre.html>

Letöltés dátuma: 2021. 10. 20.

Strihó Krisztina: A football világbajnokságok reklámarcai, az arculat-átviteli szerződés http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2011/football_vilagbajnoksag/ Letöltés dátuma: 2023.02.04.

Strihó Krisztina: A merchandising szerződés sportjogi vonatkozásai. 2010. <http://jesz.ajk.elte.hu/striho44.html> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

Stump Krisztina: Egyes személyiségi jogok –vagyonni jogok? (elektronikus) <https://core.ac.uk/download/pdf/159317915.pdf> Letöltés dátuma: 2020.09.23.

Szeghalmi Veronika: A személyiség „értéke” és annak post-mortem továbbélése, (elektronikus) (2021. 10.22.) http://acta.bibl.u-szeged.hu/61918/1/forum_doctorandorum_2017_223-234.pdf

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala: Közös jogkezelés. <https://www.sztnh.gov.hu/hu/mivel-fordulhatok-a-hivatalhoz/szerzoi-jogi-vedelem/kozso-jogkezeles> Letöltés dátuma: 2022.04.22.

Valencia College: Data Warehouse <https://valenciacollege.edu/academics/analytics-and-planning/analytics-and-reporting/data-warehouse/index.php> Letöltés dátuma: 2022.04.20.

WP 29: 4/2007 vélemény a személyes adat fogalmáról (WP136), <https://www.clinicalstudydatarequest.com/Documents/Privacy-European-guidance.pdf> Letöltés dátuma: 2021.04.25.

Smart 2019 0024 D2 – Impact Assessment on Enhancing the use of data in Europe. Report on Task. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/impact-assessment-report-and-support-study-accompanying-proposal-regulation-data-governance>

XI. Felhasznált jogi jellegű dokumentumok jegyzéke

XI.1. Nemzetközi jogforrások

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948/12/10)

Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950/11/04)

Grundgesetz (Németországi Szövetségi Köztársaság alkotmánya)

Datenschutzkonferenz (DSK): Kurzpapier Nr. 16: Gemeinsam für die Verarbeitung Verantwortliche, Art. 26 DSGVO (DSK: Kurzpapiere Nr. 16.)
https://www.datenschutzkonferenz-online.de/media/kp/dsk_kpnr_16.pdf

DSK- „Konferenz der unabhängigen Datenschutzbehörden des Bundes und der Länder (Datenschutzkonferenz). Datenlizenz Deutschland – Namensnennung – Version 2.0 (www.govdata.de/dl-de/by-2-0)

XI.2. Európai Unió Jogforrások

Európai Alkotmány (2004/06/18)

Lisszaboni szerződés (2007/12/13)

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/5/a-lisszaboni-szerzodes> Letöltés dátuma: 2021. 04. 30.

Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2012/C 326/02)

Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (2016/C 202/01)

Európai Unió Bíróságának ítélkezési gyakorlata:

Európai Unió Bíróságának Ítélete (nagytanács) 2004. november 9-i C-203/02. sz. ügyben

Európai Unió Bíróságának Ítélete (nagytanács) 2004. november 9-i C-338/02. sz. ügyben

Európai Unió Bíróságának (harmadik tanács) 2015. október 1-je C-230/14. sz. ügyben

Európai Unió Bíróságának Ítélete (nagytanács) 2018. július 10. C-25/17. sz. ügyben

Európai Unió Bíróságának Ítélete (nagytanács) 2018. június 5. C-210/16. sz. ügyben

Rendeletek:

Az Európai Parlament És A Tanács 45/2001/EK Rendelete (2000. december 18.) a személyes adatok közösségi intézmények és szervek által történő feldolgozása tekintetében az egyének védelméről, valamint az ilyen adatok szabad áramlásáról

Az Európai Parlament és a Tanács 1291/2013/EU rendelete (2013. december 11.) a „Horizont 2020” kutatási és innovációs keretprogram (2014–2020) létrehozásáról és az 1982/2006/EK határozat hatályon kívül helyezéséről

Az Európai Parlament És A Tanács 536/2014/EU Rendelete (2014. április 16.) az emberi felhasználásra szánt gyógyszerek klinikai vizsgálatairól és a 2001/20/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről

Az Európai Parlament és a Tanács 2016. április 27-i (EU) 2016/679 rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (GDPR)

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/745 Rendelete (2017. április 5.) az orvostechnikai eszközökről, a 2001/83/EK irányelv, a 178/2002/EK rendelet és az 1223/2009/EK rendelet módosításáról, valamint a 90/385/EGK és a 93/42/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1807 rendelete (2018. november 14.) a nem személyes adatok Európai Unióban való szabad áramlásának keretéről

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/881 rendelete (2019. április 17.) az ENISA-ról (az Európai Unió Kiberbiztonsági Ügynökségről) és az információs és kommunikációs technológiák kiberbiztonsági tanúsításáról, valamint az 526/2013/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/868 rendelete (2022. május 30.) az európai adatkormányzásról és az (EU) 2018/1724 rendelet módosításáról

Irányelvek:

Az Európai Parlament és a Tanács 95/46/EK irányelve (1995. október 24.) a személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról

Az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve (1996. március 11.) az adatbázisok jogi védelméről

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/680 irányelve (2016. április 27) a személyes adatoknak az illetékes hatóságok által a bűncselekmények megelőzése, nyomozása, felderítése, a vádeljárás lefolytatása vagy büntetőjogi szankciók végrehajtása céljából végzett kezelése tekintetében a természetes személyek védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 2008/977/IB tanácsi kerethatározat hatályon kívül helyezéséről szóló irányelv szabályozza.

Az Európai Parlament és a Tanács (Eu) 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/770 irányelve (2019. május 20.) a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól

Az Európai Parlament és a Tanács (Eu) 2019/1024 irányelve (2019. június 20.) a nyílt hozzáférésű adatokról és a közszféra információinak további felhasználásáról

Határozatok:

Az Európai Parlament és a Tanács 1982/2006/EK határozata (2006. december 18.) az Európai Közösség kutatási, technológiafejlesztési és demonstrációs tevékenységekre vonatkozó hetedik keretprogramjáról (2007–2013)

Vélemények, iránymutatások, javaslatok:

WP 29: 1/2010 számú vélemény az „adatkezelő” és az „adatfeldolgozó” fogalmáról

WP 29: 03/2013 számú vélemény a célhoz kötöttségről

WP 29: 05/2014. számú vélemény az anonimizálási technikákról

2016. évi Az európai adatvédelmi biztos által kiadott, „Hatékony jogérvényesítés a digitális társadalomban és gazdaságban” című vélemény összefoglalója (2016/C 463/09)

http://publications.europa.eu/resource/cellar/3bd8f2da-c110-11e6-a6db-01aa75ed71a1.0011.02/DOC_1 Letöltés dátuma: 2021. 05. 19.

2016. évi Az európai adatvédelmi biztos által kiadott, „Válasz az óriás méretű adathalmazok jelentette kihívásokra: Átláthatóságra, felhasználói ellenőrzésre, valamint beépített és alapértelmezett adatvédelemre van szükség” című véleményének összefoglalója (2016/C 67/05)

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:067:FULL&from=MT> Letöltés dátuma: 2021. 05. 19.

A 29. cikk szerinti munkacsoport iránymutatása az (EU) 2016/679 rendelet szerinti átláthatóságról

Summary of the Opinion of the European Data Protection Supervisor on safeguards and derogations under Article 89 GDPR in the context of a proposal for a Regulation on integrated farm statistics (2018/C 14/06) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2018:014:FULL&from=EN>

3/2019 sz. vélemény a klinikai vizsgálatokról szóló rendelet és az általános adatvédelmi rendelet közötti kapcsolatra vonatkozó kérdésekről és válaszokról https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/201903_edpb_opinion_ctrq_hu.pdf
Letöltés dátuma: 2022. 02. 25.

Az Európai Bizottság 2020. évi közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Európai adatstratégia (a továbbiakban: Európai Adatstratégia) Brüsszel, 2020.2.19. COM (2020) 66 final <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0066&from=HU> Letöltés dátuma: 2021. 04. 22.

Európai Adatvédelmi Testület (EDPB): 5/2020 iránymutatás az (EU) 2016/679 rendelet szerinti hozzájárulásról

Javaslat az Adatmegosztási jogszabályhoz <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0068&from=EN> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

Javaslat Az Európai Parlament És A Tanács Rendelete a méltányos adathozzáférésre és adatfelhasználásra vonatkozó harmonizált szabályokról (adatmegosztási jogszabály) Brüsszel, 2022.2.23. COM (2022) 68 final 2022/0047 (COD)

Javaslat Az Európai Parlament és a Tanács Rendelete az európai adatkormányzásról Brüsszel, 2020.11.25. COM (2020) 767 final 2020/0340 (COD) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020PC0767&from=HU> Letöltés dátuma: 2021. 04. 23.

Javaslat Az Európai Parlament és a Tanács Rendelete az európai egészségügyi adatterről, Strasbourg, 2022.5.3. COM (2022) 197 final 2022/0140 (COD)

Preliminary Opinion 8/2020 on the European Health Data Space (8/2020. számú előzetes vélemény az európai egészségügyi adatterről)

Proposal for a Regulation Of The European Parliament And Of The Council on harmonised rules on fair access to and use of data

XI.3. Hazai jogszabályok

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

Az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény

A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. Törvény

A köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény

A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról

Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény

Az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló 1997. évi XLVII. törvény

Az egyének védelméről a személyes adatok gépi feldolgozása során, Strasbourgban, 1981. január 28. napján kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1998. évi VI. törvény

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény

Az Európa Tanácsnak az emberi lény emberi jogainak és méltóságának a biológia és az orvostudomány alkalmazására tekintettel történő védelméről szóló, Oviedóban, 1997. április 4-én kelt Egyezménye: Az emberi jogokról és a biomedicináról szóló Egyezmény, valamint az Egyezménynek az emberi lény klónozásának tilalmáról szóló, Párizsban, 1998. január 12-én kelt Kiegészítő Jegyzőkönyve kihirdetéséről szóló 2002. évi VI. törvény

A sportról szóló 2004. évi I. törvény

A humángenetikai adatok védelméről, a humángenetikai vizsgálatok és kutatások, valamint a biobankok működésének szabályairól szóló 2008. évi XXI. törvény

A fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény

Az egyéni vállalkozóról és az egyéni cégről szóló 2009. évi CXV. törvény

A nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény

A nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény

Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény

Az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvény

A tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról szóló 2014. évi LXXVI. törvény

A szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény

Az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény

Az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény

Az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvény

A nemzeti adatvagyonról szóló 2021. évi XCI. törvény

Indokolás a 2008. évi XXI. törvényhez

Általános indokolás az információs önrendelkezési jogról és közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 2011. évi CXII. törvényhez

Indokolás az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvényhez

Az emberen végzett orvostudományi kutatásokról szóló 23/2002. (V. 9.) EüM rendelet

Az emberi felhasználásra kerülő vizsgálati készítmények klinikai vizsgálatáról és a helyes klinikai gyakorlat alkalmazásáról szóló 35/2005. (VIII. 26.) EüM rendelet

Az emberen végzett orvostudományi kutatások, az emberi felhasználásra kerülő vizsgálati készítmények klinikai vizsgálata, valamint az emberen történő alkalmazásra szolgáló, klinikai vizsgálatra szánt orvostechnikai eszközök klinikai vizsgálata engedélyezési eljárásának szabályairól szóló 235/2009. (X. 20.) Kormányrendelet

Az Egészségügyi Tudományos Tanácsról szóló 28/2014. (IV.10.) EMMI rendelet

A nemzeti adatvagyonról szóló T/14949. törvényjavaslat általános vitája

XI.4. Bírósági és hatósági döntések

23/1990. (X. 31.) AB határozat

15/1991. (IV.13.) AB határozat

64/1991. (XII. 17.) AB határozat

22/1994. (IV. 16.) AB határozat

75/1995. (XII. 21.) AB határozat

48/1998. (XI. 23.) AB határozat

129/B/2008. AB határozat

Légfelsőbb Bíróság Kvf. 37.915/2009/6

Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 11.K.33.918/2013/8.

NAIH-10-24/2013/H

8/2014. (III. 20.) AB határozat

Kfv.II.37.151/2014/4.

NAIH/1257-14/2014/H

NAIH/2015/3731/2/V

GVH. VJ/85/2016 253. sz. határozata

NAIH/2017/984/H

NAIH/2018/2585/V

NAIH/2018/5233/4/V. <https://www.naih.hu/files/NAIH-2018-5233-4-V.pdf> Letöltés dátuma:
2021. 02.19.

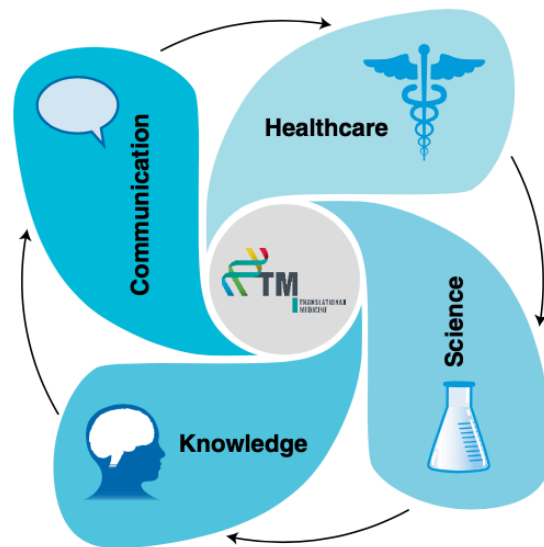
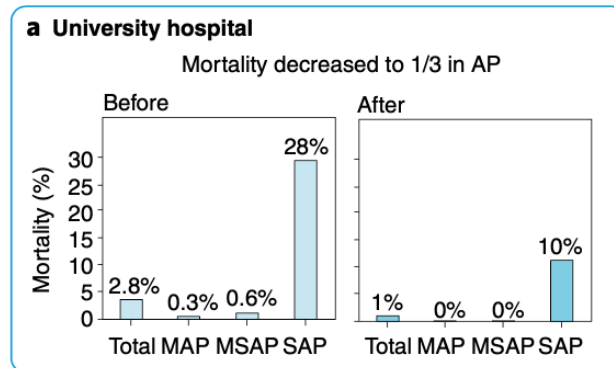
NAIH/2019/6373

BH 2019.10.272.

Kfv.II.37.243/2021./11.

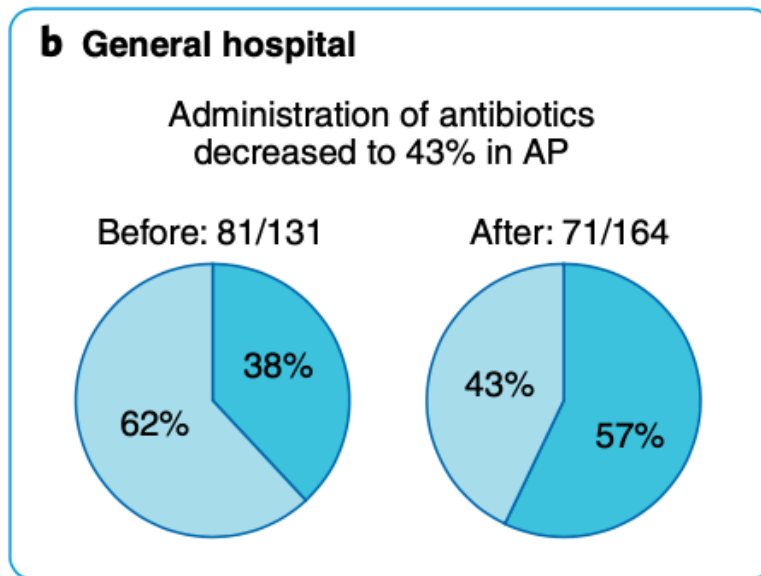
XII. Mellékletek

XII.1. 1. melléklet

Képek forrása: Hegyi, P., Erőss, B., Izbéki, F. et al. Accelerating the translational medicine cycle: the Academia Europaea pilot. Nat Med 27, 1317–1319 (2021). 1317.oldal <https://doi.org/10.1038/s41591-021-01458-8>

XII.2. 2. melléklet

Kép forrása: Hegyi, P., Eröss, B., Izbéki, F. et al. Accelerating the translational medicine cycle: the Academia Europaea pilot. *Nat Med* 27, 1317–1319 (2021). 1317.oldal <https://doi.org/10.1038/s41591-021-01458-8>

XII.3. 3. melléklet

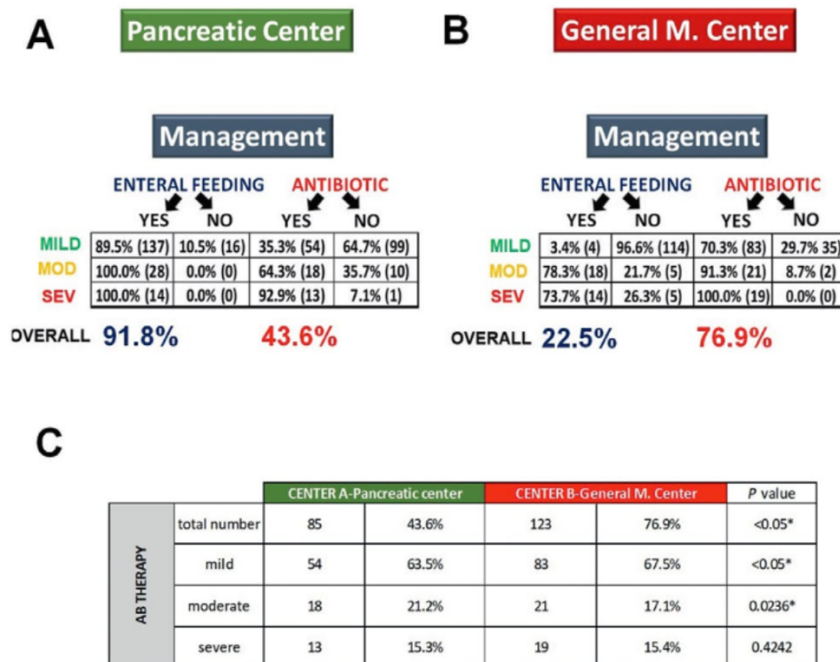

Fig. 4. A: Managing acute pancreatitis (with antibiotics and enteral nutrition) in the specialized high-volume care center; B: Managing acute pancreatitis (with antibiotics and enteral nutrition) in the step-up care pathway institution; C: Antibiotic use in the two centers for different severities of acute pancreatitis. Severe (SEV); moderate (MOD).

Képek forrása: Gódi S, Eröss B, Gyömbér Z, Szentesi A, Farkas N, Párniczky A, Sarlós P, Bajor J, Czimmer J, Mikó A, Márta K, Hágendorn R, Márton Z, Verzár Z, Czakó L, Szepes Z, Vincze Á, Hegyi P. Centralized care for acute pancreatitis significantly improves outcomes. *J Gastrointest Liver Dis.* 2018 Jun;27(2):151-157. doi: 10.15403/jgld.2014.1121.272.pan. PMID: 29922760.

XII.4. 4. melléklet

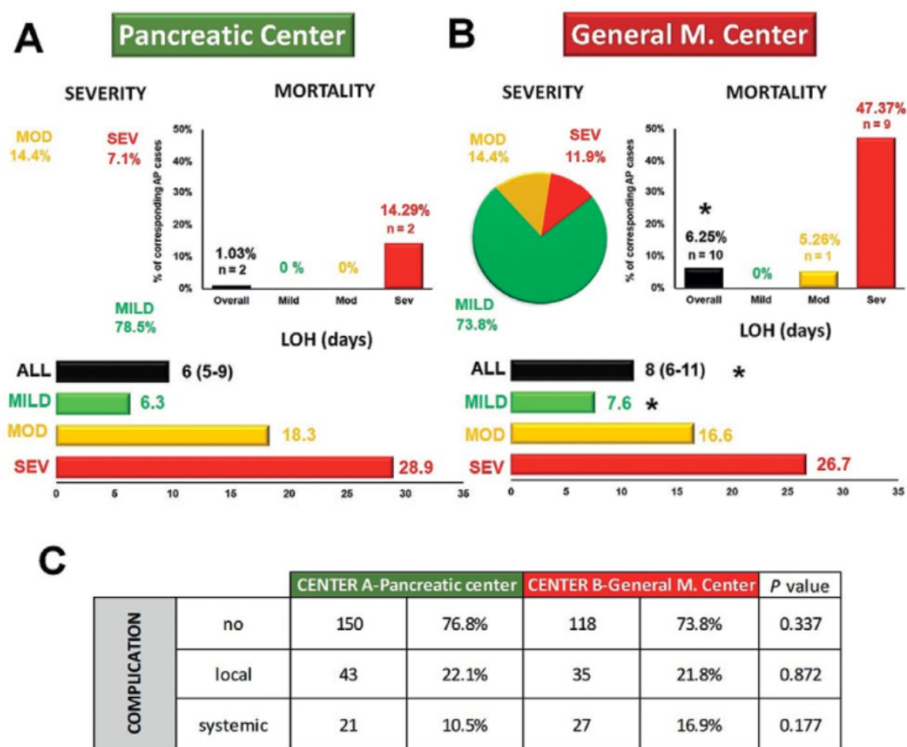

Fig. 3. A: The distribution of disease severity, mortality and length of hospitalization (LOH) in the specialized high-volume center; B: The distribution of disease severity, mortality and length of hospitalization (LOH) in the step-up care pathway institution; C: Complications in the two centers. *significant difference; severe (SEV); moderate (MOD); number of cases (n).

Képek forrása: Gódi S, Eröss B, Gyömbér Z, Szentesi A, Farkas N, Párniczky A, Sarlós P, Bajor J, Czimmer J, Mikó A, Márta K, Hágendorn R, Márton Z, Verzár Z, Czákó L, Szepes Z, Vincze Á, Hegyi P. Centralized care for acute pancreatitis significantly improves outcomes. *J Gastrointestin Liver Dis.* 2018 Jun;27(2):151-157. doi: 10.15403/jgld.2014.1121.272.pan. PMID: 29922760.

XII.5. 5. melléklet

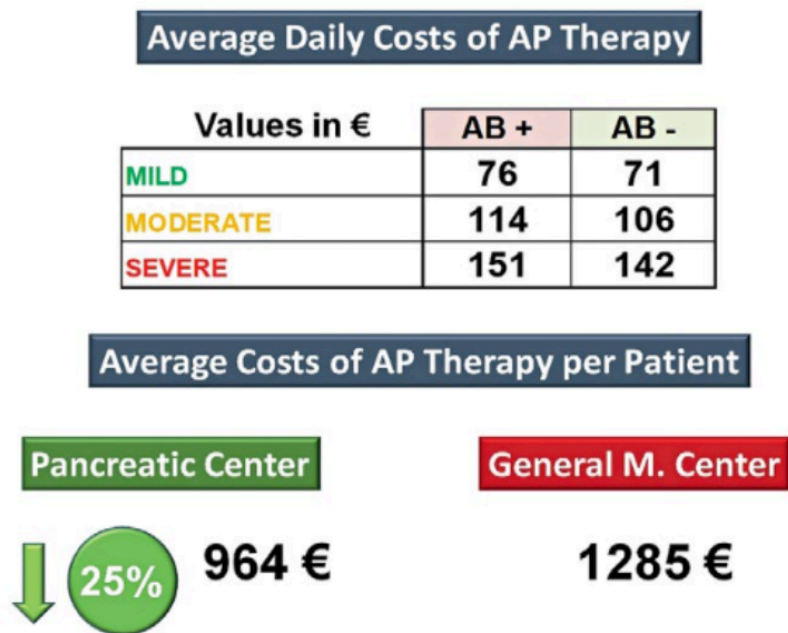
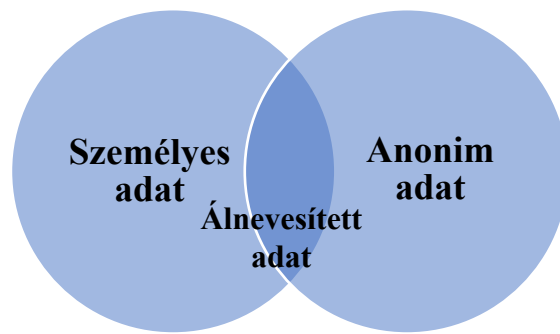

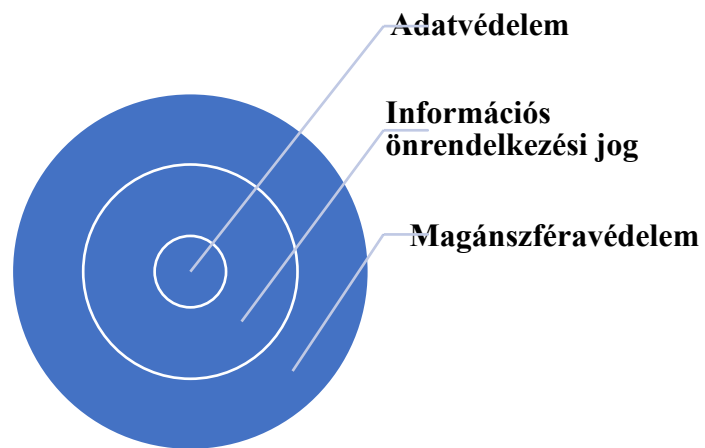
Fig. 5. A: Costs of managing acute pancreatitis (AP) in the specialized, high-volume center; B: Costs of managing acute pancreatitis (AP) in the general medical center. This estimate does not include the costs of staff and hospital bed.

Képek forrása: Gódi S, Erőss B, Gyömbér Z, Szentesi A, Farkas N, Pámiczky A, Sarlós P, Bajor J, Czimmer J, Mikó A, Márta K, Hágendorn R, Márton Z, Verzár Z, Czakó L, Szepes Z, Vincze Á, Hegyi P. Centralized care for acute pancreatitis significantly improves outcomes. *J Gastrointestin Liver Dis.* 2018 Jun;27(2):151-157. doi: 10.15403/jgld.2014.1121.272.pan. PMID: 29922760.

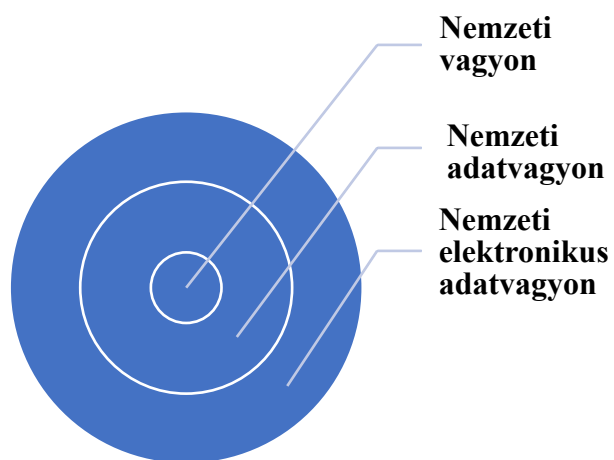
XII.6. 6. melléklet

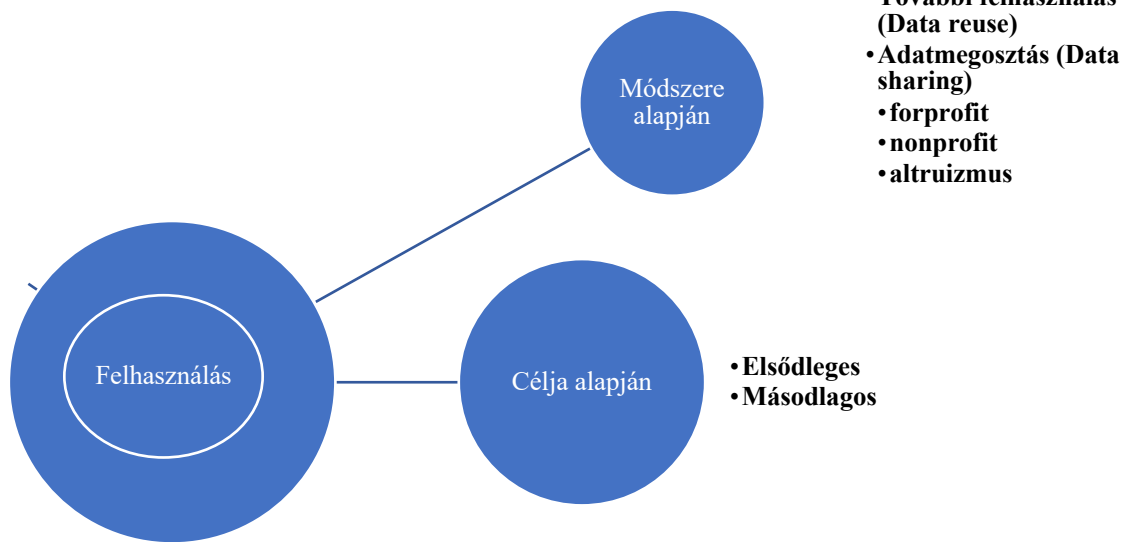
XII.7. 7. melléklet

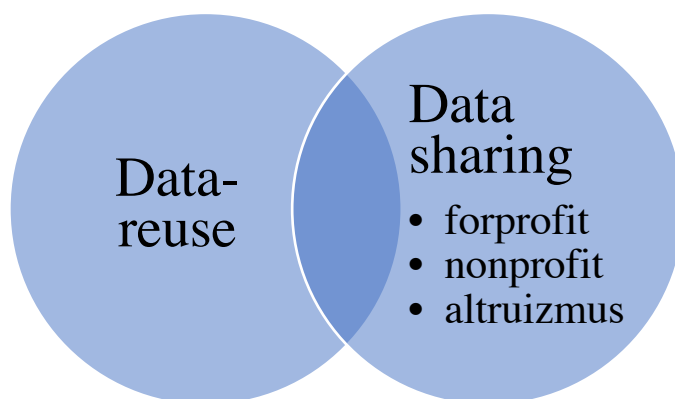
XII.8. 8. melléklet

XII.9. 9. melléklet

XII.10. 10. melléklet

XII.11. 11. melléklet

11. ábra Az ábra az adatfelhasználásban résztvevő személyeket ábrázolja. A kézzel jelölt szereplők adatkezelőnek minősülnek az adatfelhasználás során, míg a zölddel jelöltek adatfelhasználásban közreműködő harmadik, megbízható személyeknek tekintendők.